

**OSMANLI DÖNEMİ BURSA KÜLLİYELERİ
BAHÇELERİNİN YAPISAL VE BİTKİSEL ÖGELERİ
ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

GÜLŞAH MERCAN

T.C.

**ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**OSMANLI DÖNEMİ BURSA KÜLLİYELERİ BAHÇELERİNİN YAPISAL VE
BİTKİSEL ÖĞELERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

GÜLŞAH MERCAN

Prof. Dr. Murat ZENCİRKIRAN

(Danışman)

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
PEYZAJ MİMARLIĞI ANABİLİM DALI**

BURSA-2017

Her hakkı saklıdır.

TEZ ONAYI

Gülşah MERCAN tarafından hazırlanan "OSMANLI DÖNEMİ BURSA KÜLLİYELERİ BAHÇELERİNİN YAPISAL VE BİTKİSEL ÖGELERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği/oy çokluğu ile Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman : Prof. Dr. Murat ZENCİRKIRAN

Başkan: Prof. Dr. Murat ZENCİRKIRAN

Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi
Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı

M. Zencirkiran
İmza:

Üye: Prof.Dr. Tevfik Hakan ALTINÇEKİÇ

İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi
Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı

İmza: *Tevfik Hakan Altınçekiç*

Üye: Yrd.Doç.Dr.Nilüfer SEYİDOĞLU AKDENİZ

Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi
Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı

İmza: *Nilüfer Seyidoğlu Akdeniz*

Yukarıdaki sonucu onaylarım

Ali Bayram
Prof.Dr. Ali Bayram

Enstitü Müdürü

22.11.2018

U.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

-tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,

-başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,

-atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,

-ve bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

../../....

Gülşah MERCAN

ÖZET

Yüksek Lisans

OSMANLI DÖNEMİ BURSA KÜLLİYELERİ BAHÇELERİNİN YAPISAL VE BİTKİSEL ÖĞELERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Gülşah Mercan

Uludağ Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Murat Zencirkıran

Külliyeler, içerisinde farklı bir çok birimi bulundurması ile Osmanlı devri boyunca halkın kültürel, sosyal, dini ve ticari faaliyetlerini sürdürdükleri önemli yapı topluluklarıdır. Küçük ölçekten büyük ölçeğe (ev ve saray bahçeleri gibi) bahçeler ise, Osmanlı'nın doğal şartlara uyumlu bir anlayış ile sürdürdüğü önemli mekanlar olmuşlardır.

Bu araştırmada, Bursa ilinde yer alan I. Murad (Murad Hüdavendigâr), Yıldırım Bayezid, Yeşil ve II. Murad (Muradiye) külliye bahçeleri çalışma materyali olarak belirlenmiştir. Bu külliyelere ait bahçelerin geçmişten günümüze değişimini belirlemek amacı ile geçmiş yıllara ait fotoğraf, restorasyon, rölöve, restitüsyon planları ve resmi yazışmalar, mevcut durumunu ortaya koymak amacı ile de yapısal ve bitkisel öğeleri içeren başlıkları altında formlar hazırlanmış, hazırlanan formlar arazi çalışmaları sırasında mevcut durumun fotoğraflanması ile değerlendirilmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre, külliye bahçeleri içerisinde geçmişten günümüze en çok zarar gören ve Osmanlı dönemi bahçe anlayışından uzaklaştırılan öğeler, bitkisel öğeler ile hafif strüktürlü bahçe yapılarıdır (döşemeler, kapılar vb.). Çalışmadan elde edilen bulgular doğrultusunda külliye bahçelerinin tarihi dokuya uygun, destekleyici ve tarihi kimliğini kaybetmeden gelecek nesillere aktarılabilmesi için çözüm önerileri geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Külliye bahçeleri, tarihi çevre, Bursa kenti külliyesi, Osmanlı bahçeleri, Bursa. **2018, vii + 354 sayfa**

ABSTRACT

Msc Thesis

A STUDY ON THE STRUCTURAL AND PLANT ITEMS OF BURSA KULLIYES
(COMPLEXES) GARDEN IN OTTOMAN PERIOD

Gülşah Mercan

Uludağ University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Landscape Architecture

Supervisor: Prof. Dr. Murat Zencirkıran

Complexes that involve very different units are the complexes of structures that enable the folk of Ottoman to cultural, social, religious and commercial activities. Gardens like gardens of houses and gardens of palaces are important places that Ottomans sustained natural conditions with coherent understanding.

The material that was chosen for this study is complex of Murad I (Murad Hüdavendigar), complex of Yıldırım Bayezıd, complex of Muradıye, complex of Green from Bursa. To examine the change (from past to present) of gardens from these complexes, photographs, restoration, relief and restitution plans and government correspondences from past years are investigated and gathered. To examine the current situation of complexes, forms that involve information about structural and botanical are organized. In addition to that, through the survey current situation of complexes are photographed.

Results of the study revealed that the element that gets most of the damage (from past to today) and goes away from understanding of Ottoman's gardens are element of botanical and lightweight structure like doors and tile. According to the findings of the study, suggestion of solutions are developed to convey gardens of complexes without losing historical identity and with appropriate historic fabric to next generations.

Key words: Complex gardens, historical urban area, Complex of Bursa Province, Ottoman gardens, Bursa. **2018, vii + 354 pages**

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam sırasında kıymetli bilgi, birikim ve tecrübeleri ile bana yol gösterici ve destek olan değerli danışman hocam Sayın Prof. Dr. Murat ZENCİRKİRAN'a sonsuz teşekkür ve saygılarımı sunarım.

Arazi çalışmalarımnda yardımını esirgemeyen değerli arkadaşım Elif ADIGÜZEL'e teşekkürlerimi sunarım.

Tüm çalışmalarımnda yanımda olan hedeflerimde beni maddi ve manevi olarak destekleyen çok sevgili aileme sonsuz teşekkür, sevgi ve saygılarımı sunarım.

Gülşah Mercan

(Peyzaj Mimarı)

.../.../...

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR DİZİNİ.....	v
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	vi
ÇİZELGELER DİZİNİ	vii
1. GİRİŞ	1
2. KAYNAK ÖZETLERİ	3
2.1. Tarihi Çevre Kavramı ve Önemi.....	3
2.2. Osmanlı Döneminin Önemli Kentleri	5
2.3. Osmanlı Dönemi Mimarisi ve Bahçeleri.....	8
2.3.1. Osmanlı Dönemi Mimarisi	8
2.4. Osmanlıda Külliye Kavramı ve Külliyeler	12
3. MATERYAL VE YÖNTEM.....	16
3.1. Materyal	16
3.1.1. Bursa ilinin konumu ve iklimsel özellikleri.....	16
3.1.1.1. Konum.....	16
3.1.1.2. İklim.....	17
3.1.2. Bursa ilinin nüfus ve ulaşım durumu	19
3.1.2.1. Nüfus.....	19
3.1.2.2. Ulaşım.....	20
3.1.2.3. Karayolu ulaşımı	20
3.1.2.4. Denizyolu ulaşımı	20
3.1.2.5. Hava yolu ulaşımı	21
3.1.2.6. Demir yolu ulaşımı	21
3.1.3. Araştırmaya konu olan külliyeler ve genel özellikleri.....	22

3.1.3.1. I. Murad (Murad Hüdavendigâr) Külliyesi.....	22
3.1.3.2. Yıldırım Bayezid Külliyesi.....	22
3.1.3.3. Yeşil Külliyesi.....	23
3.1.3.4. II. Murad (Muradiye) Külliyesi.....	24
3.2. Yöntem.....	25
4. BULGULAR VE TARTIŞMA	28
4. 1. I. Murad (Murad Hüdavendigâr) Külliyesi	28
4. 1. 1. I. Murad (Murad Hüdavendigâr) Külliyesi'ne ait tarihi ve mimari özellikler	28
4.1.2.I. Murad (Murad Hüdavendigâr) Külliyesi bahçesine ait yapısal öğeler	41
4.1.2.1. Sınırlandırma elemanları.....	42
4.1.2.2. Bahçe yapıları	45
4.1.2.3. Patika ve Yollar	53
4.1.2.4. Su elemanları	55
4.1.2.5. Aydınlatma.....	62
4.1.2.6. Çiçek tarhları	67
4.1.2.7. Diğer öğeler	72
4.1.3.I. Murad (Murad Hüdavendigâr) Külliyesi bahçesine ait bitkisel öğeler.....	75
4.1.4.I. Murad (Murad Hüdavendigâr) Külliyesi bahçesine ait yapısal ve bitkisel öğeler planı.....	86
4.1.5. I. Murad (Murad Hüdavendigâr) Külliyesi içi ve yakın çevresi ulaşım ağı haritası	88
4.2. Yıldırım Bayezid Külliyesi.....	88
4.2.1.Yıldırım Bayezid Külliyesi'ne ait tarihi ve mimari özellikler	88
4.2.2.Yıldırım Bayezid Külliyesi bahçesine ait yapısal öğeler	103

4.2.2.1. Sınırlandırma elemanları	103
4.2.2.2. Bahçe yapıları	106
4.2.2.3. Patika ve yollar	11
4.2.2.4. Su elemanları	113
4.2.2.5. Aydınlatma.....	122
4.2.2.6. Çiçek tarhları	126
4.2.2.7. Diğer öğeler	128
4.2.3.Yıldırım Bayezid Külliyesi bahçesine ait bitkisel öğeler.....	129
4.2.4. Yıldırım Bayezid Külliyesi bahçesine ait yapısal ve bitkisel öğeler planı	138
4.1.5.Yıldırım Bayezid Külliyesi içi ve yakın çevresi ulaşım ağı haritası.....	139
4.3. Yeşil Külliyesi.....	141
4.3.1.Yeşil Külliyesi'ne ait tarihi ve mimari özellikler.....	141
4.3.2.Yeşil Külliyesi bahçesine ait yapısal öğeler	156
4.3.2.1. Sınırlandırma elemanları	156
4.3.2.2. Bahçe yapıları	160
4.3.2.3.Patika ve yollar	181
4.3.2.4. Su elemanları	190
4.3.2.5. Aydınlatma.....	200
4.3.2.6. Çiçek tarhları.....	210
4.3.2.7. Diğer Öğeler	216
4.3.3.Yeşil Külliye bahçesine ait bitkisel öğeler	219
4.3.4.Yeşil Külliye bahçesine ait yapısal ve bitkisel öğeler planı.....	231

4.3.5.Yeşil Külliyesi içi ve yakın çevresi ulaşım ağı haritası.....	233
4.4. II. Murad (Muradiye) Külliyesi	234
4.4.1.II. Murad (Muradiye) Külliyesi'ne ait tarihi ve mimari özellikler	234
4.4.2.II. Murad (Muradiye) Külliye bahçesine ait yapısal öğeler	245
4.4.2.1. Sınırlandırma elemanları	245
4.4.2.2. Bahçe yapıları	247
4.4.2.3. Patika ve yollar	259
4.4.2.4. Su elemanları	262
4.4.2.5. Aydınlatma.....	271
4.4.2.6. Çiçek tarhları.....	275
4.4.2.7. Diğer öğeler	278
4.4.3. II. Murad (Muradiye) Külliye bahçesine ait bitkisel öğeler	280
4.4.4. II. Murad (Muradiye) Külliye bahçesine ait yapısal ve bitkisel öğeler planı	295
4.4.5. II. Murad (Muradiye) Külliyesi içi ve yakın çevresi ulaşım ağı haritası	297
5. SONUÇ	299
KAYNAKLAR.....	314
EKLER	319
EK 1. BAHÇE TASARIMI YAPISAL ÖĞELER DEĞERLENDİRME FORMU	320
EK. 2. I. MURAD (MURAD HÜDAVENDİGAR) KÜLLİYESİ BAHÇE TASARIMI BİTKİSEL ÖĞELER DEĞERLENDİRME FORMU	322
EK. 3. YILDIRIM BAYEZİD KÜLLİYESİ BAHÇE TASARIMI BİTKİSEL ÖĞELER DEĞERLENDİRME FORMU	330
EK 4. YEŞİL KÜLLİYESİ BAHÇE TASARIMI BİTKİSEL ÖĞELER DEĞERLENDİRME FORMU	338
EK 5. II. MURAD (MURADİYE) KÜLLİYESİ BAHÇE TASARIMI BİTKİSEL ÖĞELER DEĞERLENDİRME FORMU	347

EK 6. KÜLLİYE İÇİ VE YAKIN ÇEVRESİNE AİT ULAŞIM AKSI FORMU.....	353
EK 7. I. MURAD (MURAD HÜDAVENDİGAR) KÜLLİYESİ BAHÇESİ YAPISAL ÖĞELER PLANI	
EK 8. I. MURAD (MURAD HÜDAVENDİGAR) KÜLLİYESİ BAHÇESİ BİTKİSEL ÖĞELER PLANI	
EK 9. YILDIRIM BAYEZİD KÜLLİYESİ BAHÇESİ YAPISAL ÖĞELER PLANI	
EK 10. YILDIRIM BAYEZİD KÜLLİYESİ BAHÇESİ BİTKİSEL ÖĞELER PLANI	
EK 11. YEŞİL KÜLLİYESİ BAHÇESİ YAPISAL ÖĞELER PLANI	
EK.12.YEŞİL KÜLLİYESİ BAHÇESİ BİTKİSEL ÖĞELER PLANI	
EK 13. II. MURAD (MURADİYE) BAHÇESİ YAPISAL ÖĞELER PLANI	
EK 14. II. MURAD (MURADİYE) BAHÇESİ BİTKİSEL ÖĞELER PLANI	
EK 15. 1/5000 ÖLÇEKLİ TURİSTİK GEZİ ROTASI	
EK 16. I. MURAD (MURAD HÜDAVENDİGAR) KÜLLİYESİ TURİSTİK GEZİ ROTASI	
EK 17. YILDIRIM BAYEZİD VE YEŞİL KÜLLİYELERİ TURİSTİK GEZİ ROTASI	
EK 18. II. MURAD (MURADİYE) BAHÇESİ BİTKİSEL ÖĞELER PLANI	
ÖZGEÇMİŞ	354

KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar	Açıklama
VGM	Vakıflar Genel Müdürlüğü
TCDD	Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları
BUSKİ	Bursa Su ve Kanalizasyon İdaresi

ŞEKİLLER DİZİNİ

	Sayfa
Şekil 3.1. Bursa ili ve ilçeleri	17
Şekil 3.2. I. Murad (Hüdavendigâr) Külliyesi uydu görüntüsü	22
Şekil 3.3. Yıldırım Bayezid Külliyesi uydu görüntüsü	22
Şekil 3.4. Yeşil Külliyesi uydu görüntüsü.....	23
Şekil 3.5. Muradiye Külliyesi'ne ait uydu görüntüsü	24
Şekil 4.1. 1890'lar Çekirge Mahallesi ve I. Murad Külliyesi.....	28
Şekil 4.2. I. Murad (Murad Hüdavendigâr) Camisinin 2. katında yer alan medresenin içi ve revağı	29
Şekil 4.3. Solda: I. Murad camisi - 1900'ler civarına ait bir kartpostal sağda: I. Murad camisi aynı açıdan görünümü.....	29
Şekil 4.4. Solda: I. Murad camisine ait kuzey ve kuzeydoğu cepheleri,1960'lar, sağda: I. Murad camisine ait kuzey ve kuzeydoğu cephelerinin aynı açıdan görünümü.....	30
Şekil 4.5. I.Murad medresesine ait hücreler	31
Şekil 4.6. Revakta yer alan Bizans.....	31
Şekil 4.7. Medrese revağına ait özgün yer döşemelerinin kırılan bölümü	32
Şekil 4.8. Solda: caminin 1990'lı yıllara ait mermer malzemeli saçağı, sağda: 1990'lı yıllardan sonra yapılan restorasyonu sonrası tuğla malzemeli kirpi saçağı.....	32
Şekil 4.9. İmaretin 1970'li yıllara aitkuzey cephe görüntüsü	33
Şekil 4.10. İmatein 2005 yılına ait doğu cephe görüntüsü.....	33
Şekil 4.11. İmaretin 2012 yılına ait kuzey cephe görüntüsü.....	33
Şekil 4.12. İmaretin avlusundan doğu cephesi	33
Şekil 4.13. I. Murad Hüdavendigâr imaretinin 2017 yılı restorasyon çalışmaları sırasında cepheleri	34
Şekil 4.14. I. Murad Hüdavendigâr türbesi.....	35
Şekil 4.15. Solda: I. Murad Hüdavendigâr türbesi, V.G.M. Arşivi (Tarihi bilinmiyor), sağda: I. Murad Hüdavendigâr türbesinin aynı açıdan görünümü	35
Şekil 4.16. Solda: I. Murad Hüdavendigâr türbesinin doğusunda yer alan mezarlar, V.G.M. Arşivi (Tarihi bilinmiyor), sağda: I. Murad Hüdavendigâr türbesinin doğusunda yer alan mezarların aynı açıdan görünümü	36

Şekil 4.17. Solda: I. Murad Hüdavendigâr türbesi taş malzemeli doğu cephe duvarı, V.G.M. Arşivi (Tarihi bilinmiyor), sağda: I. Murad Hüdavendigâr türbesi sıva kaplı doğu cephe duvarı, sağda	36
Şekil 4.18. Gırçık hamamı	37
Şekil 4.19. Umumi tuvalet	37
Şekil 4.20. I. Murat Camii ve Çevresi, 1. Cami, 2. İmaret, 3. Türbe, 4. Umumi Tuvalet, 5. Okul, 6, 7 Köşk ve Çeşmeler.....	38
Şekil 4.21. Hüdavendigâr Okulu	39
Şekil 4.22. Hüdavendigâr Okulu yerinde yer alan günümüzdeki kafe ve bahçesinin şekil 4.21. ile aynı açıdan görünümü	39
Şekil 4.23. Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivi I. Murad (Murad Hüdavendigâr) Külliyesi'ne ait 1966 tarihli vaziyet planı.....	40
Şekil 4.24. 1958, 1966 ve 2013 yıllarına ait vaziyet planlarının karşılaştırılması	41
Şekil 4.25. 1. Murat caddesi üzerindeki istinat duvarları.....	42
Şekil 4.26. Kirpi parmaklıklı ferforje sınır elemanı.....	43
Şekil 4.27. Kirpi parmaklıklı ferforje sınır elemanın istinat duvarı üzerindeki görünümü	43
Şekil 4.28.1: I. Murad (Murad Hüdavendigâr) türbesi, 2: I. Murad (Murad Hüdavendigâr) şadırvanı, külliye içinde devam eden kirpi parmaklıklı ferforje sınır elemanı.....	44
Şekil 4.29. Solda: 2012 yılı restorasyon çalışmaları öncesinde hamam ve çevresinin durumu, V.G.M. Arşivi (2005), sağda: Aynı açıdan görünüm ile hamam girişindeki merdivenler	45
Şekil 4.30. Tuvalet yapısının girişindeki ferforje korkuluklu demir merdiven.....	46
Şekil 4.31. Türbenin doğusunda yer alan bahçe	47
Şekil 4.32. Türbenin doğusunda yer alan bahçe kapısı, çekildiği tarih bilinmemektedir	47
Şekil 4.33. Türbenin doğusunda yer alan bahçe kapısı	48
Şekil 4.34. Türbenin kuzeyinde yer alan bahçe	48
Şekil 4.35. Şadırvanın yer aldığı avluya ait bahçe kapısı	49
Şekil 4.36. İmaret avlusuna açılan bahçe kapısı	50
Şekil 4.37. İmaretin doğusundaki kapı üzerinde yer alan	51
Şekil 4.38. I. Murad camisine ait kitabe.....	51
Şekil 4.39. Ferforje detaylı ahşap bank	52
Şekil 4.40. Caminin kuzeyindeki bahçe içerisinde yer alan oturma birimi	52
Şekil 4.41. Caminin ve imaret yapılarının ortasında yer alan oturma	53

Şekil 4.42. Granit küp taş (10*10*10)	54
Şekil 4.43. Granit kesme taş (40*40*40)	54
Şekil 4.44. Sağda: I. Murad İmaretı, arkada: I. Murad Camisi	54
Şekil 4.45. I. Murad (Murad Hüdavendigar) Külliyesi şadırvanı	55
Şekil.4.46. I. Murad (Murad Hüdavendigar) Külliyesi'ne ait şadırvanın yapım yılını gösteren levha	56
Şekil.4.47. Solda: I. Murad (Murad Hüdavendigar) Külliyesi'ne ait şadırvanın, V.G.M. Arşivi (Tarihi bilinmiyor) sağda: I. Murad (Murad Hüdavendigar) Külliyesi şadırvanı aynı açıdan görünümü.....	56
Şekil.4.48. Solda: I. Murad (Murad Hüdavendigar) Külliyesi'ne ait şadırvan, V.G.M. Arşivi, (Tarihi bilinmiyor), sağda: Su haznesi üzerinde yer alan ferforje üst örtü, mermer ve granit malzemeli cep	57
4.49. 1986 yılına ait II. Murad (Murad Hüdavendigar) şadırvanı rölövesi	57
Şekil.4.50. 1: I. Murad (Murad Hüdavendigar) Camisi, 2: I. Murad (Murad Hüdavendigar) Külliyesi'ne ait şadırvan.....	58
Şekil 4.51. I. Murad (Murad Hüdavendigar) Külliyesi'ne ait çeşme	59
Şekil 4.52. I. Murad (Murad Hüdavendigar) Külliyesi'ne ait çeşme, V.G.M. Arşivi (Tarihi Bilinmiyor)	59
Şekil 4.53. I. Murad (Murad Hüdavendigar) Külliyesi'ne ait çeşmenin farklı açıdan görünümü V.G.M. Arşivi (Tarihi Bilinmiyor)	60
Şekil 4.54. Bedri Yalman arşivinden 1946 yılına ait fotoğraf, I. Murad (Murad Hüdavendigar) Külliyesi'ne ait çeşme	60
Şekil 4.55. İmaret avlusu içerisindeki kaskatlı havuz	61
Şekil 4.56. Kaskatlı havuzun bulunduğu yerde bulunan çiçek tarhları	61
Şekil 4.57. İmaret avlusu içerisindeki selsebil	62
Şekil 4.58. Solda: Türbe cephesini aydınlatma amacıyla kullanılan led armatür, sağda: Şadırvanı aydınlatma amacıyla kullanılan sarkıt armatü	63
Şekil 4.59. Yaya yolu aydınlatmasında kullanılan tek armatürlü aydınlatma elemanı ...	63
Şekil 4.60. Türbe önündeki altı armatürlü yüksek spot aydınlatma elemanı	64
Şekil 4.61. Türbe cephesini aydınlatması	64
Şekil 4.62. Caminin cephesini aydınlatma amacıyla kullanılan led armatürler	65
Şekil 4.63. Son cemaat mahvilinin aydınlatma	65
Şekil 4.64. Duvara monte aydınlatma elemanı	66
Şekil 4.65. Cephe aydınlatmaları ile caminin gece görünümü.....	66
Şekil 4.66. Şadırvanın yer aldığı bahçe içerisinde yer alan amorf çiçek tarhı örneği	67

Şekil 4.67. Türbe bahçesinde yer alan amorf çiçek tarhı örneği	68
Şekil 4.68. Bordür çiçek tarhı	68
Şekil 4.69. İmaret avlusuna ait bordür çiçek tarhları.....	69
Şekil 4.70. İmaret avlusuna ait tarihi bir elemanın çiçek tarhı olarak kullanımı	69
Şekil 4.71. Musalla taşının arkasında çiçek tarhı olarak kullanılan taş ve tuğla malzemeli alçak duvar	70
Şekil 4.72. Ağaç diplerinde yer alan çiçek tarhı örneği	70
Şekil 4.73. Caminin batısında yer alan anıt çınarın altında bulunan çiçek	71
Şekil 4.74. Hamam caddesi üzerindeki çiçek tarhı	71
Şekil 4.75. Kuş evi	72
Şekil 4.76. Türbe girişinde kullanılan saksının yakın görünümü	72
Şekil 4.77. Türbenin güneyinde kalan yeşil alan içerisindeki tarihi taşlar	73
Şekil 4.78. I. Murad Hüdavendigâr camisi drenajı, 1994	74
Şekil 4.79. I. Murad Hüdavendigâr camisi drenaj detayı, 1994.....	74
Şekil 4.80. I. Murad (Murad Hüdavendigâr) Külliyesi bahçesinde tespit edilen taksonların familyalara göre % dağılımları.....	77
Şekil 4.81. I. Murad (Murad Hüdavendigâr) Külliyesi bahçesinde tespit edilen taksonların görsel ve işlevsel özelliklerine göre % dağılımları.....	78
Şekil 4.82. Selsebilin her iki yanında soliter olarak kullanılan <i>Buxus sempervirens</i> (Adi Şimşir)	80
Şekil 4.83. Musalla taşlarının arkasında kullanılan <i>Buxus sempervirens</i> (Adi Şimşir) grubu	80
Şekil 4.84. Alçak duvar üzerindeki bakımsız çiçek tarhı.....	84
Şekil 4.85. Hamam caddesi üzerindeki çiçek tarhında yer alan <i>Thuja orientalis</i> (Doğu Mazısı) grubu.....	85
Şekil 4.86. Solda: Türbe bahçesine ait bitkisel öğeler, 2005 (V.G.M. Arşivi), sağda: Türbe bahçesine ait bitkisel öğelerin aynı açıdan görünümü	86
Şekil 4.87. I. Murad (Murad Hüdavendigâr) Külliyesi bahçesine ait 'Yapısal Öğeler Planı'.....	87
Şekil 4.88. I. Murad (Murad Hüdavendigâr) Külliyesi'ne ait 'Bitkisel Öğeler Planı'.....	88
Şekil 4.89. Önde: Yeşil cami'sine ait minare, Yeşil cami kubbesinden Yıldırım Bayezid Külliyesi'nin görünümü.....	89
Şekil 4.90. 2009 yılına ait Yıldırım Külliyesi'ne ait kuşbakışı fotoğraf	89
Şekil 4.91. Cümle kapısının kuzeydoğusunda yer alan duvar kalıntıları.....	90

Şekil 4.92. Cümle kapısının kuzeydoğusunda yer alan duvar kalıntılarının farklı açıdan görünüşleri.....	91
Şekil 4.93. Cümle kapısının kuzeydoğusunda yer alan duvar kalıntılarının farklı açıdan görünümü.....	91
Şekil 4.94. 1958 yılına ait 'Külliyeye Planı' (Gabriel 1958). I. Cümle Kapısı, II. Bayezid Türbesi, III. Medrese, IV. Saray, V. Şadırvan, VI.Cami, VII. İmaret, VIII. Hamam, IX. İkinci Kapı, X, X, X. Sur duvarları.....	92
Şekil 4.95. Solda: Yıldırım Bayezid camisi (Gabriel 1958), sağda: Yıldırım Bayezid camisinin aynı açıdan görünümü.....	93
Şekil 4.96. Yıldırım Külliyesi'ne ait tarihi bilinmeyen bir fotoğraf, sağda cami ve solda medrese.....	93
Şekil 4.97. Yıldırım Bayezid türbesi	94
Şekil 4.98. Yıldırım Bayezid türbesinin Şekil 4.99 ile benzer açıdan görünümü.....	94
Şekil 4.99. 1: Yıldırım Bayezid türbesi, 2: Yıldırım Bayezid camisi ve şadırvanı, 3:Yıldırım Bayezid medresesi	96
Şekil 4.100. Solda: Yıldırım Bayezid türbesi, sağda: Yıldırım Bayezid medresesi.....	97
Şekil 4.101. Yıldırım Bayezid medresesi	97
Şekil 4.102. Yıldırım Bayezid Medresesi	97
Şekil 4.103. Darüşşifanın Sedat Çetintaş tarafından çizilen planları	98
Şekil 4.104. Yıldırım darüşşifası.....	99
Şekil 4.105. Yıldırım darüşşifasının Şekil 4.104. ile aynı açıdan görünümü.....	99
Şekil 4.106. Yıldırım darüşşifası.....	100
Şekil 4.107. Yıldırım darüşşifa avlusu	101
Şekil 4.108. Yıldırım darüşşifa binasının doğu cephesi.....	101
Şekil 4.109. Yıldırım darüşşifa binasının kuzey cephesi.....	102
Şekil 4.110. Yıldırım Bayezid hamamı	102
Şekil 4.111. Yıldırım Bayezid hamamına ait tarihi duvar	103
Şekil 4.112. Külliye'nin kuzeydoğusundaki istinat duvarlarının görünümü, arkada: Yıldırım Bayezid Türbesi.....	104
Şekil 4.113. Medresenin batısında yer alan istinat duvarları.....	104
Şekil 4.114. Caminin güneybatısında yer alan sınırlandırma elemanı	105
Şekil 4.115. Caminin kuzeybatısında yer alan sınırlandırma elemanı	105
Şekil 4.116. Caminin güneydoğusunda yer alan sınırlandırma elemanı.....	106
Şekil 4.117. Cümlekapı caddesinden külliye alanına bağlanan merdiven.....	107
Şekil 4.118.Medresenin güneyinden parka bağlanan merdiven ve park içerisindeki basamaklar.....	107

Şekil 4.119. Yıldırım Bayezid Külliyesi ana/cümle kapısı.....	108
Şekil 4.120. Yıldırım Bayezid Külliyesi ana/cümle kapısı üzerinde yer alan nişler	108
Şekil 4.121. Yıldırım Bayezid Külliyesi'nde yer alan oturma birimi	109
Şekil 4.122. Yıldırım Bayezid Türbesi'ne ait kitabe.....	109
Şekil 4.123. Yıldırım Bayezid cami avlusundan 2012 yılına ait bir fotoğraf.....	110
Şekil 4.124. Yıldırım Bayezid cami avlusu	111
Şekil 4.125. Caminin güneybatısından başlayan aks.....	112
Şekil 4.126. Medrese ve türbe yapılarının bulunduğu bölümdeki aks	112
Şekil 4.127. Yıldırım Bayezid camisine ait şadırvan	113
Şekil 4.128. Yıldırım Bayezid camisine ait şadırvanın ahşap oyma detayları.....	114
Şekil 4.129. Yıldırım Bayezid camisine ait şadırvanın başka bir açıdan fotoğrafı	114
Şekil 4.130. Yıldırım Bayezid camisine ait şadırvanın 1986 yılına ait kesit ve görünüşü	115
Şekil 4.131. Yıldırım Bayezid camisine ait şadırvan	115
Şekil 4.132. Yıldırım Bayezid camisine ait şadırvan	115
Şekil 4.133. Yıldırım Bayezid Cami avlusu ve şadırvanı	116
Şekil 4.134. Yıldırım Bayezid medresesine ait şadırvan	117
Şekil 4.135. Yıldırım Bayezid medresesine ait şadırvan ve üst örtüsü.....	117
Şekil 4.136. Yıldırım Bayezid darüşşifası avlusunda yer alan şadırvan.....	118
Şekil 4.137. Cümlekapı Caddesi üzerindeki duvara dayalı çeşme	119
Şekil 4.138. Cümlekapı Caddesi üzerindeki duvara dayalı çeşme farklı açıdan fotoğrafı	119
Şekil 4.139. Yıldırım çeşmesi kuzey cephesi.....	120
Şekil 4.140. Yıldırım çeşmesi güney cephesi.....	120
Şekil 4.141. BUSKİ albümünden 20.07.1950 tarihli Yıldırım çeşmesi fotoğrafı	121
Şekil 4.142. Yıldırım Bayezid camisine ait abdest alma yeri.....	121
Şekil 4.143. Yıldırım Bayezid camisinde kullanılan led aydınlatmalar.....	122
Şekil 4.144. Yıldırım Bayezid camisi güneydoğusunda yer alan siyah renkli yüksek altı armatürlü aydınlatma	123
Şekil 4.145. Yıldırım Bayezid camisi gece görünümü.....	123
Şekil 4.146. Yıldırım Bayezid Türbesi'ne ait led ve spot aydınlatma elemanları.....	124
Şekil 4.147. Yıldırım Bayezid Külliyesi'nde kullanılan yaya yolu aydınlatması örneği	124
Şekil 4.148. Yıldırım Bayezid camisi avlusunda yer alan bodur aydınlatma örneği	125

Şekil 4.149. Anıt ağaçları aydınlatma amacıyla kullanılan spot armatür	125
Şekil 4.150. Anıt ağacın etrafına yerleştirilmiş spot armatürlerin görünümü	126
Şekil 4.151. Aks boyunca yer alan bordür çiçek tarhı	127
Şekil 4.152. Caminin güneydoğusundaki rampa boyunca yer alan çiçek.....	127
Şekil 4.153. Caminin güneydoğusundaki rampa boyunca yer alan çiçek	127
Şekil 4.154. Yıldırım Bayezid camisi güneyinde yer alan mezar	128
Şekil 4.155. Yıldırım Bayezid Külliyesinde yer alan ahşap kuş evi örneği	128
Şekil 4.156. Yıldırım Bayezid Külliyesi bahçesinde tespit edilen taksonların familyalara göre dağılımları.....	131
Şekil 4.157. Yıldırım Bayezid Külliyesi bahçesinde tespit edilen taksonların görsel ve işlevsel özelliklerine göre dağılımı	132
Şekil 4.158. Yıldırım Bayezid türbesinin kuzeyinde yer alan anıt ağaç <i>Cupressus sempervirens</i> (Akdeniz Servisi)	134
Şekil 4.159. Yıldırım Bayezid Külliyesi bahçesine ait 'Yapısal Öğeler Planı'.....	138
Şekil 4.160. Yıldırım Bayezid Külliyesi bahçesine ait 'Bitkisel Öğeler Planı'	139
Şekil 4.161. 2001 yılına ait fotoğraf, Yıldırım Bayezid Türbesi	140
Şekil 4.162. Külliye alanında park halindeki sivil araç, V.G.M. Arşivi (Tarihi Bilinmiyor)	140
Şekil 4.163. Uludağ yolu üzerinden Yeşil Külliyesi'ne bakış	141
Şekil 4.164. 1800-1893 yılları arası Yeşil Külliyesi, solda önde Yeşil medrese, sol arkada Yeşil cami ve sağda Yeşil türbe.....	142
Şekil 4.165. Yeşil caminin güney cephesi	143
Şekil 4.166. 1940'lı yıllarda Yeşil caminin ön/kuzey cephesi.....	145
Şekil 4.167. Yeşil caminin ön/kuzey cephesinin Şekil 4.166 ile aynı açıdan görünümü	145
Şekil 4.168. 1800-1893 yılları arası, Yeşil caminin kuzey cephesinden bir fotoğraf ...	146
Şekil 4.169. Yeşil camiye ait taç kapı/portalın Şekil 4.168. ile aynı açıdan görünümü	146
Şekil 4.170. Yeşil cami hünkar mahfili duvarı.....	147
Şekil 4.171. Yeşil cami hünkar mahfili tavanı	147
Şekil 4.172. Yeşil cami pencerelerine ait parmaklıklar üzerinde gümüş kakma işlemler	148
Şekil 4.173. 1800-1893 yılları arası, Yeşil türbe	148
Şekil 4.174. Çelebi Sultan Mehmed'e ait sanduka	149
Şekil 4.175. Yeşil medresesi kuzey cephesi	150
Şekil 4.176. Yeşil imareti.....	151

Şekil 4.177. Yeşil imaretinin Şekil 4.176. ile aynı açıdan görünümü	151
Şekil 4.178. Yeşil hamamı	152
Şekil 4.179. Caminin batısında yer alan rekreasyon alanı	153
Şekil 4.180. Yeşil cami bahçe sınırları içerisinde günümüzde rekreasyon alanı olan bahçe, fotoğrafın tarihi bilinmiyor	154
Şekil 4.181. Yeşil cami bahçe sınırları içerisinde yer alan rekreasyon alanının Şekil 4.180. ile aynı açıdan görünümü	154
Şekil 4.182. Yeşil cami bahçe sınırları içerisinde günümüzde rekreasyon alanı olan bahçenin kuzeyden görünümü	155
Şekil 4.183. Yeşil cami bahçe sınırları içerisinde yer alan rekreasyon alanının Şekil 4.182. ile aynı açıdan görünümü	155
Şekil 4.184. Yeşil türbe bahçesine ait istinat duvarı.....	156
Şekil 4.185. 1800-1893 yılları arasında Yeşil türbe çevresinde istinat duvarları	157
Şekil 4.186. Yeşil türbe doğusunda yer alan mezarlar çevresindeki demir ferforje sınırlandırma elemanı	157
Şekil 4.187. Yeşil türbe kuzeyinde yer alan mezarlar etrafında kullanılan sınırlandırma elemanı.....	158
Şekil 4.188. Cami bahçesine ait ferforje sınırlandırma	158
Şekil 4.189. Yeşil cami'ye ait üst pencerelerin yakın görünümü	159
Şekil 4.190. Medrese bahçesi etrafında kullanılan demir sınırlandırma elemanı	159
Şekil 4.191. 1: Yeşil İmaret, 2: Yeşil türbe, Yeşil Külliyesi'nin orta kotunda yer alan toplanma alanı.....	161
Şekil 4.192. Yeşil türbeye ait bahçesine girişte yer alan merdivenler	162
Şekil 4.193. Yeşil türbeye ait bahçe kapısından sonra yer alan merdiven.....	162
Şekil 4.194. 1800-1893 yılları arasında Yeşil türbe bahçesine ait merdiven	163
Şekil 4.195. Yeşil türbenin kuzey doğuda yer alan merdivenler	164
Şekil 4.197. Yeşil caminin güneyinde yer alan merdivenler	164
Şekil 4.198. Solda: Yeşil türbenin kuzey doğusunda yer alan alçak kot (V.G.M. Arşivi), sağda: Alçak kota daha sonradan eklenen merdivenlerin aynı açıdan görünümü	165
Şekil 4.199. Caminin kuzey batısında yer alan merdiven.....	166
Şekil 4.200. Yeşil cami doğusunda yer alan merdiven	167
Şekil 4.201. Yeşil cami kuzey girişindeki bahçe kapısı	167
Şekil 4.202. Yeşil cami doğusunda yer alan ferforje çift kanatlı kapı	168
Şekil 4.203. Yeşil cami güney batısında yer alan bahçe kapısı.....	169
Şekil 4.204. Yeşil cami güney batısında yer alan bahçe kapısının Şekil 4.203 ile aynı açıdan görünümü	169

Şekil 4.205. Yeşil cami batısında yer alan bahçe kapısı	170
Şekil 4.206. Yeşil cami batısı Şekil 4.205. ile aynı açıdan görünümü	170
Şekil 4.207. Yeşil türbe girişindeki çift kanatlı bahçe kapısı	171
Şekil 4.208. Yeşil türbe girişindeki bahçe kapısının yakın görünümü.....	171
Şekil 4.209. Yeşil türbeye ait bahçe kapısı, tarihi bilinmiyor	172
Şekil 4.210. Yeşil cami güneyinden Yeşil türbe'nin 4.209. ile aynı açıdan görünümü	172
Şekil 4.211. Yeşil medresesine ait güney doğuda yer alan bahçe kapısı	173
Şekil 4.212. Yeşil medresesine ait güney batıda yer alan bahçe kapısı	173
Şekil 4.213. Yeşil medresesine ait güney batıda yer alan bahçe kapısına ait farklı açıdan bir fotoğraf.....	174
Şekil 4.214. Yeşil cami taç kapısı üzerindeki kitabe	175
Şekil 4.215. Taç kapının doğu ve batısında yer alan mihrapçığın üzerindeki kitabe....	175
Şekil 4.216. Yeşil medresesine ait kitabe.....	176
Şekil 4.217. Yeşil türbeye ait kitabe	176
Şekil 4.218. Caminin batısında yer alan rekreasyon alanına ait oturma birimi örneği .	177
Şekil 4.219. Cami avlusunda yer alan oturma birimi örneği	177
Şekil 4.220. Toplanma alanında bulunan oturma birimleri	178
Şekil 4.221. Toplanma alanında yer alan yeşil alan üzerindeki sert zemin ve oturma birimleri	178
Şekil 4.222. Toplanma alanındaki yeşil alan-şekil 4.221'in şimdiki görünümü.....	179
Şekil 4.223. Medrese avlusunda yer alan oturma birimi örneği	179
Şekil 4.224. Medrese avlusunda yer alan masa ve oturma birimleri	180
Şekil 4.225. 1: Yeşil medrese, 2: Yeşil cami, 3: Yeşil imaret, orta kotta yer alan toplanma alanı.....	182
Şekil 4.226. Orta kotta yer alan toplanma alanına ait granit plak taş ve granit küp taş döşeme	183
Şekil 4.227. Orta kotta yer alan yeşil alana ait 1.2 m genişliğindeki yaya yolu	183
Şekil 4.228. Orta kotta yer alan yeşil alana ait granit plak taş döşemeli yaya yolu	184
Şekil 4.229. Türbe çevresinde dairesel formlu yaya yolunda kullanılan granit malzemeli döşeme	184
Şekil 4.230. Türbe girişindeki karşılama alanına ait gri renkli eskitme traverten zemin döşemesi	185
Şekil 4.231. Yeşil cami bahçesine ait rölöve planı,1990'lar (V.G.M. Arşivi).....	186
Şekil 4.232. 1990'lı yıllara ait fotoğrafta asfaltın yer yer aşınmasıyla alttan çıkan doğal taş döşemeler.....	187

Şekil 4.233. 1993 yılında caminin batısında yer alan aks, döşeme malzemesi doğal taş	187
Şekil 4.234. Yeşil caminin batısında yer alan eskitme traverten malzemeli aks	188
Şekil 4.235. Yeşil cami bahçesine ait eskitme traverten zemin döşemesi	188
Şekil 4.236. Medreseye ait moloz taş yer döşemesi	189
Şekil 4.237. Külliye sınırları içerisinde yayalaştırılan alanlar yer döşemesi.....	189
Şekil 4.238. Yeşil camii şadırvanı	190
Şekil 4.239. Su haznesinin güney cephesinde yer alan çiçek motifi	191
Şekil 4.240. Yeşil cami şadırvanına ait fıskiye detayı.....	191
Şekil 4.241. Yeşil cami avlusu içerisindeki şadırvan	192
Şekil 4.242. Solda: Yeşil cami şadırvanına ait su haznesi üzerinde bulunan ferforje eleman V.G.M. Arşivi, (Tarihi Bilinmiyor), sağda: şadırvanın günümüzdeki	193
Şekil 4.243. Yeşil cami şadırvanı 1940'lı yıllar	194
Şekil 4.244. Yeşil cami şadırvanı dikmelerine ait mermer detaylar	194
Şekil 4.245. Yeşil medresesi şadırvanı, fotoğrafın tarihi bilinmemekte	195
Şekil 4.246. 1981 yılına ait fotoğraf-Yeşil medresesi şadırvanı	195
Şekil 4.247. Yeşil medresesine ait şadırvan-günümüz.....	196
Şekil 4.248. Yeşil medresesi kuzey batısında yer alan bağımsız çeşme.....	196
Şekil 4.249. Türbe bahçesinde yer alan bağımsız çeşme	197
Şekil 4.250. Yeşil türbe kuzey doğusunda yer alan çeşme	198
Şekil 4.251. Yeşil türbe bahçe duvarlarındaki çeşmenin başka bir yıla ait hali Arkeolog Erkin Emiroğlu tarafından Alman Konsoloslüğundan temin edilmiştir	199
Şekil 4.252. Dr. Y. Mimar Engin Yenal koleksiyonundan temin edilen fotoğraf.....	199
Şekil 4.253. Cumhuriyetin ilk yıllarında çekilmiş, Yeşil cami kuzeyindeki çeşme (sağ alt köşede), Arkeolog Erkin Emiroğlu tarafından Alman Konsoloslüğundan temin edilmiştir.....	200
Şekil 4.254. Çift armatürlü ferforje detaylı yaya yolu aydınlatması ve armatür detayı	201
Şekil 4.255. Tek armatürlü yaya yolu aydınlatması	201
Şekil 4.256. Bodur yaya yolu aydınlatmaları	202
Şekil 4.257. Bodur yaya yolu aydınlatmaları, gece görünümü	202
Şekil 4.258. Türbe cephesini aydınlatma amacıyla yerleştirilmiş led armatür	203
Şekil 4.259. Cami cephelerini aydınlatmak amacıyla kullanılan spot armatür	203
Şekil 4.260. Yüksek spot aydınlatma	203
Şekil 4.261. Led aydınlatma	203

Şekil 4.262. Türbeye ait kuzey cephenin aydınlatılması.....	204
Şekil 4.263. Caminin kuzey cephesinin aydınlatılması.....	204
Şekil 4.264. Caminin batı cephesinin ve minaresinin aydınlatılması.....	205
Şekil 4.265. Ağaçları vurgulamak amacıyla kullanılan yere monte spot armatür	206
Şekil 4.266. Cami bahçesinde yer alan anıt ağaçları vurgulamak amacıyla kullanılan yere monte spot armatür	206
Şekil 4.267. Cami bahçesinde yer alan anıt ağacın aydınlatılması örneği.....	206
Şekil 4.268. Caminin kuzeyinde yer alan yeşil alan içerisinde bulunan bodur aydınlatma ve gece görünümü	207
Şekil 4.269. Cami bahçesinde yer alan yüksek yaya yolu aydınlatması ve armatürün yakından görünümü.....	207
Şekil 4.270. Medreseye ait açık hava müzesinde yer alan spot aydınlatma	208
Şekil 4.271. Medrese bahçesinde yer alan spot aydınlatmalar	208
Şekil 4.272. Yeşil medresesine spot armatür.....	209
Şekil 4.273. Yeşil medresesine ait duvara monte armatür	209
Şekil 4.274. Yeşil cami batısında yer alan beyaz renkli yüksek yaya yolu aydınlatma elemanları	210
Şekil 4.275. Türbe kuzeyinde başlayarak devam eden bordür çiçek tarhı	211
Şekil 4.276. Türbe boyunca devam eden bordür çiçek tarhı	211
Şekil 4.277. Medrese bahçesinde yer alan bordür çiçek tarhı	212
Şekil 4.278. Türbe merdivenlerinin doğusunda yer alan bordür çiçek tarhı	212
Şekil 4.279. Medrese girişinde yer alan dairesel formlu çiçek tarhları.....	213
Şekil 4.280. Medrese girişinde yer alan yeşil alan, fotoğrafın tarihi bilinmiyor	213
Şekil 4.281. Caminin güney batısı cephesi önündeki dairesel formlu çiçek tarhı	214
Şekil 4.282. Orta kotta yer alan bordürle yükseltilmiş çiçek tarhı	214
Şekil 4.283. Solda:1991 yılına ait Yeşil cami girişinde yer alan alçak duvar üzeri çiçek tarhı (Anonim 2017r), sağda: Yeşil cami kuzeyinde yer alan alçak duvar üzerindeki yeşil alan	215
Şekil 4.284. Solda: Yeşil cami girişinde batısında yer alan kurtbağrı çitleri (V.G.M. Arşivi), sağda: Yeşil cami batısında kurtbağrı çitleri yerinde yer alan çiçek tarhı ve yeşil alanlar.....	216
Şekil 4.285. Yeşil Külliyesi'nde yer alan kuş evi örneği.....	216
Şekil 4.286. Medrese bahçesinde yer alan pişmiş kil malzemeli küp	217
Şekil 4.287. Medrese bahçesinde dışında yer alan çeşme parçaları	217
Şekil 4.288. Medrese bahçesinde dışında yer alan çeşme parçaları	218
Şekil 4.289. Yeşil türbenin güney batısında yer alan yaya yoluna ait hasarlı döşeme..	218

Şekil 4.290. Yeşil türbe bahçesi kuzeyinde yer alan hasarlı ve özensiz döşeme.....	219
Şekil 4.291. Yeşil Külliyesi'nde tespit edilen taksonların familyalara göre dağılımları	221
Şekil 4.292. Yeşil Külliyesi bahçesinde tespit edilen taksonların görsel ve işlevsel özelliklerine göre dağılımı	222
Şekil 4.293. Rekreasyon alanında vurgu amacıyla kullanılan <i>Magnolia grandiflora</i> (Büyük Çiçekli Manolya) türü.....	224
Şekil 4.294. Duvarı perdelemek amacıyla kullanılan <i>Parthenocissus quinquefolia</i> (Beş Parçalı Amerikan Sarmaşığı) türü.....	225
Şekil 4.295. Yeşil camii kuzeyinde yer alan yeşil alan içerisindeki bitkisel öğeler.....	226
Şekil 4.296. Yeşil camii kuzeyinde yer alan yeşil alanın Şekil 4.295. ile aynı açıdan görünümü.....	226
Şekil 4.297. Yeşil Külliye bahçesine ait 'Yapısal Öğeler Planı'.....	232
Şekil 4.298. Yeşil Külliye bahçesine ait 'Bitkisel öğeler Planı'	232
Şekil 4.299. 1993 yılı ve güncel Yeşil cami vaziyet planlarındaki yeşil alanların çakıştırılması.....	233
Şekil 4.300. Muradiye Külliyesi'ne Uludağ yolu üzerinden bakış, arkada Atatürk Stadyumu.....	235
Şekil 4.301. Muradiye camisi revağı	236
Şekil 4.302. Muradiye camisi kemerlerinde yer alan süslemeler	236
Şekil 4.303. II. Murad türbesi	237
Şekil 4.304. II. Murad türbesine ait ahşap saçak	237
Şekil 4.305. II. Murad türbesinin batısında yer alan türbe yapıları	238
Şekil 4.306. Muradiye İmaretı.....	239
Şekil 4.307. Muradiye medresesi kuzey cephesi	240
Şekil 4.308. Muradiye medresesinin uzunlama kesiti	240
Şekil 4.309. 1975 yılına ait fotoğraf, Muradiye Hamamı	241
Şekil 4.310. Muradiye hamamı Şekil 4.309. ile aynı açıdan görünümü	241
Şekil 4.311. Muradiye Külliyesi hazire alanı içerisinde yer alan mezar taşları ve açık hava müzesinin bir bölümü	243
Şekil 4.312. 1930 yılında revizesi yapılan kadastro paftasında Muradiye camisine ait vakıf arazisi	244
Şekil 4.313. 'Muradiye Çevre Düzenleme Projesi' ne göre düzenlenen günümüzde rekreasyon alanı olarak kullanılan vakıf arazisi	244
Şekil 4.314. Kaplıca caddesi üzerinde yer alan kuzey-güney aksı üzerindeki almaşık taş duvar sınır elemanı.....	245

Şekil 4.315. 1956 yılında günümüz Kaplıca Caddesi üzerinde yer alan kuzey-güney aksı üzerindeki taş duvar sınır elemanı	245
Şekil 4.316. Tarihi bilinmeyen fotoğraf, Muradiye medresesi sağda ve pencere açıklıklı taş duvar solda	246
Şekil 4.317. Günümüzde taş örme duvar yerine olan istinat duvarı üzerine kirpi parmaklıklı ferforje sınır elemanı.....	246
Şekil 4.318. Açık hava müzesi alanındaki kesme taş malzemeli ikinci merdiven	347
Şekil 4.319. Hazire alanı girişindeki taş malzemeli merdiven	347
Şekil 4.320. II. Murat Türbesi önündeki kesme taş malzemeli merdiven	348
Şekil 4.321. Eski tarihli II. Murat Türbesi önündeki kesme taş malzemeli merdiven..	348
Şekil 4.322. Belkıs ve Akile Hanımlar Türbesinin güneyinde yer alan merdiven	249
Şekil 4.323. II. Murad türbesi önünde bulunan rampa.....	249
Şekil 4.324. Hazire alanı girişinde bulunan rampa	250
Şekil 4.325. Arkelog Erkin Emiroğlu tarafından Alman Konsolosluğundan temin edilen fotoğraf	251
Şekil 4.326. Solda: Muradiye Camii, ortada: bahçe kapısı, sağda: hazire alanın ait taş duvar, 1916.....	251
Şekil 4.327. 'Muradiye Camii Restorasyon Projesi'ne ait doğu cephesi görünüşü	252
Şekil 4.328. Hazire alanına ait ferforje bahçe kapısı.....	253
Şekil 4.329. Hazire alanına ait ferforje bahçe kapısı.....	253
Şekil 4.330. Hazire alanında caminin güneydoğusunda yer alan ferforje bahçe kapısı	254
Şekil 4.331. Hazire alanı girişinde yer alan tek katlı bina, tarihi bilinmiyor.....	254
Şekil 4.332 Hazire alanı girişinde tak, tarihi bilinmiyor	255
Şekil 4.333. Hazire alanı girişinde yer alan ferforje bahçe kapısı	255
Şekil 4.334. Muradiye camisine ait kitabe	256
Şekil 4.335. II. Murad türbesine ait kitabe.....	257
Şekil 4.336. Şehzade Mustafa Türbesine ait kitabe	257
Şekil 4.337. Restorasyon önceki kayrak taşı zemin döşemeleri	258
Şekil 4.338. Restorasyon sonrası eskitme traverten zemin döşemeleri.....	259
Şekil 4.339. Muradiye Külliyesi farklı ebatlardaki eskitme traverten zemin döşemesi ve bordür detayı	259
Şekil 4.340. Açık hava sergi alanlarında yer alan adım taşları	260
Şekil 4.341. II. Murad (Muradiye) Külliyesi'ne ait hazire alanının son restorasyonundan önceki durumu, 2010	260

Şekil 4.342. II. Murad (Muradiye) Külliyesi'ne ait hazire alanının Şekil 4.341. ile aynı açıdan görünümü	261
Şekil 4.343. Osmanlı döneminde çekilmiş caminin doğu girişinde yer alan çeşmenin üzerindeki yazı ve motifler, Y. Mimar Engin Yenal'ın koleksiyonundan	262
Şekil 4.344. Caminin doğusunda yer alan çeşmesinin Şekil 4.343. ile aynı açıdan görünümü	262
Şekil 4.345. Caminin doğusunda yer alan çeşme.....	263
Şekil 4.346. Kaplıca Caddesi üzerindeki çeşme	263
Şekil 4.347. Kaplıca Caddesi üzerindeki çeşmeye ait tarihi bilinmeyen fotoğraf	264
Şekil 4.348. 2. Murat Sokak üzerindeki çeşme	265
Şekil 4.349. Muradiye cami avlusundaki şadırvan	265
Şekil 4.350. Muradiye camisi şadırvanı ve su haznesi, V.G.M. Arşivi (1991)	266
Şekil 4.351. Muradiye camisi şadırvanı ve su haznesi.....	267
Şekil 4.352. II. Murad türbesi önünde yer alan şadırvan	267
Şekil 4.353. II. Murad türbesi önündeki şadırvan detayı	268
Şekil 4.354. Cem Sultan Türbesi önündeki şadırvan.....	268
Şekil 4.355. Cem Sultan Türbesi önündeki şadırvan detayı.....	269
Şekil 4.356. 1981 yılına ait Muradiye medresesi avlusu ve şadırvanı, arkada açık eyvanlı dersane	269
Şekil 4.357. Yapıların çevresinde kullanılan led aydınlatma elemanları.....	270
Şekil 4.358. Muradiye camisi kubbe ve minaresine ait cephe aydınlatması örneği	271
Şekil 4.359. Anıt ve olgun yaştaki ağaçları vurgulamak amacıyla kullanılan spot aydınlatma elemanları.....	271
Şekil 4.360. Muradiye camisi'nin batı cephesindeki duvara monte aydınlatmalar	272
Şekil 4.361. Muradiye Cami'ne ait duvara monte aydınlatma elemanın yakın görünümü	272
Şekil 4.362. Yaya yolları boyunca kullanılan bodur aydınlatma elemanı	273
Şekil 4.363. Yaya yolları boyunca kullanılan bodur aydınlatma elemanlarının gece görünüşü	273
Şekil 4.364. Açık hava müzesi alanındaki yüksek boylu spot aydınlatma	274
Şekil 4.365. Çiçek tarhı ve çok yıllık çalılar	274
Şekil 4.366. Bordür çiçek tarhı örneği.....	275
Şekil 4.367. Geometrik çiçek tarhı örneği	275
Şekil 4.368. Geometrik çiçek tarhı örneği	276
Şekil 4.369. Ağaç altlarında yer alan çiçek tarhı örneği	277

Şekil 4.370. II. Murad türbesi girişinde yer alan ahşap saksının yakından görünümü	277
Şekil 4.371. I. Ahmed türbesi güney doğusunda yer alan plastik saksıların yakından görünümü.....	278
Şekil 4.372. Açık hava müzesinde yer alan küpler.....	278
Şekil 4.373. Bakımsız çiçek tarhı.....	279
Şekil 4.374. II. Murad (Muradiye) Külliye bahçesinde tespit edilen taksonların familyalara göre dağılımları.....	281
Şekil 4.375. II. Murad (Muradiye) Külliye bahçesinde tespit edilen taksonların görsel ve işlevsel özelliklerine göre dağılımı.....	281
Şekil 4.376. II. Murad (Muradiye) Külliye bahçesinde soliter olarak kullanılan <i>Magnolia grandiflora</i> (Büyük Çiçekli Manolya)	282
Şekil 4.377. Solda: Geçmiş yıllara ait fotoğrafta <i>Platanus orientalis</i> (Doğu Çınarı) türüne ait anıt ağaç (V.G.M. Arşivi), sağda: günümüzde aynı alana dikilmiş yeni <i>Platanus orientalis</i> (Doğu Çınarı)	284
Şekil 4.378. II. Murad (Muradiye) Külliyesi 2012 yılına ait bitkisel ve yapısal röleve planı.....	287
Şekil 4.379. 2012 yılında II. Murad (Muradiye) cami batısında hazire alanı içerisinde yer alan <i>Buxus sp.</i> (Şimşir) çitleri	288
Şekil 4.380. II. Murad (Muradiye) cami batısında hazire alanı içerisinde günümüzde <i>Buxus sp.</i> (Şimşir) çitleri yerinde yer alan çim alan ve çiçek tarhı.....	288
Şekil 4.381. II. Murad (Muradiye) türbesi kuzeyinde yer alan <i>Buxus sp.</i> (Şimşir) çitleri ve çalılar, V.G.M. Arşivi (Tarihi Bilinmiyor)	289
Şekil 4.382. II. Murad (Muradiye) Türbesi kuzeyinde yer alan çim alanların Şekil 4.380. ile aynı açıdan görünümü	289
Şekil 4.383. 2012 yılında II. Murad (Muradiye) camisi batısında yer alan <i>Buxus sp.</i> (Şimşir) çitleri ve ağaçlar	290
Şekil 4.384. II. Murad (Muradiye) camisi batısında yer alan ve Şekil 4.372. de verilen alanın aynı açıdan görünümü.....	291
Şekil 4.385. 1991 yılında Cem Sultan türbesinin doğusunda yer alan şimşir <i>Buxus sp.</i> (Şimşir), diğer çalı ve ağaçlar.....	291
Şekil 4.386. Cem Sultan Türbesinin doğusunda yer alan ve Şekil 4.374. de verilen alanın aynı açıdan görünümü.....	291
Şekil 4.387. 1991 yılında II. Murad (Muradiye) türbesinin doğusunda yer alan şimşir <i>Buxus sp.</i> (Şimşir), diğer çalı ve ağaçlar	292
Şekil 4.388. II. Murad (Muradiye) türbesinin doğusunda yer alan ve Şekil 4.376. da verilen alanın aynı açıdan görünümü.....	292
Şekil 4.389. Restorasyon çalışmaları sırasında Muradiye medresesi avlusu ve şadırvanı	293

Şekil 4.390. Restorasyon çalışmaları sırasında Muradiye medresesi avlusu ve şadırvanı	293
Şekil 4.391. II. Murad (Muradiye) Külliyesi bahçesine ait 'Yapısal Öğeler Planı'	294
Şekil 4.392. II. Murad (Muradiye) Külliyesi bahçesine 'Bitkisel Öğeler Planı'.....	295
Şekil 4.393. II. Murad (Muradiye) Külliyesi 1936 ve 2017 hazire alanı sınırlarının çakıştırılması	297
Şekil 5.1. Üstte: 1890'lar Çekirge Mahallesi ve I. Murad Külliyesi, Altta: 2007 yılı Çekirge Mahallesi ve I. Murad Külliyesinin benzer açıdan görünümü	299
Şekil 5.2. Üstte: 1940'lı yıllar Yıldırım Bayezid Külliyesi, Altta: 2011 yılı Yıldırım Külliyesi	300
Şekil 5.3. Üstte: 1940'lı yıllar Yeşil Külliyesi, Altta: Günümüzde Yeşil Külliyesi	301
Şekil 5.4. Üstte: 1940'lı yıllar II. Murad (Muradiye) Külliyesi (Kırayoğlu 2012), Altta: Günümüzde II. Murad (Muradiye) Külliyesi	303
Şekil 5.5. Külliye bahçeleri sert zemin oranları	305
Şekil 5.6. Külliye bahçeleri yeşil alan oranları	309

ÇİZELGELER DİZİNİ

	Sayfa
Çizelge 3.1. Bursa iklim değerleri.....	18
Çizelge 3.2. Yıllar içinde yapılan nüfus sayım değerleri	19
Çizelge 3.3. Bursa karayolu ağının dağılımı	20
Çizelge 3.4. Bursa limanlarının 2015 yılı verileri.....	20
Çizelge 4.1. I. Murad (Murad Hüdavendigâr) Külliyesi bahçesine ait bitki türlerinin taksonomik gruplandırması.....	76
Çizelge 4.2. I. Murad (Murad Hüdavendigâr) Külliyesi bahçesinde tespit edilen taksonlara ait dendrolojik, görsel ve işlevsel özellikler	79
Çizelge 4.3. I. Murad (Murad Hüdavendigâr) Külliyesi bahçesinde yer alan anıt ağaçlara ait künye bilgileri.....	82
Çizelge 4.4. Yıldırım Bayezid Külliyesinde Külliyesi bahçesine ait bitki türlerinin taksonomik gruplandırması.....	130
Çizelge 4.5. Yıldırım Bayezid Külliyesi bahçesine ait tespit edilen taksonların görsel ve işlevsel özellikleri.....	133
Çizelge 4.6. Yıldırım Bayezid Külliyesi bahçesinde yer alan anıt ağaçlara ait künye bilgileri.....	135
Çizelge 4.7. Yeşil Külliyesine ait bitki türlerinin taksonomik gruplandırması.....	220
Çizelge 4.8. Yeşil Külliyesi bahçesine ait tespit edilen taksonların görsel ve işlevsel özellikleri.....	223
Çizelge 4.9. Yeşil Külliyesi bahçesinde yer alan anıt ağaçlara ait künye bilgileri.....	227
Çizelge 4.10. II. Murad (Muradiye) Külliyesine ait bitki türlerinin taksonomik gruplandırması	281
Çizelge 4.11. II. Murad (Muradiye) Külliye bahçesine ait tespit edilen taksonların görsel ve işlevsel özellikleri.....	284
Çizelge 4.12. II. Murad (Muradiye) Külliyesi bahçesinde yer alan anıt ağaçlara ait künye bilgileri	286
Çizelge 5.1. Külliye bahçelerine ait bahçe ve sert zemin alanları.....	305
Çizelge 5.2. Külliye bahçelerine ait bahçe ve yeşil alan miktarları	308
Çizelge 5.3. Külliye bahçelerinde yer alan taksonların taksonomik gruplara göre dağılımları	309

1. GİRİŞ

Antik kaynaklar bugünkü Bursa'nın kurucusunun I. Prusias (M.Ö.232-192) olduğunu ve Kartaca Kralı Hannibal'ın Roma İmparatorluğu ile yaptığı ve kaybettiği savaştan sonra I. Prusias'a sığındığını, burada bir kahraman gibi karşılandığını, bu ilgiye karşı Hannibal'ın emrindeki askerler ile bugünkü hisar içinde bir şehir inşa ederek buna Prusias'ın adını vererek ona armağan ettiğini bildirmektedir (Anonim 2017a).

Yaklaşık 5000 yıldan beri yaşamın sürdüğü bu topraklara Trakya'da Strümon nehri kenarında yaşam süren Bitinler ve akrabaları Tyniler, M.Ö. VII. yüzyılda başlayan İskit saldırılarına karşı koyamayarak göç ederek yerleşmişlerdir. Yerleştikleri bu verimli topraklara "Bitinya" adını vermişler.Ancak, kısa zamanda sınırlarını genişletmelerine rağmen bu bölgede M.Ö. VI. yüzyılda güçlü bir orduya sahip olan Lidyalıların hâkimiyeti altına girmekten kurtulamamışlardır. M.Ö.546'da Lidya Kralı Kroisos, Pers orduları karşısında mağlup olunca Bitinler ve akrabaları Tyniler'in yaşadığı bu bölge M.Ö.453 tarihine kadar Pers İmparatorluğu sınırları içerisine girmişlerdir (Anonim 2017a).

Kavimler Göçü olarak başlayan karışıklıklar sonrasında Roma İmparatorluğu Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrılmış (MS.395) ve Byzantium olarak anılan İstanbul, önce Doğu Roma'nın sonra da Bizans'ın merkezi olmuştur. Roma döneminde sahip olduğu refah ve görkemi kavimlerin yağmaları ve yaşanan depremler sonucunda kaybeden Bursa Bitinya'nın küçük bir şehri haline gelmiştir. Romalılar tarafından "Tanrılar Yurdu" diye adlandırılan Olympos'a (Uludağ) Hıristiyan inancının hızla yayılması ile 50'den fazla kilise ve manastır inşa edilmiş ve Çekirge'de yer alan kral kaplıcaları ise imparatorların ve soyluların gözde mekânı olmuşlardır.

Anadolu Beylikler Dönemi'nde, sınır komşularından Bizans tekfurlarıyla barış ve karşılıklı menfaat ilişkileri doğrultusunda sulh temelli bir münasebet geliştiren bir uç beyliği olan Osmanlı beyliğinin zamanla devletleşmesi ve önemli bir güç halini alması ve tabii ki Osmanlının esas gayesi olan gaza ve fütühat düşüncesi için yeterli şartların oluşması bölgedeki Tekfurlar ile Osmanlı Devletinin karşı karşıya gelmesini kaçınılmaz hale getirmiştir (Anonim 2017c). Uzun süren çarpışmalar sonucunda 1326 yılında Orhan Bey Bursa'yı alarak başkent yapmış ve Osmanlı Devleti'ne kuruluş yıllarında

başkentlik yapan Bursa kenti aynı zamanda Erken Dönem Osmanlı mimarisinin geliştiği yer olmuştur. Dönemin hükümdarları ve ileri gelenleri tarafından kentte çok sayıda cami, medrese, imaret, mektep, hamam ve bu yapıları içeren külliyeler inşa ettirilmiştir.

Özellikle Osmanlı sosyal ve kültürel yaşamında etkili olan külliyelere ayrıca önem verilmiştir. Külliyelerin inşa edildikleri yerlerdeki halk ile ilişkisi yalnızca dini olmamış, ticari, eğitsel ve sosyal yardımlaşma anlayışı ile birlikte sürdürülmüştür. Külliye birimlerinden tabhane, han (kervansaray), dükkanlar, arasta ticari hayatla var olurken, camiye cemaat sağlanmış, medrese, mektep, kütüphane yapıları, külliyelerin çevre halkının çocukları için birebir eğitim merkezi olmuştur. Bazı külliyelerde, tıp medresesi üniversite düzeyinde hekim yetiştirirken, darüşşifa yapıları, hem sağlık hem de tıp öğretimi yapıları ise külliyyede görev yapan tüm personel ve öğrencilerin yanı sıra hastalara, konuklara ve fakir çevre halkına hizmet vermiştir (Cantay 2002).

Bu tez çalışması kapsamında 14. ve 15. Yüzyıllar arasında inşa edilen I. Murad (Murad Hüdavendigâr), Yıldırım Bayezid, Yeşil ve Muradiye Külliyesi ele alınmıştır. Çalışma konusunda yer alan külliyeler ile ilgili olarak geçmiş dönemlerde yapılan rölöve çalışmaları çok az sayıda olup çoğunluğu yapı ölçeği ile sınırlı kalmıştır. Bu çalışma ile sadece yapı sınırlarında kalınmayarak külliyelerin bir bütün olarak ele alınmasına çalışılmış, peyzaj mimarlığı açısından önemli olan çevresel, yapısal ve bitkisel öğeler birlikte değerlendirilmiş, ulaşılabilen daha önceki veriler ile karşılaştırılmıştır. Bunun neticesinde günümüzdeki mevcut durumlar belirlenerek gelecekte yapılacak çalışmalara altlık oluşturmak üzere planlar üzerine işlenmiştir.

2. KAYNAK ÖZETLERİ

2.1. Tarihi Çevre Kavramı ve Önemi

Aydemir ve ark. (1999) Tarihi çevreyi, Avrupa Kültürel İşbirliği Konseyi'nin "Avrupa Kültürel Mirasının Envanteri" çalışmasında; "Doğal ya da kişi tarafından oluşturulan, bütünlüğü ve artistik, estetik, tarihsel, etnografik, bilimsel, edebi veya efsanevi özellikleri ile korunması ve değerlendirilmesi gereken bütünlerdir" olarak tanımlanır (Çelik 2004).

Özgen (2009) ise tarihi çevreyi; "tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, önemli tarihi hadiselerin cereyan ettikleri yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlardır" olarak ifade eder.

Aydemir ve ark. (1999) tarafından Tarihi çevreler ölçeğe bağlı olarak "Tarihi çevre", "Tarihi kent" ve "Tarihi bölge" olarak 3 gruba ayrılmıştır. Bunlar;

1.Tarihi çevre: bir veya birkaç sokaktan oluşan, Tarihsel, mimari, arkeolojik ve anıtsal değeri ile bütünlük gösteren İstanbul'da Kariye çevresi, Antalya Kaleiçi, Bursa'da Hisar mahallesi gibi dokulardır.

2.Tarihi kent: Tarihsel, mimari, arkeolojik ve anıtsal değeri ile bütünlük gösteren dokuların oluşturduğu Safranbolu, Venedik, Prag, Bologna gibi kent yerleşimleridir.

3.Tarihi bölge: Tarihsel, mimari, arkeolojik ve anıtsal değeri ile bütünlük gösteren birkaç kenti de kendi içine alan Mezopotamya, Orta Asya, Hazar Denizi gibi bölgelerdir.

Özgen (2009) tarafından Velioğlu'na (1992) göre, Tarihi çevrelerin taşıdıkları değerler ve önemleri;

- Kentlerin okunabilirliğini sağlamaları (vurgu ve düğüm noktalarını oluşturmaları),
- Güçlü kentsel imaj ve tutarlı bütünsellik ve tarih,

- Zaman ve geleneğinin okunabilmesi,
- Özgün olmaları,
- Toplumlar tarafından yaşanarak, gelenekle ve belli sosyal eylemleri uygulayarak, yaşanan deneysel karmaşıklık, ekleşme, bütünleşme/ayrışma gibi nokta mekanları durumunda olmaları,
- Farklı kademelerde algılanan kentsel yapı öğeleri olma özelliği,
- Kent bölgesini ve kenti sembolize etme,
- Simgesel değer taşımaları,
- Eski-yeni ilişkisini (uyum ya da zıtlığı) ortaya koymaları,
- Tarihi olay, yer ve yapılara referans vermeleri,
- Taşıdıkları değerler ve biçimler açısından ortak bir dil oluşturmaları,
- Kültürel sürekliliği sağlamaları,
- Anıtsal/duygusal ve kullanım değeri taşımaları,
- Kentlerin kuruluşunda, çekirdek noktalarını oluşturmaları,
- Doğal/ekolojik değerleri,
- Uygunluklarının, çağlar boyunca denenerak ispatlanmış olmaları,
- Toplumların tarihini ve doğasını açıklamaları,
- Tarihin biriktirerek, süzerek oluşturduğu ve yapılara yansıttığı biçimlerin, düzenlerin ve ilişkilerin göstergeleri (tipolojik değerler) ve bunların günümüz tasarımları için esin kaynağı olmaları şeklinde açıklanmaktadır.

Ahunbay'a (1996) göre: Tarihi çevrelerde fiziksel ve kültürel mirasın günümüz yaşamına aktarılabilmesi ve aynı zamanda sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi açısından koruma büyük önem taşımaktadır. Tarihi çevre koruma ile yapı ve onu tamamlayan öğelerin (bahçe, cadde, sokak, meydan, açık ve yeşil alanlar, çeşme, aydınlatma elemanı vb.) bir arada korunması anlaşılmalıdır. Bu bağlamda, Türkiye'de tarihi çevreyi bir bütün olarak koruyabilmek için gerekli yasal çerçeve ancak 1970'li yıllarda oluşturulabilmiş, 1973 yılında 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu çıkarılarak; Türkiye'deki tarihi çevrelerin bir bütün olarak tescil edilip yasal koruma altına alınmaları sağlanmıştır (Çelik 2004).

2.2. Osmanlı Döneminin Önemli Kentleri

Kent kavramı dinamik bir kavram olup her ülke ve her dönem için farklılıklar gösterir (Topal 2004). Bu nedenle Osmanlı kent yaşamı ve dokusu hem çağdaşlarına hem de günümüze göre oldukça farklı niteliklere sahiptir.

Osmanlı kentleri, İslam kentleri ile her noktada eşit olmamakla birlikte, kendine has özellikleri ve kültürü ile temel nitelikleri bakımından İslam medeniyetinin mirasını taşıyan, yürüten ve birçok noktada yeniden üreten bir sentez olarak karşımıza çıkmaktadır. Batı şehirlerinin aksine dar ve dolambaçlı yollar, çıkmaz sokaklar, pazar yerleri gibi fiziksel mekânlar İslam kentini karakterize eden unsurlar olup, İslam şehir yapılanması, ciddi ve insancıl bir kültürün yaşam pratiğini yansıtır. Kentin fiziksel yapılanması özel hayatın mahremiyetine duyulan saygı ile birlikte sosyal ilişkilerin gelişmesinde olanak sağlayan bir kültürel bakışı vurgular (Üstündağ 2005).

Osmanlı İmparatorluğu; Anadolu, Balkanlar, Orta Doğu ve Kuzey Afrika olmak üzere şehirleşme bakımından dünyanın en yoğun bölgelerinde hâkimiyet kurmuş, bu genişleme kapsamında Osmanlı İmparatorluğu idaresinde yer alan şehirlerde yeni gelişmeler ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeler mimari üslubu ve sosyoekonomik yapısı ile kendine özgü “Osmanlı Şehri” veya “Türk Osmanlı Şehri” tabiriyle anılan yeni bir şehir türünü ortaya çıkarmıştır (Acun 2005).

“Konut ve ticaret alanlarının ayrı olması”, “cami ve çarşıların oynadığı merkezi rol”, “mahalle biriminin şehrin yapıcı molekülünü oluşturması”, “şehir halkının çeşitli ihtiyaçlarının karşılanması ve örgütlenmesinin temelinde yer alan vakıf kurumu” ile “toplumsal dayanışmayı sağlayan loncalar ve XVI. yüzyıldan sonra önemi artan eşraf” ortaya çıkan “Osmanlı-Türk” şehrinin temel özellikleri arasında yer almaktadır (Öz 2005).

Osmanlı dönemi kentlerinde kalabalık mahalleler bulunmaz. Külliyelerin yer seçiminde kentin farklı noktalarının tercih edilmesi ile de mahalleler kente homojen olarak dağılmıştır. Genelde eğimli alanlara kurulan mahaller, topografyaya göre biçimlenen dar sokaklar ile birlikte mahalle halkının günlük ihtiyaçlarına hizmet edecek çarşı, mescit, hamam ve okul gibi birimlerden meydana gelmiştir (Erdoğan 1996).

Mescit ve çeşmelerin çevrelerinde ya da pazar yerlerinde kendiliğinden oluşmuş açıklıkların bulunduğu şehirlerde planlanmış bir meydan bulunmaz. Bu durum, Osmanlı toplumunun içe dönük olası ve topluma hâkim olan politik sistemler sonucu olarak açıklanır. Cami avluları ve çeşme meydanları dışında, şehir sokaklarında ağaç bulunmaz. Şehir yeşili evlerin bahçelerinde toplanmıştır (Aliğaoğlu ve Uğur 2016).

Osmanlı şehirlerinde evlerin arka bahçeleri ile oluşan yeşil potansiyelinin nispeten küçük ölçülü meyve ağaçları ve çiçeklerden oluşan dokusuna karşılık, mahalli meydanlar ve şehir merkez alanlarında camilerin çevresindeki ulu çınarların abidevi etkileri ile cami civarında önemli kişilerin defnedildiği hazirelerdeki iklimin müsaade ettiği her yerde- servilerin farklı şakuli koyu renkleri üçüncü bir ifadeyle peyzajı tamamlar (Cansever 2006).

Şehirlerin çevresinde, şehrin beslenmesini sağlayan kıymetli tarım alanları, bostanlar, bağlar, zengin meralar ve hayvancılık alanları, okmeydanı ve bayram yerleri pek çok şehre özellik katan, şehrin çeşitli bölümlerini birbirinden ayıran dere boyları ve mesire yerleri Osmanlı şehirlerinin ayrılmaz parçalarını oluşturur (Cansever 2006).

Ulu çınarların yanında yer aldığı önemli abideler, özel mimari değerleri ve kalıcı nitelikleri ile şehrin ta uzaklardan fark edilen odak noktalarını belirler. Bu asli odak noktaları her fırsatta şehrin ana yollarının ve mahalle içi yolların verdiği imkanlar ile şehirlinin ilgi alanı halindedir. Bu şekilde şehrin her noktasından görülen tepe, bir ağaç grubu, bir mescit veya minare veya önemli abide; ev gruplarının arasından fark edilerek şehri yaşayan herkese, her an nerede olduğunu anlama fırsatı verir (Cansever 2006).

Osmanlı tarihinin simge yapıları Osmanlı başkentlerinde (Bursa, Edirne ve İstanbul) inşa edilmiştir. İznik, Amasya, Manisa gibi kentlerin 14. ve 15. yüzyıllardaki özel konumları dışında bu durum Osmanlı mimarisini tanımlayıcı bir karakteristik olarak karşımıza çıkmaktadır (Kuban 2007).

Bursa imparatorluğun temellerinin atıldığı kenttir. İmparatorluğun örgütlenmesi ve kurumsallaşması, kent kurumunun öğelerinin fiziksel biçimleriyle bir kent vizyonu oluşturması, Osman Bey'in ölümü ile birlikte ele geçirilen bu antik kentin, eski sınırları dışında bir Osmanlı kenti olarak büyümesi Yıldırım Bayezid'in Ankara Savaşı'nda Timur'a yenilmesine kadar geçen üççeyrek yüzyılda gerçekleşmiştir (Kuban 2007).

Ergenç'e (2006) göre; Bursa'da Orhan Bey dönemindeki eserler, Kale içinde ve aşağı şehirde toplanmış, şehrin hangi yöne gelişeceğini bu alan tayin etmiştir. Kale içinde cami ve hamamlar bulunmakta, yeni şehirde de cami, han ve imarethane gibi sosyal hayata dair yapılar yer almaktadır. I. Murad döneminde, Kale'nin Muradiye tarafının batısında, Pınarbaşı'nın yukarı kesimlerinde ve güneydoğusunda mahallelerin olduğu bilinmektedir. En fazla bayındır hale getirilen bölge ise "Aşağı Şehir" olmuştur. Yıldırım Bayezid döneminde şehir her yönüyle gelişme halinde olmuş, ancak, Kale daha önceden yapılmış binalarla dolduğu için daha fazla bina yapılmamış, Ulu Cami'den Molla Fenari'ye kadar olan bölgede, Aşağı Şehrin ticaret kesiminde ve At Pazarı tarafında yeni yapılar inşa edilmiştir. Orhan Bey'in Kale'nin dışına çıkmak için belirlediği yerler iyi sonuçlar verdiği halde, I. Murad'ın Çekirgede, Yıldırım'ın şehrin doğu ucunda yapılanmaya gittikleri mahalleler düşünülen sonuçlara ulaşamamıştır. Bunun sebebi olarak seçilen alanların çekirdekten oldukça uzak olması ve dönemin nüfus yoğunluğunun böyle bir sıçrama yapılabilmesi için yeterli olmaması gösterilmektedir. I. Mehmed döneminde Yeşil Külliyesi'nin yer seçimi şehre büyük bir gelişme yolu açmıştır. II. Murad döneminde ise artık şehir gelişme yönlerini bulmuş bir duruma gelmiştir. Hisar'ın altından Çınarönü'ne kadar açılmış şehrin batı yakası Muradiye semti ile birlikte tam olarak yerleşmiştir (Keskin 2015).

Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve gelişim süreci içerisinde ikinci başkent olan Edirne, mimaride önemli bir merkez haline gelmiştir (Yılancı 2012). Coğrafi konumu nedeniyle Osmanlı döneminde politik olarak da önemlidir bunun yanı sıra doğal güzellikleri ile de kent değerlidir. II. Murat döneminden başlayarak II. Mehmet dönemi dahil olmak üzere kentte bir çok yapı inşa ettirilmiştir. Türk mimarisinin geldiği en üst aşamanın bir simgesi olan Selimiye Cami'sinin kentte bulunması da oldukça önemlidir (Kuban 2007).

Erken Osmanlı döneminde sancak kentlerden biri olan Amasya, dönemin padişahları ve ileri gelenleri tarafından birçok yapı inşa ettirilmesi buna bağlı olarak kentteki yapı yoğunluğunun fazlalığı ile birçok sancak kenti arasından öne çıkmaktadır. Ek olarak kent Osmanlı'da kültürel ve politik olarak da önemli bir kenttir (Kuban 2007).

İstanbul, II. Mehmet'in fethinden sonra Osmanlı'nın çöküşüne kadar devlete başkentlik yapmıştır. Kent kültürel, politik ve mimari anlamda da şüphesiz dönemin en önemli

kentidir. II. Mehmet fetihten önce harabe haline gelen İstanbul imarı için özel bir çaba göstermiştir (Atasoy 2002).

2. 3. Osmanlı Dönemi Mimarisi ve Bahçeleri

2. 3. 1. Osmanlı Dönemi Mimarisi

Osmanlı mimarisi “Erken Osmanlı Dönemi”, “Klasik Osmanlı Dönemi” ve “Geç Osmanlı Dönemi” olmak üzere üç ana dönemde değerlendirilir (Erdoğan ve Erdinç 2009).

Erken Osmanlı Dönemi (1300-1500); Erken Osmanlı döneminde sanat ve mimari imgelerin temelini 12. yüzyıldan beri Doğu ve Orta Anadolu'da başlayan, bir yandan bölgesel, öte yandan Selçuk gelenekleri anılarıyla ortaya çıkan senkretik sanat üretimi oluşturur. Bu dönemde yeni bir yapı türü hemen hemen yoktur. Diğer yandan, Bizanslı halkın bir bölümünün Müslüman olması ve giderek toplum yaşamına ortak üye olarak katılması yerel yapı geleneklerinin, teknik ve biçim olarak toplumda geçerli olmasını sağlamıştır (Kuban 2007).

Klasik Osmanlı Dönemi (1500-1700); Sultan III. Ahmet dönemine kadar devam eden ve Osmanlı mimarisinin en özgün ve nitelikli/kimlikli yapılarının gerçekleştirildiği dönemdir. Bu dönemde İstanbul, Edirne ve kimi Anadolu kentlerinde özellikle Mimar Sinan tarafından çok sayıda külliye, cami, menzil külliyesi (ulaşım güzergâhları üzerinde belli aralıklarla inşa edilen ve seyahat eden insanlara barınma, yeme-içme, ibadet, yıkanma vb. servisleri sunan yapılar grubu), köprü, çeşme vb. yapılar inşa edilmiştir. Bu süreçte yoğun imar faaliyetleri devam etmiştir (Erdoğan ve Erdinç 2009).

Geç Osmanlı Dönemi (1700-1923); Sultan III. Ahmet'ten Cumhuriyet'in ilanına kadar olan süreci kapsamaktadır. Klasik Osmanlı mimari özelliklerinin batı etkileri ile farklılaştığı; bu öğeler ile beslendiği dönemdir. Lale Devri'ni kapsayan bu dönem barok, Türk-ampir üsluplarının da yapı kültüründe etkili olduğu süreçtir. Bu dönemde özellikle İstanbul'da çok sayıda cami ve saray yapısı inşa edilmiştir. Bu dönem yapılarında cephe süslemeleri artmış, çift kollu merdiven önem kazanmış, cami minareleri incelmış, taş işçiliği daha da önem kazanmıştır. Anadolu'da yoğun yapılanma faaliyetlerinin görülmediği bu dönemde yeni yapılanma İstanbul'da yoğunlaşmıştır (Erdoğan ve Erdinç 2009).

Osmanlı mimarisinde görülen bazı birimler ve peyzaj yapılarının tanımı ve özellikleri aşağıdaki verilmiştir;

Bahçe köşkleri: Bir park ya da bahçe içinde yer alır. Türk bahçesinin içinde önemli bir noktada, bahçenin havadar kesiminde, üzeri kapalı, yanları açık, istenirse etrafı perdeler ya da kafes ile kısmen sınırlandırılarak korunaklı hale getirilen, genelde kolonlar üzerinde taşınan bir örtüsü olan; tek odalı yaşama mekânlarıdır. Havuzlu olarak da inşa edilebilirler (Erdoğan ve ark. 2003).

Çardaklar: Eldem (1976) tarafından bildirildiğine göre; günümüzde kalıntısına rastlanılmamasına rağmen eski tahrir ve keşif defterlerinden bilgisine ulaşılabilenen ya da Avrupalı yazarların pergola biçiminde tanımladıkları yapılardır ve bahçelerin ana yolları çoğu zaman çardak ve asmalarla örtülüdür (Erdoğan ve Erdinç 2009).

Darüşşifa: Özön'e (2006) göre, darüşşifa kelimesi; “ev, yapı, yurt” anlamına gelen “dar” ve “hastalıktan kurtulma” anlamına gelen “şifa” kelimelerinden oluşur. Güray (1990) tarafından bildirildiğine göre; bu kelime İslam dünyasında pratiğe ve gözleme dayanan, sağlık ile ilgili bilgilerin verildiği, hastaların tedavi edildiği sağlık kurumlarına verilen adlardan biridir (Şenyurt 2011).

Grotto: "Doğal bir mağarayı andıracak şekilde deniz kabukları ile süslenmiş yer". Özellikle Rönesans ve Barok dönemlerinde büyük bahçelerin tasarımında kullanılmıştır (Hasol 2010). Batı etkisinde kalan Osmanlı bahçelerinde örnekleri vardır (Erdoğan ve Erdinç 2009).

Hamam: Halkın yıkanma gereksinmesini karşılayan genel binalara verilen isimdir. Geleneksel Türk hamamı “soyunma”, “yıkanma” ve “külhan” olmak üzere üç bölümden oluşur. Soyunma bölümüne soyunmalık ya da camegah (camekan) denir. Yıkanma bölümü de soğukluk ve sıcaklık bölümlerinden meydana gelir. Yıkanma bölümünde kurna başı denilen yıkanma yerleri, halvet denilen kapalı yalnız yıkanma hücreleri, üzerine uzanılıp ter dökülen göbek taşı bulunur. Hamamın iç bölümleri külhandan gelen ve kamallarla döşemenin altını dolaşan sıcak gazla ısıtılır. Göbek taşının altındaki yer, bu gazla çok ısıtıldığından buraya cehennem denir. Sıcak gaz duvarların içinden de geçerek tütekliklerden dışarı çıkar (Hasol 2010).

Havuz: Geleneksel Osmanlı mimarisinde, kare formlu, derinliği 1-1,5 metre olan, genelde zemini horasanla sıvanmış su yapısıdır (Erdoğan ve Erdiñ 2009).

Kameriyeler: Bahçe köşklerine benzeyen yönleri olmak ile birlikte daha az korunaklı yapılardır. Ahşap ayaklar üzerine oturtulan bir çatı, çatı altında ise minder ya da taht biçiminde oturma yerleri bulundurmaktadır. Özellikle manzara noktalarına konumlandırılan kameriyeler bahçe içerisinde birden fazla olabilir (Erdoğan ve Erdiñ 2009).

Kervansaray: Eskiden anayollarda kervanların konaklaması için yapılan büyük han, sultan hanıdır (Hasol 2010).

Konak: bahçe içerisinde, müştemilatlı oda sayısı ondan fazla olan yapıdır (Hasol 2010).

Köprü: Çoğunlukla yalı bahçelerinde görölmektedir. Araç yollarının ayırdığı yalı ve bahçesine bağlantı amacıyla kullanılmışlardır. Bunun dışında Türk bahçesinde köprü kullanımı yoktur (Erdoğan ve ark. 2003).

Köşk: Eskiden, açıklık yerde, bahçe içinde yapılmış, çoğu yazın kullanılan süslü konutlardır (Hasol 2010).

Medrese: Arseven (1978) tarafından bildirildiğine göre ilim tahsil edenlerin ders görmelerine ve ikamet etmelerine mahsus odaları bulunan ve çoğunlukla da bir cami civarına yapılmış binadır. Genellikle ortada bir avlu ve etrafında da odalar; odaların önünde de çoğunlukla revak vardır. Bazı medreselerin avlusunun orta kısmında bir şadırvanda da bulunur (Pay 2010).

Muvakkithan: Çoğunlukla büyük camilerin yanına yapılan, içinde ezan vakitlerinin saptanması için gerekli alet ve saatler bulunan küçük binadır (Hasol 2010).

İmaret: Fakirlere ve muhtaç olanlara yemek verilen halk mutfaklarıdır. Bunların yemek pişirmeye mahsus ocakları, erzak ambarları ve yemek yenecek yerleri vardır (Pay 2010).

şadırvan: Ortasında yüksekçe bir yerden şarıltı ile bol su akan havuz ya da çevresi musluklu duvarlarla çevrilmiş su haznesidir. şadırvanların, abdest almak için camilerin

iç avlularına yapılan üstü açık ya da kapalı türleri bulunmaktadır (Erdoğan ve Erdinç 2009).

Saray: Kralların (ya da Osmanlı İmparatorluğunda padişahın ve yakınlarının) oturmalarına ayrılmış büyük konaklardır (Hasol 2010).

Sebil: Bahçeleri süslemek ya da evler içinde akan suyun şırlıtısını dinlemek ve serinlemek için yapılan çeşmedir. Çoğunlukla mermerden yapılmış aynataşının üstünde, yukarıdan aşağıya giderek genişleyen işlemeli çanaklar bulunur. Üstten verilen su çanaktan çanağa dökülür. Böylece suyun sesinden ve serinletici etkisinden yararlanılır (Erdoğan ve Erdinç 2009).

2. 3. 2. Osmanlı Dönemi Bahçeleri

Çağlar boyunca bahçeler insanların günlük yaşamlarının sıradanlıklarından kaynaklanan sıkıntılardan kurtulup, doğaya ait varlıklarla bir arada olabilecekleri bir tür sığınak olmuştur. Diğer taraftan kutsal kitaplarda ve dinsel öğretilerde genellikle insanların ödüllendirileceği, ikinci yaşamlarının geçeceği mekân 'cennet', son derece çekici bir bahçe olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda, insanların dünyadaki yaşamlarında da birer küçük 'Cennet Mekânına sahip olma idealleri, bizi bu sanat dalı ile tanıştırmaktadır (Akdoğan 1995).

Selçuklular dönemine kadar göçebe bir toplum olarak yaşam süren Türklerde sınırları belli bir bahçe fikriyle karşılaşmamaktadır. Osmanlı döneminden itibaren ise yerleşik düzenin getirdiği yeni yaklaşımların toplumsal yaşamda yer bulduğu görülmektedir. Osmanlı dönemi aynı zamanda İslam inancının etkilerinin toplumsal yaşamda giderek güçlenerek hissedildiği bir dönem olma özelliği de taşımaktadır. Dünyadaki her şeyin Tanrının yansıması olarak görülmesi, insanın hem kendini hem doğadaki diğer canlıları sevmesi fikrini doğurmuştur. Osmanlı bahçe anlayışının Türklerin Orta Asya'dan Anadolu'ya ve İstanbul'a kadar uzanan serüvenleri sırasında karşılaştıkları farklı kültürler ile İstanbul'da buldukları köklü Bizans kültürünün etkileri doğrultusunda şekillendiği söylenebilir. Özellikle İstanbul'un fethinden önce Edirne, Bursa gibi önemli saray yapılarında görülen bahçe düzenlemeleri Bizans kültür dokusu üzerinde yeniden yapılanan Osmanlı kültüründe daha önemli ve yaşamsal bir konuma sahip olmuştur (Günalp 1999).

Geleneksel Türk Bahçesi güzellik ile kullanışlılığın bir arada ele alındığı mekânlardır. Osmanlı döneminde de bu tasarım, geleneksel konuttan Saraya kadar değişmeyen bir yaklaşımdır. Saray bahçelerinde ve konutlarda çiçek bahçeleri yanında meyvelikler, gülhaneler ve bostanlar düzenlenmiştir (Mutlu 2006).

Osmanlılar bahçelerini yaratırken, önceden saptanmış katı kurallara uygun bahçeler yaratmak yerine, bahçenin oluşturacağı arazinin topografyasına, elverişli alanına, iklimine, kısacası koşullarına uygun çözümler getirmişlerdir. Su kanalları yapmak yerine bahçelerini akarsuların bulunduğu yerlerde yapmış, birçok ağaç dikerek bahçeleri geliştirmiş, hatta çiçekleri için tarhları da düzenlemişlerdir, ama bunları katı bir düzen içine sokmadan yaptıkları ekler ve müdahalelerle, doğal olarak gelişmiş görüntüsü verecek şekilde bırakmışlardır. Diğer yandan servi ve şadırvan Osmanlı bahçelerinin vazgeçilmez unsurlarındandır (Atasoy 2002).

1554 yılında Edirne'den İstanbul'a gelen Kutsal Roma İmparatorluğu elçisi Busbecq köylülerin ellerinde nergis, sümbül ve laleleri soğanlı bir demet halinde taşıdıklarından bahsetmektedir. Ek olarak 16. yy, 18. yy ve 19. yy' da saray masraflarına ait defterlerde kırmızı gül, ihlamur, yediveren karanfil, yediveren gülü, Frenk gülü, sarı gül, Frenk asması, yasemin, filbahri, Hasan Yusuf, sümbül, açelya, hercai menekşe, kolonya çiçeği gibi çiçekler alındığına dair kayıtlar vardır (Atasoy 2002). Atasoy'un (2002) Erdoğan'dan (1958) aktardığına göre Saray bahçelerine İzmir, Karamürsel ve Yalova'dan çınar, dişbudak, ihlamur, karaağaç, çitlembik, meşe, defne, erguvan, ahlat ağacı fidanları alınmaktadır.

Lale Devri ile Osmanlı bahçeleri batı etkisi altında kalmaya başlamış ancak 18.yy'a kadar Türk bahçesinin geleneksel çizgileri az da olsa etkisini devam ettirmiştir. 19. yy'a gelindiğinde ise, İstanbul'da inşa edilen sarayların yapımlarında yabancı bahçe mimarı ve bahçıvanlar çalıştırılması ile Osmanlı doğrudan batı etkisini bahçelerine yansıtmıştır (Mutlu 2006).

2.4. Osmanlıda Külliye Kavramı ve Külliyeler

Külliyeler; imaret, medrese, cami, hastane, kütüphane gibi birimleri bünyesinde toplayan, sosyal hizmetler bütünlüğü olarak tanımlanır. Bedesten, kervansaray, dükkan gibi ticari binalarda külliyelelere dahil olmuş yapılardır. Bütün bu birimlerin inşası

vakıflar tarafından gerçekleştirilmiş, hizmet vermeleri de yine vakıflar kanalıyla sağlanmıştır. Külliyeleler, yalnızca şehir mimarisini biçimlendirmekle kalmamış, sosyal ve ekonomik hayatın, çağdaşı Avrupa şehirlerinden farklı biçimde yapılanmasına yol açmıştır. Külliyelelerin inşası, Osmanlı devletinin mevcut şehirlerin koruması ve geliştirilmesi amacıyla yönelik olarak takip ettiği politikaların başında gelmektedir. İstanbul, Edirne, Bursa ve Konya gibi şehirlerin ticari ve ekonomik yönden gelişmeleri, külliyeleler etrafında planlanmıştır (Acun 2005).

Reyhanlı Genceci'ye (1974) göre, külliyeleler; "Osmanlı İmparatorluğu'nun merkezi teşkilatının olgunlaştırdığı ve imparatorluğun zengin gelirleri ile işleyen, en geniş anlamda cami, medrese, türbe, hamam, darüşşifa, kervansaray, han, çarşı, tabhane, imarethane, kütüphane, mektep gibi dini, sosyal ve kültürel kuruluşlar ile hizmetlilerin oturdukları yapıların bir çevre duvarı içine veya arazinin durumuna göre birbirine yakın mesafelere yerleştirilmesinden meydana gelen ve vakıfların gelirleri ile işleyen yapı topluluklarıdır" (Papila 2011).

Osmanlı toplumunda külliyeleler, halkın ihtiyaçlarını karşılamak için, bu görevin devletin sorumluluğunda olmadığı anlayışıyla, başta hükümdar ve aileleri olmak üzere, siyasi ve ekonomik güce sahip kişiler tarafından, vakıf sistemi içerisinde inşa edilmişlerdir. Külliyeleleri oluşturan yapı topluluğunun merkezinde yer alan camiler ve avluları, "Osmanlı'nın kamusal alanları" olarak kabul edilebilir. Halkın ve yöneticilerin, birbirlerini görmesi, varlıklarını duyurması, bu mekânlarda gerçekleşmiştir (Papila 2011).

Akozan'a (1969) göre; "Osmanlı külliyelelerinin mimari programı erken dönemde, Bursa'da geliştirilerek özgün kimliğine kavuşmuştur". İhsanoğlu'na (1998) göre; Osmanlı fetih politikası gereği, fethedilen yerlere önce bir cami ve yanına medrese açılması bir gelenek halindedir. Bu durum, Osmanlıların fethedilen yerlere yeni külliyeleler inşa etme eğilimini belirlemektedir (Ramazanoğlu 2008).

Külliyeleler, devlet ideolojisini üretmekte ve yaygınlaşmasını sağlamaktadır. Bulunduğu yerde Osmanlı-Türk kültürünü yerleştirmek gibi özel bir kimliği de vardır. Bu nedenlerle Osmanlılar fethettikleri yerlere külliyeleler inşa etmişlerdir. Bu durum, eş zamanlı külliyelelerin, farklı özellikler taşıyan coğrafyalarda ve farklı kentsel ve

sosyoekonomik koşullar içinde inşa edildikleri halde, ortak planlama ilkelerine sahip olmalarının rastlantı olmadığını ortaya koymaktadır (Ramazanoğlu 2008).

Bugün Bursa başta olmak üzere birçok şehrimizde Osmanlı İmparatorluğu döneminden günümüze kadar korunarak gelmiş çok sayıda külliye ve bu külliyeler ile ilgili yapılan çalışmalar söz konusu olup bunlar aşağıda özetlenmiştir.

Gabriel (1958) tarafından yapılan çalışmada I. Murat, Muradiye, Yıldırım ve Yeşil Külliyelerindeki yapılar da dahil olmak üzere Bursa kentinde yer alan Erken Dönem Osmanlı mimarisine ait bir çok yapının rölövesi yapılmış ve fotoğrafları çekilmiştir.

Çetintaş (1952) tarafından yapılan çalışmada; Yıldırım Bayezid Külliyesi'ne ait darüşşifanın çalışma dönemindeki fotoğrafları çekilmiş, rölöve çalışmalarının ardından restorasyon çalışması yapılmış ve bu çalışmalara dair, plan, kesit-görünüşleri, detay çizimlerine yer verilmiştir.

Çelik (2004) tarafından yapılan çalışmada; Tarihi bir dokuya sahip olan Beypazarı tarihi yerleşim yeri üzerinden kentsel peyzaj tasarımı kapsamında tarihi çevre koruma ve yenileme çalışmaları için kentsel peyzaj tasarım ilkeleri ve yerel yönetim modeli geliştirilmiştir.

Ayverdi (1966) tarafından yapılan bir çalışmada ise, I. Murad (Murad Hüdavendigâr), Yıldırım Bayezid, Yeşil ve II. Murad (Muradiye) külliyelerine ait yapılar da dahil olmak üzere farklı dönemlerde bir çok kentte yapılmış Osmanlı yapılarının rölöveleri yapılmış ve fotoğraflanmıştır.

Çetin (2006) çalışmasında; Yıldırım darüşşifasını Bursa mahkeme sicillerine göre incelemiş günümüzdeki durumu hakkında da bilgilere ve fotoğraflara yer vermiştir.

Atasoy (2002) çalışmasında; Osmanlı bahçelerinin yapısal ve bitkisel özelliklerini incelemiş, döneme ait minyatürlerin yanı sıra ek yabancı gezginlerin izlenimlerini derleyerek Osmanlı döneminde çiçeğin sosyal ve kültürel yerini ortaya koymuştur.

Kuban (2007) çalışmasında; Osmanlı mimarisinin erken ve klasik dönemi kentlerinin yapılarını inceleyerek Osmanlı mimarisinin çerçevesini oluşturmayı hedeflemiştir.

Altıntaş (2008), Muradiye Külliyesi ve hazire alanındaki türbelere ait yapısal plan ve süslemeleri incelemiş, Balat İlyas Bey Külliyesi, Manisa Ulu Camii Külliyesi, Bursa Orhan Bey Külliyesi, Yeşil Külliye ve Yıldırım külliyesi ile karşılaştırmasını yapmıştır.

Pay (2010) çalışmasında; Yeşil Külliyesi'nin tarihçesi ve külliye yapılarının mimari özelliklerini, geçirdiği restorasyonları, dönemin vakfiye gelirlerini, külliye birimlerinde çalışan (cami, türbe, imaret gibi) görevlilerin çizgelerini hazırlamıştır.

Özer (2010) çalışmasında; Bursa ilindeki tarihi çeşmelerin tarihçeleriyle birlikte yapısal özelliklerini incelemiş geçmiş dönemlerine ait fotoğraflarını derleyerek somut bir çalışma ortaya koymuştur.

Dostoğlu (2011) çalışmasında; Osmanlı dönemi Bursa kentine ait tarihi mekânların fotoğraflarını derleyerek, mimari özelliklerine kısaca değinmiştir.

Cansever (2006) çalışmasında; Osmanlı dönemi kentlerinin sosyal ve kültürel yaşamdaki ve şehircilikteki yerini inceleyerek 'Osmanlı kenti' kavramını açıklamayı hedeflemiştir.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

3.1. Materyal

Bursa ili merkez ilçelerinde yer alan I. Murad (Murad Hüdavendigâr), Yıldırım Bayezid, Yeşil ve II. Murad (Muradiye) külliyesi tez çalışmasının materyalini oluşturmada olup Bursa ili ve tez materyalleri ile ilgili bilgiler aşağıda verilmiştir.

3.1.1. Bursa ilinin konumu ve iklimsel özellikleri

3.1.1.1. Konum

Nüfus bakımından Türkiye'nin dördüncü büyük ili olan Bursa ili, Marmara Bölgesinin Güney Marmara bölümünde, Marmara denizinin güneydoğusunda, 40° batı boylam ve 29°kuzey enlem daireleri arasında yer alır. Doğuda Bilecik, Adapazarı, kuzeyde İzmit, Yalova, İstanbul ve Marmara Denizi, güneyde Eskişehir, Kütahya, batıda Balıkesir illeriyle çevrilidir (Şekil 3.1.). Denizden yüksekliği 155 metre olan Bursa'nın yüzölçümü göller dâhil 10.886 kilometrekaredir. İlin yüzey şekilleri, birbirlerinden eşiklerle ayrılmış çöküntü alanlarıyla, dağlar halindedir. Çöküntü alanlarının başlıcalarını, İznik ve Uluabat Gölleri ile Yenişehir, Bursa ve İnegöl Ovaları oluşturmaktadır. İlin topraklarının yaklaşık yüzde 35'ini dağlar kaplar. Bursa ilinde dağlar genellikle doğu-batı yönünde uzanan sıradağlar şeklindedir. Bunlar; Orhangazi'nin batısından Gemlik Körfezi'nin batı ucunda bulunan Bozburun'a doğru uzanan Samanlı Dağları, Gemlik Körfezi'nin güney yüzünü kaplayan ve Bursa ovasını denizden ayıran Mudanya Dağları, İznik Gölü'nün güneyi ile Bursa ovasının kuzey kesimleri arasında yer alan Katırlı Dağları, Mudanya Dağları'nın uzantısı olan Karadağ ve Marmara Bölgesi'nin en yüksek dağı olup 2543 metre yüksekliğe ulaşan Uludağ'dır (Anonim 2012).

Şekil 3.1. Bursa ili ve ilçeleri

3.1.1.2. İklim

Denizden yüksekliği 155 metre olan Bursa, genelde ılıman bir iklime sahiptir. Ancak, iklim bölgelere göre de değişiklik göstermektedir. Kuzeyde Marmara Denizinin yumuşak ve ılık iklimine karşılık güneyde Uludağ'ın sert iklimi ile karşılaşmaktadır (Anonim 2012).

Son 90 yıllık meteoroloji verileri incelendiğinde (Çizelge 3.1.) ortalama sıcaklığın 14.6°C, ortalama yıllık yağış toplamının ise 707.5 mm olduğu görülmektedir (Anonim2017d).

Çizelge 3.1. Bursa iklim değerleri (Anonim2017d)

BURSA	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Yıllık
	Son İklim Periyoduna (1926-2016) Göre												
Ortalama Sıcaklık (°C)	5.3	6.1	8.3	12.9	17.6	22.0	24.5	24.2	20.1	15.4	10.9	7.3	14.6
Ortalama En Yüksek Sıcaklık (°C)	9.4	10.7	13.7	18.9	23.8	28.3	30.8	31.0	27.2	22.0	16.6	11.5	20.3
Ortalama En Düşük Sıcaklık (°C)	1.7	2.1	3.5	7.2	11.3	14.8	17.1	17.1	13.6	10.1	6.4	3.5	9.0
Ortalama Güneşlenme Süresi (saat)	2.5	3.3	4.2	5.5	7.5	10.6	10.5	10.1	8.6	5.4	4.1	2.6	74.9
Ortalama Yağışlı Gün Sayısı	14.5	13.3	12.2	11.2	8.7	5.8	2.9	2.8	5.0	9.0	11.1	14.2	110.7
Aylık Toplam Yağış Miktarı Ortalaması (mm)	89.1	76.7	70.1	63.0	49.2	33.3	21.6	16.6	42.0	66.8	78.4	100.7	707.5
	Son İklim Periyoduna (1926-2016) Göre												
En Yüksek Sıcaklık (°C)	23.8	26.9	32.5	36.2	38.2	41.3	43.8	42.6	40.1	37.3	34.0	27.3	43.8
En Düşük Sıcaklık (°C)	-20.5	-25.7	-10.5	-4.2	0.8	4.0	8.3	7.6	3.3	-1.0	-8.4	-17.9	-25.7

3.1.2. Bursa ilinin nüfus ve ulaşım durumu

3.1.2.1. Nüfus

Türkiye'nin nüfus büyüklüğü açısından 4. büyük ili olan Bursa ilinin toplam nüfusu (TÜİK, 2016) **2.901.396**'dır (Anonim 2017e). Bursa il nüfusu ülke nüfusunun (78.965.645) %3,6'sını oluşturmaktadır olup ilde yer alan nüfusun **1.454.059**'unu erkekler (%50.12), **1.447.337**'sini ise kadınlar (%49.88) oluşturmaktadır (Anonim 2017f). Yüzölçümü 10.882 km² olan Bursa ilinde kilometrekareye 278 insan düşmektedir (Anonim 2017e).

Bursa ilinin nüfus bakımından en büyük ilçeleri sırasıyla Osmangazi, Yıldırım, Nilüfer'dir. 2016 yılı ilçelere göre nüfus dağılımı değerleri Çizelge 3.2.' de verilmiştir (Anonim 2017f).

Çizelge 3.2. Yıllar içinde yapılan nüfus sayım değerleri (Anonim 2017f)

İlçe	İlçe Nüfus	Erkek Nüfusu	Kadın Nüfusu	Nüfus Yüzdesi
Osmangazi	841.756	423.478	418.278	%29.01
Yıldırım	649.731	327.162	322.569	%22.39
Nilüfer	415.818	206.658	209.160	%14.33
İnegöl	255.032	128.414	126.618	%8.79
Gemlik	107.139	54.003	53.136	%3.69
Mustafakemalpaşa	99.753	49.619	50134	%3.44
Mudanya	86.426	42.248	44178	%2.98
Gürsu	84.326	42.636	41690	%2.91
Karacabey	81.629	40.869	40760	%2.81
Orhangazi	77.297	38.814	38483	%2.66
Kestel	57.818	28.687	29131	%1.99
Yenişehir	53.061	26.337	26724	%1.83
İznik	42.530	21.119	21411	%1.47
Orhaneli	19.656	9.602	10054	%0.68
Keles	12.452	6.086	6366	%0.43
Büyükorhan	10.421	5.155	5266	%0.36
Harmancık	6.551	3.172	3379	%0.23

3.1.2. 2. Ulaşım

Bursa, İç Batı Anadolu'dan İstanbul ve Avrupa'ya; İstanbul ve Avrupa'dan İç Batı Anadolu ve Ege'ye açılan yolların bağlantı noktasında yer almakta olup kısmen bölgeler arası bütünleşmeyi sağlayan bir şehir niteliğindedir (Karlier 2017).

3.1.2. 3. Karayolu ulaşımı

Bursa'da şehir içi ulaşım halk otobüsü, minibüs, dolmuş ve taksi ile sağlanmaktadır. Toplu taşıma hatlarının işletmesi ve işlettilmesi ise BURULAŞ Müdürlüğü'ne aittir.

Çizelge 3.3. Bursa karayolu ağının dağılımı (Anonim 2017g)

Otoyol (km)	131
Devlet Yolu (km)	429
İl Yolu (km)	613
TOPLAM	1173

3.1.2. 4. Denizyolu ulaşımı

Bursa Valiliği (2016) tarafından bildirildiğine göre ülkesel ve bölgesel ölçekteki bir diğer ulaşım sistemi de Mudanya ve Gemlik ilçelerinde yer alan limanlardan sağlanan deniz ulaşımıdır. Özellikle Gemlik ilçe sınırları içinde bulunan ve özel sektöre ait 1 iskele, 4 liman ve Gemlik belediyesine ait 1 iskelesi ile ülke ve bölgesel ölçekte bir liman olma yolundadır. Bu limanlar, Bursa ve yakın çevresinde üretilen sanayi ürünlerinin ihracat ve ithalat kapılarıdır (Çizelge 3.4.).

Çizelge 3.4. Bursa limanlarının 2015 yılı verileri

İlçesi	Giden-Gelen Gemi Sayısı	Yükleme (Ton)	Tahliye (Ton)
Gemlik	3915	5.089.927	6.515.129
Mudanya	47	63.498	8.180

Gemlik limanlarından 2015 yılı sonunda 205.804 adet konteynır boşaltma, 209.943 adet konteynır yüklemesi yapılmıştır. Mudanya Limanından 2015 yılsonu itibari ile (İDO: 2.516.465 yolcu ve BUDO: 1.277.905 yolcu) toplam 3.794.370 yolcu taşınmıştır. Aynı dönemde 3 adet gemi ile 911 yabancı turist ilimize giriş yapmıştır. Yine bu limandan İDO tarafından 278.794 de araç taşınmıştır (Karlier 2017).

3.1.2. 5. Hava yolu ulaşımı

Bursa Valiliği (2016) tarafından bildirildiğine göre, yıllık yolcu kapasitesi 1.500.000 kişi ile uluslararası standartlara sahip Yenişehir Havaalanı bünyesinde, terminal binası, 7 uçak kapasiteli apron, kargo apronu, kaza, yangın ve meteoroloji binası, otopark bulunmaktadır. Ankara aktarmalı yurtiçi yolcu taşımacılığı yapılan Yenişehir Havaalanından 2015 yılı sonu itibarı ile iç hatlarda 2.914 uçak 163.916 yolcu, dış hatlarda ise 354 uçak 28.529 yolcu olmak üzere toplam 192.445 yolcu ve 2.428 ton bagaj taşınmıştır. Bursa (Gemlik)-İstanbul arasında deniz uçağı ve helikopter ile düzenli olarak seferler yapılmaktadır (Karlıer 2017).

3.1.2.6. Demir yolu ulaşımı

Türkiye’de demir yolu ulaşımı ilk olarak 1892’de yapılan Mudanya demir yollarının 1931’de satın alınmasıyla gelişse de 10 Temmuz 1953’te Bursa-Mudanya demiryolu hattının kapatılması sonrasında TCDD tarafından Bursa’ya demir yolu ulaşımı, 1928-1932 arasında inşa edilen Kütahya-Balıkesir demiryolu kapsamında 1930’da açılan Harmancık istasyonu haricinde sağlanmamıştır. Diğer taraftan, 30 Aralık 2011 tarihinde Bursa hızlı tren hattı sözleşmesi imzalanmış olup projenin 2023’e kadar tamamlanması hedeflenmektedir. Bursa Cumhuriyet Caddesinde Zafer Meydanı ile Çınarönü arasında nostaljik tramvaylar hizmet vermektedir. Hem ulaşım hem turizme katkı sağlayan 1,5 kilometrelik hat, 28 Mayıs 2011 günü törenle hizmete açılmıştır. Nostaljik tramvayın ilgi görmesinden dolayı mevcut hatta ilave yapılmıştır. Kent içerisinde ise merkez ilçeler ve semtlerini birbirine bağlayan doğu-batı istikametinde çalışan ve toplam uzunluğu 51 km olan hafif raylı sistem olan Bursa Ray kullanılmaktadır. Diğer yandan, T1 hat numaralı Heykel-Kent Meydanı tramvay hattında 12 Ekim 2013 tarihinden itibaren yolculu seferler başlanmış olup Heykel-Osmangazi-Darmstad Caddesi arasında ring seferler yapılmaktadır (Anonim 2017ğ).

Diğer yandan, Bursa ile Sarıalan yaylası arasında hizmet vermek üzere inşa edilen Teleferik, 1963 yılında açılan Türkiye’nin ilk teleferiğidir. 2014 yılında yenilenen teleferik hattı oteller bölgesine kadar uzatılmış olup dünya çapında en uzun teleferik hattı olmuştur (Anonim 2017ğ).

3.1.3. Araştırmaya konu olan külliye ve genel özellikleri

3.1.3.1. I. Murad (Murad Hüdavendigâr) Külliyesi

I. Murad tarafından 1363-1366 yılları arasında, Bursa'nın batısına hakim tepeye inşa ettirilen külliye; cami, medrese, imaret, çeşme ve hamam yer almaktadır. Külliye, Roma ve Bizanslılar döneminden beri Bursa'nın kaplıca merkezi olan bugün Osmangazi ilçesine bağlı olan Çekirge Semtinde bulunmaktadır (Şekil 3.2.) (Anonim 2017h).

Külliye yapılarında cami 'ters T' planda inşa edilmiştir. Caminin ikinci katında medrese yer alır ancak caminin içerisinden bakıldığında algılanmamaktadır. Bursa'daki külliye arasında medrese ve caminin aynı yapı içerisinde çözülmesi bakımından ilk ve tek örnektir.

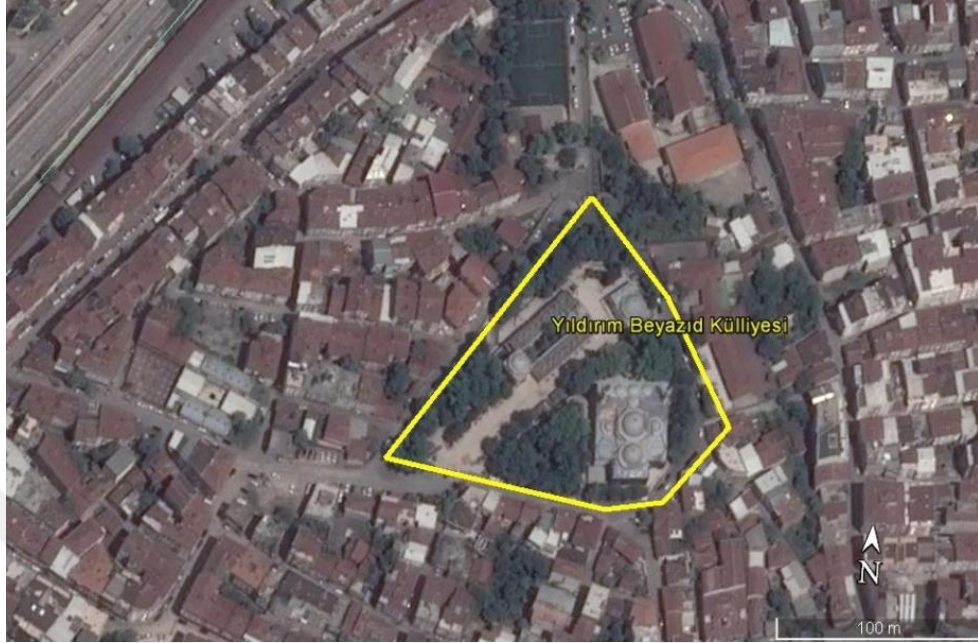

Şekil 3.2. I. Murad (Hüdavendigâr) Külliyesi uydu görüntüsü

3.1.3.2. Yıldırım Bayezid Külliyesi

1390- 1394 yılları arasında Sultan Yıldırım Bayezid tarafından şehrin en doğusuna, bir anlamda şehre gelen ipek yoluna hakim bir tepe üzerine kurulan külliye olup bütünlüğü içerisinde; cami, medrese, hamam, imaret, han, ahır, kuyu ve darüşşifa yer aldığı bildirilmiştir. Ancak vakfiyesinde iki adet medreseden bahsedilmektedir. Bugün bu yapılardan sadece cami, türbe, hamam, medrese, darüşşifa günümüze gelebilmiştir

(Şekil 3.3.). Külliye, yapıldığı dönemde duvarlar ile çevrelenmiş, kuzey ve batı kısmında yer alan kapılar ile girişler sağlanmıştır (Anonim 2017i).

Şekil 3.3.Yıldırım Bayezid Külliyesi uydu görüntüsü

3.1.3.3. Yeşil Külliyesi

Osmanlı'nın beşinci padişahı Sultan Çelebi Mehmet tarafından kent merkezinin doğusuna, Yıldırım Külliyesi ile şehir merkezi arasında hakim bir noktada inşa ettirilmiştir (Şekil 3.4.). Yıldırım Bayezid'in ölümünden sonra yaklaşık 11 sene süren Fetret Devri'nin sona ermesiyle yapımına başlanan, Osmanlı Devleti'nin yeniden şahlanışını simgeler nitelikteki külliye, Osmanlı mimari eserleri arasında en zengin süslemelere sahip yapılardan oluşmaktadır.

Devletin birliğini yeniden tesis eden Sultan Çelebi Mehmed tarafından 1413 yılında inşa edilmeye başlanan külliye 1419 yılında tamamlanmıştır. Tezyinat, nakış ve boyalarının tamamlanması ise II. Murad devrine, 1424 senesine kadar sürmüştür. Külliye bünyesinde; cami, türbe, medrese, imaret, han, hamam ve çarşı yer almaktadır. Ancak, han günümüze gelememiş olup medrese ise İslam Eserleri Müzesi olarak hizmet vermektedir (Anonim 2017i).

Şekil 3.4. Yeşil Külliyesi uydu görüntüsü

3.1.3.4. II. Murad (Muradiye) Külliyesi

Osmanlı İmparatorluğunun 6. padişahı sultan II. Murad tarafından, 1425 senesinde, Bursa Kalesi ve Murad Hüdavendigâr Külliyesi (I. Murad) arasında, bugünkü Osmangazi İlçesi'nin Muradiye Senti'ne inşa ettirilmiştir. Sultan II. Murad Edirne'yi fethettikten sonra devletin başkenti yaptığı halde külliyesini Bursa'ya yaptırmayı tercih etmiştir.

Osmanlı padişahlarının Bursa'da yaptırdığı beşinci ve son külliye olan II. Murad (Muradiye) Külliyesi; cami, hazire alanı, medrese, imaret, hamam, çeşme ve türbeler topluluğundan oluşmaktadır (Şekil 3.5.). Günümüzde, eski sıbyan mektebinin bulunduğu yerin hemen yanında II. Murad İlköğretim Okulu bulunmaktadır (Anonim 2017j).

Şekil 3.5. Muradiye Külliyesi'ne ait uydu görüntüsü

3.2. Yöntem

Araştırmanın başlangıcında konu ile ilgili önceki çalışmalar derlenmiştir. Bu kapsamda, öncelikli olarak Osmanlı mimarisi ve bahçeleri hakkında yapılan çalışmalar incelenmiş, Bursa Büyükşehir Belediyesi Şehir Kütüphanesi Bursa Arşivi ve Nadir Eserler Arşiv kayıtlardan yararlanılmış ve Bursa Büyükşehir Belediyesi Tarihi Kültürel Miras Şube Müdürlüğü'nden çalışma konusuna dahil dört külliye'nin sayısal ortamda alınan vaziyet planları ve ulaşım yolları haritaları temin edilerek gerekli değerlendirmeler için hazırlanmıştır.

Çalışma alanı olarak incelenecek olan külliyelerde değerlendirmelerde kullanılmak üzere;

- Bahçe Tasarımı Yapısal Öğeler Değerlendirme Formu
- Bahçe Tasarımı Bitkisel Öğeler Değerlendirme Formu
- Külliye İçi ve Yakın Çevresine Ait Ulaşım Aksı Formu

olmak üzere üç adet ana form oluşturulmuş, bitkisel öğeler değerlendirme formu ise her külliye için ayrı ayrı hazırlanmıştır (Ek. 1, Ek. 2, 3, 4, 5 Ek. 6).

'Bahçe Yapısal Öğeler Değerlendirme Formu' araştırma alanlarına ait bahçelerin yapısal öğelerinin değerlendirilmesi amacıyla kullanılmıştır. Bu kapsamda, külliye bünyesinde yer alan bahçelere ait yapısal öğeler; sınırlandırma elemanları, bahçe yapıları, patika ve yollar, su elemanları, aydınlatma, çiçek tarhları, diğer öğeler ana başlıkları altında incelenmiş ve analiz edilmiştir.

'Sınırlandırma elemanları' başlığı altında, sınır elemanlarının varlığı, mevcut ise sınır elemanın veya elemanlarının malzemeleri, 'Bahçe Yapıları' başlığı altında, kameriye/pergola, merdiven, köprü, kapılar (ana kapı ve bahçe kapıları), oturma birimleri, kitabe, iç avlu, avlu gibi bahçe elemanlarının varlığı, 'Patika ve yollar' başlığı altında mevcut yollar ve malzemeleri, 'Su Elemanları' başlığı altında, havuz, grotto, duvara dayalı çeşme, bağımsız çeşme, iç şadırvan, dış şadırvan, selsebil (su kuyusu), kaskat alt başlıklarında bu yapısal su elemanlarının varlığı, 'Aydınlatma' başlığı altında, aydınlatma varlığı ve çeşitleri, 'Çiçek Tarhları' başlığı altında, çiçek tarhlarının varlığı ve çeşitleri, 'Diğer Öğeler' başlığı altında, süs objelerinin varlığı, bahçe bakımının durumu ve drenaj varlığı incelenmiştir. Ek olarak 'Diğer Öğeler' başlığı altında arazi çalışmaları sırasında alanlar içerisinde değerlendirmeye değer farklı eserler ya da objeler gözlemlenmiş ve değerlendirilmiştir.

Değerlendirmeler ilave olarak incelenen alanlar ile ilgili olarak güncel yapısal öğeler planları oluşturulmuştur.

'Bahçe Tasarımı Bitkisel Öğeler Değerlendirme Formu' araştırma alanlarına ait bahçelerin bitkisel öğelerinin değerlendirilmesi amacıyla kullanılmıştır. Bu değerlendirmeler için yapısal öğeler ve ulaşım aksı formlarından farklı olarak her külliye için birer form hazırlanmıştır. Bu kapsamda; külliye bahçeleri içerisinde yer alan türler tanımlanmış, taksonomik gruplandırmaları yapılarak dağılım yüzdeleri oluşturulmuş, tasarım bitkilerinin görsel ve işlevsel özellikleri değerlendirilmiştir. Değerlendirmelere ilave olarak incelenen alanlara ait bahçeler içerisinde yer alan bitkisel öğelerin yer aldığı güncel bitkisel öğeler planları oluşturulmuştur.

Arazi çalışması sırasında külliye ve bahçelerine ait yapısal ve bitkisel öğelerin mevcut halinin kayıt altına alınması için fotoğraflar çekilmiştir.

Bu çalışmalar ile birlikte, T. C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden çalışmanın konusu olan külliyelerin geçmiş yıllara ait fotoğraf, restorasyon, rölöve, restitüsyon planları ve resmi yazışmaları, Bursa Tapu ve Kadastro IV. Bölge Müdürlüğü arşivlerinden ise geçmiş yıllara ait vaziyet planları temin edilmiş ve elde edilen belgeler ile oluşturulan planlar karşılaştırılarak günümüzdeki durumlarının karşılaştırılması yapılmaya çalışılmıştır.

'Külliye İçi ve Yakın Çevresine Ait Ulaşım Aksı Formu' araştırma alanlarına ait ulaşım akslarının değerlendirilmesi amacıyla kullanılmıştır. Bu kapsamda; külliyeler içerisindeki birimler arası yaya, araç yolu ve geçmişten günümüze gelebilmiş bir dolaşım ağı varlığı olup olmadığı, külliye yakın çevresinde ise aynı şekilde araç, yaya yolları ve külliye ulaşım sistemleri incelenmiştir. Ulaşım Aksı formu ile elde edilen veriler, mevcut planlar ve uydu görüntüleri ile karşılaştırılarak alanların ulaşım yolları planlara işlenmiş, çalışma konusu dahilindeki külliyelerin 1/5000 ölçekte yer aldığı (Ek. 14) daha sonra külliyelerin yakın çevresinin daha detaylı ele alındığı 1/1000 (Ek. 15, Ek. 16, Ek. 17) ölçekte turistik gezi rotalarını gösteren planlar oluşturulmuştur.

Arazi çalışmaları sırasında II. Murad (Muradiye) ve Yeşil Külliyesi'ne ait vaziyet planlarının güncel olmadığı görülmüş, gerekli ölçüler alınarak güncel haline uygun olarak çizilmiştir. Yıldırım Bayezid ve I. Murat (Murad Hüdavendigâr) Külliyelerinde ise küçük farklılıklar tespit edilmiş ve bu farklılıklar planlarına eklenmiştir. Diğer yandan, II. Murad (Muradiye) Külliyesi'ne dahil olan Muradiye medresesi bu tez çalışması sırasında restorasyon sürecinde olduğundan medrese avlusuna ait yapısal ve bitkisel öğelerin bir çoğu değerlendirme kapsamına alınamamıştır.

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

4. 1. I. Murad (Murad Hüdavendigâr) Külliyesi

4. 1. 1. I. Murad (Murad Hüdavendigâr) Külliyesi'ne ait tarihi ve mimari özellikler

I. Murad (Murad Hüdavendigâr) Külliyesi, termal su kaynaklarının bulunduğu Çekirge' de Bursa ovasına bakan tepenin üzerinde, kent merkezinden uzak bir bölgede (Şekil 4.1.), üçüncü Osmanlı padişahı I. Murad Hüdavendigâr tarafından 1365-1366 yıllarında yaptırılmıştır (Dostoğlu 2011). Bu külliye, Türkmenleri yerleşime davet etme aynı zamanda zaviye ve çevresini şenlendirecek yapılar yapılması düşüncesiyle merkeze uzak olarak yapılan imaretlerin ilkidir (Kuban 2007). Külliye; cami, medrese, imaret, hamam, türbe ve çeşme yapılarından oluşmaktadır.

Şekil 4.1. 1890'lar Çekirge Mahallesi ve I. Murad Külliyesi (Dostoğlu 2011)

I. Murad (Murad Hüdavendigâr) camisi Bursa'da yer alan diğer sultan külliyelerine ait camilerde görülmeyen bir özellik taşır. Bu külliye de medrese ve cami aynı yapı içerisinde çözümlenmiştir (Şekil 4.2.).

Şekil 4.2. I. Murad (Murad Hüdavendigâr) camisinin 2. katında yer alan medresenin içi ve revağı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.3. Solda: I. Murad camisi - 1900'ler civarına ait bir kartpostal (Dostoğlu 2011), sağda: I. Murad camisi aynı açıdan görünümü (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Şekil 4.4. Solda: I. Murad camisine ait kuzey ve kuzeydoğu cepheleri,1960'lar (Ayverdi 1966), sağda: I. Murad camisine ait kuzey ve kuzeydoğu cephelerinin aynı açıdan görünümü (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

I. Murad (Murad Hüdavendigâr) camisi taş ve tuğlalı almaşık duvar örgülü, ters T planlı ve iki katlıdır. Caminin farklı yıllara ait fotoğraflarında revak bölümünün kuzeyinde ve kuzey doğusunda yer alan pencere açıklıklarının günümüzde var olmadığı belirlenmiştir (Şekil 4.3., Şekil 4.4.).

Caminin önündeki revak kısmında kemerlerle birbirine bağlı altı yığma ayak beş tane kubbeyi taşımaktadır. Alt kata girildiğinde basık tonozla örtülü bir holün iki yanından üst kata çıkışı sağlayan merdivenler görülmektedir. Üzeri kubbeyle örtülü ana mekânın iki yanında birer eyvan ile köşelerde tonozla örtülü 4 oda bulunmaktadır. Altı adet pencere ile aydınlatılan beşik tonozlu namaz alanında ise, duvarın içine ufak bir eyvan gibi yerleştirilen stalaktitli ve altın yıldızlarla süslenmiş bir mihrab ile sade bir minber mevcuttur (Dostoğlu 2011).

Alt kattaki giriş holünün iki yanındaki merdivenlerden üst katın revağına çıkıldıktan sonra simetrik iki dehlizden geçilerek her iki yanda 6 adet medrese hücresinin açıldığı koridora ulaşılmaktadır (Şekil 4.5.). Üst kattaki revağın ön cephesinde altı yığma ayak ve ayaklar arasında 5 adet sütunla ayrılmış sivri ikiz kemerler bulunmaktadır. Koridora açılan on iki adet medrese hücre ve merdivenden ulaşılan dehlizlere açılan toplam dört oda tonozla örtülmüştür (Dostoğlu 2011).

Caminin duvarları bir sıra taş ve 3 sıra tuğla ile tek minaresi ise tuğla ile örülmüş olup, altı sıra stalaktitle şerefeye ulaşılmaktadır. Aynı zamanda, Bizans yapılarından alınarak

kullanılmış bazı mermer sütunlar ve sütun başlıkları da (Şekil 4.6.) görülmektedir (Dostoğlu 2011).

Şekil 4.5. I.Murad medresesine ait hücreler
(Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.6. Revakta yer alan Bizans
sütunu (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Diğer yandan, caminin ikinci katında yer alan medrese 1990'lı yılların başında müzeye çevrilmek istenmiş bu süreç içerisinde caminin özgün toprak rengi seramik yer döşemeleri kırılarak yerine hem mimari malzemesine hem de statğine uygun olmayan beyaz marmara mermeri malzemeli döşemeler kullanılmıştır (Şekil 4.7.). Ancak caminin bu malzemelerin ağırlığını taşıyamaması üzerine restorasyon yarım bırakılmıştır. Caminin mermer kaplanan saçak ve döşemeleri daha sonra aslına uygun olarak tekrar restore edilmiştir (Şekil 4.8.) (Peker 2007). Cami ve medrese son olarak 2012 yılında restore edilmiştir.

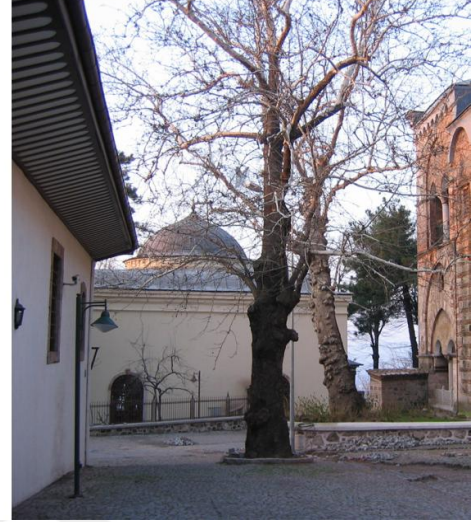
Şekil 4.7. Medrese revağına ait özgün yer döşemelerinin kırılan bölümü, V.G.M. Arşivi (2005)

Şekil 4.8. Solda: caminin 1990'lı yıllara ait mermer malzemeli saçağı, sağda: 1990'lı yıllardan sonra yapılan restorasyonu sonrası tuğla malzemeli kirpi saçağı, V.G.M. Arşivi (2005)

İmaret, I. Murad Hüdavendigâr camisinin batısında ortasında avlusu bulunan 'L' planlı bir yapıdır. Yapının doğu cephesindeki kapısı üzerinde bulunan 6 satırlık mermer kitabeğe göre 1906 yılında II. Abdülhamid tarafından yeniden yaptırılmıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1976 yılında onarım görmüştür (Tuğlacı 1985). İmaret, günümüzde özgün işlevine uygun olarak özel bir vakıf tarafından işletilmektedir. İmaretin 2012, 2005 ve 1970'lı yıllara ait fotoğraflarında (Şekil 4.9., 4.10., 4. 11.) ve bu araştırmanın 2016 yılı arazi çalışmalarında yapı cephelerinin beyaz boya ile kaplı olduğu tespit edilmiştir (Şekil 4.11.). Ancak imaretin 2017 yılında başlanan restorasyon

çalışmalarında cepheler üzerindeki beyaz boyanın temizlenerek cephelerin taş malzemelerinin ortaya çıkarıldığı gözlemlenmiştir (Şekil 4.13.).

Şekil 4.9. İmaretin 1970'li yıllara ait kuzey cephe görüntüsü (V.G.M. Arşivi) **Şekil 4.10.** 2005 yılına ait doğu cephe görüntüsü (V.G.M. Arşivi)

Şekil 4.11. İmaretin 2012 yılına ait kuzey cephe görüntüsü (Anonim 2016a) **Şekil 4.12.** İmaretin avlusundan cephe görüntüsü (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

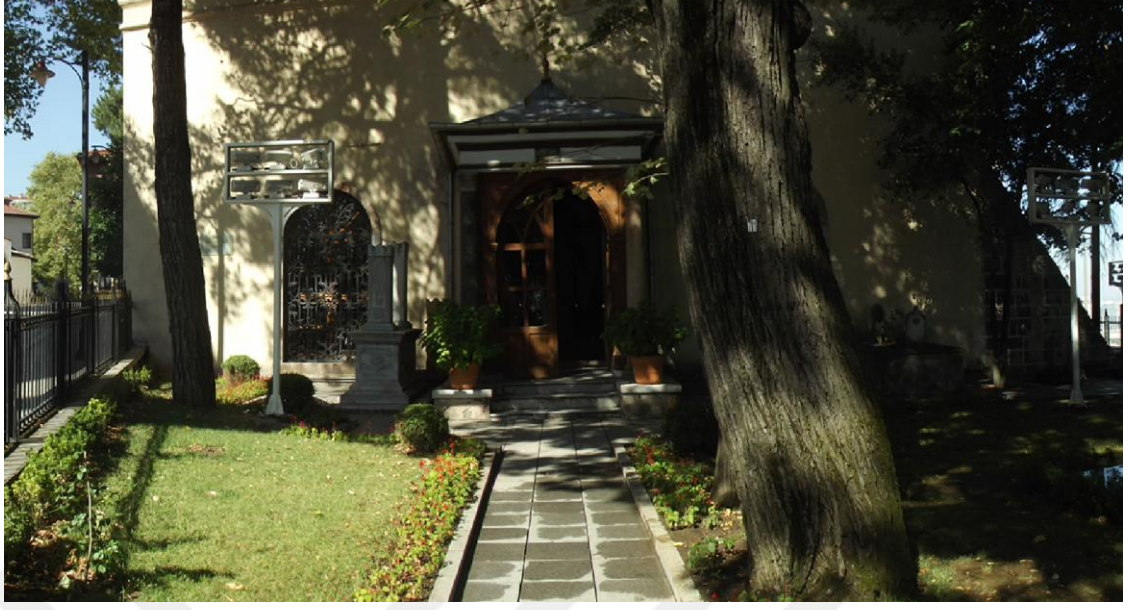

Şekil 4.13. I. Murad Hüdevendigar imaretinin 2017 yılı restorasyon çalışmaları sırasında cepheleri (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Külliyeye içerisinde yer alan türbe, 1389 yılında Yıldırım Bayezid tarafından Kosova Savaşı'nda vefat eden babası I. Murad için yaptırılmıştır (Anonim 2016a). I. Murad Hüdevendigar camisinin kuzeybatısında ovaya hakim manzaranın olduğu terasın kenarına yapılan türbe, 17.60 x 17.60 dış ölçülerinde, kare planlı olarak inşa edilmiştir (Şekil 4.14. , 4.15.). Binanın ortasında kemerlerle birbirine bağlanan mermer taklidi sekiz sütunun taşıdığı sekizgen kasnak üzerine kubbe oturtulmuş olup kubbe ve kubbenin etrafındaki tonozlar kurşun kaplıdır (Dostoğlu 2011). Türbe içerisinde üçünün kime ait olduğu bilinmemekle birlikte dokuz sanduka yer almaktadır. Bu sandukalar; I. Murat (Murad Hüdevendigar) ,I. Murad'ın oğlu Yakub Çelebi, Yıldırım Bayezid'in oğlu Süleyman Çelebi, Süleyman'nın oğlu Orhan Çelebi ile Musa Çelebi ve II. Bayezid'in oğlu Mehmed Çelebi'nin sandukalarıdır. Türbe bahçesinde kuzey cephenin önünde de mezarlar yer almaktadır (Şekil 4.16.).

Türbenin doğusunda yer alan dört satırlık kitabesinde Hicri 1154 (1741-1742) 'de gerçekleştirilmiş bir restorasyondan bahsedilmektedir. Diğer yandan türbe, 1855 depreminde büyük hasar görmüş, eski temelleri üzerine 1863 yılında yeniden inşa edilmiş, 20. yy'in başlarında restore edildiği bilinmekte olup yapının kuzeyinde yer alan, üç adet destek de tarihidir (Anonim 2016a, Gabriel 1958).

Şekil 4.14. I. Murad Hüdavendigâr türbesi (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.15. Solda: I. Murad Hüdavendigâr türbesi, V.G.M. Arşivi (Tarihi bilinmiyor), sağda: I. Murad Hüdavendigâr türbesinin aynı açıdan görünümü (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Şekil 4.16. Solda: I. Murad Hüdevendigar türbesinin doğusunda yer alan mezarlar, V.G.M. Arşivi (Tarihi bilinmiyor), sağda: I. Murad Hüdevendigar Türbesi'nin doğusunda yer alan mezarların aynı açıdan görünümü (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

V.G.M. Arşivinden temin edilen ve tarih bilgisine ulaşılamayan fotoğrafta türbe duvarlarının taş malzemeli olduğu ancak günümüzde türbe duvarlarının sarı boya ile kaplı olduğu tespit edilmiştir (Şekil 4.17.). Nitekim, Gabriel 1958 yılında yaptığı çalışmada türbenin kalın sıvalarının altında camininkine benzer taş ve tuğladan almaşık duvar örgüsüne rastladığını belirtmektedir.

Şekil 4.17. Solda: I. Murad Hüdevendigar türbesi taş malzemeli doğu cephe duvarı, V.G.M. Arşivi (Tarihi bilinmiyor), sağda: I. Murad Hüdevendigar türbesi sıva kaplı doğu cephe duvarı, sağda (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Küllüye içerisinde yer alan ve I. Murad Hüdevendigar camisi doğusunda bulunan Girçık hamamı (Şekil 4.18.), Hüdevendigar camisi ile aynı yılda ve onun tamamlayıcısı olarak

yapılmıştır. Dıştan kare planlı olup, içerisi hamam bölümü, 5 adet tuvalet ve sağ tarafta tonozlu iki odadan oluşmaktadır. Kubbenin yüksekliği 1.70 metredir. Kuşağı kabartmalı ve lale motiflidir. Sekiz köşeli kasmağa oturur (Tuğlacı 1985). Zaman içinde hamamın geçirdiği onarımlar sırasında çatıyı kiremitlerle kaplayabilmek için ikinci bir kasnak inşa edilmiş ve daha az eğimli bir kubbe elde edilmiştir (Dostoğlu 2011). Hamam son olarak 2012 yılında restore edilmiştir.

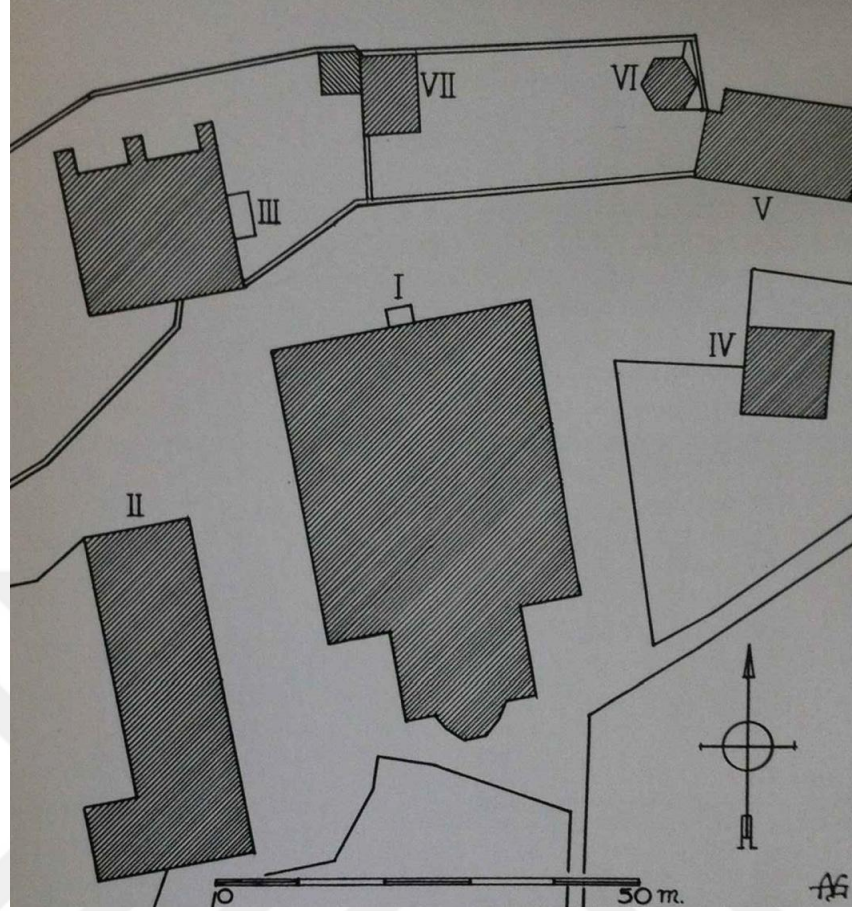

Şekil 4.18. Gırçık Hamamı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Hamamın doğusunda külliye'nin birimlerinden biri olan dönemin tuğla-taş almaşık örgülü tarzıyla inşa edilen umumi tuvalet yer almaktadır (Şekil 4.19.).

Şekil 4.19. Umumi tuvalet (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.20. I. Murat Camii ve Çevresi, 1. Cami, 2. İmaret, 3. Türbe, 4. Umumi Tuvalet, 5. Okul, 6, 7 Köşk ve Çeşmeler (Gabriel 1958)

Gabriel tarafından 1958 yılında çizilen planda (Şekil 4.20.) gösterilen yerlerdeki okul, köşk ve çeşmelere arazi çalışmalarında rastlanılmamıştır. Bursa ve Anıtları kitabında; caminin batısında Hüdavendigâr imaretine yakın olarak tariflenen okulun Bursa Kadı Sicillerinde kayıtlı 1854 yılında pencerelerinin ve duvarlarının onarıldığı, 1900 yıllarında okulun bir kısmının karakola ayrıldığı, 1964 yılında ise yapıya kat eklenerek İmam Hatip okuluna çevrildiği bildirilir. Ancak Bursa ve Anıtları kitabında tariflenen ifadenin hatalı olduğu tespit edilmiştir çünkü okul, Gabriel'in çizimlerinde V numara ile caminin doğusunda gösterilmiştir ve Yeşil Bursa Dergisi'nde 11 Ocak 2015 tarihinde yayınlanan Çekirge Senti sakinlerinden Dr. Galip Beyin röportajında tariflediği (Anonim 2017k) okul da Gabriel'in çizimlerini doğrular niteliktedir. Gabriel tarafından 14. yüzyıla ait bir Darülkurra'nın yerinde bulunduğunu tahmin ettiği bu okul binası (Şekil 4.21.) günümüzde mevcut olmamakla birlikte yerinde son yıllarda inşa edilen ve

kafe olarak işletilen tek katlı, mutfak ve tuvaletlerden oluşan bir yapı vardır bu nedenle bu yapı değerlendirmelere dahil edilmemiştir (Şekil 4.22.).

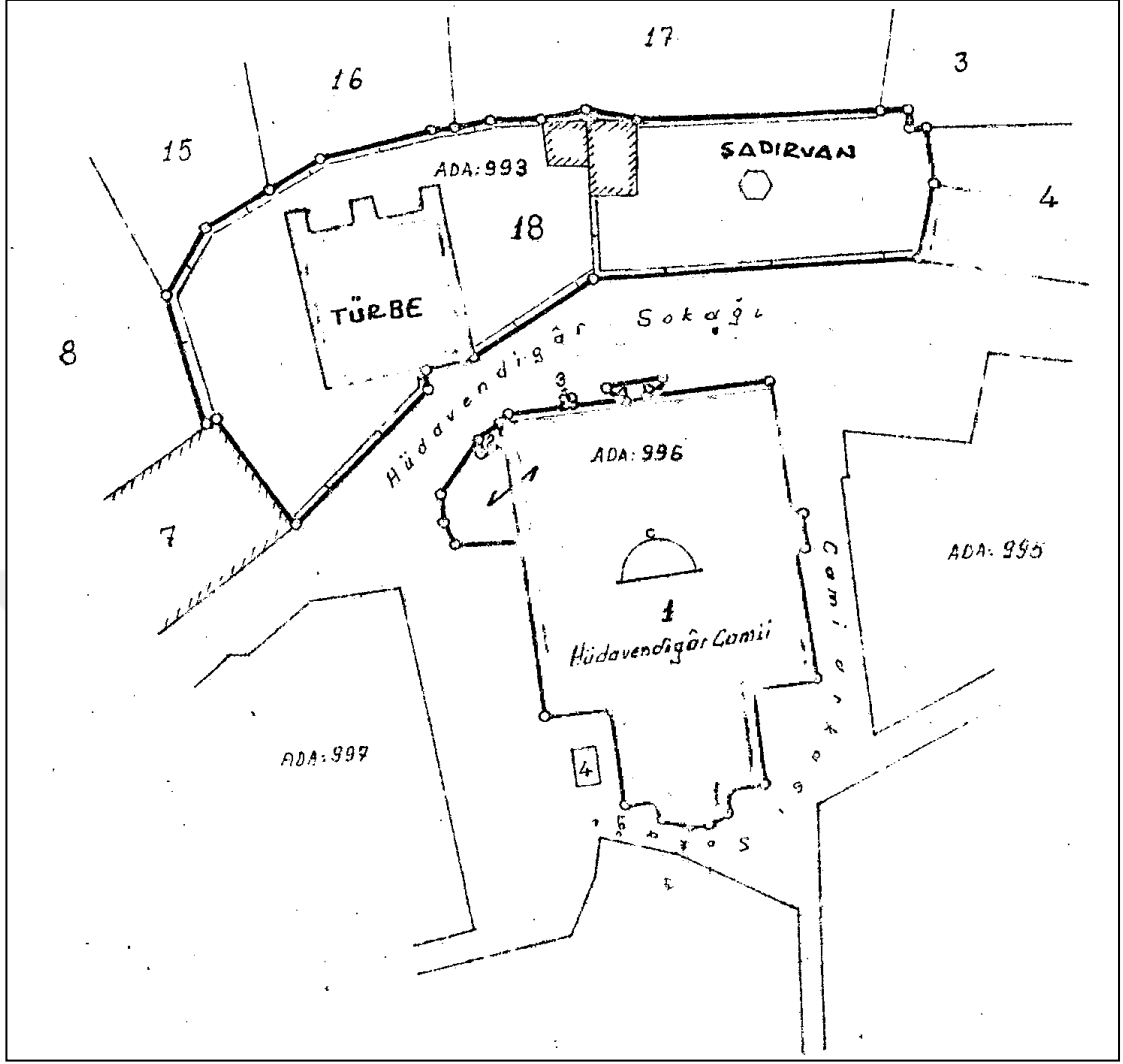

Şekil 4.21. Hüdavendigâr Okulu (Yalman 2011)

Şekil 4.22. Hüdavendigâr Okulu yerinde yer alan günümüzdeki kafe ve bahçesinin şekil 4.21. ile aynı açıdan görünümü (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Gabriel'in 1958 yılına ait planında caminin kuzeyinde yer alan şadırvanın çizilmediği ve bu şadırvandan bahsedilmediği ancak Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde yer alan 1966 yılına ait I. Murad (Murad Hüdavendigâr) Külliyesi kadaströ haritasında (Şekil 4.23.) şadırvanın bugünkü yerinde olduğu belirlenmiştir.

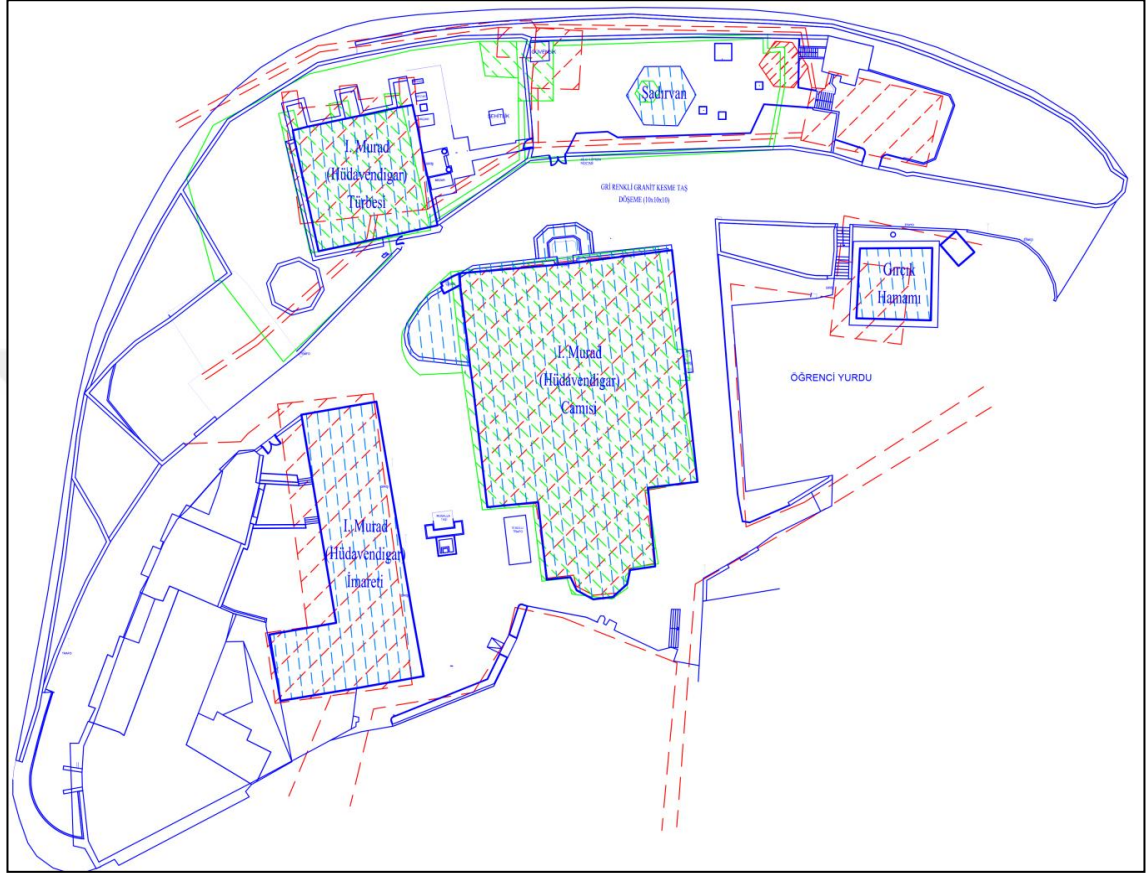

Şekil 4.23. Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivi I. Murad (Murad Hüdevendigar) Külliyesi'ne ait 1966 tarihli vaziyet planı (V.G.M. Arşivi)

1958, 1966 ve 2013 yılları olmak üzere üç farklı yıla ait I. Murad (Murad Hüdevendigar) Külliyesi vaziyet planları karşılaştırılmış;

- 1958 yılında caminin kuzey doğusunda yer alan külliye yapısının 2013 yılına ait planda ve günümüzde yer almadığı,
- 1966 ve 2013 yıllarında şadırvanın aynı yerde bulunduğu ancak 1966 yılına ek olarak üzerinin kubbe ile örtülü olduğu,

- Alanın kuzeyinde yer alan Gabriel'in 1958 yılında köşk ve çeşmeler olarak belirttiği alanda yer alan birimlerin 1966 yılına ait planda yer aldığı fakat 2013 yılı planı ve günümüzde bu birimlerin olmadığı tespit edilmiştir (Şekil 4.24.).

1958 yılına ait vaziyet planı
  1966 yılına ait vaziyet planı
  2013 yılına ait vaziyet planı

Şekil 4.24. 1958, 1966 ve 2013 yıllarına ait vaziyet planlarının karşılaştırılması (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

4.1.2.I. Murad (Murad Hüdevendigar) Külliyesi bahçesine ait yapısal öğeler

I. Murad (Murad Hüdevendigar) külliyesine ait bahçe tasarımında yer alan yapısal öğeler; sınırlandırma elemanları, bahçe yapıları, patika ve yollar, su elemanları, aydınlatma, çiçek tarhları, diğer öğeler ana başlıkları altında değerlendirilerek elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir.

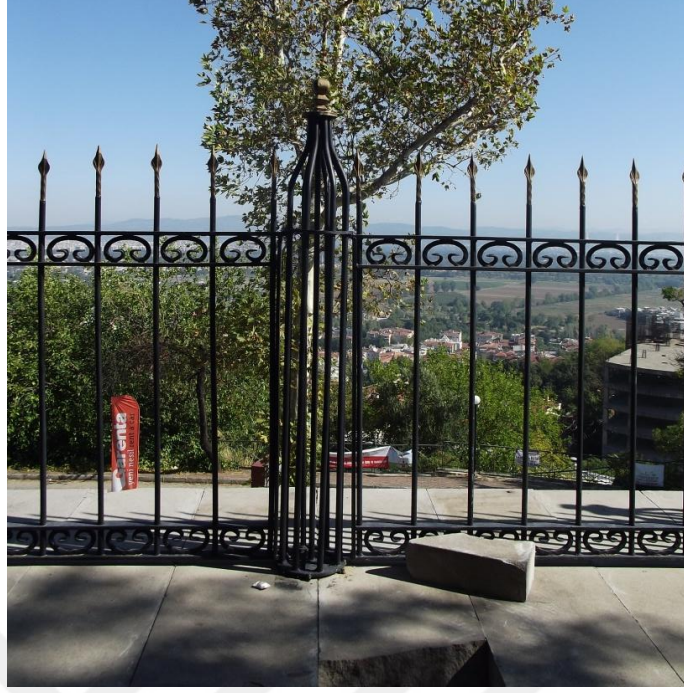

4.1.2.1. Sınırlandırma elemanları

Külliye caminin kuzeyindeki I. Murat Caddesi boyunca devam eden tuğla-taş malzemeli almaşık duvar örgüsü ile örülmüş istinat duvarı (Şekil 4.25.) alan içinde algılanamazken günümüzde üzerine kirpi parmaklıklı ferforje sınır elemanı (Şekil 4.26., Şekil 4.27.) yapılarak türbe alanı, şadırvanın yer aldığı avlu ve bağlantı yolları birbirinden ayrılmıştır (Şekil 4.28.).

Şekil 4.25. I. Murat caddesi üzerindeki istinat duvarları (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.26. Kirpi parmaklıklı ferforje sınır elemanı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.27. Kirpi parmaklıklı ferforje sınır elemanın istinat duvarı üzerindeki görünümü (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.28.1: I. Murad (Murad Hüdavendigâr) türbesi, 2: I. Murad (Murad Hüdavendigâr) şadırvanı, külliye içinde devam eden kirpi parmaklıklı ferforje sınır elemanı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

4.1.2.2. Bahçe yapıları

Bu kısımda bahçe yapılarını oluşturan ögeler arasında bulunan kameriye/ pergola, merdivenler, köprü, kapılar, oturma birimleri, kitabe, i avlu, avlu gibi kısımlar incelenerek değerlendirilmiştir.

Engelibeli bir arazi üzerine inşa edilmesine rağmen külliye birimleri arasında hamam ve tuvalet girişleri hariç merdiven bulunmamaktadır.

Hamam girişinin önünde yer alan merdivenler 2012 yılına ait restorasyon çalışmalarından sonra eklenmiş olup kesme taş malzemedendir (şekil 4.29.). Tuvalet girişine son yıllarda eklenen merdivenler demir malzemeli siyah renkli ferforje korkulukludur (şekil 4.30.)

şekil 4.29. Solda: 2012 yılı restorasyon çalışmaları öncesinde hamam ve çevresinin durumu, V.G.M. Arşivi (2005), sağda: Aynı açıdan görünüm ile hamam girişindeki merdivenler (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.30. Tuvalet yapısının girişindeki ferforje korkuluklu demir merdiven (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

I. Murad Hüdavendigâr Külliyesi'ne ait bir ana kapı günümüzde yoktur bununla birlikte önceki dönemlerde olduğu hakkında bir bilgiye de rastlanılmamıştır fakat türbe bahçesine ait iki adet, şadırvanın yer aldığı avluya ait bir adet ve imarete ait bir adet olmak üzere toplam dört adet bahçe kapısı mevcuttur.

Türbe bahçesinde yapının kuzey ve doğusunda olmak üzere iki adet bahçe kapısı vardır. Bu bahçe kapılarından ilki, türbenin doğusunda yer alır. Günümüzde yol döşemesi nedeniyle zemin kotunun yaklaşık 60 cm kadar aşağısında kalarak fark edilmesi zor ve işlevsiz hale gelmiştir (Şekil 4.31.). Bahçe kapısı, tuğla örgülü iki dikme arasında siyah renkli tek kanatlı ferforjedir. Bahçe kapısının açıklığı 1 m, yüksekliği 2.2 m, kanat genişliği ise 93 cm'dir. Bu kapının üzerinde bir adet kitabe bulunmaktadır.

Bursa'nın Kültür ve Tabiat Varlıkları (2011) isimli eserde yer alan ve tarihi bilinmeyen fotoğrafta ise kapının kanadının dikey ve yatay demir parçalarından oluştuğu ve yol kotunda olduğu, üzerinde bugünde yer alan kitabenin bulunduğu görülmektedir (Şekil 4.32.).

Şekil 4.31. Türbenin doğusunda yer alan bahçe kapısı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.32. Türbenin doğusunda yer alan bahçe kapısı, çekildiği tarih bilinmemektedir (Yalman 2011)

Şekil 4.32. 'den daha sonraki tarihlerde çekildiği tahmin edilen Şekil 4.33. yer alan fotoğrafta türbenin doğusunda yer alan kapının kanadının ve şeklinin günümüz ile aynı olduğu ancak günümüzden farklı olarak yol kotuyla aynı seviyede olduğu görülmektedir.

Şekil 4.33. Türbenin doğusunda yer alan bahçe kapısı (Yalman 2011).

Türbeye ait ikinci bahçe kapısı ise, yapının kuzeyinde iki adet mermer dikme arasında yer alan tek kanatlı ferforje bahçe kapısıdır. Bahçe kapısının açıklığı 1.44 m, yüksekliği 2.4 m, kanat 1 m genişliğindedir. Kapının üzerinde kitabesi yoktur, önceki çalışmalarda ve belgelerde kapının yapım tarihine ilişkin herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır (Şekil 4.34.).

Şekil 4.34. Türbenin kuzeyinde yer alan bahçe kapısı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Küllüye içerisinde şadırvanın yer aldığı avluya açılan bahçe kapısı, yekpare taş malzemeli dikmeler arasında kirpi parmaklıklı ferforje malzemeli ve çift kanatlıdır (Şekil 4.35.). Bahçe kapısının açıklığı 2.34 m, yüksekliği 2 m, kanatlarının her biri 1.17 m genişliğindedir.

Şekil 4.35. Şadırvanın yer aldığı avluya ait bahçe kapısı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

İmaret yapısının doğusunda yer alan bahçe kapısı ise (Şekil 4.36.), kesme taş kemerli, çift kanatlı yatay ve dikey demir parçalardan oluşmaktadır ve kapı imaretin avlusuna açılmaktadır. Önceki çalışmalarda ve belgelerde kapının yapım tarihine ilişkin herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bahçe kapısının açıklığı 2.5 m, yüksekliği 3.50 m, kanatlarının her biri 1.25 m genişliğindedir.

Şekil 4.36. İmaret avlusuna açılan bahçe kapısı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Küllüye alanında türbeye ait bir adet, imarete ait bir adet ve camiye ait bir adet olmak üzere toplam üç adet kitabe mevcuttur.

Türbeye ait olan ve doğudaki bahçe kapısının üzerinde yer alan kitabe, Özgen ve ark. (2010) tarafından bildirildiğine göre; türbenin yapım tarihi hakkında olmayıp bir tamir kitabesidir. Kitabede türbenin, 1741-1742 tarihlerinde onarıldığı yazmaktadır ve ayrıca türbenin II. Abdülhamit zamanında da yeniden onarımdan geçirildiği bilinmektedir.

İkinci bir kitabe olan İmaretin doğusunda yer alan kapının üzerinde bulunan kitabede yapının 1906 yılında II. Abdülhamit tarafından onarımından geçirildiği yazılıdır (Anonim 2016a) (Şekil 4.37.).

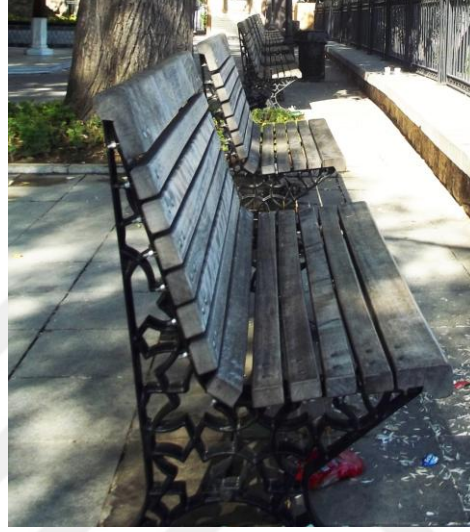
Şekil 4.37. İmaretin doğusundaki kapı üzerinde yer alan kitabe (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

I. Murad Külliyesi'nde yer alan kitabelerden sonuncusu ise caminin giriş kapısı üzerinde bulunan ve camiye ait olan kitabedir (Şekil 4.38.). Bir tamir kitabesi olan eserde, yapının II. Abdülhamid döneminde geçirdiği restorasyondan bahsedilmekte olup kitabe 18 cemaziyyesani 1322 (31 Ağustos 1904) tarihlidir (Gabriel 1958).

Şekil 4.38. I. Murad camisine ait kitabe (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Caminin kuzeyinde yer alan avluda, yirmi adet ferforje detaylı ahşap malzemeli oturma birimi bulunmaktadır. Aynı avlu içerisinde (Şekil 4.39.) ve caminin batısında, imaret ve caminin ortasında (Şekil 4.40., Şekil 4.41.) yer alan anıt ağaçların altında gövdeleri etrafında yerden yüksek beton üzerine oturma yerleri ahşap olan oturma birimleri de yer almaktadır.

Şekil 4.39. Ferforje detaylı ahşap bank (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.40. Caminin kuzeyindeki bahçe içerisinde yer alan oturma birimi (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.41. Caminin ve imaret yapılarının ortasında yer alan oturma birimi (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

4.1.2.3.Patika ve yollar

I.Murad Hüdavendigâr Külliyesi'nin toplam 7077 m²'lik alanının 5434 m²'sini zemin döşemeleri oluşturmaktadır. Külliye alanı içerisinde belirli bir aks olmamakla birlikte caminin kuzeyinde yer alan avlu ve türbe bahçesi sınır elemanı ile ayrılmış olup zeminlerinde imaret avlusu ile birlikte döşeme farklılıkları görülmektedir (Şekil 4.42., 4.43.).

Şekil 4.42. Granit küp taş (10*10*10)
(Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.43. Granit kesme taş (40*40*40)
(Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

I.Murad Camii ve Külliyesi Çevre Düzenleme Projesi'nde belirtildiği gibi yaya yolları döşemesi olarak granit küp taş (10*10*10), türbe bahçesine ait 1,5 m genişliğindeki yaya yolu ile türbeye ait diğer sert zemin alanlarında, şadırvanın yer aldığı avluda granit kesme taş (40*40*40) kullanılmıştır. İmarete ait 267 m² büyüklüğündeki avluda ise, eskitme traverten zemin döşemesi kullanılmıştır. Diğer yandan günümüzde granit küp taş olan yolun, 1985 yılına ait fotoğrafta ise asfalt kaplı olduğu görülmektedir (Şekil 4.44.).

Şekil 4.44. Sağda: I. Murad İmareti, arkada: I. Murad camisi (Anonim 2017 1).

4.1.2.4. Su elemanları

I. Murad (Murad Hüdavendigâr) Külliyesi'nde biri cami içerisinde olmak üzere bir adet şadırvan, bir adet duvara dayalı çeşme ve imaret avlusunda yer alan bir adet selsebil bulunmaktadır. Çeşme caminin batısında, şadırvan ise caminin kuzeyinde bulunan karşısındaki avlu içerisinde yer almaktadır.

Caminin kuzeyinde avlu içerisinde yer alan şadırvan, altı adet ahşap dikme üzerinde altıgen kasnaklı bir kubbe ile örtülüdür (Şekil 4.45.). Şadırvanın ahşap olan üst örtüsü motiflerle süslüdür. Zemini, oturma birimleri ayakları ve su haznesi mermer kaplı olan ve mermer bir fiskiyeye sahip şadırvanın su haznesinin üzeri ferforje ile örtülü olup 6 adet musluğu bulunmaktadır. Şadırvanın üzerinde yer alan levhaya göre 1987 yılında yapılmıştır (Şekil 4.46.). Aynı zamanda, bugün avlunun ortasında yer alan şadırvan Gabriell'in 1958 yılında çizdiği planda yer almamaktadır.

Şekil 4.45. I. Murad (Murad Hüdavendigâr) Külliyesi şadırvanı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil.4.46. I. Murad (Murad Hüdavendigar) Külliyesi'ne ait şadırvanın yapım yılını gösteren levha (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Eski dönemlere ait fotoğraflarda şadırvanın üst örtüsü, su haznesi üzerinde yer alan ferforje üst örtünün ve musluklarda yer alan mermer ve granit malzemeli ceplerin mevcut olmadığı görülmektedir (Şekil 4.47., 4.48.).

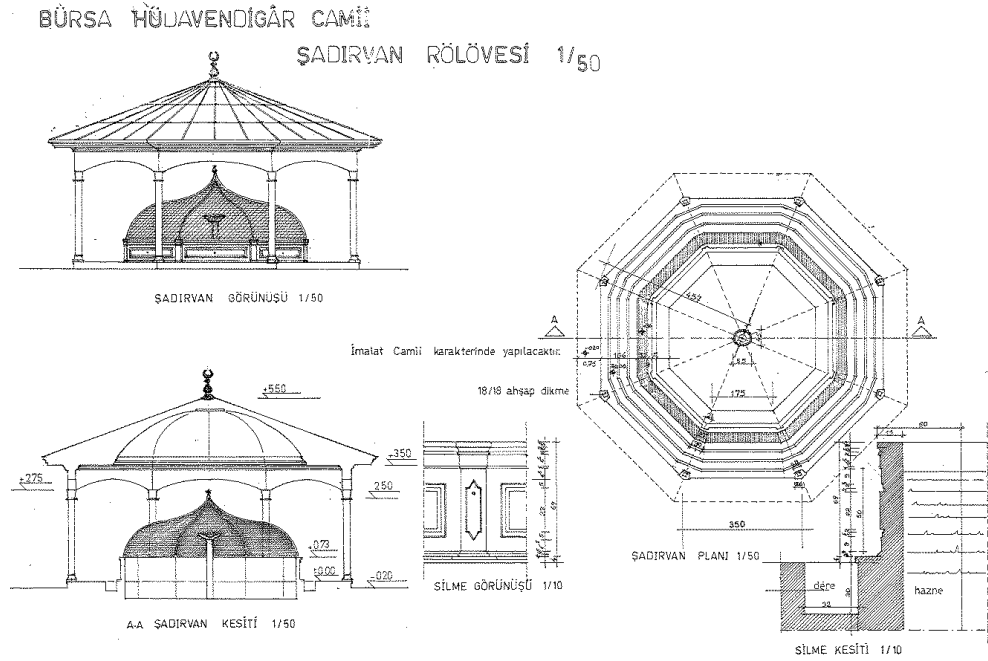

Şekil.4.47. Solda: I. Murad (Murad Hüdavendigar) Külliyesi'ne ait şadırvanın, V.G.M. Arşivi (Tarihi bilinmiyor) sağda: I. Murad (Murad Hüdavendigar) Külliyesi şadırvanı aynı açıdan görünümü (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Şekil.4.48. Solda: I. Murad (Murad Hüdavendigâr) Külliyesi'ne ait şadırvan, V.G.M. Arşivi, (Tarihi bilinmiyor), sağda: Su haznesi üzerinde yer alan ferforje üst örtü, mermer ve granit malzemeli cep (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

1986 yılında çizilen şadırvan rölövesinde (Şekil 4.49.) kubbe, dikme ve silmelerin günümüzde aynı olduğu ancak su haznesi üzerinde ferforje elemanın form olarak günümüzdekinden farklı olduğu gözlemlenmiştir. Şadırvana ait panoramik görünüm Şekil 4.50.'de verilmiştir.

4.49. 1986 yılına ait II. Murad (Murad Hüdavendigâr) şadırvanı rölövesi (V.G.M. Arşivi)

Şekil.4.50. 1: I. Murad (Murad Hüdavendigâr) camisi, 2: I. Murad (Murad Hüdavendigâr) Külliyesi'ne ait şadırvan (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Caminin batısında ve yapıya bitişik olan taş ve tuğla malzemeli çeşme (Şekil 4.51.) erken dönem Osmanlı yapılarında görülen kirpi saçakla sonra erer, çeşmede bir adet musluk ve yalak bulunmaktadır.

Şekil 4.51. I. Murad (Murad Hüdavendigâr) Külliyesi'ne ait çeşme (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.52. I. Murad (Murad Hüdavendigâr) Külliyesi'ne ait çeşme, V.G.M. Arşivi (Tarihi Bilinmiyor)

Çeşmenin mevcut halinin VGM arşivlerinden temin edilen görüntülerinden (Şekil 4.52., 4.53.) oldukça farklı görüldüğü (Bu görüntülerde çeşmenin sıva ile kaplı ve yalağın üzerinde ferforje sınır elemanı olduğu görülmektedir) diğer yandan Bursa'nın Kültür ve Tabiat Varlıkları (2011) adlı eserde yer alan 1946 tarihli görünümü ile daha benzer olduğu tespit edilmiştir (Şekil 5.54.).

Şekil 4.53. I. Murad (Murad Hüdavendigâr) Külliyesi'ne ait çeşmenin farklı açıdan görünümü V.G.M. Arşivi (Tarihi Bilinmiyor)

Şekil 4.54. Bedri Yalman arşivinden 1946 yılına ait fotoğraf, I. Murad (Murad Hüdavendigâr) Külliyesi'ne ait çeşme (Yalman 2011)

2013 yılında Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından hazırlanıp yayınlanan 'I. Murad (Hüdavendigâr) Külliyesi ve Çevresi Gezi Rehberi'nde yer alan bir fotoğrafta (Şekil 4.55.) imaret avlusuna girişte kaskatlı mermer bir havuz olduğu görülmektedir ancak günümüzde aynı alan içerisinde böyle bir havuz bulunmamaktadır. Bu alan içerisinde kenarları mermer ile yükseltilmiş olan çiçek tarhları yer almaktadır (Şekil 4.56.).

Şekil 4.55. İmaret avlusu içerisindeki kaskatlı havuz (Elbas 2013)

Şekil 4.56. Kaskatlı havuzun bulunduğu yerde bulunan çiçek tarhları (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

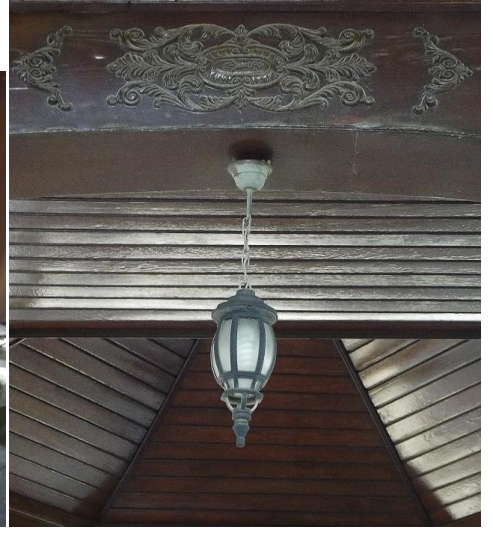
İmaret avlusunda yer alan selsebilin yapım yılına ve daha eski tarihlerde avlu içerisinde bir selsebilin olup olmadığına dair önceki çalışmalarda ve belgelerde herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır ancak selsebilin yakın tarihlerde yapıldığı tahmin edilmektedir (Şekil 4.57.).

Şekil 4.57. İmaret avlusu içerisindeki selsebil örneği (Fotograf: Gülşah MERCAN 2016)

4.1.2.5. Aydınlatma

Külliyede Osmanlı döneminden kalma aydınlatma elemanlarına rastlanılmamıştır. Yapıların cephelerini aydınlatma amacı ile led aydınlatmalar, şadırvanda halen çalışır durumda olmayan sarkıt tipi armatürler (Şekil 4.58.), yol ve bahçelerin aydınlatılmasında ise elektrik donanımlı siyah ferforje yaya yolu aydınlatmaları (Şekil 4.59.) kullanılmıştır. Ayrıca türbenin bahçesinde kullanılan dökme demir beyaz yüksek spot aydınlatmalar (Şekil 4.60.) estetik olmayan görünümüyle kötü bir görüntü oluşturmaktadır.

Şekil 4.58. Solda: Türbe cephesini aydınlatma amacıyla kullanılan led armatür, sağda: Şadırvanı aydınlatma amacıyla kullanılan sarkıt armatür (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.59. Yaya yolu aydınlatmasında kullanılan tek armatürlü aydınlatma elemanı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.60. Türbe önündeki altı armatürlü yüksek spot aydınlatma elemanı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

I. Murad (Murad Hüdavendigâr) Türbesi cephesinin led ve yüksek boylu spot aydınlatma elemanlarıyla aydınlatılması ve yaya yolu aydınlatmasının gece saatlerindeki görünüşü ise Şekil 4.61.'deki gibidir.

Şekil 4.61. Türbe cephesini aydınlatması (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Cami cephesini aydınlatmada kullanılan led armatürler girişte, revakların içinden geçen kalasların üzerinde ve caminin 2. katında sütunların hemen altında kullanılmıştır (Şekil 4.62.). Birinci ve ikinci kattaki revakları oluşturan kubbeleri aydınlatmak amacıyla da led ve spot armatürler kullanılmıştır (Şekil 4.63.). İmaret kapılarının girişinde ise duvara monte demir elektrik donanımlı armatürler ile aydınlatma yapılmaktadır (Şekil 4.64.). Cephe aydınlatmaları ile caminin gece görünümü ise Şekil 4.65’de verilmiştir.

Şekil 4.62. Caminin cephesini aydınlatma amacıyla kullanılan led armatürler. (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

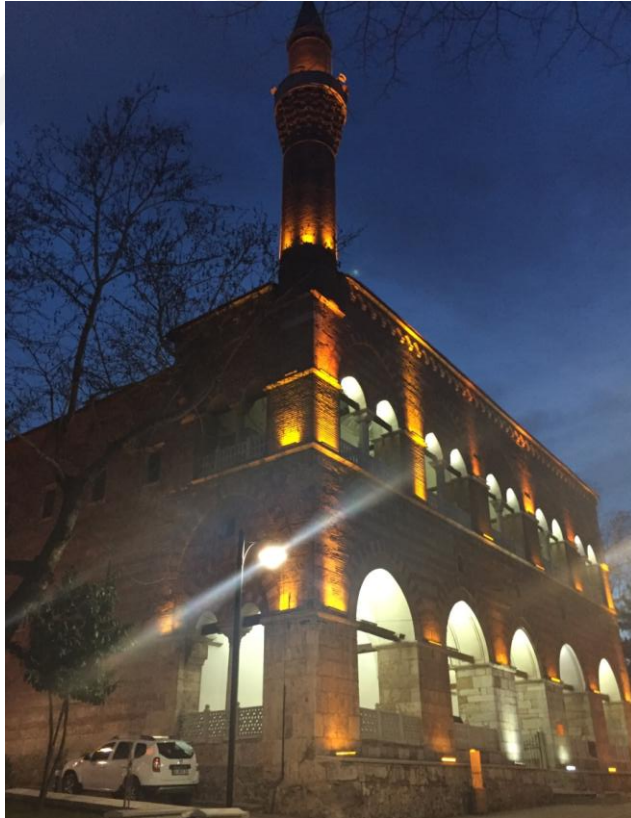

Şekil 4.63. Son cemaat mahvilinin aydınlatma elemanları (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Şekil 4.64. Duvara monte aydınlatma elemanı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.65. Cephe aydınlatmaları ile caminin gece görünümü (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

4.1.2.6. Çiçek tarhları

Külliyede amorf ve bordür olmak üzere iki tip çiçek tarhı bulunmaktadır. Amorf çiçek tarhları türbe bahçesi ve şadırvanın yer aldığı bahçe içerisindeki yeşil alanlarda bulunmakta olup bakımsızlık nedeniyle estetik olmayan görüntülere neden olmaktadır (Şekil 4.66.)

Bordür taşı ile yükseltilmiş çiçek tarhları caminin kuzeyindeki bahçe içerisinde ve imaret ile cami yapıları arasında yer alan anıt çınarların altında, imaret avlusunun girişi, duvarlar boyunca ve caminin güneyinde hamam caddesi üzerindeki girişte yer almaktadır. Ayrıca caminin batısındaki musalla taşlarının arkasında yer alan içerisinde sürgülü su vanası olduğu tahmin edilen taş ve tuğla malzemeli duvarın üzeri de çiçek tarhı olarak kullanılmaktadır. Diğer yandan, zemin döşemesi içerisinde kalan ağaçların altları da çiçek tarhı olarak değerlendirilmektedir (Şekil 4.67., 4.68., 4.69., 4.70., 4.71., 4.72.,4.73., 4.74.).

Çiçek tarhları içerisinde kullanılan tasarım bitkileri 'I. Murad (Murad Hüdavendigâr) Külliyesine Ait Bitkisel Öğeler' başlığı altında detaylı olarak verilmiştir.

Şekil 4.66. Şadırvanın yer aldığı bahçe içerisinde yer alan amorf çiçek tarhı örneği
(Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.67. Türbe bahçesinde yer alan amorf çiçek tarhı örneği (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.68. Bordür çiçek tarhı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.69. İmaret avlusuna ait bordür çiçek tarhları (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.70. İmaret avlusuna ait tarihi bir elemanın çiçek tarhı olarak kullanımı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.71. Musalla taşının arkasında çiçek tarhı olarak kullanılan taş ve tuğla malzemeli alçak duvar (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.72. Ağaç diplerinde yer alan çiçek tarhı örneği (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.73. Caminin batısında yer alan anıt çınarın altında bulunan çiçek tarhı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.74. Hamam caddesi üzerindeki çiçek tarhı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

4.1.2.7. Diğer ögeler

Alanda yer alan kafenin kuzey istinat duvarı üzerinde günümüzde yapılmış ahşap malzemeli bir kuş evi bulunmaktadır (Şekil 4.75.).

Şekil 4.75. Kuş evi (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Türbe bahçesindeki yaya yolunun sonunda ve türbe yapısının girişinde bir adet sağda bir adet de solda olmak üzere içerisinde bitkilerin yer aldığı iki adet açık kahverengi plastik malzemeli saksı yer almaktadır (Şekil 4.76.).

Şekil 4.76. Türbe girişinde kullanılan saksının yakın görünümü (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Çiçek tarhlarında yer alan mevsimden ve sulamadan kaynaklı solan veya çürüyen mevsimlik çiçeklerin ve çit bitkilerinin temizlenmediği, budama gerektiren ve sürgün veya tohum gibi doğal etkenlerle alana yayılan bitkilerin budanmaması ve buna bağlı olarak kontrolsüz gelişmeleri sebebiyle alanın bahçe bakımı yönünden yetersiz olduğu görülmüştür.

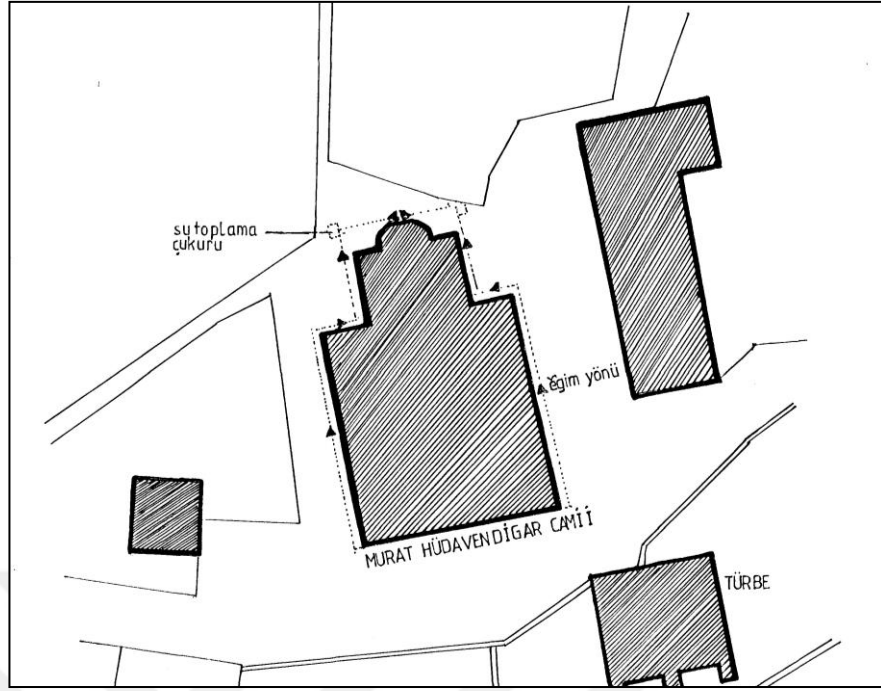
Diğer yandan, türbe bahçesine ait türbe yapısının batısından başlayarak güneyinde biten yeşil alanın içerisinde fazlaca bitki türü bulunmakta ve bu alan içerisinde aralarında mezar taşı olduğu tahmin edilen bazı tarihi eserler yer almakta olup bu alan oldukça atıldır (Şekil 4.77.).

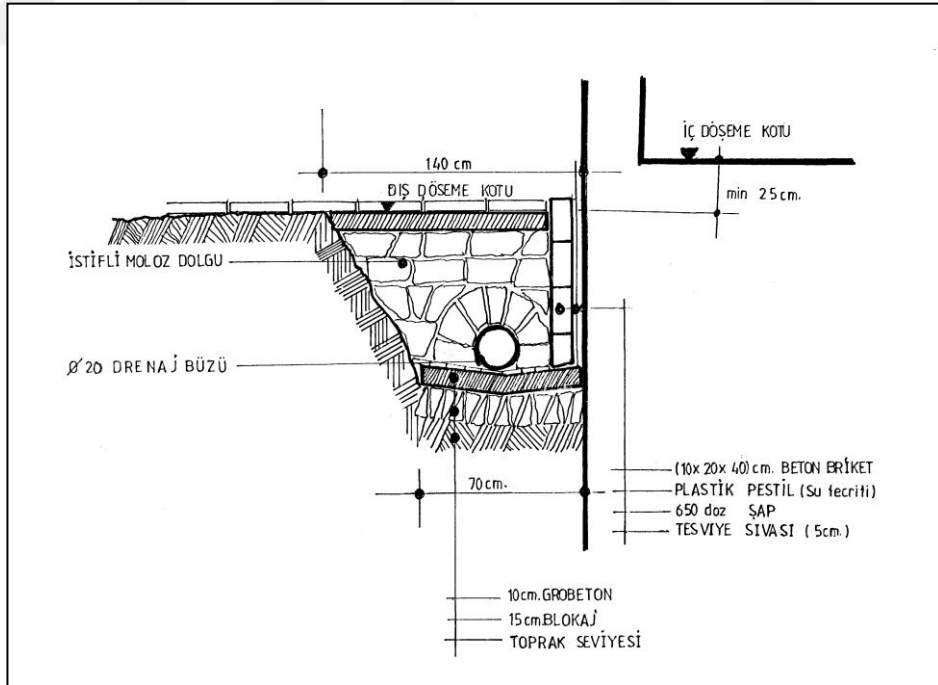
Şekil 4.77. Türbenin güneyinde kalan yeşil alan içerisindeki tarihi taşlar (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Alanın drenaj sistemi vardır. Arazi çalışmaları sırasında alanda herhangi bir drenaj sıkıntısı gözlemlenmemiştir. 1994 yılına ait I. Murad Hüdavendigâr Camisi için çizilmiş drenaj planı ve detayı Şekil 4.78., 4.79.' da verilmiştir.

Şekil 4.78. I. Murad Hüdavendigâr camisi drenajı, 1994 (V.G.M. Arşivi)

Şekil 4.79. I. Murad Hüdavendigâr camisi drenaj detayı, 1994 (V.G.M. Arşivi)

4.1.3.I. Murad (Murad Hüdavendigâr) Külliyesi bahçesine ait bitkisel öğeler

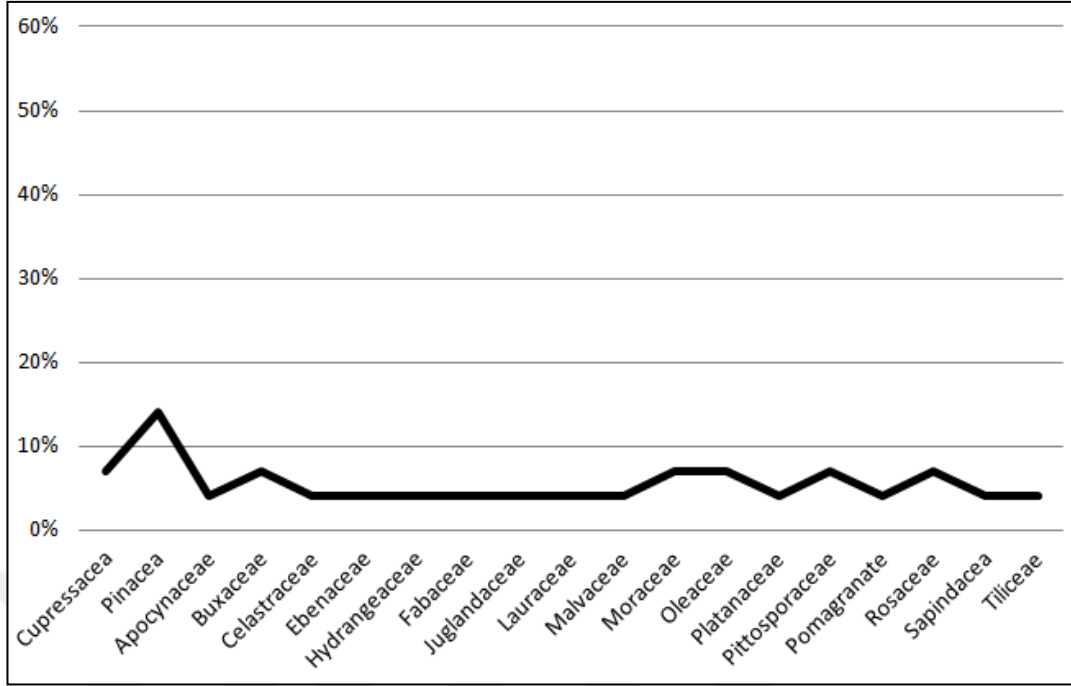
Bu bölümde I. Murad (Murad Hüdavendigâr) Külliyesi'nde yapılan arazi çalışmaları sonucunda külliye bahçesine ait bitkisel öğeler, bu öğelerin görsel ve işlevsel özelliklerine ait bulgular değerlendirilmiştir.

I. Murad (Murad Hüdavendigâr) Külliyesi bahçesi toplam 7077 m² alandan oluşmaktadır. Külliye bahçesine ait toplam bahçe alanının 1643 m²'lik kısmı yeşil alan olarak değerlendirilmektedir. Yapılan çalışmalar sonucunda külliye bahçesinde 19 familyaya ait 24 cins ve bu cinsler içerisinde yer alan 27 takson tespit edilmiştir (Çizelge 4.1.). Tespit edilen taksonların % 11 Pinaceae, her biri % 7 olmak üzere Buxaceae, Cupressaceae, Moraceae, Oleaceae, Pittosporaceae, Rosaceae, her biri % 4 olmak üzere ise Apocynaceae, Celastraceae, Ebenaceae, Hydrangeaceae, Fabaceae, Juglandaceae, Lauraceae, Malvaceae, Platanaceae, Pomagranate, Sapindaceae, Tiliceae familyaları içerisinde yer aldıkları belirlenmiştir (Şekil 4.80.).

Külliye bahçesinde tespit edilen taksonların 17 adedinin ağaç, 10 adedinin ise çalı formunda olduğu ve bahçe içerisinde toplam 415 adet ağaç ve çalı varlığı bulunduğu belirlenmiştir.

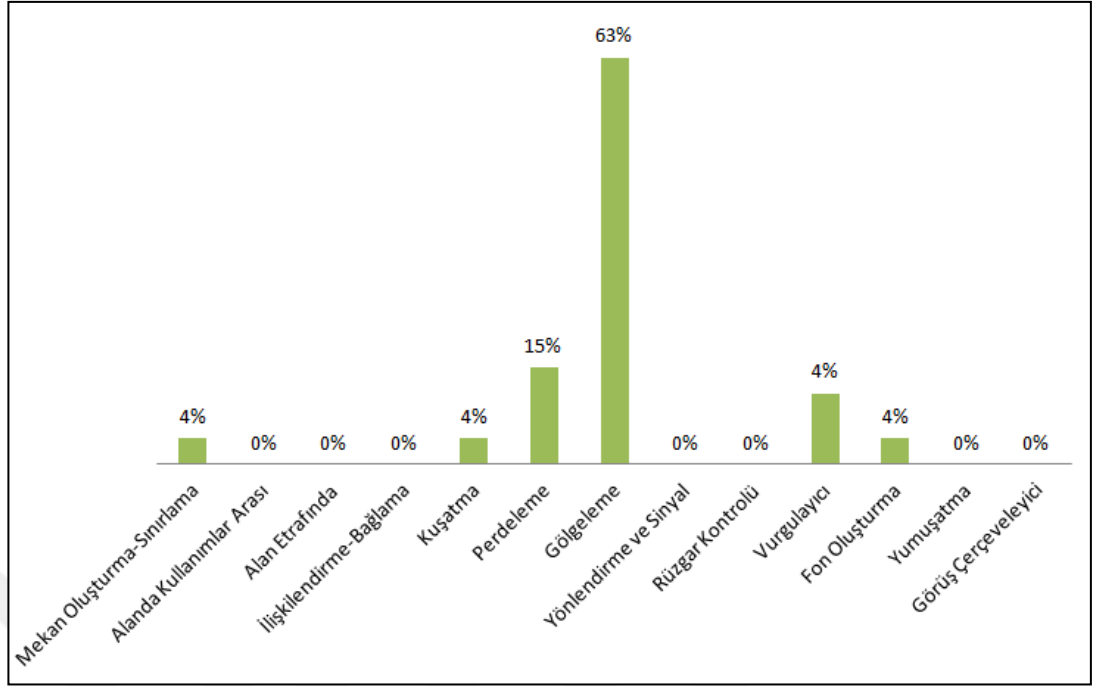
Çizelge 4.1. I. Murad (Murad Hüdavendigâr) Külliyesi bahçesine ait bitki türlerinin taksonomik gruplandırması

Taksonomik Grup	Familya	Cins	Tür, Varyete, Kültüvar	Türkçe Adı
Gymnospermae	Cupressaceae	Cupressus	<i>Cupressus sempervirens</i> L.	Akdeniz servisi
		Thuja	<i>Thuja occidentalis</i> L.	Doğu Mazısı
		Cedrus	<i>Cedrus libani</i> A. Rich.	Lübnan Sediri
		Pinus	<i>Pinus brutia</i> Henry.	Kızıl Çam
Angiospermae	Apocynaceae	Nerium	<i>Nerium oleander</i> L.	Zakkum
	Buxaceae	Buxus	<i>Buxus microphylla</i> Siebold. & Z.	Küçük Yap.Şimşir
			<i>Buxus sempervirens</i> L.	Adi Şimşir
	Celastraceae	Euonymus	<i>Euonymus fortunei</i> 'Emerald'n Gold'	Altuni Taflan
	Ebenaceae	Diospyros	<i>Diospyros kaki</i> Thunb.	Trabzon Hurması
	Fabaceae	Robinia	<i>Robinia pseudoacacia</i> L.	Yalancı Akasya
	Hydrangeaceae	Hydrangea	<i>Hydrangea macrophylla</i> (Thunb.) Ser.	Ortanca
	Juglandaceae	Juglans	<i>Juglans regia</i> L.	Adi Ceviz
	Lauraceae	Laurus	<i>Laurus nobilis</i> L.	Defne
	Malvaceae	Hibiscus	<i>Hibiscus syriacus</i> 'Jeanne D'arc'	Beyaz Çiçekli Ağaç Hatmi
	Moraceae	Ficus	<i>Ficus carica</i> L.	Adi İncir
			<i>Morus alba</i> L.	Beyaz Dut
	Oleaceae	Fraxinus	<i>Fraxinus americana</i> L.	Amerikan Dişbudağı
			<i>Olea europaea</i> L.	Zeytin
	Platanaceae	Planatus	<i>Planatus orientalis</i> L.	Doğu Çınarı
	Pittosporaceae	Pittosporum	<i>Pittosporum tobira</i> (Thunb.) W.T.Aiton.	Yıldız Çalısı
			<i>Pittosporum tobira</i> 'Nana'	Bodur Yıldız Çal.
	Pomagrante	Punica	<i>Punica granatum</i> L.	Nar
	Rosaceae	Eriobotrya	<i>Eriobotrya japonica</i> (Thunb.)Lindl.	Malta Eriği
<i>Rosa</i> sp.			Gül	
Sapindaceae	Acer	<i>Acer negundo</i> L.	Dişbudak Yapraklı Akçaağaç	
Tiliceae	Tilia	<i>Tilia cordata</i> Mill.	Küçük Yapraklı İhlamur	

Şekil 4.80. I. Murad (Murad Hüdevendigâr) Külliyesi bahçesinde tespit edilen taksonların familyalara göre % dağılımları

Külliye bahçesinde tespit edilen taksonlara ait dendrolojik, görsel ve işlevsel özelliklere ait bilgiler Çizelge 4.2.'de verilmiştir. Tespit edilen taksonların %63'i yalnızca gölgeleme, %7'si yalnızca vurgulama, %15'i yalnızca kötü görüntü perdeleme, %3.5'i yalnızca kuşatma, %3.5'i yalnızca fon oluşturma, %3,5'inin kullanımlar arası fonksiyon gibi işlevsel özellikleri bakımından değerlendirildikleri tespit edilmiştir (Şekil 4.81.). Alanda birden farklı fonksiyonlarda aynı bitki türleri kullanılmaktadır. Toplam bitki türleri ve kültür formlarının %7'sini kapsayan bu türlerden birisi olan *Buxus sempervirens* (Adi Şimşir) imaret avlusunda selsebin her iki yanında vurgu amacı ile kullanılırken (Şekil 4.82.), musalla taşlarının güneyinde yer alan alçak duvar üzerinde kötü görüntüyü perdeleme amacıyla (Şekil 4.83.), diğer yandan *Platanus orientalis* (Doğu Çınarı) ise hem anıt eserlerin yakın çevresinde vurgulayıcı özellikte hem de gölgeleme özelliği ile değerlendirilmektedir.

Şekil 4.81. I. Murad (Murad Hüdavendigâr) Külliyesi bahçesinde tespit edilen taksonların görsel ve işlevsel özelliklerine göre % dağılımları

Şekil 4.82. Selsebilin her iki yanında soliter olarak kullanılan *Buxus sempervirens* (Adi Şimşir) (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.83. Musalla taşlarının arkasında kullanılan *Buxus sempervirens* (Adi Şimşir) grubu (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Alanda altı adet tescilli anıt niteliğinde ağaç mevcuttur (Çizelge 4.3.). Ancak *Platanus orientalis* (Doğu Çınarı) isimli OSM-237 ağaç kodlu tescilli anıt ağacın, arazi çalışmaları sırasında *Tilia cordata* (Küçük Yapraklı Ihlamur) olduğu tespit edilmiş ve bundan dolayı künyesinin hatalı olduğu belirlenmiştir. Böylece alandaki tescilli anıt ağaçların 5 adedi *Platanus orientalis* (Doğu Çınarı) 1 adedi ise *Tilia cordata* (Küçük Yapraklı Ihlamur) türlerine aittir. Şadırvanın yer aldığı avluda *Platanus orientalis*

(Doğu Çınarı) ve *Tilia cordata* (Küçük Yapraklı Ihlamur) olmak üzere iki adet anıt ağaç yer alır.

I. Murad (Murad Hüdavendigâr) çeşmesine ait duvarın arkasında, imaret ve cami yapılarının ortasında, imaretin güneybatısında ve hamamın girişindeki yeşil alanda birer adet olmak üzere tescilli anıt niteliğinde 4 adet *Platanus orientalis* (Doğu Çınarı) bulunmaktadır. Külliye alanı içerisinde yer alan anıt ağaçlara ait künye bilgileri ve görselleri çizelge 4.3’de verilmiştir.

Çizelge 4.3. I. Murad (Murad Hüdavendigâr) Külliyesi bahçesinde yer alan anıt ağaçlara ait künye bilgileri

I. Murad (Murad Hüdavendigâr) Külliyesi Bahçesine Ait Tescilli Anıt Ağaçlar			
Bitki Adı:	<i>Platanus orientalis</i> (Doğu Çınarı)	<i>Platanus orientalis</i> (Doğu Çınarı)	<i>Tilia cordata</i> (Küçük Yap.İhlamur)
Ağaç no:	A235	A236	A237
Ağaç Kod:	OSM-235	OSM-236	OSM-237
Envanter Kod:	83	77	-
Yaşı-Yılı	186-2014	280-2014	220-2014
Konumu:	I. Murad şadırvanının yer aldığı avlu içerisinde	Girçik hamamının girişinde yer alan yeşil alanda	I. Murad şadırvanının yer aldığı avlu içerisinde
			

I. Murad (Murad Hüdavendigâr) Külliyesi Bahçesine Ait Tescilli Anıt Ağaçlar			
Bitki Adı:	<i>Platanus orientalis</i> (Doğu Çınarı)	<i>Platanus orientalis</i> (Doğu Çınarı)	<i>Platanus orientalis</i> (Doğu Çınarı)
Ağaç no:	A232	A233	A234
Ağaç Kod:	OSM-232	OSM-233	OSM-234
Envanter Kod:	82	84	85
Yaşı-Yılı	204-2014	146-2014	190-2014
Konumu:	I. Murad camisinin güneyinde	I. Murad imaretinin doğu cephesi ve I. Murad Camisinin batı cephesi arasında	I. Murad camisi batı cephesi yanında
			

Toplam yeşil alanın 134 m²'lik kısmını çiçek tarhları oluşturmaktadır. İmaret avlusunda yer alan ve bordürle yükseltilmiş çiçek tarhlarında, Haziran-Temmuz-Ağustos-Eylül aylarında *Begonia semperflorens* (Şeker Begonyası), türbe bahçesinde bordür kenarlarında, cami kuzeyindeki avluda yer alan ağaç diplerinde ve amorf olarak, *Salvia splendens* (Ateş Çiçeği), caminin batı cephesi yanında yer alan anıt *Platanus orientalis* (Doğu Çınarı) altında *Tagetes erecta* (Kadife Çiçeği) çeşitleri, Mart-Nisan-Mayıs aylarında *Tulipa sp.* (Lale) mevsimlik çiçek olarak kullanılmıştır. Çiçek tarhları içerisinde *Buxus sempervirens* (Adi Şimşir), *Euonymus fortunei 'Emerald'n Gold'* (Altuni Taflan), *Rosa sp.* (Gül) gibi çok yıllık türlerin de kullanıldığı belirlenmiştir.

I. Murad Camii ve Külliyesi çevre düzenleme projesinde mevsimlik çiçek olarak gösterilen musalla taşlarının arkasında yer alan alçak duvarın kuzey bölümünde *Buxus sempervirens* (Adi Şimşir) grubu ve bu grubun arkasındaki bakımsız şekilde olan bölümde ise domates fideleri olduğu gözlemlenmiştir (Şekil 4.84.).

Tescilli anıt niteliğindeki *Platanus orientalis* (Doğu Çınarı), *Tilia cordata* (Küçük Yapraklı İhlamur) gibi türlerin gölgelendirme işlevine sahip olmaları nedeniyle oturma birimleri bu türlerin altına ve çevresine yerleştirilmiştir. *Buxus microphylla* (Küçük Yapraklı Şimşir) türü sınır elemanlarının altında, *Nerium oleander* (Zakkum) istinat duvarının kuzeydoğusunda bulunan kafe etrafında kuşatma işleviyle kullanılmıştır.

Şekil 4.84. Alçak duvar üzerindeki bakımsız çiçek tarhı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Euonymus fortunei 'Emerald'n Gold' (Altuni Taflan) ve *Rosa sp.* (Gül) ise imaret avlusundaki çiçek tarhlarında gruplar halinde kullanılmıştır.

I. Murad camisinin güney batısında Hamam Caddesi üzerinde yer alan girişte duvarla yükseltilmiş çiçek tarhında görüntü perdeleme amacıyla *Thuja orientalis* (Doğu Mazısı) kullanıldığı belirlenmiştir (Şekil 4.85.).

Şekil 4.85. Hamam caddesi üzerindeki çiçek tarhında yer alan *Thuja orientalis* (Doğu Mazısı) grubu (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

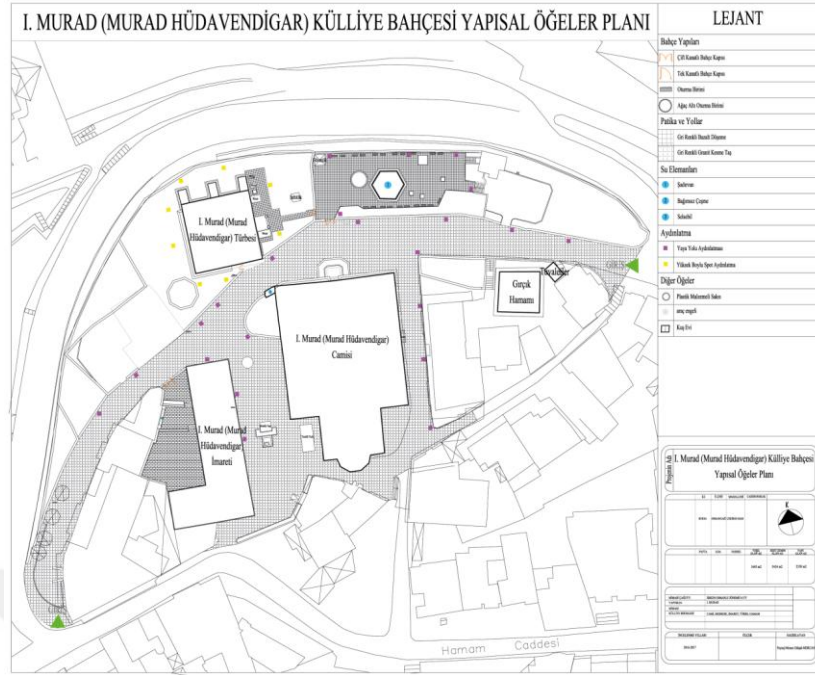
Türbe bahçesinin 2005 yılında kenarları *Buxus sp.* (Şimşir) ile sınırlandırılan çiçek tarhı olarak değerlendirildiği V.G.M. Arşivi görüntüleri ile belirlenmiş, ancak bu alanın günümüzde çim alan ve bordür çiçek tarhı şeklinde değerlendirildiği saptanmıştır (Şekil 4.86.).

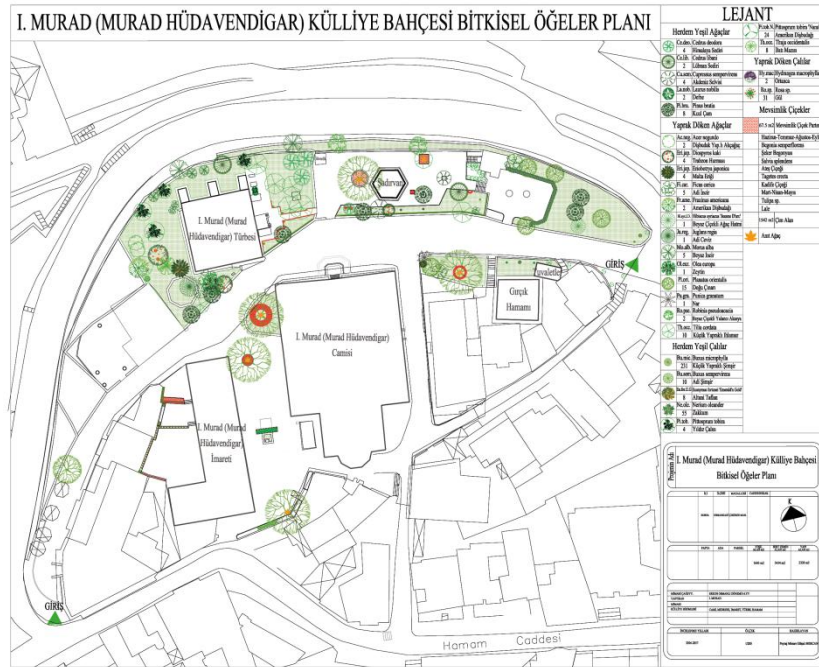
Şekil 4.86. Solda: Türbe bahçesine ait bitkisel öğeler, 2005 (V.G.M. Arşivi), sağda: Türbe bahçesine ait bitkisel öğelerin aynı açıdan görünümü (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

4.1.4.I. Murad (Murad Hüdavendigâr) Külliyesi bahçesine ait yapısal ve bitkisel öğeler planı

Mevcut durumun plan üzerinde gösterilmesi ve daha sonraki çalışmalar için altlık oluşturması amacıyla I. Murad (Murad Hüdavendigâr) Külliyesi bahçesine ait 'Yapısal Öğeler Planı' ve 'Bitkisel Öğeler Planı' oluşturulmuştur (Şekil 4.87., 4.88.), 1/200 ölçekli olarak hazırlanan planlarda yapısal öğeler ve bitkisel öğelerin tamamı gösterilmiş, planlar Ek. 7 ve Ek. 8'de sunulmuştur.

Şekil 4.87. I. Murad (Murad Hüdavendigar) Külliyesi bahçesine ait 'Yapısal Öğeler Planı'

Şekil 4.88. I. Murad (Murad Hüdavendigar) Külliyesi'ne ait 'Bitkisel Öğeler Planı'

4.1.5. I. Murad (Murad Hüdavendigâr) Külliyesi içi ve yakın çevresi ulaşım ağı haritası

I. Murad (Murad Hüdavendigâr) Külliyesi içi ve yakın çevresine ait ulaşım özellikleri çalışmanın yönteminde Ek 6 ile belirlenen kriterlere göre değerlendirilmiştir.

I. Murad (Murad Hüdavendigâr) Külliyesi sınırları içerisindeki tüm yolların yayalaştırıldığı, alana araç girişinin ise; yalnızca servis, hizmet ve görevli araçlar tarafından olduğu tespit edilmiştir.

Külliye'nin 133 metre kuzeydoğusunda yürüme mesafesinde Çekirge Meydanı bulunmakta olup bu meydan ile şehir merkezi arasında ulaşım, belediye ve halk otobüsleri ile taksi-dolmuşlar aracılığı ile gerçekleştirilmektedir. Diğer yandan, külliye hizmet edecek bir otoparkın olmadığı, özel araç ve gezi otobüslerinin alan çevresindeki caddelerde araç parkı için ayrılan yerlere park ettiği gözlemlenmiştir. Ayrıca, I. Murad (Murad Hüdavendigâr) Külliyesini ziyaret edeceklere hizmet edebileceği düşünülen 1/1000 ölçekli turistik gezi rotası hazırlanarak Ek 15'de verilmiştir.

4.2. Yıldırım Bayezid Külliyesi

4.2.1. Yıldırım Bayezid Külliyesi'ne ait tarihi ve mimari özellikler

Yıldırım Bayezid Külliyesi, Yıldırım Bayezid tarafından 14.yy sonlarında kentin doğusunda inşa ettirilmiştir (Şekil 4.89., 4.90.). Dördüncü Osmanlı Padişahı Yıldırım Bayezid, Sultan I. Murad'ın en büyük oğlu olarak 1360 yılında doğmuş ve I. Murad'ın Kosova Savaşı'nda ölümünden sonra tahta çıkmıştır. Yıldırım Bayezid, gerek savaşlarda, gerekse imar konusunda önemli başarılarla imza atmıştır. Bursa kentine imar alanındaki en büyük katkısı Ulu Cami, Yıldırım Külliyesi ve Bedesten'i yaptırmasıdır (Dostoğlu 2011).

Yıldırım Bayezid Külliyesi bünyesinde; cami, darüşşifa, türbe, hamam, iki adet medrese ve imaret yapıları yer alır. Ancak medreselerden biri ve imaret günümüze gelememiştir.

Şekil 4.89. Önde: Yeşil camisine ait minare, Yeşil cami kubbesinden Yıldırım Bayezid Külliyesi'nin görünümü, V.G.M. Arşivi (Tarihi Bilinmiyor)

Şekil 4.90. 2009 yılına ait Yıldırım Külliyesi'ne ait kuşbakışı fotoğraf (Anonim 2016b)

Yıldırım Külliyesi'ne ait yapılar 3 farklı kotta konumlanmıştır. En üstte cami, caminin kuzeybatısındaki düzlükte yer alan dikdörtgen planlı medrese, medreseyle aynı kotta ve medresenin doğusunda Yıldırım Bayezid Türbesi, caminin 250 m. kuzeydoğusundaki yamaçta an alt kotta ise darüşşifa yer alır. Yamaca inşa edilen külliye'nin dört yönde kot farkları bulunur. Cami, medrese, türbe ve darüşşifa'nın yer aldığı düzlükler arası kot farkları çok fazladır. Günümüze gelemeyen iki medresenin biri ile darüşşifa plan kuruluşları ile önemli eserlerdir. Külliye kapısı ve duvar kalıntıları (Şekil 4.91., 4.92., 4.93.) yapıların bir duvar ile çevrelendiğini açıklamaktadır (Cantay 2002).

Albert Gabriel'in 1958 yılında çizdiği külliye planında (Şekil 4.94.) Külliye'yi çevreleyen duvarlar ve kapılar görülmektedir. Çizilen planda siyah çizilmiş olan birimlerin kesinliği varken, daha açık renkle çizilmiş imaret ve duvarların yerleri varsayımdır. Külliye vakfiyesinde çevre duvarından bahsedilmektedir ancak Yıldırım Bayezid 'ın esir düşmeden çevre duvarının tamamlanamadığı ve ondan sonra gelen haleflerinin de duvarı tamamlamaya gerek görmediği ihtimali vardır (Gabriel 1958).

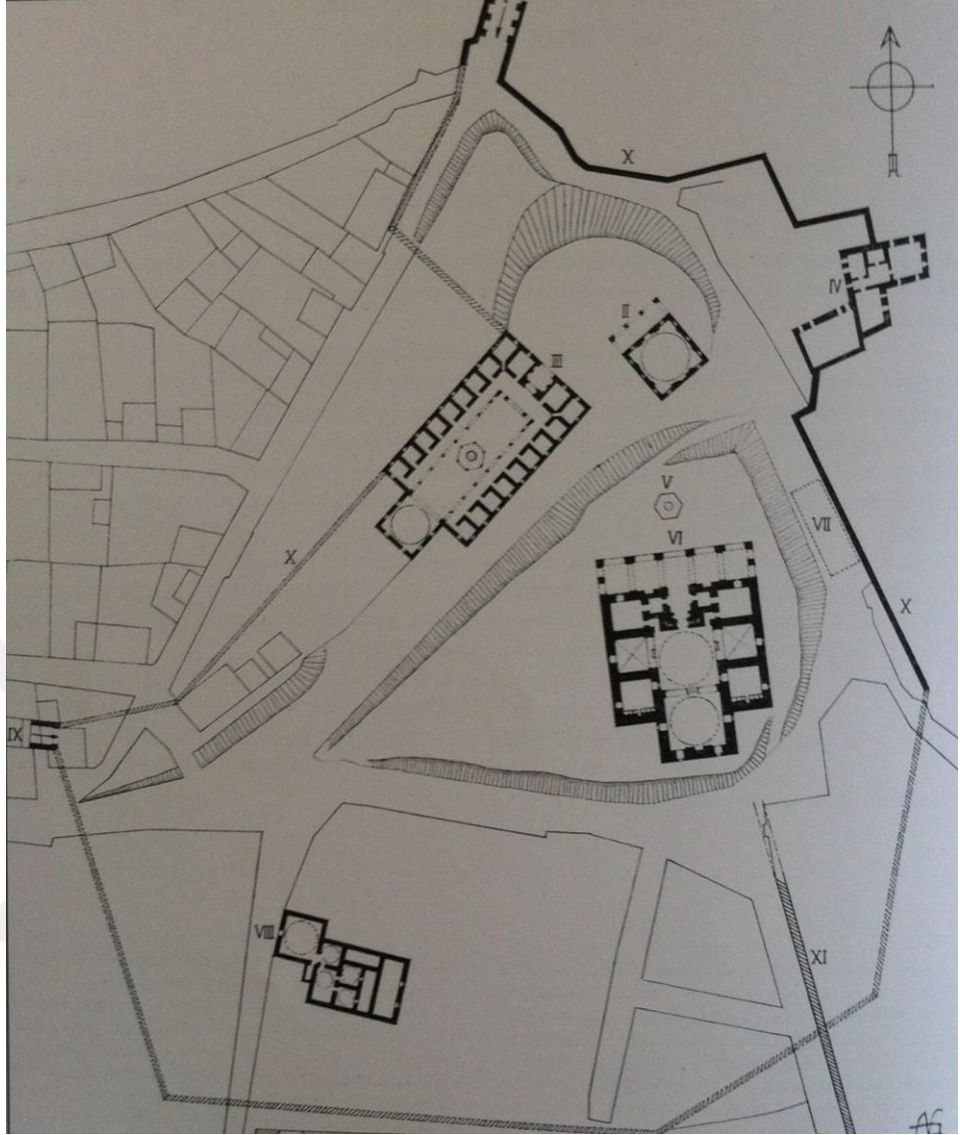
Şekil 4.91. Cümle kapısının kuzeydoğusunda yer alan duvar kalıntıları (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.92. Cümle kapısının kuzeydoğusunda yer alan duvar kalıntılarının farklı açıdan görüşleri (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

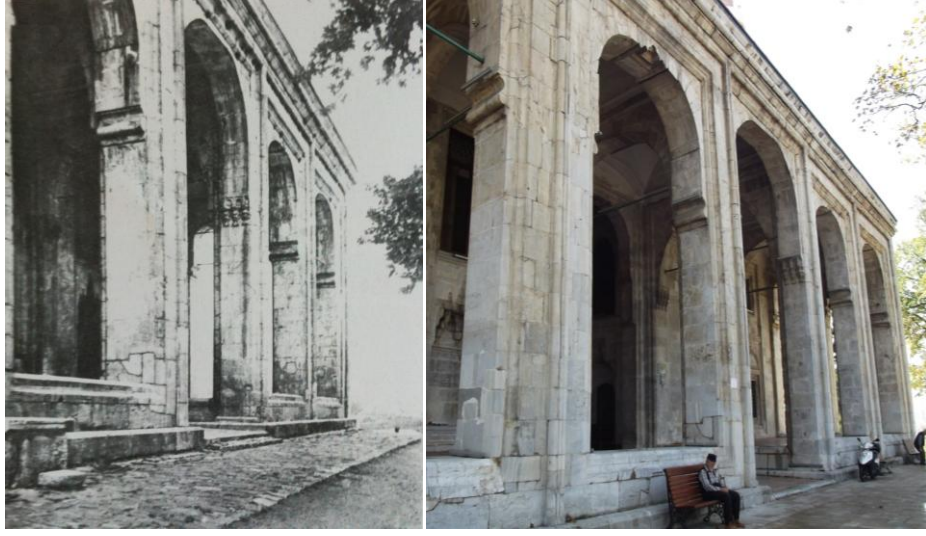

Şekil 4.93. Cümle kapısının kuzeydoğusunda yer alan duvar kalıntılarının farklı açıdan görüşleri (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.94. 1958 yılına ait 'Küllüye Planı' (Gabriel 1958). 1. Cümle Kapısı, 2. Bayezid Türbesi, 3. Medrese, 4. Saray, 5. Şadırvan, 6.Cami, 7. İmaret, 8. Hamam, 9. İkinci Kapı, 10, 10, 10. Sur duvarları

Yıldırım Bayezid tarafından yapımına başlanılan caminin inşası Timur saldırısı sırasında (1402) yarım kalmış sonrasında Musa Çelebi tarafından tamamlanmıştır. Cami iki yanındaki tabhaneleri ile bu tip camilere örnektir. Ön cephesinde yer alan ayaklar ve bunları bağlayan kemerler kurşuni renkli mermerden yığma olarak yapılmıştır (Şekil 4.95., 4.96.). Revak beş adet kubbe ile örtülüdür. Merkez kubbesi yüksektir. Duvarlar kesme taşlarla kaplıdır (Tuğlacı 1985).

Şekil 4.95. Solda: Yıldırım Bayezid camisi (Gabriel 1958), sağda: Yıldırım Bayezid camisinin aynı açıdan görünümü (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.96. Yıldırım Külliyesi'ne ait tarihi bilinmeyen bir fotoğraf, sağda cami ve solda medrese (Çetin 2006)

Türbe, caminin kuzeyinde, medresenin ise doğusunda Yıldırım'ın oğlu Süleyman Han tarafından 1406 yılında inşa ettirilmiştir (Şekil 4.97., 4.98.). 1402 yılında Timur'a Ankara Savaşı'nda yenildikten kısa bir süre sonra vefat eden Yıldırım'ın naaşı bir süre Akşehir'de kaldıktan sonra Bursa'ya getirilerek kendi külliyesindeki Türbe'ye gömülmüştür. Kenarları 10.5 metre olan kare planlı Türbe'nin üzeri kubbe ile kapatılmıştır ve önünde üç ufak kubbeyle örtülü revak kısmı bulunmaktadır. Revağın köşelerindeki yığma ayaklar ve bunların ortasındaki iki adet renkli taştan cilalı sütun birbirine yuvarlak kemerlerle bağlanmıştır. Duvarları iki sıra tuğla ve bir sıra taşla

örülen, giriş kısmı mermerle kaplanan türbenin içinde, köşelerdeki sivri kemerli tonozlarla oluşturulan sekizgenin üzerine kubbe oturtulmuş, zeminde ise tuğla kullanılmıştır (Dostoğlu 2011).

Şekil 4.97. Yıldırım Bayezid türbesi (Gabriel 1958)

Şekil 4.98. Yıldırım Bayezid türbesinin Şekil 4.99 ile benzer açıdan görünümü (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Medrese, Yıldırım Bayezid tarafından 1399 yılında caminin kuzeybatısında yer alan düzlüğe yaptırılmıştır (Şekil 4.99.). Duvarları taş ve tuğla malzemeli, dikdörtgen planlı ve açık avluludur (Şekil 4.100., 4.101.). Avlunun üç tarafındaki revakların arkasında hücreler, girişin tam karşısında ise sekizgen kasnak üzerine oturtulmuş, üzeri kurşun kaplı büyük bir kubbe ile örtülü 8.65 x 8.86 metre ölçülerinde bir dersane yer almaktadır. Avlunun dar kenarında ortası kubbeli bir revak, uzun kenarlarında ise taş ve tuğla ayaklarla taşınan ve uzunlamasına tonozla örtülü revaklar bulunmaktadır. Avlunun uzun yönündeki revaklara açılan sekizer hücreyle girişin iki yanında hocalara ait olan odaların üzeri tonozla örtülmüştür. Her odada bir pencere ve bir ocak, köşelerdeki odalarda ise iki pencere bulunmaktadır. Yan ile arka cephelerdeki pencere aynalarında altıgen, yıldız ve düz tuğlalarla süslemeler yapılmıştır (Dostoğlu 2011).

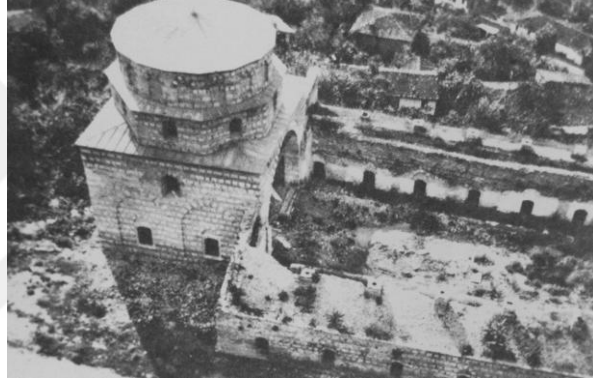
Yapı günümüzde sağlık ocağı olarak hizmet vermektedir (Şekil 4.102.). Ek olarak, V.G.M arşivlerinden ulaşılan tarihi bilinmeyen rapora göre; Medrese kapısının Selçuklu geleneğinin bir devamı sayılabilecek bir anıtsallıkta olduğu ancak kapının ölçüleri itibari ile ne Selçuklu mimarisinde ne de Osmanlı mimarisinde bu ölçülere sahip bir medrese kapısının olmadığı bildirilmektedir.

Şekil 4.99. 1: Yıldırım Bayezid türbesi, 2: Yıldırım Bayezid camisi ve şadırvanı, 3: Yıldırım Bayezid medresesi (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.100. Solda: Yıldırım Bayezid türbesi, sağda: Yıldırım Bayezid medresesi (Gabriel 1958)

Şekil 4.101. Yıldırım Bayezid medresesi (Gabriel 1958)

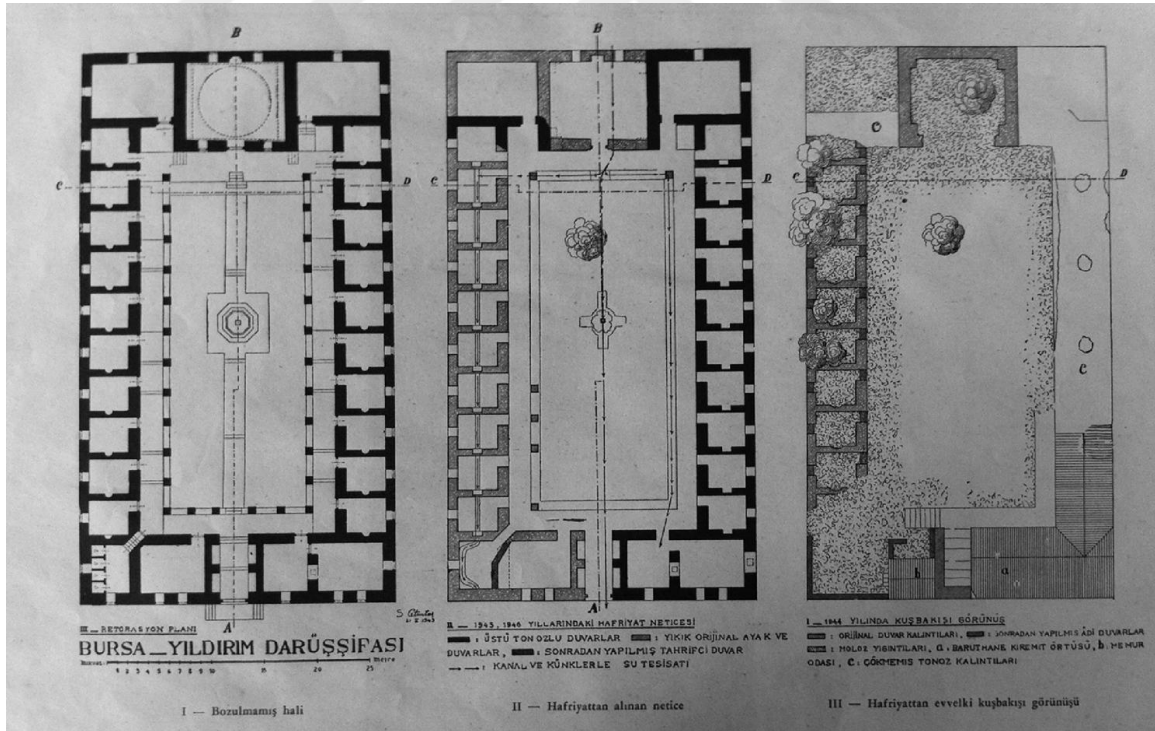

Şekil 4.102. Yıldırım Bayezid medresesi (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Osmanlıların ilk dönem sağlık ve tıp bilimleri kurumu olarak kabul edilen Yıldırım darüşşifasının kalıntıları, 1944-45 yıllarında Sedat Çetintaş'ın yaptığı kazıda ortaya çıkmıştır (Şekil 4.103.). Darüşşifa da akıl ve sinir hastalıkları dahil bir çok hastalığın tedavisinin yapıldığı bildirilmektedir. Darüşşifanın kadrosu, başlangıçta bir başhekim, iki hekim, iki eczacı, iki şerbetçi (hastalara ilaç içirmekle görevli), bir aşçı, bir ekmekçi ve bir hademeden oluşurken, 1649 yılında ondokuz kişiye çıkmıştır. 1855 depreminde hasar gören bina bir süre baruthane (Şekil 4.104.) olarak kullanılmıştır (Dostoğlu 2011). Yapı günümüzde özel bir göz hastanesi olarak hizmet vermektedir (Şekil 4.107.).

Vakifiyeye göre, Yıldırım Külliyesi içinde yer alan darüşşifa, külliyei oluşturan binaları kuşatan duvarların dışında bırakılmış ve Yıldırım Cami'nin doğusunda, tahminen camiye 250-300 m. mesafede inşa edilmiştir (Şekil 4.105.). Burası yüzde on dört'e varan eğimli bir arazi olup Darüşşifa bu eğime uydurularak kademeli olarak yükselecek bir biçimde yapılmıştır (Çetin 2006).

Şekil 4.103. Darüşşifanın Sedat Çetintaş tarafından çizilen planları (Çetintaş 1952)

Şekil 4.104. Yıldırım darüşşifası, V.G.M. Arşivi (1977)

Şekil 4.105. Yıldırım darüşşifasının Şekil 4.104. ile aynı açıdan görünümü, V.G.M. Arşivi (2009)

Binanın yapım yılına ilişkin bir çok tahmin vardır ancak Çetin'e (2006) göre; vakıfıyelerin bina inşasından sonra hazırlandığından yola çıkarak 1400'lü yıllardan önce inşaa edildiğini bildirir (Şekil 4.106.).

Şekil 4.106. Yıldırım Darüşşifası, V.G.M. Arşivi (Tarihi bilinmiyor)

Darüşşifaya ait avlunun ortasında bir adet şadırvan (Şekil 4.107.), avlunun etrafında ise 0,73 x 0,73 metre boyutlarındaki tuğla ayaklara oturan kemerlerin taşıdığı tonozlu bir revak bulunmaktadır. Avlunun iki yanında üzeri tonozla örtülü, ocaklı onar oda bulunmaktadır. Giriş kapısının yanındaki büyük odalar, hastaların ilk başvuru ve bekleme yerleri olup, yanlardaki ikişer oda hekimlere ve eczacılara aittir. Girişin karşısında üzeri kubbe ile örtülü dersane ise 9.42 x 7.62 metre ölçülerindedir. Duvarları tuğla hatıllı kaba moloz taş ile örülen binanın (Şekil 4.108., 4.109.) kapı girişinde baklava ve yıldız, giriş eyvanında çapraz, pencere alınlıklarında altıgen ve yıldız motifleri dehliz kemerlerinde testere dişi şeklinde tuğla süslemeler vardır (Dostoğlu 2011).

Şekil 4.107. Yıldırım darüşşifa avlusu (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.108. Yıldırım darüşşifa binasının doğu cephesi (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.109. Yıldırım darüşşifa binasının kuzey cephesi (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Hamam, caminin batısında yer alır (Şekil 4.110., 4.111.). Küçük ve tek olan hamamın soğukluğu kare biçimindedir (Tuğlacı 1985). Günümüzde özgün işlevini devam ettirmektedir.

Şekil 4.110. Yıldırım Bayezid hamamı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.111. Yıldırım Bayezid hamamına ait tarihi duvar (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

4.2.2.Yıldırım Bayezid Külliyesi bahçesine ait yapısal öğeler

Yıldırım Bayezid Külliyesi bahçesine ait bahçe tasarımında yer alan yapısal öğeler; sınırlandırma elemanları, bahçe yapıları, patika ve yollar, su elemanları, aydınlatma, çiçek tarhları, diğer öğeler ana başlıkları altında değerlendirilerek elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir.

4.2.2.1. Sınırlandırma elemanları

Engebeli bir arazi üzerine inşa edilen Yıldırım Bayezid Külliyesi'nde moloz taş malzemeyle örülmüş istinat duvarları (Şekil 4.112., 4.113.) ve merdivenlerde yer alan demir malzemeli sınırlandırma elemanları mevcuttur.

Şekil 4.112. Külliye'nin kuzeydoğusundaki istinat duvarlarının görünümü, arkada: Yıldırım Bayezid türbesi (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.113. Medresenin batısında yer alan istinat duvarları (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Caminin güneybatısında (Şekil 4.114.) ve kuzey batısında (Şekil 4.115.) yer alan merdivenlerde, caminin güneydoğusundaki rampada (Şekil 4.116.) koyu yeşil renkli demir malzemeli sınırlandırma elemanları kullanılmıştır.

Şekil 4.114. Caminin güneybatısında yer alan sınırlandırma elemanı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.115. Caminin kuzeybatısında yer alan sınırlandırma elemanı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.116. Caminin güneydoğusunda yer alan sınırlandırma elemanı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

4.2.2.2. Bahçe yapıları

Bu kısımda bahçe yapılarını oluşturan öğeler arasında bulunan kameriye/ pergola, merdivenler, köprü, kapılar, oturma birimleri, kitabe, iç avlu, avlu gibi kısımlar incelenerek değerlendirilmiştir.

Külliyenin inşa edildiği arazi oldukça yüksek eğime sahip ve birimler farklı kotlarda yer almaktadır. Farklı kotlarda yer alan birimler arasında bağlantının temini için merdivenler kullanılmıştır. Merdivenler, farklı basamak sayısında ve basamak genişliğinde inşa edilmiştir (Şekil 4.117., 4.118.).

Şekil 4.117. Cümlekapı caddesinden külliye alanına bağlanan merdiven (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.118. Medresenin güneyinden parka bağlanan merdiven ve park içerisindeki basamaklar (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Günümüzde Yıldırım Bayezid Külliyesi'ne ait bir ana kapı bulunmaktadır (Şekil 4.119.). Ana/cümle kapısı caminin kuzeyinde Cümlekapı caddesinde yer alır. Tuğla ve taş malzemeli yapı, iki sıralı kirpi saçak ile sona erer. Kapının iç bölümünde sağ ve solda iki adet olmak üzere 4 adet niş yer alır (Şekil 4.120.). Yapı üzerinde bulunan levhaya göre ana/cümle kapısı 1990 yılında onarım görmüştür.

Şekil 4.119. Yıldırım Bayezid Külliyesi ana/cümle kapısı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

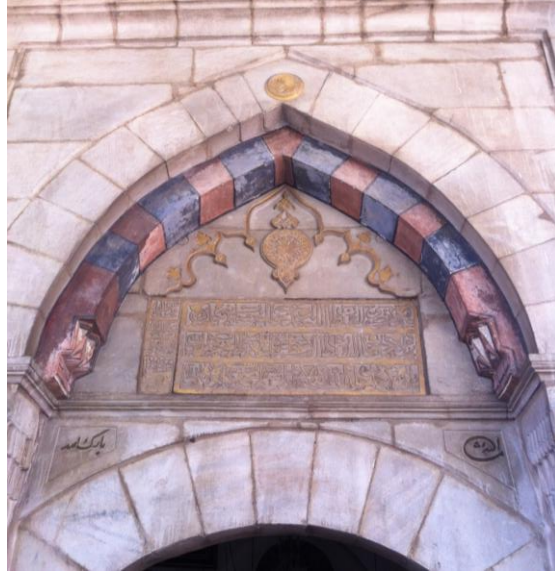
Şekil 4.120. Yıldırım Bayezid Külliyesi ana/cümle kapısı üzerinde yer alan nişler (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Oturma birimleri, cami avlusu ile medresenin doğusundaki aks üzerinde yer alır ve toplam otuz beş adettir. Oturma birimlerinde ferforje ve ahşap malzeme birlikte kullanılmıştır (Şekil 4.121.)

Şekil 4.121. Yıldırım Bayezid Külliyesi'nde yer alan oturma birimi detayı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Külliye alanında türbeye ait taç kapıya ait kesme taş kemerin girintisi içerisinde yer alan 0.60 x1.20 m boyutlarında bir kitabe mevcuttur (Şekil 4.122.). Kitabe Ekim 1406 tarihlidir (Anonim 2017m).

Şekil 4.122. Yıldırım Bayezid Türbesi'ne ait kitabe (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Külliye, Yıldırım Bayezid medresesi ve darüşşifasına ait iç avlular mevcuttur. Medrese avlusu 238 m²dir. Avluya derslikten basamaklarla bağlanılır, avlunun ortasından 1.5 metre genişliğinde bir aks ve bir adet şadırvan bulunur. Darüşşifa avlusu

yaklaşık 388 m²'dir. Avlu boyunca geniş kesme taş malzemeli basamaklarla kot çözümü yapılmıştır, avlunun ortasında bir adet şadırvan yer alır.

Caminin son cemaat mahfilinin kuzeyinde külliye alanına hakim en üst kotta içerisinde şadırvanın da bulunduğu avlu yer alır. Avlu 618 m² büyüklüktedir. Cami avlusunun 2012 yılına ait fotoğraflarında doğal taş malzemeli arnavut kaldırımı örgülü zemin döşemesi ve avluda yer alan çınar ağacının altında oturma birimi yer almaktadır (Şekil 4.123.). Bugün ise, aynı avlu zemininde eskitme traverten zemin döşemesinin yer aldığı, avluda bulunan çınar ağacının altında yer alan oturma biriminin bulunmadığı tespit edilmiştir (Şekil 4.124.)

Şekil 4.123. Yıldırım Bayezid cami avlusundan 2012 yılına ait bir fotoğraf (Anonim 2017n)

Şekil 4.124. Yıldırım Bayezid camii avlusu (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

4.2.2.3. Patika ve yollar

Eğimli bir arazi üzerine üç bölümde kurulan Yıldırım Bayezid Külliyesi'nde dolaşım rampa ve merdivenlerle birbirine bağlanmıştır. Külliye'nin en yüksek kotuna inşa edilen caminin güneybatısında, alçak kottan başlayarak cami avlusunda biten 4 metre genişliğinde bir aks mevcuttur (Şekil 4.125.). Cami avlusunun batısından merdivenlerle medrese ve türbe yapılarının bulunduğu ikinci bölüme geçilir. Medresenin güneyinden başlayan yaklaşık 13,5 metre genişliğindeki geniş yüzey kaplamalı alan medrese yapısının cepheleri ve istinat duvarları ile birlikte alanı sınırlandırarak tanımlı hale getirmiş ve bir aks oluşturmuştur (Şekil 4.126.). Türbenin kuzeybatısı ve kuzeydoğusunda yer alan merdivenlerle günümüzde park olarak kullanılan üçüncü bölüme geçilir. Park içerisindeki dolaşım da yüksek ya da alçak birçok merdivenle sağlanmıştır. Alandan Cümlekapı Caddesi'ne iniş merdivenlerle sağlanmıştır. Parka güneybatıdaki alçak kottan da giriş mevcuttur. Yıldırım Bayezid Külliyesi'nin toplam 4556 m²'sini zemin döşemeleri oluşturmaktadır. Külliye'ye ait zemin döşemelerinin tamamı farklı ebatlarda eskitme traverten malzeme ile kaplıdır.

Şekil 4.125. Caminin güneybatısından başlayan aks (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.126. Medrese ve türbe yapılarının bulunduğu bölümdeki aks (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

4.2.2.4. Su elemanları

Külliyede üç adet şadırvan, biri duvara dayalı biri bağımsız olmak üzere iki adet çeşme bulunmaktadır. Şadırvanlardan biri caminin avlusunda, ikincisi medrese avlusunda, diğer sonuncu ise darüşşifa avlusunda yer alır. Duvara dayalı çeşme külliye'nin kuzeyinde Cümlekapı Caddesi üzerinde yer alan istinat duvarına gömülüdür. Bağımsız çeşme ise külliye'nin kuzeybatı girişinde yer alır. Ek olarak avludaki şadırvandan bağımsız caminin batısında yakın tarihlerde yapıldığı tahmin edilen abdest alma yeri mevcuttur.

Cami avlusunda caminin kuzeyinde yer alan şadırvan, sekiz adet ahşap dikme üzerine sekizgen kasnaklı bir kubbe ile örtülüdür. Şadırvanın ahşap olan dikmeleri ve saçakları oymalarla süslüdür (Şekil 4.127., 4.128.). I. Murad (Murad Hüdavendigâr) camisi şadırvanının aksine Yıldırım Bayezid camisi şadırvanı zemini mermer değil avlunun tamamını kaplayan kesme taş ile kaplıdır. Şadırvanın su haznesi ve oturma birimlerinin ayakları mermer malzemelidir. Şadırvanda sekiz adet musluk bulunur (Şekil 4.129.).

Şekil 4.127. Yıldırım Bayezid camisine ait şadırvan (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

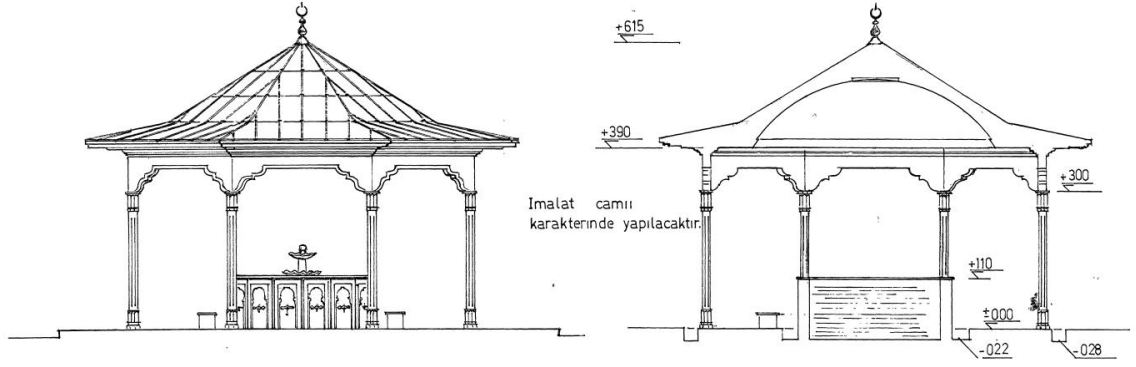
Şekil 4.128. Yıldırım Bayezid camisine ait şadırvanın ahşap oyma detayları (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.129. Yıldırım Bayezid camisine ait şadırvanın başka bir açıdan fotoğrafı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Yıldırım Bayezid camisine ait şadırvanın ilk detay çizimi olarak Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde 1986 yılına ait kesit-görünüşlerine ulaşılmıştır (Şekil 4.130). Bu çizimde şadırvanın kubbesinin üçgensel formda olması ve ahşap oyma detaylar günümüzdekinden farklı olarak karşımıza çıkmaktadır. Şadırvana ait VGM arşivlerinden temin edilen, daha önceki yıllarda çekilmiş fotoğraflarında ise üzerinin

cam ve demir malzeme ile örtülü olduğu görülmektedir (Şekil 4.131., 4.132.). Avlu ve şadırvanın bir arada yer aldığı panoramik görünüm Şekil 4.133'de verilmiştir.

Şekil 4.130. Yıldırım Bayezid camisine ait şadırvanın 1986 yılına ait kesit ve görünüşü

Şekil 4.131. Yıldırım Bayezid camisine V.G.M. Arşivi (Tarihi bilinmiyor)

Şekil 4.132. Yıldırım Bayezid ait şadırvan, camisine ait şadırvan V.G.M. Arşivi (Tarih bilinmiyor)

Şekil 4.133. Yıldırım Bayezid cami avlusu ve şadırvanı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Medrese avlusunda yer alan sekizgen forma sahip mermer malzemeli şadırvan ve sahip olduğu mermer fiskiyesi üzerinde oymadan süslemeler mevcuttur (Şekil 4.134.). Şadırvanın üzeri beyaz renkli ferforje bir üst örtüyle örtülüdür ancak üzeri sarmaşık ile istila edildiğinden oldukça bakımsız ve estetik olmayan bir görüntüye neden olmaktadır (Şekil 4.135.).

Şekil 4.134. Yıldırım Bayezid medresesine ait şadırvan (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.135. Yıldırım Bayezid medresesine ait şadırvan ve üst örtüsü (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Darüşşifa avlusunda yer alan şadırvan, fiskiyeli ve sekizgen formda taş ve mermer malzemelidir. Su haznesi üzerinde bir adet musluğu mevcuttur (Şekil 4.136.).

Şekil 4.136. Yıldırım Bayezid darüşşifası avlusunda yer alan şadırvan (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Cümle kapısının kuzey batısı boyunca uzanan Cümlekapı Caddesi üzerinde külliye'nin istinat duvarının içinde mermer yalıklı, kesme taş malzemeli kemeri olan bir adet duvara gömülü çeşme yer almaktadır (Şekil 4.137.,4.138.). Önceki çalışmalarda ve belgelerde çeşmenin yapım tarihine ilişkin herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır ancak yapı malzemesi ve mimarisi gereği eski tarihli olduğu tahmin edilmektedir. Bir adet musluğu olan çeşme çalışır durumdadır.

Şekil 4.137. Cümlekapı Caddesi üzerindeki duvara dayalı çeşme (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.138. Cümlekapı Caddesi üzerindeki duvara dayalı çeşme farklı açıdan fotoğrafı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Caminin güney batısında tamamen mermer malzemedен inşa edilmiş, kuzey ve güney cephelerinde olmak üzere birer adet musluk ve yalağı olan, geniş bir saçakla sona eren bir adet bağımsız çeşme yer alır (Şekil 4.139.). Çeşmenin her iki cephesindeki aynalığı mermerden oyma motiflerle süslenmiştir. Güney cephesinde yine motiflerle süslü kitabesinden çeşmenin 1950 yılında kim tarafından yaptırıldığı bilgisine ulaşılmaktadır (Şekil 4.140., Şekil 4.141.).

Şekil 4.139. Yıldırım çeşmesi kuzey cephesi (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.140. Yıldırım çeşmesi güney cephesi (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.141. BUSKİ albümünden 20.07.1950 tarihli Yıldırım çeşmesi fotoğrafı (Özer 2010)

Külliyeye ait son su elemanı ise, caminin batısında dokuz musluklu mermer malzemeli dört adet dikme üzerinde yükselen dikdörtgen formlu ahşap üst örtüyle kapatılmış abdest alma yeridir (Şekil 4.142.). Yapım yılına ait bir bilgiye rastlanılmamıştır ancak günümüzde yapıldığı tahmin edilmektedir.

Şekil 4.142. Yıldırım Bayezid camisine ait abdest alma yeri (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

4.2.2.5. Aydınlatma

Külliyyede caminin kubbelerini, son cemaat mahvili, türbeye ait kubbeleri ve revakları, ağaçları aydınlatma amacıyla led, spot ve yüksek spot aydınlatmalar, hamam kapısında duvara monte armatürler, yol ve avluların aydınlatılmasında ise elektrik donanımlı siyah ferforje yaya yolu aydınlatmaları ve ferforje bodur aydınlatmalar kullanılmıştır.

Camiye ait revak ayaklarının dibine (Şekil 4.143.) cephe aydınlatması ve son cemaat mahfilindeki kubbeleri içeriden aydınlatma amacıyla da led aydınlatmalar, cami ve türbe kubbelerini aydınlatma amacıyla çatıya yerleştirilen spot aydınlatmalar (Şekil 4.144.) cami cephesini ve çevresini aydınlatma amacıyla siyah renkli yüksek altı adet armatüre sahip spot aydınlatmalar kullanılmıştır.

Şekil 4.143. Yıldırım Bayezid camisinde kullanılan led aydınlatmalar (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.144. Yıldırım Bayezid camisi güneydoğusunda yer alan siyah renkli yüksek altı armatürlü aydınlatma (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Şekil 4.145. Yıldırım Bayezid camisi gece görünümü (Anonim 2017o)

Yıldırım Bayezid Türbesi'nin kubbelerini aydınlatmak amacıyla spot armatürler, cepheleri aydınlatma amacıyla ise led armatürler kullanılmıştır (Şekil 4.146.)

Şekil 4.146. Yıldırım Bayezid türbesine ait led ve spot aydınlatma elemanları (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Külliyeye ait yaya yollarında, avlularda ve yapıların çevresinde siyah direkli, armatür bölümü altın renkli, elektrik donanımlı ferforje yaya yolu aydınlatmaları kullanılmıştır (Şekil 4.147.)

Şekil 4.147. Yıldırım Bayezid Külliyesi'nde kullanılan yaya yolu aydınlatması örneği (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Cami avlusunda oturma birimleriyle aynı hat üzerinde yaklaşık altı metre aralıklarla yerleştirilmiş siyah dikdörtgen formlu ferforje bodur aydınlatma elemanları yer almaktadır (Şekil 4.148.).

Şekil 4.148. Yıldırım Bayezid camisi avlusunda yer alan bodur aydınlatma örneği
(Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Gece avlu ve yeşil alanlarda yer alan anıt ağaçları vurgulamak amacıyla anıt ağaçların gövdelerinden 1-1.5 metre uzaklığa yerleştirilen yuvarlak formlu spot armatürler kullanılmıştır (Şekil 4.149., 4.150.).

Şekil 4.149. Anıt ağaçları aydınlatma amacıyla kullanılan spot armatür (Fotoğraf:
Gülşah MERCAN 2017)

Şekil 4.150. Anıt ağacın etrafına yerleştirilmiş spot armatürlerin görünümü (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

4.2.2.6. Çiçek tarhları

Yıldırım Külliyesi'nde bordür çiçek tarhının caminin güneybatısından başlayan aksın bir tarafında (Şekil 4.151.) ve caminin güneydoğusundaki rampa boyunca yer aldığı (Şekil4.152.), çeşmenin önünde yer alan alçak duvarların üzerinde de (Şekil 4.153.) mevsimlik çiçeklere yer verildiği görülmüştür.

Yapılan dönemsel incelemede, mevsimlik çiçek dikimi için ayrılan bu çiçek tarhlarına kış döneminde çiçek dikiminin yapılmadığı ve çiçek tarhlarının estetik olmayan görüntüler meydana getirdiği gözlemlenmiştir.

Şekil 4.151. Aks boyunca yer alan bordür çiçek tarhı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.152. Caminin güneydoğusundaki rampa boyunca yer alan çiçek tarhı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.153. Caminin güneydoğusundaki rampa boyunca yer alan çiçek tarhı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

4.2.2.7. Diğer ögeler

Caminin güneyinde yeşil alana bırakılmış bir mezar taşı yer almaktadır (Şekil 4.154). Mezar taşı hakkında yazılı bir bilgiye ulaşılamamasının yanı sıra alanda yapılan sözlü görüşmeler sonucunda mezar taşının külliye alanında günümüzde gerçekleştirilen kazılar sonucunda ortaya çıktığı ve bir müzeye teslim edileceği bilgisine ulaşılmıştır.

Şekil 4.154. Yıldırım Bayezid camisi güneyinde yer alan mezar taşı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Cami aksının girişinde kuzey doğuda yer alan yeşil alanın içerisinde bir adet dört adet ahşap dikme üzerinde yükselen ahşap malzemenen yapılmış bir adet kuş evi yer almaktadır (Şekil 4.155.).

Şekil 4.155. Yıldırım Bayezid Külliyesinde yer alan ahşap kuş evi örneği (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Arazi çalışmaları sırasında gerçekleştirilen gözlemler sonucunda Yıldırım Bayezid Külliyesi bahçesinde bakım ve düzenin orta seviyede olduğu belirlenmiştir. Çalışma süresince mevsimsel olarak çim alanlar üzerindeki gazellerin toplanmadığı, çim alanların yeterli sıklıkta biçilmediği ve yer yer kurumuş oldukları, yaz ve sonbahar mevsimlerinde düzenli olarak mevsimlik çiçek dikimi yapılan çiçek parterlerinin kış mevsiminde çıplak bırakıldığı, külliye sınırları içerisinde yer alan rekreasyon alanına ait bitkilerinde gerekli olan budamalarının yapılmadığı gözlemlenmiştir.

Medrese avlusunda yer alan yeşil alanlar ve bitkiler oldukça bakımsız durumdadır. Avluda budama gerektiren bitkilerin budanmaması sonucu bitkiler alanı istila etmiş ve alanda yer alan şadırvan ve yer döşemeleri gibi yapısal elemanları da tahrip etmişlerdir.

Yıldırım Bayezid Külliyesi arazi çalışmaları süresince, alanda bir drenaj sorunu gözlemlenmemiştir ve alanda drenaj sistemi mevcuttur.

4.2.3.Yıldırım Bayezid Külliyesi bahçesine ait bitkisel öğeler

Bu bölümde Yıldırım Bayezid Külliyesi'nde yapılan arazi çalışmaları sonucunda külliye bahçesine ait bitkisel öğeler, bu öğelerin görsel ve işlevsel özelliklerine ait bulgular değerlendirilmiştir.

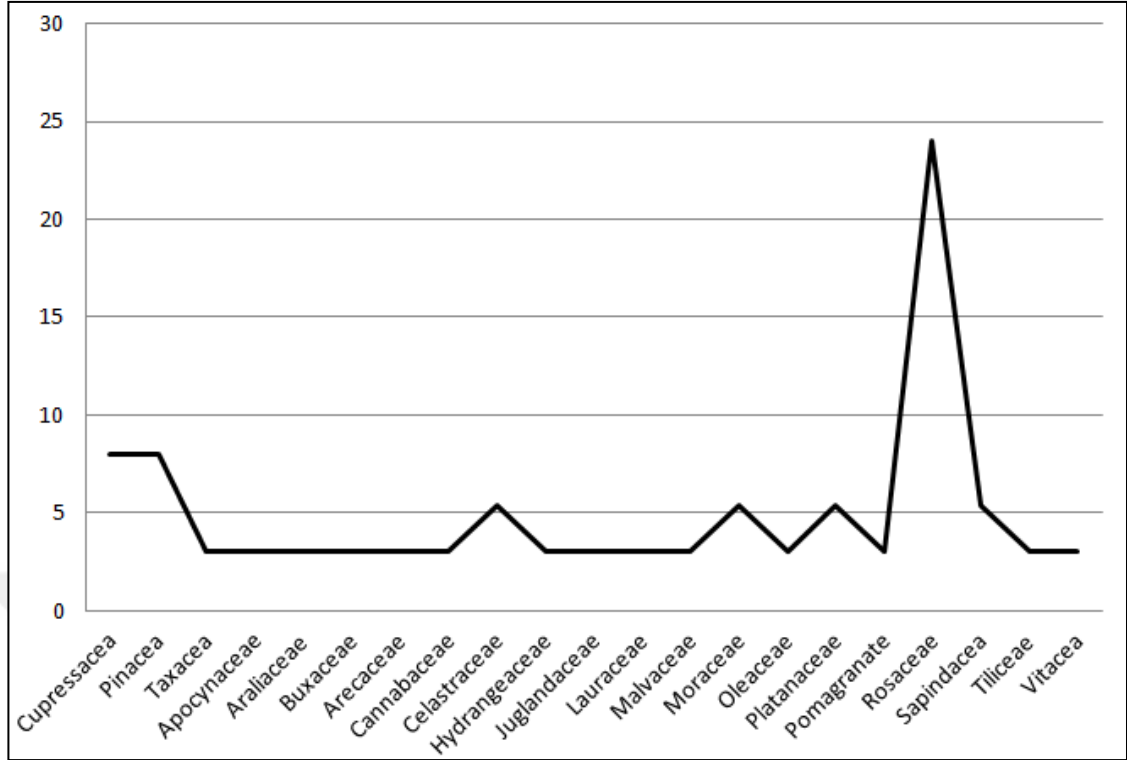
Yıldırım Bayezid Külliyesi bahçesi toplam 9052 m² alandan oluşmaktadır. Külliye ait toplam bahçe alanının 4496 m²lik kısmı yeşil alan olarak değerlendirilmektedir. Yapılan çalışmalar sonucunda külliye bahçesinde 21 familyaya ait 32 cins ve bu cinsler içerisinde yer alan 37 takson tespit edilmiştir (Çizelge 4.4.). Tespit edilen taksonların %22'si Rosaceae, her biri %8 olmak üzere Cupressaceae ve Pinaceae, her biri %5,5 olmak üzere Celastraceae, Moraceae, Sapindaceae, her biri %3 olmak üzere Taxaceae, Apocynaceae, Araliaceae, Buxaceae, Arecaceae, Cannabaceae, Hydrangeaceae, Juglandaceae, Lauraceae, Oleaceae, Tiliceae, Vitacea familyaları içerisinde yer aldıkları belirlenmiştir (Şekil 4.156.).

Külliye bahçesinde tespit edilen taksonların 19 adedinin ağaç, 16 adedinin çalı, 2 adedinin ise tanesi sarılıcı/tırmanıcı formunda olduğu ve bahçe içerisinde toplam 323 adet ağaç ve çalı varlığı bulunduğu belirlenmiştir.

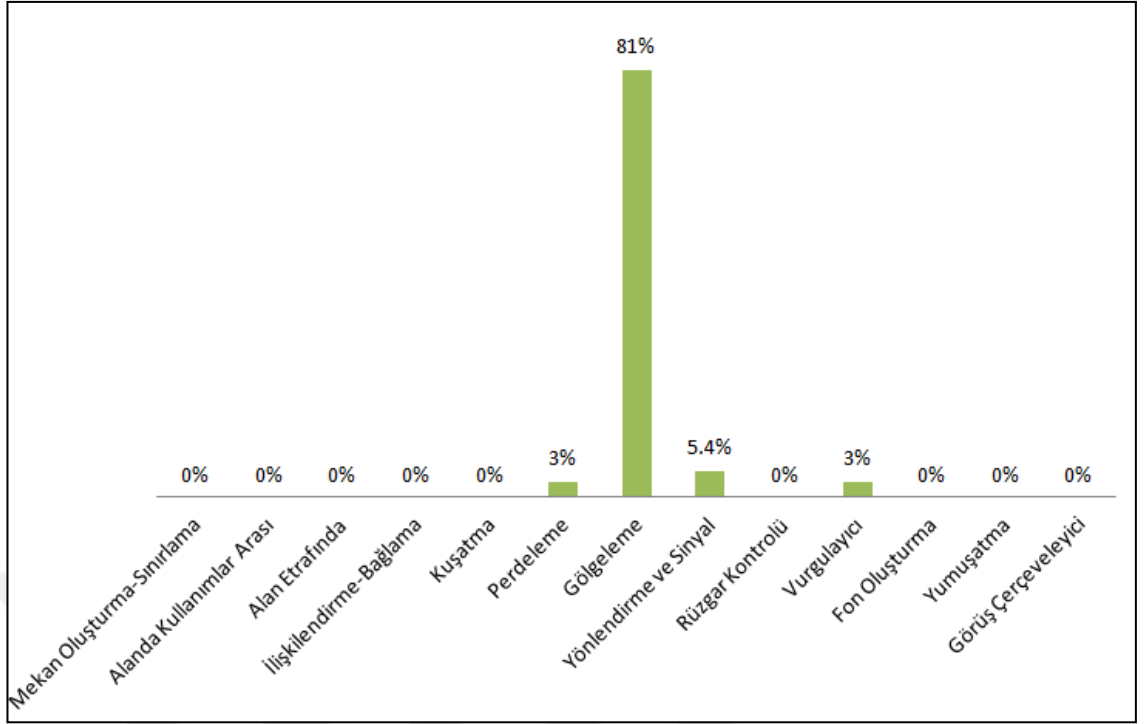
Çizelge 4.4. Yıldırım Bayezid Külliyesinde Külliyesi bahçesine ait bitki türlerinin taksonomik gruplandırması

Taksonomik Grup	Familya	Cins	Tür, Varyete, Kültüvar	Türkçe Adı
Gymnospermae	Cupressaceae	Cupressus	<i>Cupressus sempervirens L.</i>	Akdeniz servisi
			<i>Cupressus arizonica Greene.</i>	Arizona Servisi
		Thuja	<i>Thuja orientalis L.</i>	Doğu Mazısı
	Pinaceae	Cedrus	<i>Cedrus libani A. Rich.</i>	Lübnan Sediri
		Pinus	<i>Pinus brutia Henry.</i>	Kızıl Çam
			<i>Pinus pinea L.</i>	Fıstık Çamı
	Taxaceae	Taxus	<i>Taxus baccata L.</i>	Adi Porsuk
Angiospermae	Apocynaceae	Nerium	<i>Nerium oleander L.</i>	Zakkum
	Araliaceae	Hedera	<i>Hedera helix L.</i>	Kaya Sarmaşığı
	Buxaceae	Buxus	<i>Buxus microphylla Siebold.&Zucc.</i>	Küçük Yapraklı Şimşir
	Arecaceae	Washingtonia	<i>Washingtonia filifera (Linden ex André) H. Wendl.</i>	Çöl Palmiyesi
	Cannabaceae	Celtis	<i>Celtis australis L.</i>	Çitlembik
	Celastraceae	Euonymus	<i>Euonymus japonicus Thunb.</i>	Taflan
			<i>Eunoymus japonica var. Aurea</i>	Sarı Alacalı Taflan
	Hydrangeaceae	Hydrangea	<i>Hydrangea macrophylla (Thunb.)Ser.</i>	Ortanca
	Juglandaceae	Juglans	<i>Juglans regia L.</i>	Yaygın Ceviz
	Lauraceae	Laurus	<i>Laurus nobilis L.</i>	Defne
	Malvaceae	Hibiscus	<i>Hibiscus syriacus L.</i>	Ağaç Hatmi
			<i>Ficus carica L.</i>	Yaygın İncir
	Moraceae	Ficus	<i>Ficus carica L.</i>	Yaygın İncir
		Morus	<i>Morus alba L.</i>	Beyaz Dut
	Oleaceae	Ligustrum	<i>Ligustrum ovalifolium Hassk.</i>	Oval Yapraklı Kurtbağrı
	Platanaceae	Planatus	<i>Planatus occidentalis L.</i>	Batı Çınarı
			<i>Planatus orientalis L.</i>	Doğu Çınarı
			<i>Punica granatum L.</i>	Nar
	Rosaceae	Chaenomeles	<i>Chaenomeles japonica (Thunb.)Lindl.</i>	Japon Ayvası
		Crataegus	<i>Crataegus oxyacantha L.</i>	Geyikdikenini
		Cotoneaster	<i>Cotoneaster franchetii Bois.</i>	Dağ Muşmulası
		Eriobotrya	<i>Eriobotrya japonica (Thunb.)Lindl.</i>	Malta Eriği
		Rosa	<i>Rosa sp.</i>	Gül
			Prunus	<i>Prunus laurocerasus L.</i>
		Pyracantha	<i>Pyracantha coccinea 'Soleil D'or'</i>	Sarı Meyveli Ateş Dikeni
	Sapindaceae	Spirea	<i>Spirea japonica L.f.</i>	Japon Keçisakalı
		Aesculus	<i>Aesculus hippocastanum L.</i>	Beyaz Çiçekli At Kestanesi
<i>Acer negundo L.</i>			Dişbudak Yapraklı Akçağaç	
Tiliceae	Tilia	<i>Tilia cordata Mill.</i>	Küçük Yap.İhlamur	
Vitaceae	Parthenocissus	<i>Parthenocissus quinquefolia (L.) Planch.</i>	Amerikan Sarmaşığı	

Şekil 4.156. Yıldırım Bayezid Külliyesi bahçesinde tespit edilen taksonların familyalara göre dağılımları

Tespit edilen taksonlara ait dendrolojik, görsel ve işlevsel özellikler Çizelge 4.5.'de verilmiştir. Tespit edilen taksonların %81'inin yalnızca gölgeleme, %5.4' ünün yalnızca yönlendirme-sinyal, %3'ünün yalnızca vurgu, %3'ünün yalnızca perdeleme gibi işlevsel özellikler için değerlendirildiği belirlenmiştir (Şekil 4.157.). Taksonların %5.4'ünü ise hem gölgeleme hem de vurgu amaçlı olarak kullanılan *Platanus orientalis* (Doğu Çınarı) ve *Platanus occidentalis* (Batı Çınarı) türlerinin oluşturduğu görülmüştür.

Şekil 4.157. Yıldırım Bayezid Külliyesi bahçesinde tespit edilen taksonların görsel ve işlevsel özelliklerine göre dağılımı

Külliyede sekiz adet anıt niteliğinde ağaç mevcuttur (Çizelge 4.6.). Anıt ağaçların iki tanesi *Cupressus sempervirens* (Akdeniz Servisi), altı tanesi *Platanus orientalis* (Doğu Çınarı) türlerine aittir. *Cupressus sempervirens* (Akdeniz Servisi)'lerin ikisi de Yıldırım Bayezid türbesi önündeki yeşil alanda yer almaktadır (Şekil 4.158.).

Anıt niteliğinde olan altı adet *Platanus orientalis* (Doğu Çınarı) türüne ait ağaçların üçü caminin avlusunda, biri Yıldırım Bayezid çeşmesinin kuzeyinde, diğer ikisi ise caminin batısında kalan yeşil alanın içerisinde yer almaktadır.

Şekil 4.158. Yıldırım Bayezid türbesinin kuzeyinde yer alan anıt ağaç *Cupressus sempervirens* (Akdeniz Servisi) (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Toplam yeşil alanın 49 m²'lik kısmını çiçek tarhları oluşturmaktadır. Külliye bahçesinde yaz mevsimi için, *Begonia semperflorens* (Şeker Begonyası), *Salvia splendens* (Ateş Çiçeği) ve *Tagetes erecta* (Kadife Çiçeği) iki adet mevsimlik çiçek gibi türlerin çiçek tarhlarında kullanıldıkları tespit edilmiş, I. Murad (Murad Hüdavendigâr) Külliyesi'nde olduğu gibi kış aylarında çiçek tarhlarına dikim yapılmadığı gözlemlenmiştir.

Çizelge 4.6. Yıldırım Bayezid Külliyesi bahçesinde yer alan anıt ağaçlara ait künye bilgileri

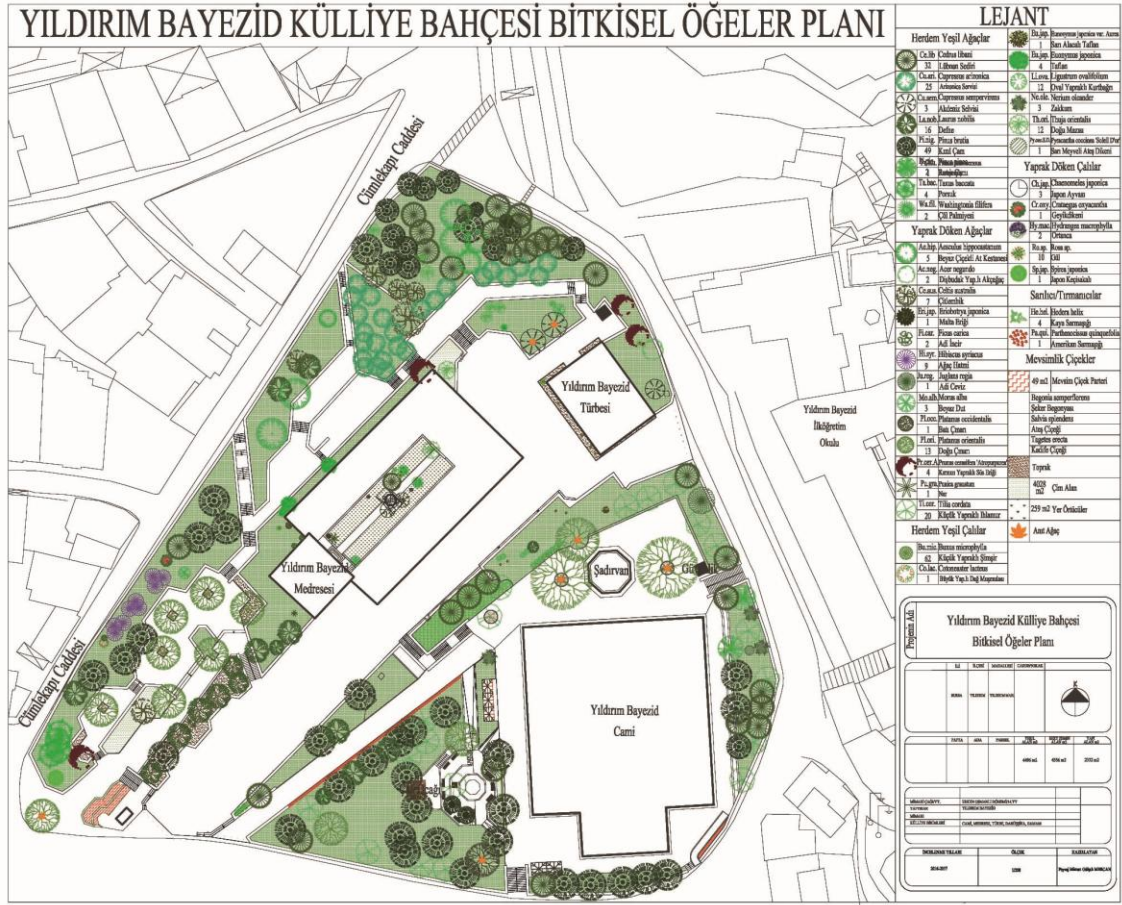
Yıldırım Bayezid Külliyesi Bahçesine Ait Tescilli Anıt Ağaçlar			
Bitki Adı:	<i>Platanus orientalis</i> (Doğu Çınarı)	<i>Platanus orientalis</i> (Doğu Çınarı)	<i>Platanus occidentalis</i> (Batı Çınarı)
Ağaç no:	A697	A699	A700
Ağaç Kod:	YIL-131	YIL-133	YIL-134
Envanter Kod:	123	246-1	246-3
Yaşı-Yılı	125-2014	210-2014	160-2014
Konumu:	Yıldırım Bayezid çeşmesinin kuzeyinde	Yıldırım Bayezid camisinin batısında kalan yeşil alanın içerisinde	Yıldırım Bayezid camisinin batısında kalan yeşil alanın içerisinde
			

Yıldırım Bayezid Külliyesi Bahçesine Ait Tescilli Anıt Ağaçlar			
Bitki Adı:	<i>Platanus orientalis</i> (Doğu Çınarı)	<i>Platanus orientalis</i> (Doğu Çınarı)	<i>Platanus orientalis</i> (Doğu Çınarı)
Ağaç no:	A703	A704	A705
Ağaç Kod:	YIL-137	YIL-138	YIL-139
Envanter Kod:	246-6	246-2	245-5
Yaşı-Yılı	150-2014	140-2014	165-2014
Konumu:	Yıldırım Bayezid caminin kuzeyinde, avlu içerisinde.	Yıldırım Bayezid caminin kuzeyinde, avlu içerisinde.	Yıldırım Bayezid caminin kuzeyinde, avlu içerisinde.
			

Yıldırım Bayezid Külliyesi Bahçesine Ait Tescilli Anıt Ağaçlar			
Bitki Adı:	<i>Cupressus sempervirens</i> (Akdeniz Servisi)	<i>Cupressus sempervirens</i> (Akdeniz Servisi)	
Ağaç no:	A706	A707	
Ağaç Kod:	YIL-140	YIL-141	
Envanter Kod:	270-2	270-3	
Yaşı-Yılı	190-2014	300-2014	
Konumu:	Yıldırım Bayezid Türbesi önünde yer alan yeşil alan içerisinde	Yıldırım Bayezid Türbesi önünde yer alan yeşil alan içerisinde	
			

Şekil 4.160. Yıldırım Bayezid Külliyesi bahçesine ait 'Bitkisel Öğeler Planı'

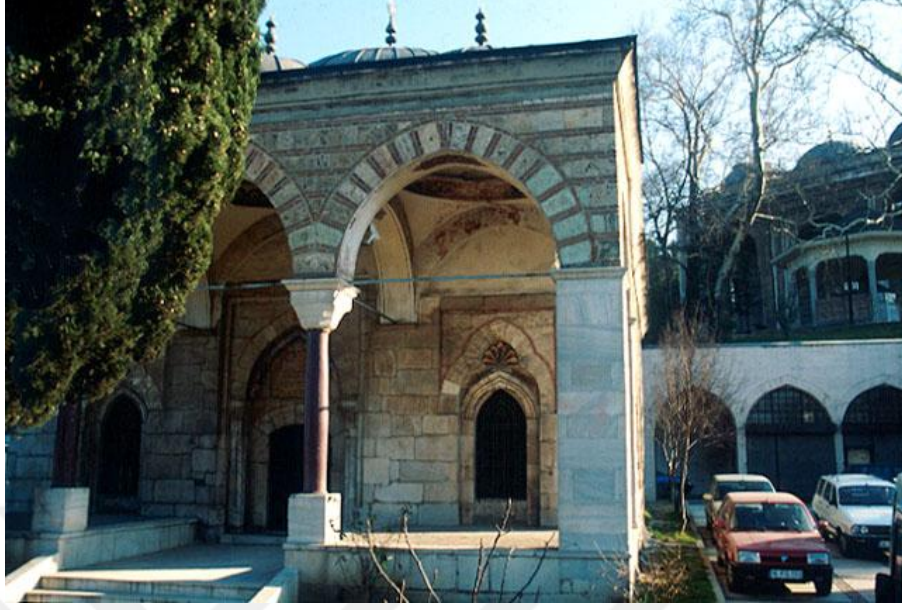
4.1.5. Yıldırım Bayezid Külliyesi içi ve yakın çevresi ulaşım ağı haritası

Yıldırım Bayezid Külliyesi içi ve yakın çevresine ait ulaşım özellikleri çalışmanın yönteminde Ek 6 ile belirlenen kriterlere göre değerlendirilmiştir.

Ayrıca, Yıldırım Bayezid Külliyesi'ni ziyaret edeceklere hizmet edebileceği düşünülen 1/1000 ölçekli turistik gezi rotası hazırlanarak Ek 17'de verilmiştir.

Yıldırım Bayezid Külliyesi sınırları içerisinde yer alan yolların yayalaştırıldığı, ancak görevli veya servis araçlarının alana girişinin kontrollü olarak Yıldırım Bayezid türbesi güneyinden gerçekleştirildiği tespit edilmiştir.

2001 yılına ait arşiv görüntüleri (Şekil 4.161.,4.162.) otopark olarak külliye alanının kullanıldığını göstermekte olup günümüzde bu alanların park yeri olarak kullanılmadığı, araçların külliye çevresindeki sokaklara park ettikleri tespit edilmiştir.

Şekil 4.161. 2001 yılına ait fotoğraf, Yıldırım Bayezid türbesi (V.G.M. Arşivi)

Şekil 4.162. Külliye alanında park halindeki sivil araç, V.G.M. Arşivi (Tarihi Bilinmiyor)

4.3. Yeşil Külliyesi

4.3.1. Yeşil Külliyesi'ne ait tarihi ve mimari özellikler

Yeşil külliyesi Çanlı Dere de denilen Namazgah Deresi'nin doğrusunda yükselen ve yan yamaçlara hakim bir tepe üzerine kurulmuştur (Şekil 4.163). Danişmend (1971)'e göre: cami, medrese, türbe, han, hamam ve çarşı gibi birimleriyle tam teşekküllü bir külliye olan Yeşil Külliyesi, Çelebi Mehmed'in, Osmanlı ülkesine tek başına hakim olup devletin birliğini yeniden sağladığı 1413 yılında inşa edilmeye başlanmış ve 1419 (h. 822) yılı Aralık ayında tamamlanmıştır. Caminin tezyinat, nakış ve boyaları ise II. Murad (824/1421-848/1444) döneminde, 1424 (h.827) yılı Temmuz ayına kadar devam etmiştir (Pay 2010).

Şekil 4.163. Uludağ yolu üzerinden Yeşil Külliyesi'ne bakış (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Külliye, tarihte *İmaret-i Sultan*, *Sultan İmaret-i*, *Sultaniye İmaret-i*, *Sultan Mehmed Han İmaret-i* ve *Yeşil imaret-i* adlarıyla anılmıştır. Sultan kelimesi ile birlikte ifade edilen adlar şüphesiz, külliye'nin banisi ile esas alınarak üretilmiştir. Ancak kaynaklarda külliye'nin isimleri arasında yer alan *Yeşil*'in neden oluştuğu konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Evliya Çelebi'ye göre Yeşil ismi, caminin kubbeleri ve minare tacının yeşil kaşi çini ile kaplı olmasından gelmektedir. Fakat Evliya Çelebi, bu bilgileri verdiği sayfanın başında kubbelerin beyaz ham mermerden yapılmış olduğunu da belirtir. Bu

sebeple Evliya Çelebi'nin cami kubbelerinin çini ile kaplı olduğu bilgisi ihtiyatla karşılanmaktadır. Ayverdi, minarelerin bir kısmının çini olabileceğini fakat kubbelerin çini ile kaplı olmasının mümkün olmadığını, çünkü Evliya Çelebi'den çok önce kubbelerin kurşun ile kaplı olduğunu bilindiğini ifade etmiştir. Ona göre Yeşil ismi minareler veya türbe duvarlarındaki çinilerden kaynaklanmış olabilir. Gabriel ise, Yeşil adının, binalardaki çinilerden ziyade, külliye'nin yerleştiği çevredeki ağaçlardan ve çayırın renginden kaynaklandığı kanaatindedir (Pay 2010) (Şekil 4.164.).

Şekil 4.164. 1800-1893 yılları arası Yeşil Külliyesi, solda önde Yeşil Medrese, sol arkada Yeşil cami ve sağda Yeşil türbe (Anonim 2017ö)

Bursa Yeşil cami-i Şerif Vakfiyesinde bildirildiğine göre; Yeşil külliyesinin birimleri arasında cami, iki mescit, medrese, imaret, iki türbe, üç han, hamam ve çarşılar bulunmaktadır. Bunlardan cami, medrese ve imaret ile türbe ve hanlardan biri aynı yerde; türbelerden diğeri Yeşil Külliyesi'nin kuzeyinde Meydancık civarında; hanlardan ikisi ve çarşı, Bursa şehrinin ticaret merkezini oluşturan Yıldırım Bedesteni civarında;

dükkânların çoğu yine Bedesten civarında, bir kısmı ise Bergama'da; mescitler İpek ve İvaz Paşa hanlarının içinde; hamam ise Bergama'dadır (Pay 2010).

Yeşil Küllivesi'nin Yeşil Senti'nde bulunan birimlerinden sadece Yeşil Han tamamıyla yok olmuş ve günümüze kadar ulaşamamış; imaretin büyük bölümü yıkılmış, cami, medrese ve türbeler ise, yüzyıllar boyunca yapılan tamirler sebebiyle bazı özelliklerini kaybetmiştir, Bergama'daki hamam hakkında da bilgi yoktur. Muhtemelen yıkılmış olmalıdır. Yeşil Küllivesi'nin gelir kaynakları arasında yer alan ve Bedesten civarında olan İpek ve İvaz Paşa hanları da ancak yapılan restorasyonlar sayesinde günümüze kadar ulaşabilmiştir.

Yeşil cami, Evliya Çelebi'nin de belirttiği gibi yüksek çınarlarla süslü bir avlunun içindedir. Başlangıçta mescit olarak inşa edilmiştir. Sonradan minber eklenerek camiye dönüştürülmüştür. Fakat bu dönüşümün tarihi tam olarak belli değildir (Pay 2010).

Şekil 4.165. Yeşil caminin güney cephesi (Ayverdi 1966)

Yapı dikdörtgen bir plan üzerine düzenlenmiş, tabhaneli cami tipindedir. Mermerden yapılan ön cephe (Şekil 4.165.) yepyeni bir mimari anlayış karşısında bulunulduğunu

gösterir (Şekil 4.166. 4.167.). Bu ön cephenin ortasında yazı, hatai ve rumi şeritlerin çevrelediği, mukarnasların ve filiz kıvrımlarının zenginleştirdiği görkemli portal yer alır ki bunun da her yanında iki sıra halinde ve her biri silmelerle dikdörtgen çerçeveler içine alınmış dört pencere vardır (Ayverdi 1966).

1684 yılında, caminin orta ve harim kubbeleriyle tabhanelerinin kurşunları yenilenmiştir. 1783 yılında kapsamlı bir onarım söz konusudur. 1881’de, 1893, 1940 tarihlerinde de onarım görmüştür. En son restorasyonu 2009-2012 tarihleri arasında yapılmıştır (V.G.M. Arşivi).

Cephenin ortasındaki cümle kapısından girilince sağda ve solda birer dehlize rastlanır. Bu dehlizlerden birer dar merdivenle hünkar dairesine çıkılır. Burada padişahın cemaatle namaz kılmasına yarayan hünkar mahvili bulunmaktadır. Bu mahvilin içi ve kenarları çok güzel çinilerle kaplanmıştır. Caminin içi, bir dikdörtgen üzerinde arka arkaya yer almış 12.50 metre çapında iki kubbe ile yanlarda yer alan üçer odadan oluşur. Şekil 4.168’de verilen fotoğrafta taç kapının üzerinde konsollu bir saçak olduğu görülmektedir. Bu saçak günümüze yoktur (Şekil 4.169.).

Şekil 4.166. 1940’lı yıllarda Yeşil caminin ön/kuzey cephesi (V.G.M. Arşivi)

Şekil 4.167. Yeşil caminin ön/kuzey cephesinin Şekil 4.166 ile aynı açıdan görünümü
(Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

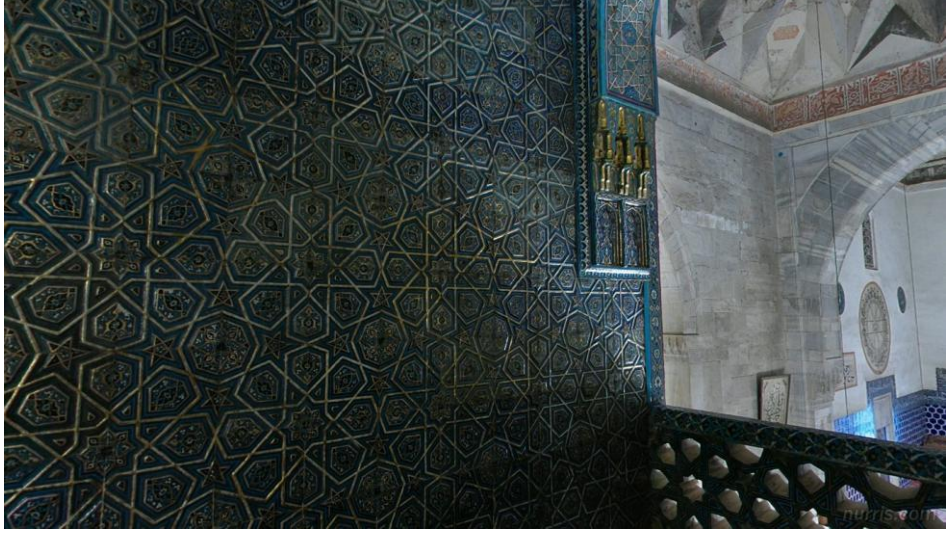
Şekil 4.168. 1800-1893 yılları arası, Yeşil caminin kuzey cephesinden bir fotoğraf
(Anonim 2017ö)

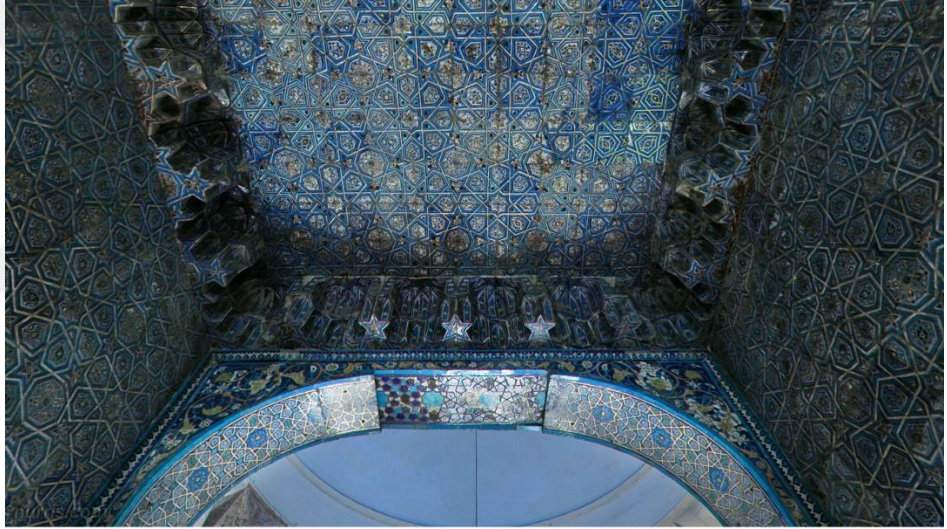

Şekil 4.169. Yeşil camiye ait taç kapı/portalin Şekil 4.168. ile aynı açıdan görünümü
(Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Cami içindeki bütün duvarlar yerden itibaren insan boyunca altı köşeli, koyu yeşil, açık ve koyu mavi renkte çinilerle kaplıdır. Mavi zemin üzerine beyaz celi yazıları olan çiniden bir su devam eder. Hünkâr mahfilinin duvarları mavi ve yeşil zemin üzerine, birbirine dolanmış kıvrık kabartma dallarla, tavanı da stilindeki desenlerinin oluşturduğu büyük bir rozasla süslüdür (Şekil 4.170, Şekil 4.171) (Tuğlacı 1985). Yeşil caminin ilginç bölümlerinden biri de hünkâr mahfilidir. Girişten oldukça dar merdivenlerle çıkılan hünkâr mahfili caminin şadırvan avlusu üzerinde, mermer balkonlu olarak içeriye hakim bir biçimde yerleştirilmiştir. Böylece Osmanlı mimarisinde hünkâr mahfili ilk defa Yeşil camide ortaya çıkmıştır (V.G.M. Arşivi).

Şekil 4.170. Yeşil cami hünkar mahfili duvarı (V.G.M. Arşivi)

Şekil 4.171. Yeşil cami hünkar mahfili tavanı (V.G.M. Arşivi)

Yeşil cami pencerelerine ait parmaklıkların birleşme detayları üzerinde gümüş kakma işlemler bulunur (Şekil 4.172.).

Şekil 4.172. Yeşil cami pencerelerine ait parmaklıklar üzerinde gümüş kakma işlemler (Yalman 2011)

Yeşil türbe, caminin 55 metre güneyinde, yüksek bir tepede kurulmuştur (Şekil 4.173.). Caminin ismi için bir sebep aranır ama türbenin üzerinde yazılıdır; yüzlerin çoğu yeşile çalan bir çini ile kaplıdır. Halkımız tam yeşil olmasa da bu renk perdesine yeşil ismini vermektedir (Ayverdi 1966). Külliye'nin en üst kotuna inşa edilen türbe, Aslanapa (1999) tarafından bildirildiğine göre bu özelliği ile kendi dönemindeki örneklerine kıyasla tektir (Pay 2010).

Şekil 4.173. 1800-1893 yılları arası, Yeşil türbe (Anonim 2017ö)

Türbenin içi köşeden köşeye 17 metre, duvardan duvara 14,5 metredir. Kubbe 3,40 metre yüksekliğinde ve sekizgen bir kasağa oturtulmuştur (Ayverdi 1966).

Türbe içerisinde biri Çelebi Sultan Mehmed'e ait olmak üzere (Şekil 4.174.) toplam 8 sanduka yer almaktadır. Bu sandukalar; Çelebi Sultan Mehmet'in dadısı Daya Hatun, kızları Selçuk Hatun, Sitti Hatun, Ayşe Hatun, oğulları Şehzade Mustafa, Mahmut ve Yusuf' a aittir.

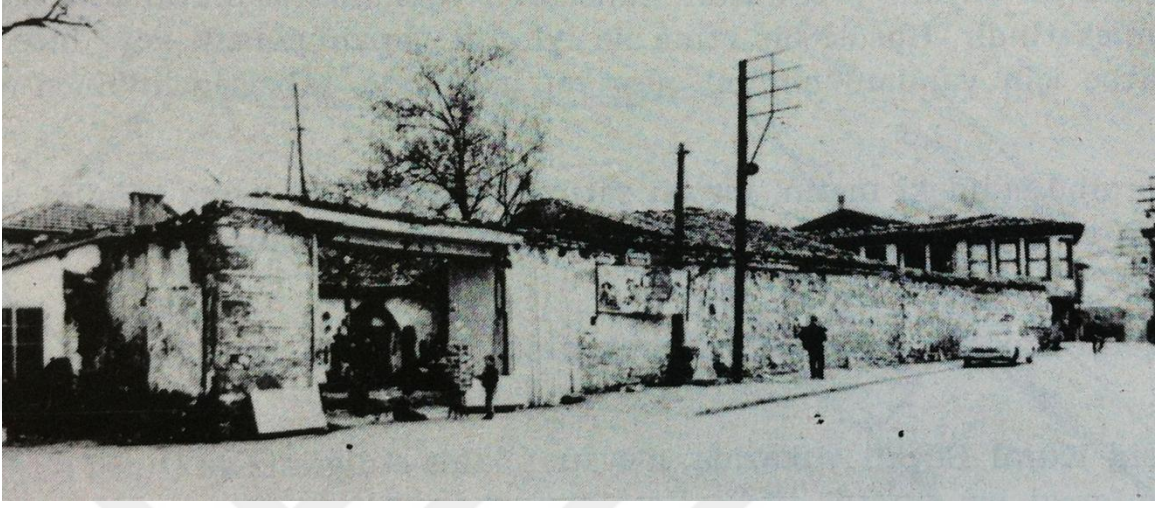
Şekil 4.174. Çelebi Sultan Mehmed'e ait sanduka (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Medrese, Yeşil caminin batısında aynı doğrultuda yer alır. Anadolu geleneksel medrese mimarisine uyan yapıya kuzey cepheden girilir (Şekil 4.175.). Avlu dikdörtgen formlu olup ortasında şadırvan yer alır. Avlunun doğu ve batısı odalara açılan tonoz biçimli revaklarla çevrilidir. Medresede çok az süsleme örnekleri görülmektedir. Revaklarda devşirme birkaç antik veya Bizans sütun başlıkları hariç, yontulmuş hiçbir motif bulunmamaktadır (Gabriel 1958). Medrese, 1924 yılından bu yana Türk-İslam Eserleri Müzesi olarak hizmet vermektedir.

Şekil 4.175. Yeşil medresesi kuzey cephesi (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

İmaret, Yeşil caminin güneydoğusunda yer alır. Günümüzde geçmiş işlevine uygun aşevi olarak hizmet vermektedir (Şekil 4.176, 4.177.).

Şekil 4.176. Yeşil imareti (Ayverdi 1966)

Şekil 4.177. Yeşil imaretinin Şekil 4.176. ile aynı açıdan görünümü (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Yeşil caminin güneybatısında yer alan hamam, Yeşil Külliyesi külliye sınırları içerisinde kalsa da külliye ait birimlerden çok sonra Fatih Sultan Mehmed döneminde, 1480 yılında Türbedar Köse Ali Paşa (Sofu Bedreddin) tarafından yaptırılmıştır (Şekil 4.178.). Tek Hamam tipolojisinde olan hamamın soğukluk bölümünün üzerinde büyük bir kubbe, ortasında sekizgen mermer bir havuz bulunmaktadır. Soğukluktan geçilen ve tek kubbe ile örtülü ılıklik bölümünden de sıcaklık bölümüne ulaşılır. Sıcaklık bölümündeki kurnaların arasından halvet odalarına ulaşılmaktadır. Hamam, halen ticari amaçlı olarak kullanılmaktadır. Kapısı üzerindeki kitabesinde, hamamda devrengiş suyu kullanıldığı yazılıdır (Anonim 2016a)

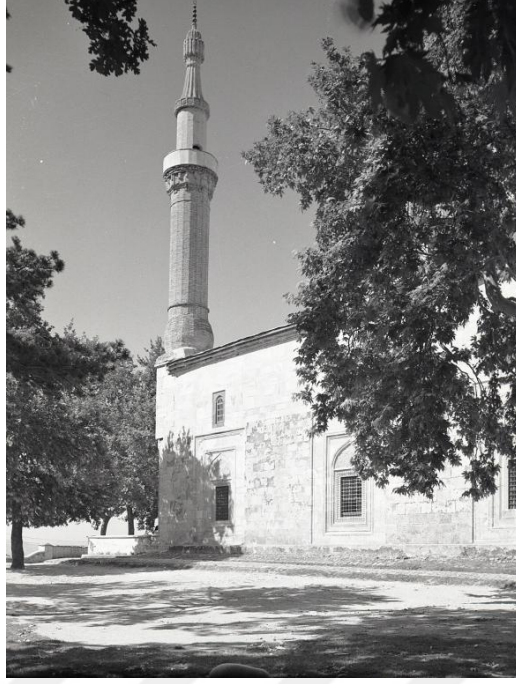
Şekil 4.178. Yeşil Hamamı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Ek olarak Yeşil camisine ait alan içerisinde caminin batısında yer alan tanımlı yaya yollarının ve oturma birimlerinin yer aldığı rekreasyon alanı mevcuttur (Şekil 4.179.). Bu alanın çeşitli yıllara ait fotoğraflarının karşılaştırılması sonucunda, 2012 yılına kadar yalnızca yeşil alan olarak değerlendirildiği belirlenmiştir (Şekil 4.180, 4.181, 4.182, 4.183).

Şekil 4.179. Caminin batısında yer alan rekreasyon alanı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Şekil 4.180. Yeşil cami bahçe sınırları içerisinde günümüzde rekreasyon alanı olan bahçe, fotoğrafın tarihi bilinmiyor (V.G.M. Arşivi)

Şekil 4.181. Yeşil cami bahçe sınırları içerisinde yer alan rekreasyon alanının Şekil 4.180. ile aynı açıdan görünümü (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Şekil 4.182. Yeşil cami bahçe sınırları içerisinde günümüzde rekreasyon alanı olan bahçenin kuzeyden görünümü (V.G.M. Arşivi)

Şekil 4.183. Yeşil cami bahçe sınırları içerisinde yer alan rekreasyon alanının Şekil 4.182. ile aynı açıdan görünümü (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

4.3.2.Yeşil Külliyesi bahçesine ait yapısal öğeler

Yeşil Külliyesine ait bahçe tasarımında yer alan yapısal öğeler; sınırlandırma elemanları, bahçe yapıları, patika ve yollar, su elemanları, aydınlatma, çiçek tarhları, diğer öğeler ana başlıkları altında değerlendirilerek elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir.

4.3.2.1. Sınırlandırma elemanları

Yeşil Külliyesi'nde kot farklarından dolayı taş malzemeli istinat duvarları (Şekil 4.184, 4.185.), türbe bahçesinde yer alan mezarların etrafında ferforje sınırlandırma elemanı, türbe girişine ait merdivenlerin batısında yer alan mezarların etrafında Osmanlı mimarisinde sık görülen siyah yatay ve dikey demir parçalardan oluşan demir sınırlandırma elemanları (Şekil 4.186.), cami ve medrese bahçesi etrafında alçak duvar üzeri ferforje sınır elemanları kullanılmıştır.

Şekil 4.184. Yeşil türbe bahçesine ait istinat duvarı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.185. 1800-1893 yılları arasında Yeşil türbe çevresinde istinat duvarları (Anonim 2017ö)

Şekil 4.186. Yeşil türbe doğusunda yer alan mezarlar çevresindeki demir ferforje sınırlandırma elemanı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.187. Yeşil türbe kuzeyinde yer alan mezarlar etrafında kullanılan sınırlandırma elemanı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Cami bahçesine ait alanın etrafında yer alan istinat duvarları üzerinde siyah kirpi parmaklıklı ferforje sınırlandırma elemanları kullanılmıştır (Şekil 4.188.).

Şekil 4.188. Cami bahçesine ait ferforje sınırlandırma elemanı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Yeşil caminin batısında yer alan medreseye ait bahçe ve hazire alanını çevreleyen taş malzemeli duvarlar ile birlikte caminin ikinci katına ait pencerelerde yer alan mermer malzemeli altı köşeli yıldız motiflerine benzeyen (Şekil 4.189.) ferforje sınırlandırma elemanları kullanılmıştır (Şekil 4.190.).

Şekil 4.189. Yeşil camiye ait üst pencerelerin yakın görünümü (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.190. Medrese bahçesi etrafında kullanılan demir sınırlandırma elemanı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

4.3.2.2. Bahçe yapıları

Bu kısımda bahçe yapılarını oluşturan ögeler arasında bulunan kameriye/ pergola, merdivenler, köprü, kapılar, oturma birimleri, kitabe, i avlu, avlu gibi kısımlar incelenerek değerlendirilmiştir.

Külliye alanı içerisinde yer alan birimler farklı kotlarda yer almaktadır. Külliye içerisinde yer alan kot farklarını üzmemek amacıyla merdivenler kullanılmıştır. Külliye alanında, en st kotta Yeşil türbe, orta kotta yeşil alanlar ve oturma birimlerinin yer aldığı toplanma alanı (şekil 4.191), en alt kotta ise cami, imaret ve medrese yapıları bulunmaktadır.

Şekil 4.191. 1: Yeşil imaret, 2: Yeşil türbe, Yeşil Külliyesi'nin orta kotunda yer alan toplanma alanı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Üst kotta yer alan Yeşil türbe bahçesine çıkan merdivenler yapının kuzey ve güney doğusunda yer almaktadır (Şekil 4.192, Şekil 4.193, Şekil 4.194.).

Şekil 4.192. Yeşil türbeye ait bahçesine girişte yer alan merdivenler (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.193. Yeşil türbeye ait bahçe kapısından sonra yer alan merdiven (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.194. 1800-1893 yılları arasında Yeşil türbe bahçesine ait merdiven (Anonim 2017ö)

Günümüzde türbenin kuzeyindeki sahanlıktan sonra yer alan merdivenlere 1800'lü yıllarda rastlanmamaktadır. Şekil 4.194'te yer alan ve 1800'lü yıllarda çekilmiş olan fotoğrafta Yeşil türbeye çıkan basamakların taç kapıya daha yakın ve günümüzdekilere göre dar olduğu görülmektedir.

Türbenin güney doğusunda yer alan merdivenler, orta kotta yer alan yeşil alan ile türbe kotu arasında bağlantıyı sağlamasının yanı sıra Emir Sultan Caddesi'ne ulaşımı da sağlamaktadır. Merdivenlere ait basamaklar granit küp taş malzemelidir (Şekil 4.195.).

Şekil 4.195. Yeşil türbenin kuzey doğuda yer alan merdivenler (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Türbe yapısının batısında, kuzey batısında ve caminin güneyinde yer alan merdivenlerle orta kota ulaşılır. Batıda yer alan merdivenler 7 m genişliğinde ve taş malzemelidir (Şekil 4.196.).

Şekil 4.196. Yeşil türbenin kuzey batısında yer alan merdiven (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Caminin güneyinde yer alan merdivenler ise 5 metre genişliğinde andezit taş malzemelidir (Şekil 4.197).

Şekil 4.197. Yeşil caminin güneyinde yer alan merdivenler (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Kuzey doğuda yer alan ve eski dönemlerdeki fotoğraflardan alana sonradan eklendiği belirlenen basamaklar ise 80 cm genişliğinde olup ilk üç basamağı mermer 4 m genişliğinde sahanlık ve daha sonra gelen basamakları ise kesme taş malzemelidir (Şekil 4.198.).

Şekil 4.198. Solda: Yeşil türbenin kuzey doğusunda yer alan alçak kot (V.G.M. Arşivi), sağda: Alçak kota daha sonradan eklenen merdivenlerin aynı açıdan görünümü (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Cami avlusuna girişi sağlayan merdivenler bahçe sınırları dışında, caminin kuzeyinde ve doğusunda yer almaktadır. Caminin doğusunda yer alan Akyokuş sokaktan başlayan merdiven 2,5 metre sahanlıktan sonra altı basamak ile caminin kuzey bahçe kapısı girişinde sonlanır. Bu merdiven 3 metre genişliğinde ve moloz taş malzemelidir (şekil 4. 199).

şekil 4.199. Caminin kuzey batısında yer alan merdiven (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Caminin doğusunda yer alan Akyokuş sokak ile Yeşil cami avlusuna bağlanan merdiven ise 4 metre genişliğinde ve taş malzemelidir (şekil 4.200).

Şekil 4.200. Yeşil cami doğusunda yer alan merdiven (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Yeşil Külliyesi'ne ait altı adet bahçe kapısı mevcuttur. Bunlardan üçü Yeşil caminin bulunduğu bahçede, biri Yeşil türbe girişinde, diğer ikisi ise medreseye ait bahçede yer almaktadır. Yeşil cami bahçesinde bulunan kapılardan ilki caminin kuzeyinde şadırvanın arkasında (Şekil 4.201.) ikincisi caminin doğusunda (Şekil 4.202.) sonuncusu ise caminin güneybatısında yer alır.

Şekil 4.201. Yeşil camii kuzey girişindeki bahçe kapısı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.202. Yeşil cami doğusunda yer alan ferforje çift kanatlı kapı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Caminin kuzeyinde, güneybatısı ve doğusunda yer alan bahçe kapıları siyah renkli ferforje ve çift kanatlıdır. Yeşil cami kuzeyinde yer alan ferforje bahçe kapısının açıklığı 1.73 m, yüksekliği 1.93 m, kanatlarının her biri 80.5 cm genişliğindedir. Caminin doğusunda yer alan bahçe kapısının açıklığı 1.81 m, yüksekliği 2.17 m, kanatlarının her biri 84 cm genişliğindedir. Caminin güneybatısında yer alan bahçe kapısının açıklığı 3.04 m yüksekliği 2.20 m, kanatlarının her biri 1.49 m genişliğindedir.

Caminin güneybatısında yer alan bahçe kapısının geçmiş yıllara ait fotoğrafında günümüzdeki ferforje detaylı kapıdan oldukça farklı olduğu tespit edilmiştir (Şekil 4.203., 4.204.).

Şekil 4.203. Yeşil camii güney batısında yer alan bahçe kapısı, V.G.M. Arşivi (Tarihi Bilinmiyor)

Şekil 4.204. Yeşil cami güney batısında yer alan bahçe kapısının Şekil 4.203 ile aynı açıdan görünümü (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Caminin batısında yer alan ve günümüzde rekreatif amaçlarla kullanılan alanın, 1993 yılına ait fotoğrafında atıl bir yeşil alan olduğu, kuzeyinde beyaz boyalı ferforje bahçe kapısının yer aldığı görülmektedir (Şekil 4.205.). Bu kapı günümüzde mevcut değildir (Şekil 4.206.).

Şekil 4.205. Yeşil cami batısında yer alan bahçe kapısı, V.G.M. Arşivi (1993)

Şekil 4.206. Yeşil cami batısı Şekil 4.205. ile aynı açıdan görünümü (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Yeşil türbe kuzeyindeki merdivenlerden sonra yer alan istinat duvarlarının arasında siyah renkli ferforje kanatlı bahçe kapısı yer almaktadır. Bahçe kapısının açıklığı 2.33 m, yüksekliği 1.19 m, kanatlarının her biri 1.49 m genişliğindedir (Şekil 4.207., 4.208.).

Şekil 4.207. Yeşil türbe girişindeki çift kanatlı bahçe kapısı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

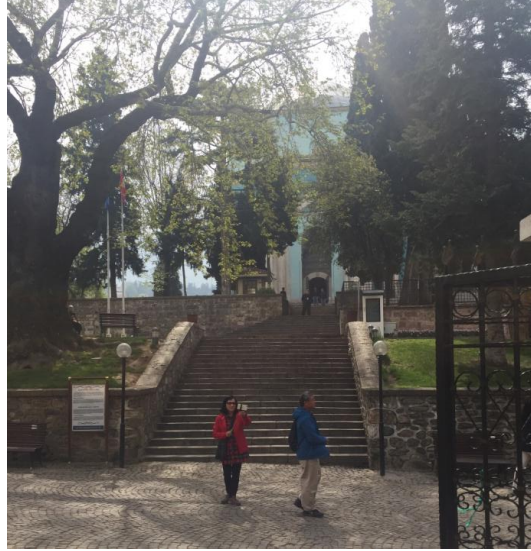

Şekil 4.208. Yeşil türbe girişindeki bahçe kapısının yakın görünümü (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Çekildiği tarihi bilinmeyen, fotoğrafta yer alan Yeşil türbe taç kapısının kuzeyinde, günümüzde yukarıda belirtilen bahçe kapısından çok daha farklı moloz taş malzemeli olduğu tahmin edilen dikmeler arasında, çift kanatlı ferforje bahçe kapısı ve sınırlandırma elemanları görölmektedir (Şekil 4.209, 4.210)

Şekil 4.209. Yeşil türbeye ait bahçe kapısı, tarihi bilinmiyor (Anonim 2013)

Şekil 4.210. Yeşil cami güneyinden Yeşil türbenin 4.209. ile aynı açıdan görünümü (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

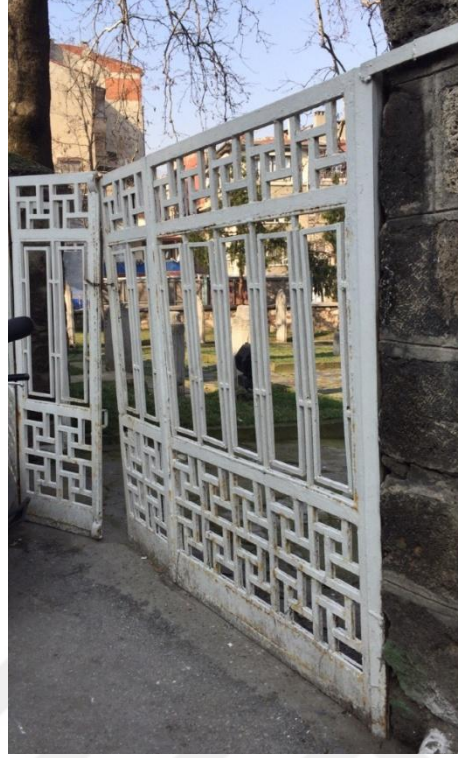
Medreseye ait iki bahçe kapısından ilki medresenin güneydoğusunda diğeri güneybatısında yer alır. İki bahçe kapısının da beyaz renkli ve demir malzemeli olduğu tespit edilmiştir. Medresenin güneydoğusunda yer alan bahçe kapısının açıklığı 2.66 m, yüksekliği 2.40 m, kanatlarının her biri 1.34 m genişliğindedir, güneybatısında yer alan bahçe kapısının açıklığı 4 m, yüksekliği 1.90 m, kanatlarının her biri 2 m genişliğindedir (Şekil 4.211, 4.212, 4.213).

Şekil 4.211. Yeşil medresesine ait güney doğuda yer alan bahçe kapısı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.212. Yeşil medresesine ait güney batıda yer alan bahçe kapısı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Şekil 4.213. Yeşil medresesine ait güney batıda yer alan bahçe kapısına ait farklı açıdan bir fotoğraf (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Külliyede cami, medrese, türbe ve hamama ait olan kitabeler mevcuttur. Bu kitabelerden ilki, caminin kuzey cephesinde yer alan taç kapının üzerinde bulunur. Kitabe üzerinde üç satır halinde (Şekil 4.214) Hicri olarak 822, Miladi olarak Aralık 1419-1420 yıllarında Çelebi Sultan Mehmed tarafından Hacı İvaz Paşa'ya inşa ettirildiği yazılmıştır (Yıldırım 2007). Taç kapının hemen üzerinde yer alan kitabenin boyutları ortada 82x342 cm, yanlarda 82x129 cm'dir. Taç kapının doğu ve batısında yer alan mihrapcıkların üzerinde de birer kitabe bulunmaktadır (Şekil 4.215). Bu kitabeler 37x98 cm boyutlarında ve Hacı İvaz Paşa'ya aittir (Ayverdi 1966).

Şekil 4.214. Yeşil cami taç kapısı üzerindeki kitabe (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Şekil 4.215. Taç kapının doğu ve batısında yer alan mihrapçığın üzerindeki kitabe (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Medresenin güney doğusunda taş üzerine oyma olarak 4 satırlık bir müze kitabesi mevcuttur (Şekil 4.216.). Kitabenin altında yer alan Türkçe açıklamasına göre; 19 Ağustos 1320 yılında II. Abdülhamid'in tahta çıktığı tarihinin yıldönümünde müze olarak açıldığı bildirilmektedir.

Şekil 4.216. Yeşil medresesine ait kitabe (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Yeşil türbenin kuzey cephesinde yer alan taç kapısı üzerinde ve camide olduğu gibi mihrapçıklar üzerinde de tek satır halinde yazılmış kitabeler mevcuttur (Şekil 4.217.).

Şekil 4.217. Yeşil türbeye ait kitabe (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Yeşil Külliyesi birimleri arasında yalnızca medreseye ait bir iç avlu bulunmaktadır. Bu avlunun genişliği ise 376 m² olarak belirlenmiştir.

Külliye alanına cami bahçesinde, orta kotta yer alan toplanma alanında ve medrese avlusunda olmak üzere farklı detaylarda oturma birimleri bulunmaktadır.

Caminin batısında yer alan rekreasyon alanında altı adet ahşap malzemeli dairesel formlu oturma birimleri yer alır (Şekil 4.218.).

Şekil 4.218. Caminin batısında yer alan rekreasyon alanına ait oturma birimi örneği (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Cami avlusunda ferforje detaylı ahşap malzemeli beş adet oturma birimi bulunur (Şekil 4.219.).

Şekil 4.219. Cami avlusunda yer alan oturma birimi örneği (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Orta kotta yer alan toplanma alanında cami avlusunda kullanılan oturma birimlerinin aynısının kullanıldığı gözlemlenmiştir (Şekil 4.120).

Şekil 4.220. Toplanma alanında bulunan oturma birimleri (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Günümüzde toplanma alanın bulunduğu kotta yer alan yeşil alanın eski tarihli fotoğrafında yeşil alanın, yaklaşık 1.5 metre sert zemin kaplı olduğu ve üzerinde üç adet ahşap oturaklı demir ayaklı oturma birimlerinin bulunduğu tespit edilmiştir (Şekil 4.221,4.222.).

Şekil 4.221. Toplanma alanında yer alan yeşil alan üzerindeki sert zemin ve oturma birimleri (V.G.M. Arşivi)

Şekil 4.222. Toplanma alanındaki yeşil alan-şekil 4.221'in şimdiki görünümü (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Yeşil medresesine ait avluda siyah demir malzemeli ferforje detaylı oturma birimleri yer almaktadır (Şekil 4.223.). Avluda masalarla birlikte kullanılan oturma birimleri (Şekil 4. 224.) revakların altında karşılıklı ve tek olarak bulunmaktadır.

Şekil 4.223. Medrese avlusunda yer alan oturma birimi örneği (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.224. Medrese avlusunda yer alan masa ve oturma birimleri (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

4.3.2.3.Patika ve yollar

Yeşil Külliyesinin toplam 17468 m²'lik alanının 6509 m²'sini zemin döşemeleri oluşturmaktadır. Külliye alanında tanımlı bir aks yoktur. Birimlere ait bahçe içerisindeki yaya yollarında, avlularda ve birimler arası yaya yollarında farklı döşeme şekilleri ve malzemeleri kullanılmıştır.

Türbenin kuzeyinde yer alan toplanma alanı 263 m² dir (Şekil 4.225). Toplanma alanının zemin döşemesi farklı 40x40 granit plak taş ve granit küp taş malzemedir (Şekil 4.226). Toplanma alanı ve aynı kotta yer alan yeşil alanın ortasından geçen 1.2 metre genişliğinde yaya yolu granit plak taş malzemedir (Şekil 4.227, 4.228)

Yeşil türbenin yapı etrafı boyunca dairesel formu 2 metre genişliğinde bordürlü, granit plak taş malzemedir yaya yolu (Şekil 4.227). Türbe'nin kuzeyinde yer alan mermer malzemeli merdivenlerden önce gelen karşılama alanının gri renkli eskitme traverten malzemeli olup ve 40 m² büyüklüğündedir (Şekil 4.228).

Şekil 4.225. 1: Yeşil medrese, 2: Yeşil cami, 3: Yeşil imaret, orta kotta yer alan toplanma alanı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

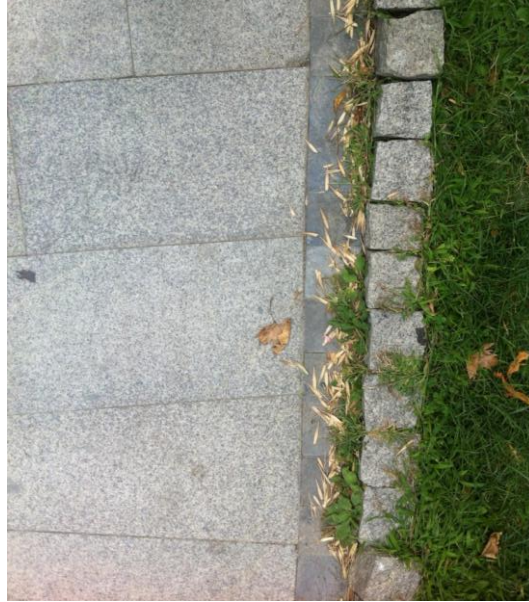
Şekil 4.226. Orta kotta yer alan toplanma alanına ait granit plak taş ve granit küp taş döşeme (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

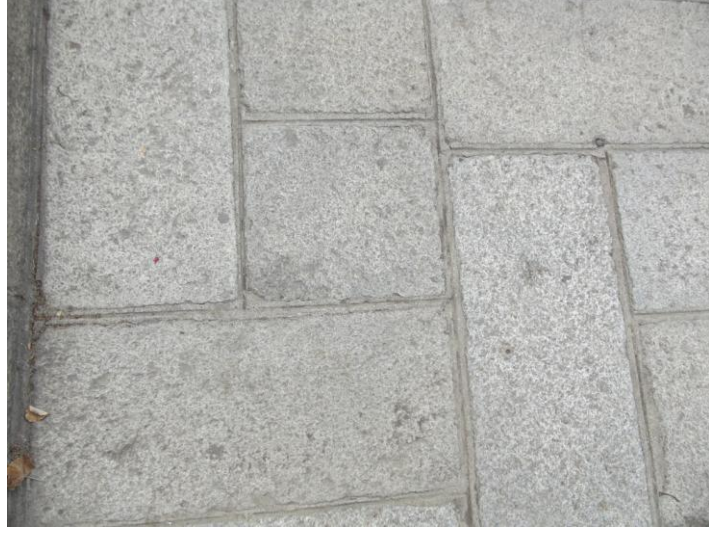
Şekil 4.227. Orta kotta yer alan yeşil alana ait 1.2 m genişliğindeki yaya yolu (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.228. Orta kotta yer alan yeşil alana ait granit plak taş döşemeli yaya yolu
(Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.229. Türbe çevresinde dairesel formulu yaya yolunda kullanılan granit malzemeli
döşeme (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

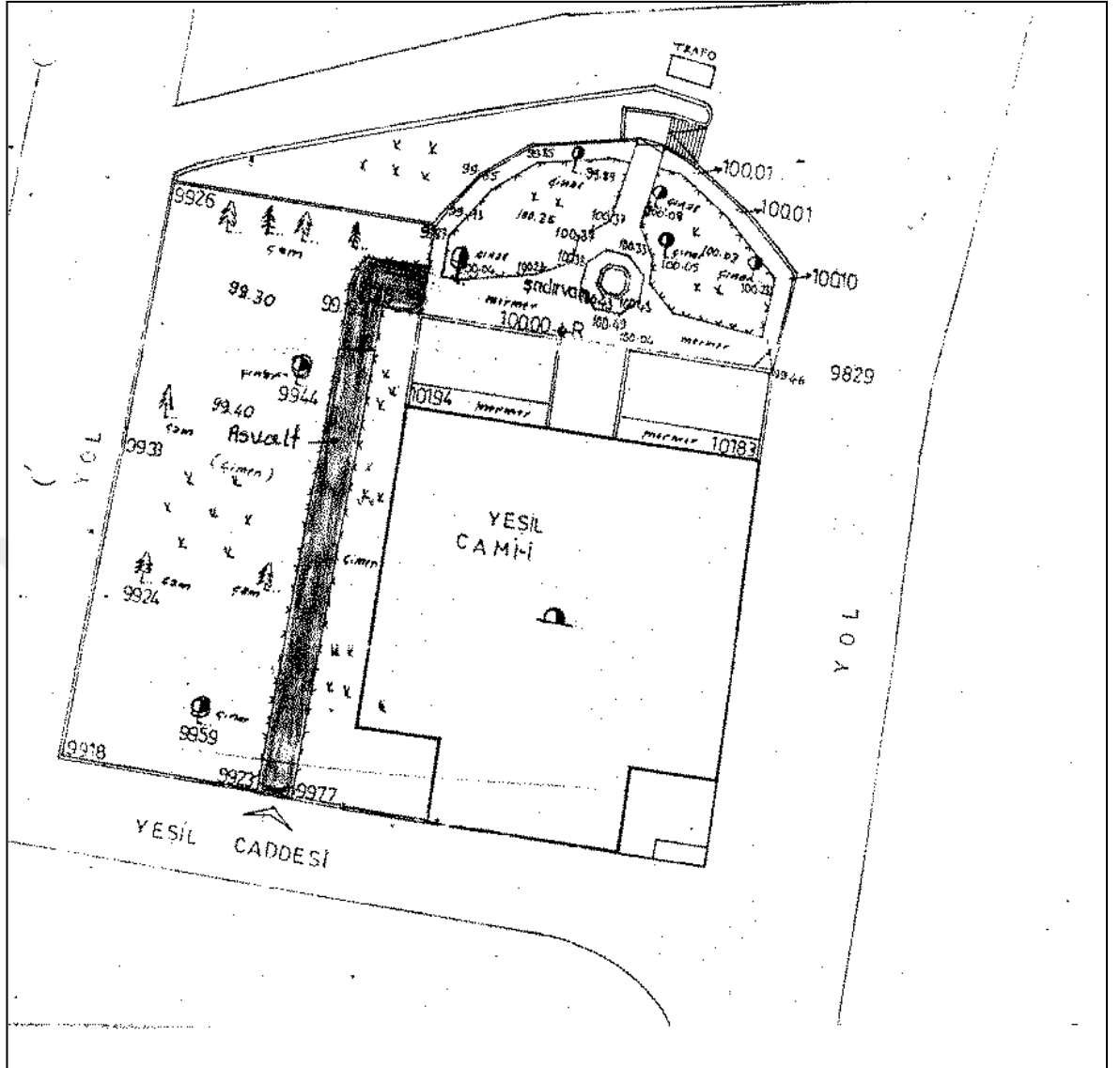

Şekil 4.230. Türbe girişindeki karşılama alanına ait gri renkli eskitme traverten zemin döşemesi (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Yeşil caminin batısında 4,5 metre genişliğinde bir aks yer almaktadır. Aks, kuzeyde cami avlusunda sonlanır. Cami bahçesine ait 1990'lı yıllarda çizilen rölöve planında bu aksın asfalt kaplı olduğu, avlunun mermer döşeme malzemeli olduğu ve caminin kuzeyinde yer alan istinat duvarları önünde yaklaşık 3,5 m genişliğinde günümüzde mevcut olmayan simetrik iki adet yaya yolu olduğu görülmektedir. (Şekil 4.231.). Aksın zemin döşemesine dair 1990 yılında T.C. Kültür Bakanlığı Bursa Tabiat ve Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu kararında, aksın 1990 yılından önce asfalt kaplı olduğu ancak bu asfaltın sökülmesiyle altından doğal döşeme taşlarının ortaya çıkmasıyla birlikte (Şekil 4.232.) bu taşların yenisiyle değiştirilmeden kararda tarif edilen gerekli temizleme işlemlerinden sonra tekrar döşenmesi uygun görülmüştür (Şekil 4.233.). Ancak caminin 2012 yılındaki restorasyonunda aks döşemesi olarak eskitme traverten zemin kaplaması kullanılmıştır ve bugün alanda bu malzeme yer almaktadır (Şekil 4.234., 4.235.).

Caminin doğusunda yer alan rekreasyon alanı içerisindeki yaya yolları 1,2 metre genişliğinde ve traverten malzemelidir.

Şekil 4.231. Yeşil cami baheçesine ait rölöve planı,1990'lar (V.G.M. Arşivi)

Şekil 4.232. 1990'lı yıllara ait fotoğrafta asfaltın yer yer aşınmasıyla alttan çıkan doğal taş döşemeler (V.G.M. Arşivi)

Şekil 4.233. 1993 yılında Caminin batısında yer alan aks, döşeme malzemesi doğal taş (V.G.M. Arşivi)

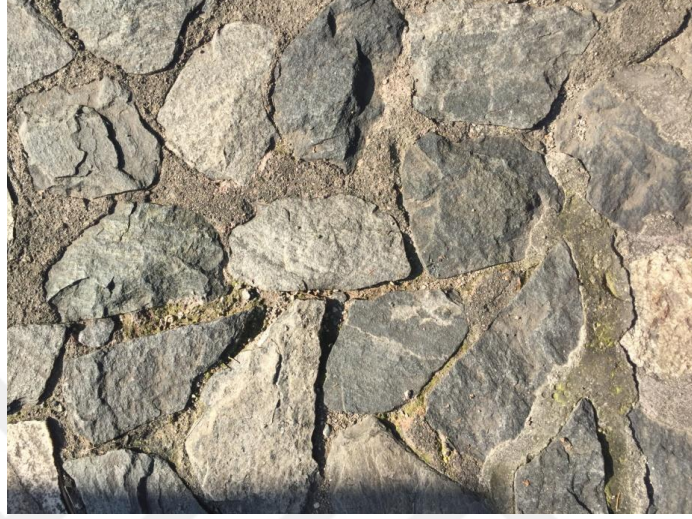
Şekil 4.234. Yeşil Caminin batısında yer alan eskitme traverten malzemeli aks
(Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

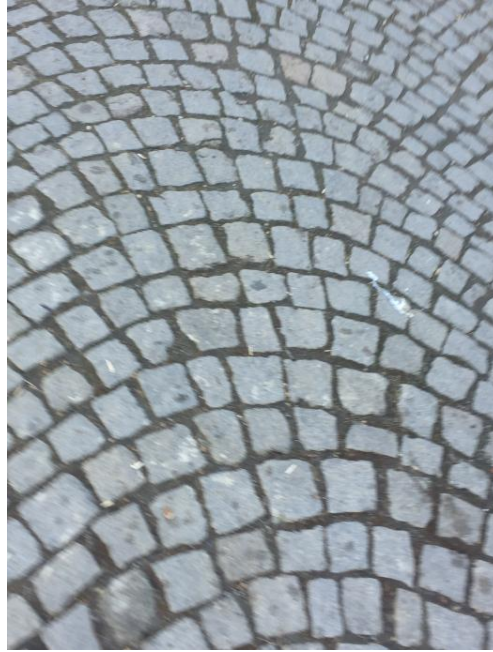
Şekil 4.235. Yeşil Cami bahçesine ait eskitme traverten zemin döşemesi (Fotoğraf:
Gülşah MERCAN 2016)

Medreseye ait 376 m²'lik iç avlunun 248 m²'si sert zemindir ve medrese bahçesinde yer alan zemin döşemeleri kayrak taşı malzemelidir (Şekil 4.236.).

Külliye sınırları içerisinde yer alan birimler arası yayalaştırılan sokaklarda 10x10x10 ölçülerinde granit küp taş kullanılmıştır (Şekil 4.237). Cami ve toplanma alanı arasında kalan yaya yolu 7 metre genişliğinde, imaret ve türbe arasında kalan yaya yolu ise 2,5 metre genişliğindedir.

Şekil 4.236. Medreseye ait moloz taş yer döşemesi (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Şekil 4.237. Külliye sınırları içerisinde yayalaştırılan alanlar yer döşemesi (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

4.3.2.4. Su elemanları

Külliyeye alanında, iki adet şadırvan ve iki adet bağımsız çeşme bulunmaktadır. Şadırvanlardan biri caminin kuzeyinde yer alan avlu içerisinde diğeri ise medrese avlusunda yer almaktadır. Ayrıca Ayverdi (1966) kitabında medrese avlusunun köşesinde bir çeşme kalıntısından bahsetmektedir ancak bahsi geçen yerde günümüzde bir çeşme kalıntısı yoktur.

Caminin kuzeyinde yer alan şadırvan, sekiz adet ahşap malzemeli dikme üzerinde sekizgen kasnaklı bir kubbe ile örtülüdür (Şekil 4.238.). Şadırvan sekizgen formlu ve mermer malzemelidir. Su haznesinin kuzey ve güney cephelerinde mermer oymadan çiçek motifi yer alır (Şekil 4.239.). Sekiz adet musluğu vardır. Şadırvanın fiskiyesindeki mermer oyma işçilik oldukça estetikdir (Şekil 4.240.).

Şekil 4.238. Yeşil cami şadırvanı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.239. Su haznesinin güney cephesinde yer alan çiçek motifi (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.240. Yeşil cami şadırvanına ait fiskiye detayı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.241. Yeşil cami avlusu içerisindeki şadırvan (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Şekil 4.242. Solda: Yeşil cami şadırvanına ait su haznesi üzerinde bulunan ferforje eleman V.G.M. Arşivi, (Tarihi Bilinmiyor), sağda: şadırvanın günümüzdeki durumu (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Şekil 4.242.' de yer alan çekildiği tarih bilinmeyen fotoğrafta Yeşil cami şadırvanına ait su haznesi üzerinde günümüzde mevcut olmayan beyaz boyalı ferforje eleman yer almaktadır.

Şekil 2.243.'de yer alan 1940'lı yıllara ait fotoğrafta da şadırvanın su haznesi üzerinde ferforje eleman olduğu, günümüzde ise şadırvanda yer alan dikmelere ait mermer detayların ve aynı zamanda ferforje elemanın olmadığı görülmektedir (Şekil 4.244.).

Şekil 4.243. Yeşil cami şadırvanı 1940'lı yıllar (V.G.M. Arşivi)

Şekil 4.244. Yeşil cami şadırvanı dikmelerine ait mermer detaylar (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Medrese avlusunda yer alan şadırvan, dairesel formlu ve mermer malzemelidir. Şadırvan günümüzde çalışır halde değildir. Şadırvanın çeşitli yıllara ait fotoğraflarından anlaşıldığı üzere orijinalliğini kaybetmeden günümüze gelebilmiştir. Ancak çevresindeki bitkisel öğeler şadırvanın algılanabilirliğini engellemektedir (Şekil 4.245, 4.246, 4.447.).

Şekil 4.245. Yeşil medresesi şadırvanı, fotoğrafın tarihi bilinmemekte (V.G.M. Arşivi)

Şekil 4.246. 1981 yılına ait fotoğraf-Yeşil medresesi şadırvanı (Anonim 2017p)

Şekil 4.247. Yeşil medresesine ait şadırvan-günümüz (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Medresenin kuzey batısında bir adet taş malzemeli bağımsız çeşme yer almaktadır. Taş kaide üzerine yerleştirilmiş çeşmenin bir adet musluğu ve yalağı bulunmaktadır. Çeşmenin aynalık bölümünde demir parmaklıklar yer alır (Şekil 4.248.). Önceki çalışmalarda ve belgelerde çeşmenin yapım tarihine ilişkin herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

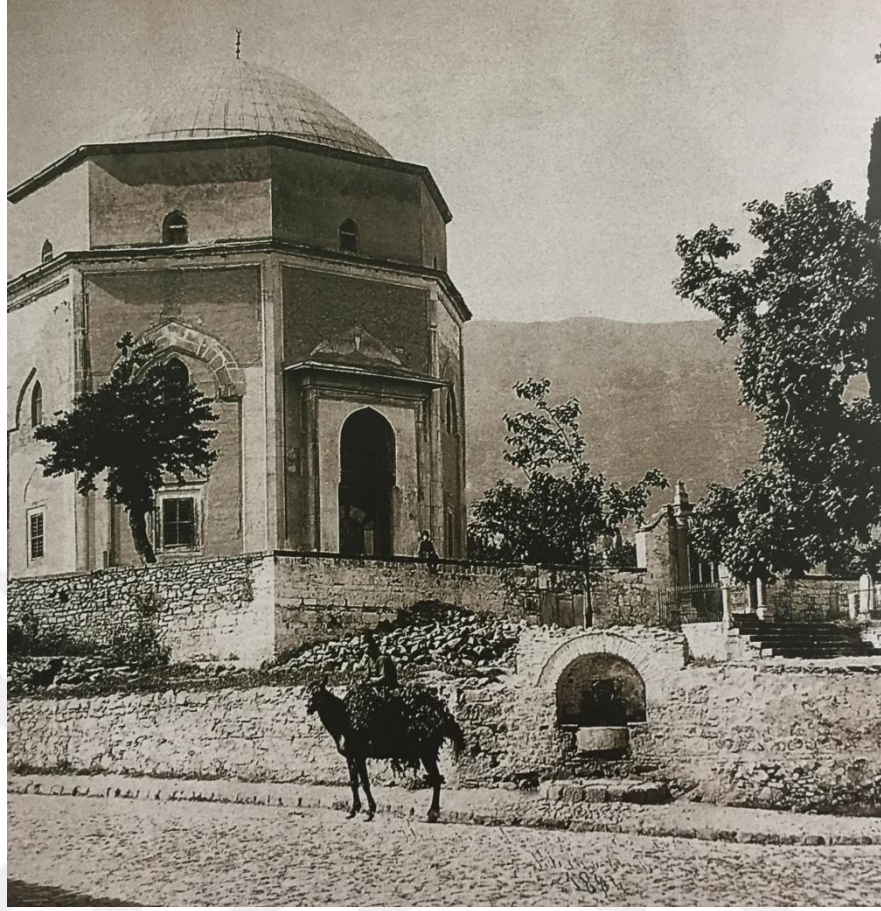
Şekil 4.248. Yeşil medresesi kuzey batısında yer alan bağımsız çeşme (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Türbenin kuzeyinde ise güvenlik kulübesinin doğusunda ve aynı hizada yer alan tek musluklu, taş bağımsız çeşme yer almaktadır (Şekil 4.249.). Önceki yıllara ait çalışmalarda ve belgelerde yapım yılına ait bir bilgiye rastlanılmamıştır.

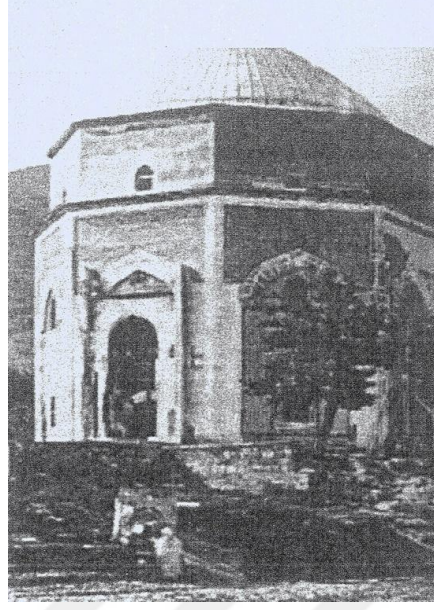
Şekil 4.249. Türbe bahçesinde yer alan bağımsız çeşme (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Bu çeşmelere ilave olarak günümüzde var olmayan külliye ait iki adet çeşmenin daha olduğu daha önceki eserlerde yer almaktadır. Bunlardan ilki Yeşil türbe bahçe duvarında (Şekil 4.250.) diğeri ise Yeşil cami kuzeyindedir (Şekil 4.253.). Yeşil türbe bahçe duvarı üzerinde bulunan çeşmenin yalağı ve aynası mermer malzemelidir. Tabandan aynaya kadar devam eden duvarı taş, yan duvarları ise tuğla malzemedendir. Çeşmenin üzeri ise tuğla ve taş malzemeli bir kubbe ile örtülmüştür (Özer 2010).

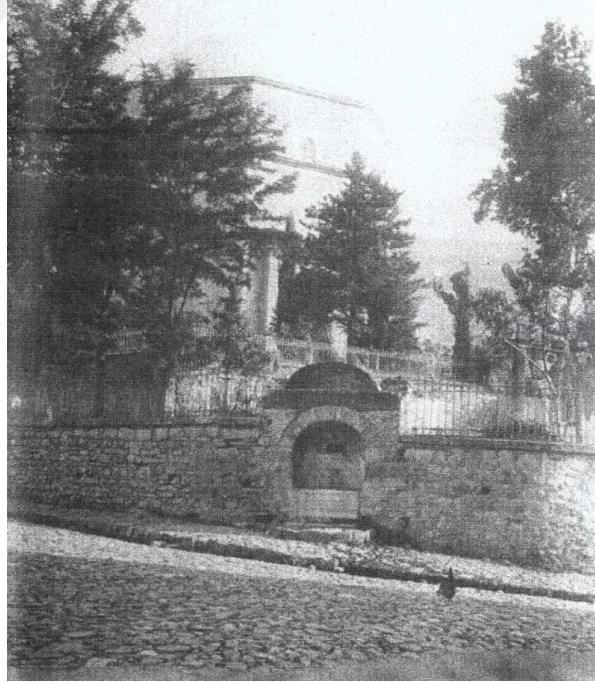

Şekil 4.250. Yeşil türbe kuzey doğusunda yer alan çeşme (Yalman 2011)

Çeşmenin daha eski fotoğraflarından anlaşıldığı üzere çeşmenin üzerinde bir kubbe yoktur (Şekil 4.251.) ve bahçe duvarı çeşmenin bir yarısında bitmektedir. Daha sonraki yıllara ait fotoğrafta ise, bahçe duvarları yükseltilerek üzerine demir sınır elemanları eklenmiş çeşmeye de kubbe yapılmıştır (Şekil 4.252.).

Şekil 4.251. Yeşil türbe bahçe duvarlarındaki çeşmenin başka bir yıla ait hali Arkeolog Erkin Emiroğlu tarafından Alman Konsolosluğundan temin edilmiştir (Özer 2010)

Şekil 4.252. Dr. Y. Mimar Engin Yenal koleksiyonundan temin edilen fotoğraf (Özer 2010)

Şekil 4.253. Cumhuriyetin ilk yıllarında çekilmiş, Yeşil cami kuzeyindeki çeşme (sağ alt köşede), Arkeolog Erkin Emiroğlu tarafından Alman Konsolosluğundan temin edilmiştir (Özer 2010)

4.3.2.5. Aydınlatma

Küllüye alanında yüksek ve bodur yaya yolu aydınlatmaları (Şekil 4.254, 4.255, 4.256, 4.257.), anıt eserlerin cephelerini vurgulamak amacıyla zemine monte led (Şekil 4.258.), yüksek spot ve yüksek led aydınlatmalar (Şekil 4.259., 4.260., 4.261., 4.262., 4.263., 4.264.), anıt ağaçları vurgulamak için spot aydınlatmalar kullanılmıştır (Şekil 4.265., 4.266., 4.267.).

Caminin önünde yer alan yeşil alanda bodur aydınlatmalar (Şekil 4.268.), caminin doğusunda yer alan rekreasyon alanında ise yine siyah renkli ferforje detaylı çift armatürlü yüksek yaya yolu aydınlatmaları (Şekil 4.269.) ve medrese taç kapısının doğusunda duvara monte armatür, bahçede ve avluda ise spot aydınlatma elemanları kullanılmıştır.

Şekil 4.254. Çift armatürlü ferforje detaylı yaya yolu aydınlatması ve armatür detayı
(Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Şekil 4.255. Tek armatürlü yaya yolu aydınlatması (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Şekil 4.256. Bodur yaya yolu aydınlatmaları (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Şekil 4.257. Bodur yaya yolu aydınlatmaları, gece görünümü (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Şekil 4.258. Türbe cephesini aydınlatma amacıyla yerleştirilmiş led armatür
(Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Şekil 4.259. Cami cephelerini aydınlatmak amacıyla kullanılan spot armatür
(Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Şekil 4.260. Yüksek spot aydınlatma
(Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Şekil 4.261. Led aydınlatma (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Şekil 4.262. Türbeye ait kuzey cephenin aydınlatılması (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Şekil 4.263. Caminin kuzey cephesinin aydınlatılması (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

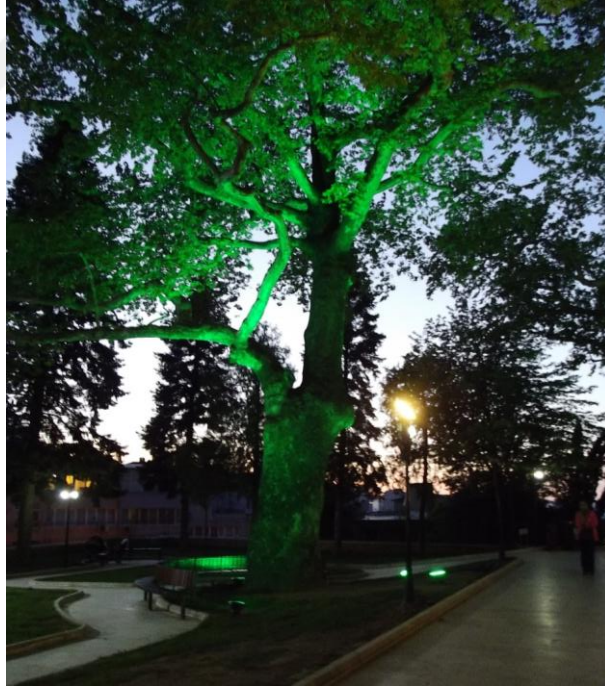
Şekil 4.264. Caminin batı cephesinin ve minaresinin aydınlatılması (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Şekil 4.265. Ağaçları vurgulamak amacıyla kullanılan yere monte spot armatür (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Şekil 4.266. Cami bahçesinde yer alan anıt ağaçları vurgulamak amacıyla kullanılan yere monte spot armatür (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Şekil 4.267. Cami bahçesinde yer alan anıt ağacın aydınlatılması örneği (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Şekil 4.268. Caminin kuzeyinde yer alan yeşil alan içerisinde bulunan bodur aydınlatma ve gece görünümü (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

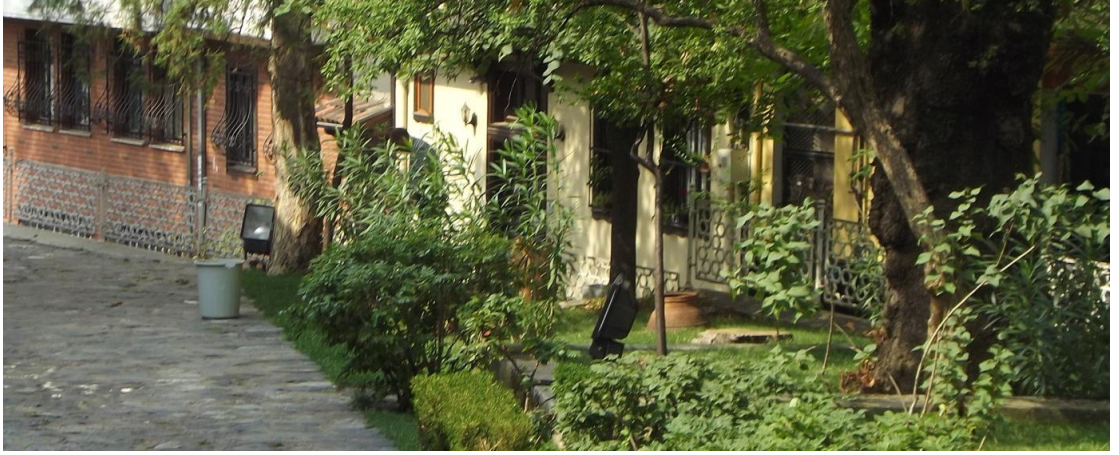

Şekil 4.269. Cami bahçesinde yer alan yüksek yaya yolu aydınlatması ve armatürün yakından görünümü (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Medreseye ait hazire alanında, bahçede ve avluda siyah spot aydınlatmalar (Şekil 4.270., 4.271., 4.272.), medrese taç kapısının iki yanında ise duvara monte aydınlatmalar kullanılmıştır (Şekil 4.673.).

Şekil 4.270. Medreseye ait açık hava müzesinde yer alan spot aydınlatma (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.271. Medrese bahçesinde yer alan spot aydınlatmalar (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.272. Yeşil medresesine ait spot armatür (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.273. Yeşil medresesine ait duvara monte armatür (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Diğer yandan, caminin batı cephesinin hemen önünde yer alan dört adet beyaz renkli yüksek yaya yolu aydınlatmalarına 2016 yılında yapılan arazi çalışmalarında rastlanılmamış ancak 2017 yılında gerçekleştirilen arazi çalışmalarında gözlemlenerek aynı yıl içerisinde yerleştirildikleri belirlenmiştir (Şekil 4.274.).

Şekil 4.274. Yeşil cami batısında yer alan beyaz renkli yüksek yaya yolu aydınlatma elemanları (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

4.3.2.6. Çiçek tarhları

Küllüye alanında bordür ve geometrik olmak üzere iki tip çiçek tarhı vardır. Bordür çiçek tarhları, Yeşil türbe cepheleri çevresinde (Şekil 4.275., 4.276.), türbenin kuzeyinde yer alan girişin her iki tarafında (Şekil 4.277.), orta kotta yer alan yeşil alanda (Şekil 4.278.), caminin güney batı girişinde yer alan aks boyunca yer almaktadır. Geometrik çiçek tarhları için dairesel form tercih edilmiş olup geometrik çiçek tarhları medresenin taç kapısı kuzeyinde yeşil alanda (Şekil 4.279.) ve caminin güney batısı cephesi önündeki yeşil alan üzerinde (Şekil 4.280.) bulunurlar. Bu çiçek tarhlarına ilave olarak türbenin kuzey batısında orta kotta bordürle yükseltilmiş çiçek tarhı da yer alır (Şekil 4.281.).

Şekil 4.275. Türbe kuzeyinde başlayarak devam eden bordür çiçek tarhı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.276. Türbe boyunca devam eden bordür çiçek tarhı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.277. Medrese bahçesinde yer alan bordür çiçek tarhı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.278. Türbe merdivenlerinin doğusunda yer alan bordür çiçek tarhı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

C

Şekil 4.279. Medrese girişinde yer alan dairesel formlu çiçek tarhları (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Eski tarihli bir fotoğrafta medresenin kuzey cephesinin önünde bulunan çim alan üzerindeki dairesel formlu mevsimlik çiçek tarhlarının yerinde kenarları şimsir ile çevrilmiş gül parterinin yer aldığı görülmektedir (Şekil 4.280.).

Şekil 4.280. Medrese girişinde yer alan yeşil alan, fotoğrafın tarihi bilinmiyor (V.G.M. Arşivi)

Şekil 4.281. Caminin güney batısı cephesi önündeki dairesel formlu çiçek tarhı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.282. Orta kotta yer alan bordürle yükseltilmiş çiçek tarhı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

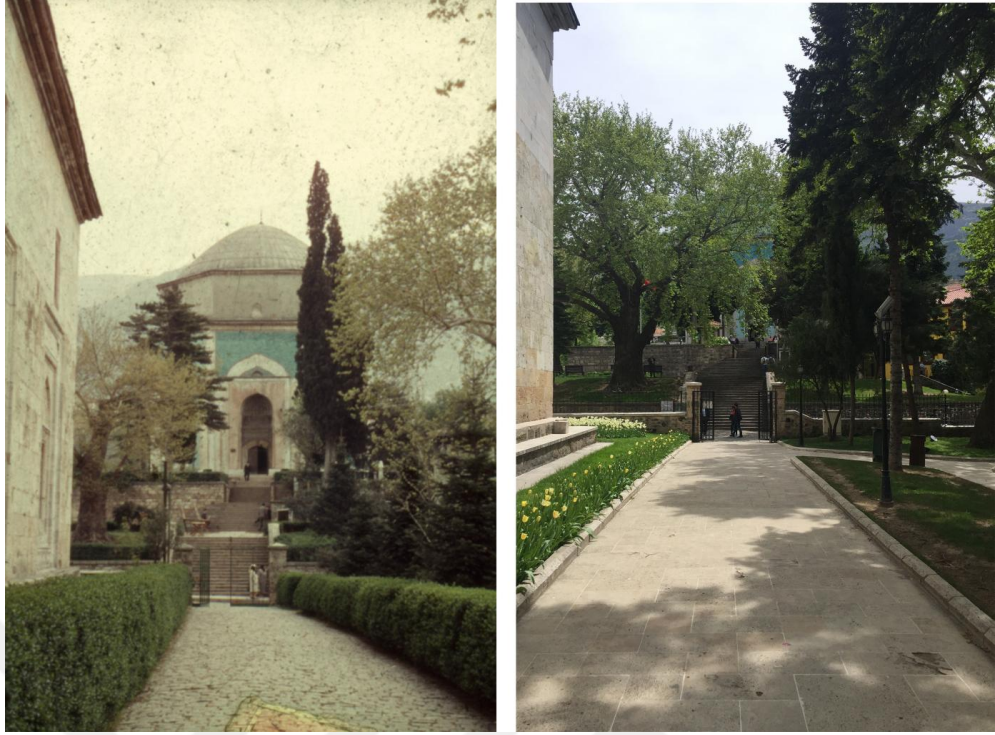
Diğer yandan, günümüzde caminin kuzey cephesi önünde yer alan alçak duvarlar ile sınırlandırılmış çim alanın, 1991 yılında içerisinde çalı grubu bazı bitkilerin yer aldığı şimşir ile çevrili bir alan olduğu görülmektedir (Şekil 4.283.).

Şekil 4.283. Solda: 1991 yılına ait Yeşil cami girişinde yer alan alçak duvar üzeri çiçek tarhı (Anonim 2017r), sağda: Yeşil cami kuzeyinde yer alan alçak duvar üzerindeki yeşil alan (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

1990 yılında caminin batısında yer alan aksın döşemelerine ait olan T.C. Kültür Bakanlığı Bursa Tabiat ve Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu kararında Şekil 4.284'de görülen aksın her iki yanında yer alan ve kurtbağrı kullanılarak oluşturulan çitlerinde korunması uygun görülmüş ancak günümüzde bu çitler mevcut olmadığı, bu alanda mevsimlik çiçek tarhının yer aldığı görülmüştür (Şekil 4.284.).

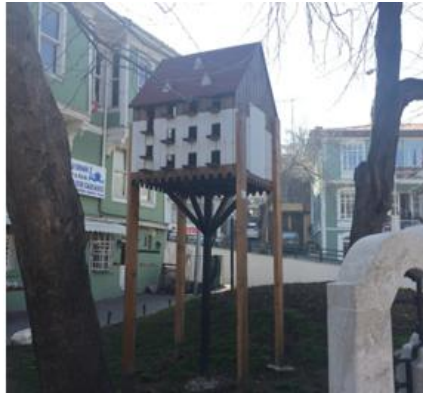
Çiçek tarhları içerisinde yer alan bitkiler 'Yeşil Külliyesine Ait Bitkisel Öğeler' başlığı altında detaylı olarak verilmiştir.

Şekil 4.284. Solda: Yeşil cami girişinde batısında yer alan kurtbağrı çitleri (V.G.M. Arşivi), sağda: Yeşil cami batısında kurtbağrı çitleri yerinde yer alan çiçek tarhı ve yeşil alanlar (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

4.3.2.7. Diğer Öğeler

Külliyeye alanı içerisinde Yıldırım Bayezid Külliyesi'nde yer alan kuş evi ile aynı olduğu gözlemlenen kare formlu dört adet ahşap dikme üzerinde yükselen bir adet kuş evi mevcuttur (Şekil 4.285.).

Şekil 4.285. Yeşil Külliyesi'nde yer alan kuş evi örneği (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Medrese bahçesi içerisinde yeşil alanlarda pişmiş kil malzemeli küpler yer almaktadır (Şekil 4.286.).

Şekil 4.286. Medrese bahçesinde yer alan pişmiş kil malzemeli küp (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Medresenin bahçesinin dışında kuzey doğuda taş malzemeli tarihi çeşmelere ait olduğu tahmin edilen parçalar yer almaktadır (Şekil 4.287., 4.288.). Bu çeşmelere ait bilgilere ulaşamamıştır.

Şekil 4.287. Medrese bahçesinde dışında yer alan çeşme parçaları (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Şekil 4.288. Medrese bahçesinde dışında yer alan çeşme parçaları (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Yeşil Külliyesi'ne ait bahçe bakımının orta düzeyde yeterli olduğu tespit edilmiştir. Alanda, budama gerektiren bitkilerin budandığı, çim alanlar ve çiçek tarhlarının bakımının yapıldığı gözlemlenmiş, ancak Yeşil türbe bahçesine ait döşemelerin düzeltilmediği, mevcut döşemelerin özensiz döşenmiş olması, türbe bahçesi ve yakın çevresinde yer alan farklı döşeme çeşitleri arasındaki uyumsuzluk gibi nedenlerin alanda karmaşaya ve estetik olmayan görüntülere neden olduğu görülmüştür (Şekil 4.289., 4.290.). Külliye alanına ait çim alanlarda, özellikle rekreasyon alanına ait çim alanlarda yer yer drenaj problemlerinin olduğu gözlemlenmiştir.

Şekil 4.289. Yeşil türbenin güney batısında yer alan yaya yoluna ait hasarlı döşeme (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.290. Yeşil türbe bahçesi kuzeyinde yer alan hasarlı ve özensiz döşeme
(Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

4.3.3. Yeşil Külliye bahçesine ait bitkisel öğeler

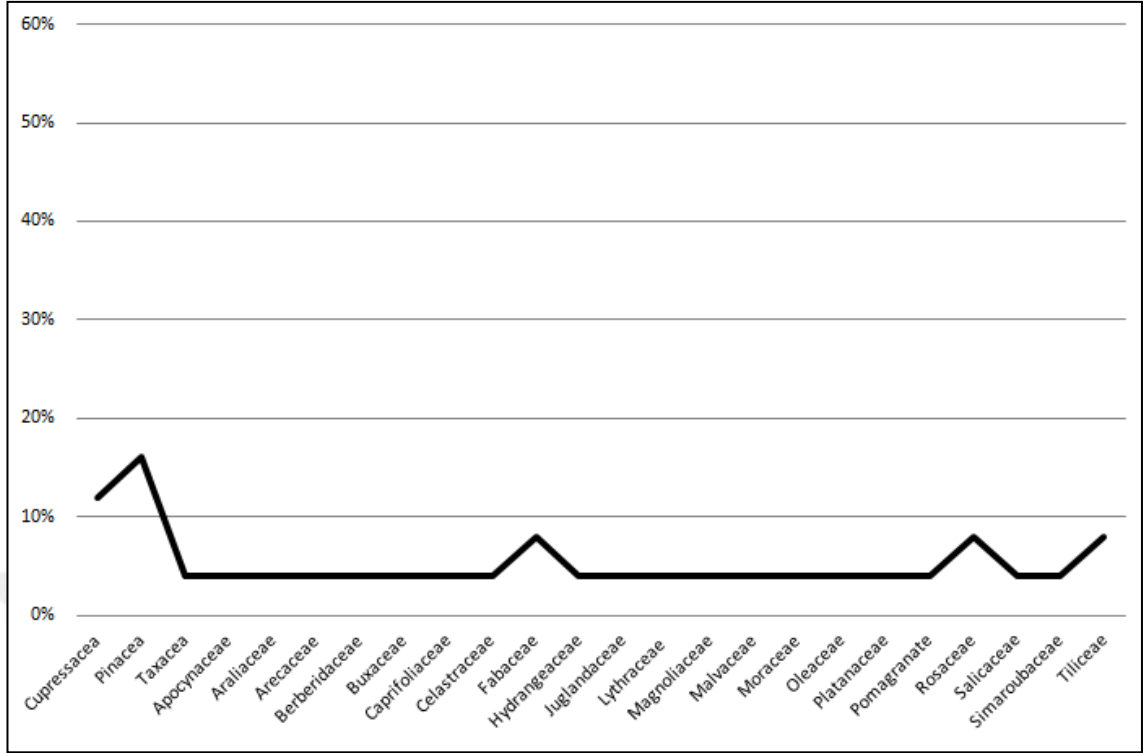
Bu bölümde Yeşil Külliyesi bahçesine ait bitkisel öğeler, bu öğelerin görsel ve işlevsel özelliklerine ait bulgular değerlendirilmiş ve verilmiştir.

Yeşil Külliyesi bahçesi toplam 10.622 m² alandan oluşmaktadır. Külliye bahçesine ait toplam bahçe alanının 4.113 m²'lik kısmı yeşil alan olarak değerlendirilmektedir. Yapılan çalışmalar sonucunda külliye bahçesinde 25 familyaya ait 31 cins içerisinde yer alan 33 takson tespit edilmiştir (Çizelge 4.7.). Tespit edilen taksonların %12'sinin Pinacea, %9'unun Cupressaceae, her biri %6 olmak üzere Fabaceae, Rosaceae, Tiliceae ve her biri % 3 olmak üzere Taxaceae, Apocynaceae, Araliaceae, Arecaceae, Berberidaceae, Buxaceae, Caprifoliaceae, Celastraceae, Hydrangeaceae, Lythraceae, Magnoliaceae, Malvaceae, Moraceae, Oleaceae, Platanaceae, Pomagranate, Rosaceae, Salicaceae, Simaroubaceae, Tiliceae, Vitacea familyaları içerisinde yer aldıkları belirlenmiştir (Şekil 4.291.).

Alanda tespit edilen otuz üç taksondan yirmi iki tanesi ağaç, dokuz tanesi çalı ve iki tanesi sarılıcı/tırmanıcılar grubu içerisinde yer aldığı ve toplam bitki sayısı varlığının (ağaç ve çalı) 420 adet olduğu tespit edilmiştir.

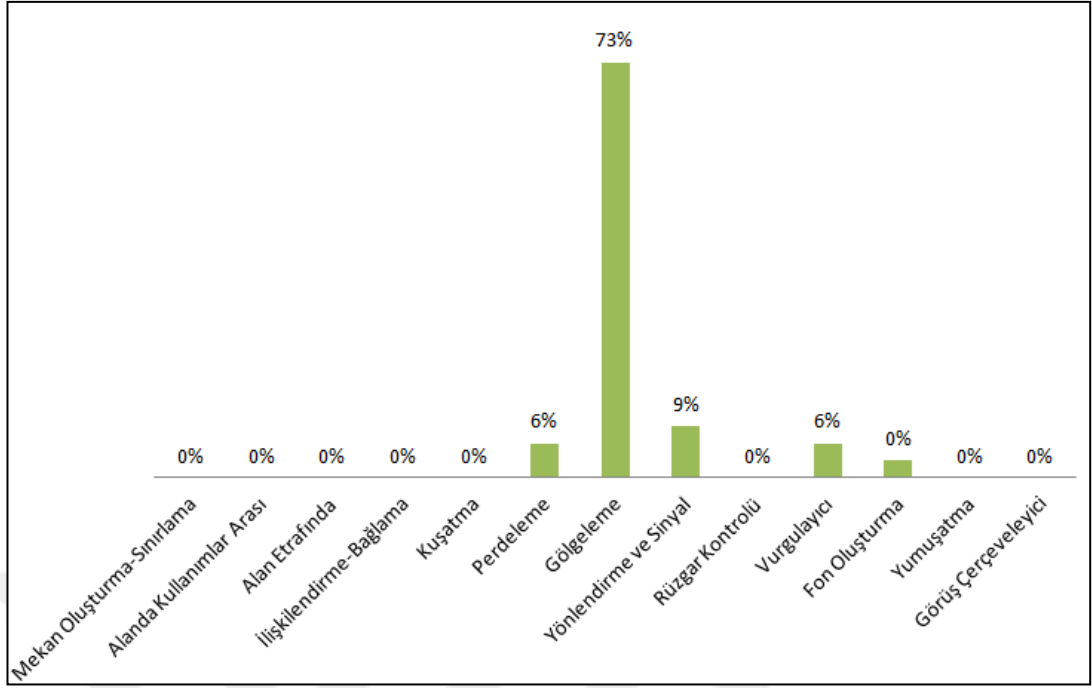
Çizelge 4.7. Yeşil Külliyesine ait bitki türlerinin taksonomik gruplandırması

Taksonomik Grup	Familiya	Cins	Tür, Varyete, Kültüvar	Türkçe Adı
Gymnospermae	Cupressaceae	Cupressus	<i>Cupressus arizonica</i> 'Glauca' Woodall	Mavi Arizona Servisi
			<i>Cupressus sempervirens</i> L.	Akdeniz servisi
	Pinaceae	Thuja	<i>Thuja occidentalis</i> L.	Batı Mazısı
		Abies	<i>Abies alba</i> Mill.	Ak Gökmar
		Cedrus	<i>Cedrus deodora</i> G.Don in Loud.	Himalaya Sediri
		Cedrus	<i>Cedrus libani</i> A. Rich.	Lübnan Sediri
	Taxaceae	Taxus	<i>Taxus brutia</i> Henry.	Kızıl Çam
		<i>Taxus baccata</i> L.	Adi Porsuk	
Angiospermae	Apocynaceae	Nerium	<i>Nerium oleander</i> L.	Zakkum
	Araliaceae	Hedera	<i>Hedera helix</i> L.	Kaya Sarmaşığı
	Arecaceae	Washingtonia	<i>Washingtonia filifera</i> (Linden. ex André.)H.Wendl.	Çöl Palmiyesi
	Berberidaceae	Mahonia	<i>Mahonia aquifolium</i> (Pursh) Nutt.	Sarı Boya Çalısı
	Buxaceae	Buxus	<i>Buxus microphylla</i> Siebold & Zucc.	Küçük Yaprak Şimşir
	Caprifoliaceae	Abelia	<i>Abelia × grandiflora</i>	Büyük Çiçekli Kelebek Çalısı
	Celastraceae	Eeuonymus	<i>Euonymus japonica</i> Thunb.	Taflan
			<i>Cercis siliquastrum</i> L.	Erguvan
	Fabaceae	Robinia	<i>Robinia pseudoacacia</i> L.	Beyaz Çiçekli Yalancı Akasya
	Hydrangeaceae	Hydrangea	<i>Hydrangea macrophylla</i> (Thunb.) Ser.	Ortanca
	Juglandaceae	Juglans	<i>Juglans regia</i> L.	Adi Ceviz
	Lythraceae	Lagerstroemia	<i>Lagerstroemia indica</i> L.	Oya Ağacı
	Magnoliaceae	Magnolia	<i>Magnolia grandiflora</i> L.	Büyük Çiçekli Manolya
	Malvaceae	Hibiscus	<i>Hibiscus syriacus</i> L.	Ağaç Hatmi
	Moraceae	Morus	<i>Morus alba</i> L.	Beyaz Dut
	Oleaceae	Fraxinus	<i>Fraxinus americana</i> L.	Amerikan Dişbudağı
	Platanaceae	Planatus	<i>Planatus orientalis</i> L.	Doğu Çınarı
	Pomgranate	Punica	<i>Punica granatum</i> L.	Nar
	Rosaceae	Crataegus	<i>Crataegus oxyacantha</i> Jacq.	Geyikdiken
			<i>Rosa sp.</i>	Gül
	Salicaceae	Salix	<i>Salix babylonica</i> L.	Söğüt
	Simaroubaceae	Ailanthus	<i>Ailanthus altissima</i> (Mill.) Swingle	Kokar Ağaç
	Tiliceae	Tilia	<i>Tilia cordata</i> Mill.	Küçük Yap. İhlamur
<i>Tilia tomentosa</i> Moench.			Gümüşi Yap. İhlamur	
Vitaceae	Parthenocissus	<i>Parthenocissus quinquefolia</i> (L.) Planch.	Amerikan Sarmaşığı	

Şekil 4.291. Yeşil Külliyesi'nde tespit edilen taksonların familyalara göre dağılımları

Tespit edilen taksonlara ait dendrolojik, görsel ve işlevsel özellikler Çizelge 4.8.'de verilmiştir. Tespit edilen taksonların %73'ünün yalnızca gölgeleme, %6'sının yalnızca vurgu, %6'sının yalnızca perdeleme, %9'unun yalnızca yönlendirme-sinyal, %3'ünün yalnızca fon oluşturma fonksiyonları ile kullanıldıkları belirlenmiştir (Şekil 4.292.). Bununla birlikte aynı taksonlara ait olan bitkilerin farklı görsel ve işlevsel özellikleri ile farklı ya da aynı alan içerisinde kullanıldıkları da tespit edilmiştir. Toplam taksonların %6'sını kapsayan bu türler içerisinde yer alan bir tür olan *Platanus orientalis*'in (Doğu Çınarı) cami avlusunda ve cami yakın çevresinde hem gölgeleme hem de vurgu amacıyla, *Magnolia grandiflora*'nın (Büyük Çiçekli Manolya) ise medrese bahçesinde gölgeleme, cami bahçesi içerisinde yer alan rekreasyon alanına ait çim alan üzerinde soliter olarak vurgu amacıyla kullanıldıkları görülmüştür (Şekil 4.293.). Perdeleme amaçlı olarak yaygın bir şekilde *Parthenocissus quinquefolia* (Beş Parçalı Amerikan Sarmaşığı) kullanılmıştır (Şekil 4.294.).

Şekil 4.292. Yeşil Külliyesi bahçesinde tespit edilen taksonların görsel ve işlevsel özelliklerine göre dağılımı

Küllüye alanı içerisinde 13 adet tescilli anıt niteliğinde ağaç mevcuttur (Çizelge 4.9.) Bu ağaçların 10 tanesi *Platanus orientalis* (Doğu Çınarı) 3 tanesi *Cupressus sempervirens* (Akdeniz Selvisi) türlerine aittir. Anıt niteliğinde olan türlerin alandaki konumları ise şu şekildedir; Yeşil cami'ye ait olan bahçe sınırları içerisinde üçü caminin kuzeyinde, birisi batısında, bir diğeri güney batısında diğeri ise rekreasyon alanının doğu cephesindeki duvarın hemen yanında toplam altı adet, Yeşil medresesi'nin doğusunda yer alan bahçe içerisinde toplam 3 adet olmak üzere *Platanus orientalis* (Doğu Çınarı) türü, iki adet *Cupressus sempervirens* (Akdeniz Servisi) türü de caminin kuzeyinde yer almaktadır. Orta kottaki toplanma alanına ait yeşil alan içerisinde, caminin güneyinde bir adet *Platanus orientalis* (Doğu Çınarı), son olarak bir adet *Cupressus sempervirens* (Akdeniz Servisi) ise Yeşil türbe'nin bahçe kuzeyinde yer alan mezarların olduğu alanda bulunmaktadır.

Toplam yeşil alanın 80 m²'lik kısmını oluşturan çiçek tarhlarında, Haziran-Temmuz-Ağustos-Eylül aylarında *Begonia semperflorens* (Şeker Begonyası), *Salvia splendens* (Ateş Çiçeği), *Ageratum houstonianum* (Vapur Dumanı), Mart-Nisan-Mayıs aylarında ise *Tulipa* sp. (Lale) mevsimlik çiçek olarak değerlendirilmektedir.

Şekil 4.293. Rekreasyon alanında vurgu amacıyla kullanılan *Magnolia grandiflora* (Büyük Çiçekli Manolya) türü (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.294. Duvarı perdelemek amacıyla kullanılan *Parthenocissus quinquefolia* (Beş Parçalı Amerikan Sarmaşığı) türü (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Cami avlusunda bulunan şadırvan ile kuzey bahçe kapısı arasında kalan yeşil alana gösterir 1993 yılına ait şekil 4.295’de yer alan fotoğraf incelendiğinde, alan kenarlarında *Ligustrum* sp. (Kurtbağrı) ile oluşturulmuş bir sınırlandırma elemanın yer aldığı ayrıca alanın orta kısmında içerisinde *Yucca flamentosa*’nın (Avize Çiçeği) bulunduğu kenarları *Ligustrum* sp. (Kurtbağrı) ile çevrelenmiş dairesel bir parterin olduğu görülmektedir. Günümüzde ise bu alanın içerisinde yalnızca boylu ağaçların kaldığı ve çim alan olarak değerlendirildiği belirlenmiştir (Şekil 4.296.).

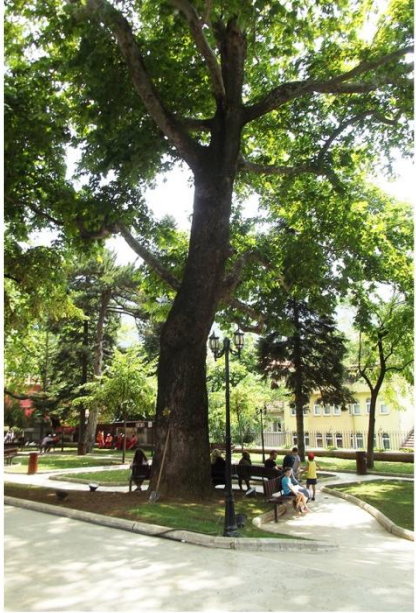
Şekil 4.295. Yeşil cami kuzeyinde yer alan yeşil alan içerisindeki bitkisel öğeler (V.G.M. Arşivi-1993)

Şekil 4.296. Yeşil cami kuzeyinde yer alan yeşil alanın Şekil 4.295. ile aynı açıdan görünümü (Orijinal 2017)

Çizelge 4.9. Yeşil Külliyesi bahçesinde yer alan anıt ağaçlara ait künye bilgileri

Yeşil Külliyesi Bahçesine Ait Tescilli Anıt Ağaçlar			
Bitki Adı:	<i>Platanus orientalis</i> (Doğu Çınarı)	<i>Platanus orientalis</i> (Doğu Çınarı)	<i>Platanus orientalis</i> (Doğu Çınarı)
Ağaç no:	A652	A653	A654
Ağaç Kod:	YIL-086	YIL-087	YIL-088
Envanter Kod:	264-3	264-4	264-5
Yaşı-Yılı	160-2014	150-2014	160-2014
Konumu:	Yeşil medrese bahçesi içerisinde.	Yeşil medrese bahçesi içerisinde.	Yeşil medrese bahçesi içerisinde.
			

Yeşil Külliyesi Bahçesine Ait Tescilli Anıt Ağaçlar			
Bitki Adı:	<i>Platanus orientalis</i> (Doğu Çınarı)	<i>Platanus orientalis</i> (Doğu Çınarı)	<i>Platanus orientalis</i> (Doğu Çınarı)
Ağaç no:	A657	A658	A659
Ağaç Kod:	YIL-091	YIL-092	YIL-093
Envanter Kod:	247-2	247-4	247-6
Yaşı-Yılı	140-2014	215-2014	220-2014
Konumu:	Yeşil camii batısında,bahçe sınırlandırma elemanlarının yanında.	Yeşil camii batısında yer alan rekreasyon alanı içerisinde.	Yeşil camii batısında yer alan rekreasyon alanı içerisinde.
			

Yeşil Külliyesi Bahçesine Ait Tescilli Anıt Ağaçlar			
Bitki Adı:	<i>Platanus orientalis</i> (Doğu Çınarı)	<i>Platanus orientalis</i> (Doğu Çınarı)	<i>Platanus orientalis</i> (Doğu Çınarı)
Ağaç no:	A660	A661	A662
Ağaç Kod:	YIL-094	YIL-095	YIL-096
Envanter Kod:	247-3	44-4	247-5
Yaşı-Yılı	170-2014	160-2014	185-2014
Konumu:	Yeşil camii batısında,bahçe sınırlandırma elemanlarının yanında.	Yeşil camii batısında yer alan rekreasyon alanı içerisinde.	Yeşil camii batısında yer alan rekreasyon alanı içerisinde.
			

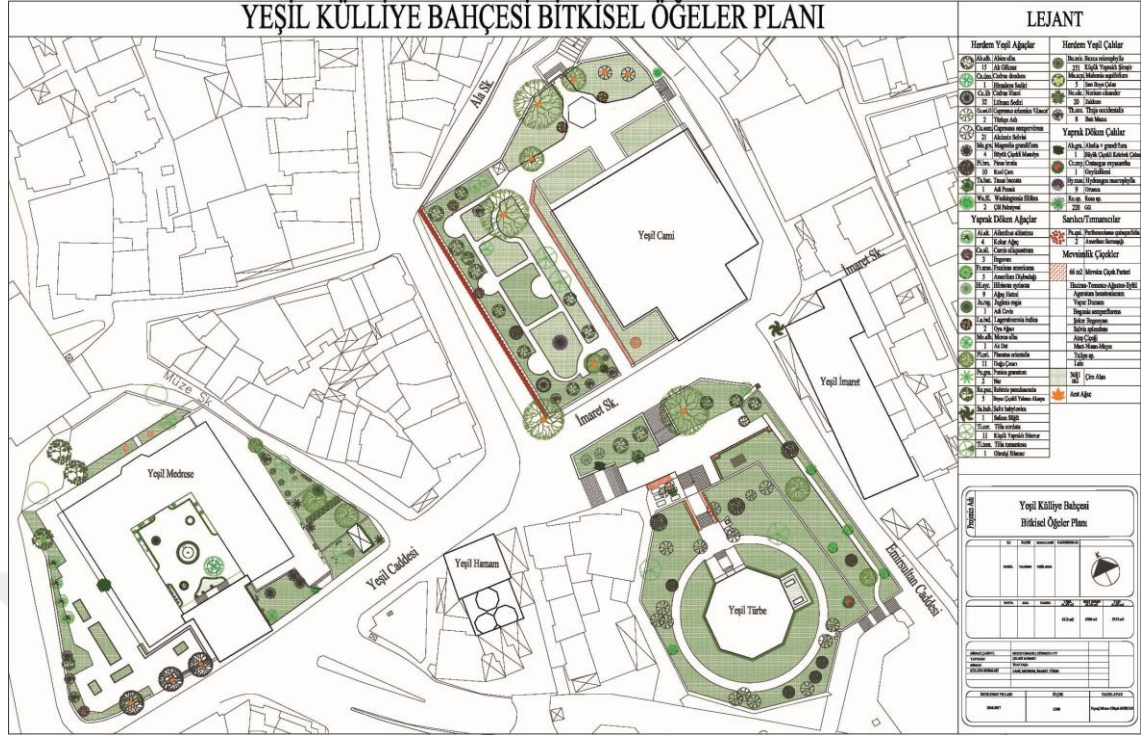
Yeşil Külliyesi Bahçesine Ait Tescilli Anıt Ağaçlar			
Bitki Adı:	<i>Cupressus sempervirens (Akdeniz Servisi)</i>		
Ağaç no:	A667		
Ağaç Kod:	YIL-101		
Envanter Kod:	175		
Yaşı-Yılı	480-2014		
Konumu:	Yeşil türbe kuzeyinde yer alan hazire alanı içerisinde		
			

4.3.4.Yeşil Külliye bahçesine ait yapısal ve bitkisel öğeler planı

Mevcut durumun plan üzerinde gösterilmesi ve daha sonraki çalışmalar için altlık oluşturmak amacıyla Yeşil Külliyesi bahçesine ait 'Yapısal Öğeler Planı' ve 'Bitkisel Öğeler Planı' oluşturulmuştur (Şekil 4.297. ve 4.298.). Bu çalışma öncesinde Yeşil Külliyesi'ne ait herhangi bir peyzaj tasarımı ya da çevre düzenleme projesi temin edilememiştir. Tarihi Kültürel Miras Şube Müdürlüğü'nden temin edilen Bursa iline ait mikro haritadan Yeşil Külliyesi ve yakın çevresine ait harita alınarak, arazi çalışmaları sırasında bitkisel öğelerin türlerinin yanı sıra yerleri de tespit edilerek plana aktarılmıştır. 1/200 ölçekli olarak hazırlanan 'Yeşil Külliyesi Yapısal Öğeler Planı' ve 'Yeşil Külliyesi Bitkisel Öğeler Planı' Ek 11 ve Ek 12'de sunulmuştur.

Şekil 4.297. Yeşil Külliye bahçesine ait 'Yapısal Öğeler Planı'

Şekil 4.298. Yeşil Külliye bahçesine ait 'Bitkisel öğeler Planı'

Yapılan bu çalışmalara ilave olarak, 1993 yılına ait Yeşil cami vaziyet planı ile tarafımızca hazırlanmış olan Yeşil Külliyesi Bitkisel ve Yapısal Öğeler Planlarında yer alan Yeşil cami bahçesi çakıştırılmış ve caminin 1993 yılında 1835 m² olan yeşil alanının 397 m² azalarak 1438 m² 'ye düştüğü belirlenmiş olup yeşil alandaki kaybın cami bahçesine yapılan rekreasyon alanına ait yaya yollarından kaynaklandığı tespit edilmiştir (Şekil 4.299.).

Şekil 4.299. 1993 yılı ve güncel Yeşil cami vaziyet planlarındaki yeşil alanların karşılaştırılması

4.3.5. Yeşil Külliyesi içi ve yakın çevresi ulaşım ağı haritası

Yeşil Külliyesi içi ve yakın çevresine ait ulaşım özellikleri çalışmanın yönteminde Ek 6 ile belirlenen kriterlere göre değerlendirilmiştir.

Yeşil Külliyesi sınırları içerisinde cadde, sokak, kontrollü araç yolu ve yaya yolları mevcuttur. Yeşil medresesi'nin güneyinden başlayan Yeşil cadde ile medresenin doğusunda yer alan 2. Müze sokak ve Yeşil caminin batısında yer alan 13. Yeşil sokak araç sirkülasyonunun olduğu yollardır. Caminin güneyinde yer alan 1. Yeşil cadde ve güney doğusundaki Emir Sultan caddeleri yayalaştırılmış olup yalnızca ancak görevli veya servis aracı girişlerine izin verilmektedir.

Yeşil Külliyesi'ne ait bir otopark alanı bulunmamaktadır ancak Yeşil Medresenin kuzeyinde bir adet katlı ile Yeşil caminin doğusunda yaklaşık otuz araçlık iki adet otopark bulunmaktadır. Bununla birlikte, çevredeki yoğun konut yerleşimi de düşünüldüğünde bu otoparkların turistik olarak gerek özel araç gerekse gezi otobüslerine hizmet için yeterli olmadıkları gözlenmiştir.

Yeşil Külliyesini ziyaret edeceklere hizmet edebileceği düşünülen 1/1000 ölçekli turistik gezi rotası hazırlanarak Ek 17'de verilmiştir.

4.4. II. Murad (Muradiye) Külliyesi

4.4.1.II. Murad (Muradiye) Külliyesi'ne ait tarihi ve mimari özellikler

Osmanlı Devleti'nin 6. padişahı Sultan II. Murad tarafından, 1425 yılında, Bursa Kalesi ve I. Murad Hüdavendigâr Külliyesi arasında, bugünkü Osmangazi İlçesi'nin Muradiye Semti'ne inşa ettirilmiştir (Şekil 4.300.). II. Murad, Edirne'yi fethetmesi ve başkent Edirne'ye taşınmasına rağmen külliyesini Bursa'da inşa ettirmiştir. Muradiye Külliyesi, Osmanlı padişahlarının Bursa'da yaptırdığı son külliye özelliğini taşımaktadır (Anonim 2017s).

Külliye; cami, medrese, imaret, hamam, çeşme ve II. Murad, şehzadelerin ve hanedan üyelerinin bulunduğu 12 adet türbe yapısını içeren hazire alanını kapsamaktadır. Hazire alanı içerisinde yer alan bu türbeler; I. Murad, Alâeddin, Şehzade Ahmet , Şehzade Mustafa, Şehzade Mahmud, Cem Sultan, Saraylılar (Cariyeler), Hatuniye (Hüma Hatun), Gülşah Hatun, Mükrim Hatun, Gülruh Sultan, Ebe Hatun (Gülbahar Hatun), Şirin Hatun'a (Ayınşâh) aittir.

Şekil 4.300. Muradiye Külliyesi'ne Uludağ yolu üzerinden bakış, arkada Atatürk Stadyumu (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Külliye sınırları içerisinde bulunan II. Murad (Muradiye) camisi, ortalama 10 metre çapında arka arkaya iki kubbe ve yanlarda birer küçük kubbe ile kanatlı camiler grubuna girer (Şekil 4.301.). Orta kubbe üç taraftan kubbeli eyvanla çevrilidir ve bu eyvanlar dirsekli koridorlar ile kubbeli tabhanelere bağlanmakta ve bu tabhanelerin caminin doğu ve batı cephelerinde olmak üzere dışarıya açılan kapıları vardır. Son cemaat mahfili mermerden dört örme paye, iki granit sütun üzerine beş gözlü olup yanlarda birer çapraz tonoz, ortadaki mukarnas dolgu olan kubbe dahil olmak üzere toplam üç adet kubbe ile örtülüdür. Son cemaat mahfiline ait kemerlerin dış yüzeyleri Selçuklu geleneğindeki benzer iki renkli taş ve tuğlaların dokuz çeşit geometrik örnek ile sıralandığı çini mozaik anlayışında bir teknikle yapılmıştır (Aslanapa 1986) (Şekil 4.302.).

Şekil 4.301. Muradiye camisi revağı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.302. Muradiye camisi kemerlerinde yer alan süslemeler (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Sultan II. Murad'ın Türbesi, 1451 tarihli ve kare planlı olarak, caminin güneybatısında yer alır (Şekil 4.303., 4.304.). Hazire alanında toplam 12 adet türbe bulunur bunlardan sekizi II. Murad türbesi'nin batısında, biri kuzeydoğusunda, diğer ikisi ise caminin

güneydoğusunda yer almaktadır (Şekil 4.305.). Türbe yapılarının malzemesi tuğla-
moloz taş almasıık döşemelidir. Her türbede farklı sayıda sanduka bulunmaktadır.
Sandukalar eşkenar olmayan dörtgen biçiminde olup temeli mermer döşeme taşları
üçgen veya işlemeli olarak yontulmuştur (Gabriel 1958).

Şekil 4.303. II. Murad türbesi (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Şekil 4.304. II. Murad türbesine ait ahşap saçak (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Şekil 4.305. II. Murad türbesinin batısında yer alan türbe yapıları (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Muradiye imareti, caminin kuzey doğu köşesinde dik yamacın kenarına yakın bir yerde inşa edilmiş olup 40 metre uzunluğunda 13 metre derinliğindedir. Çeşitli yıllarda onarım geçiren yapının ilk defa Gabriel'in (1958) kitabından rastlanılan planına kıyasla orijinal halini kaybettiği tespit edilmiştir (Altıntaş 2008). İmaret, günümüzde özel bir işletme tarafından restoran olarak kullanılmaktadır (Şekil 4.306.).

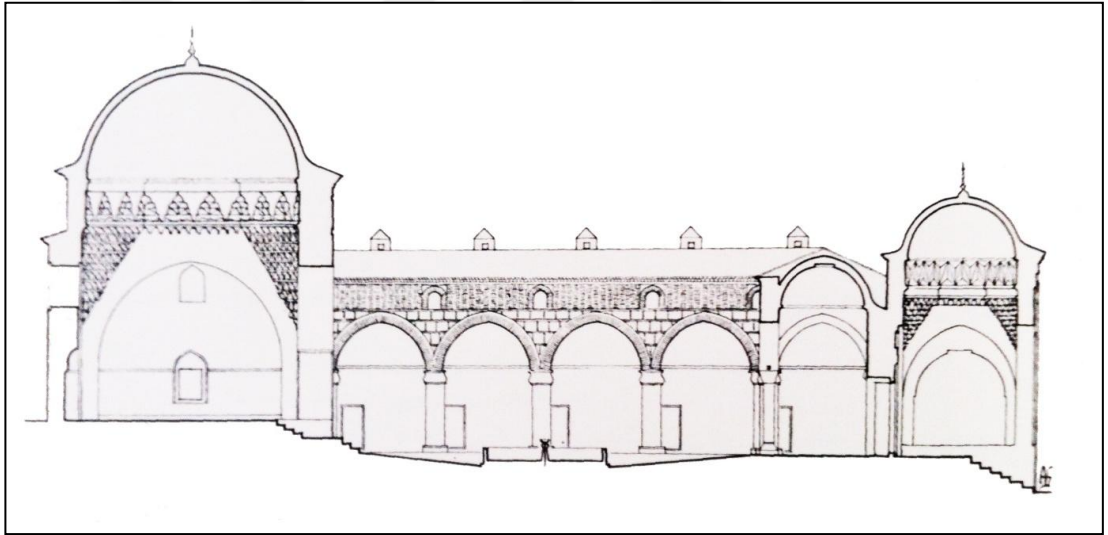

Şekil 4.306. Muradiye imareti (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Muradiye medresesi (Şekil 4.307., 4.308.), enine gelişmiş planı kubbeli dershanesinin, açık ve merdivenle çıkılan eyvanı ile erken dönem Osmanlı mimarisi yapıları içinde tek kalmış bir uygulamadır. Medreseye ait odalar aynalı çapraz tonozla örtülü, ocaklı ve nişlidir. Bu odalar önlerindeki açık mekanlarla birlikte kışın dersane olarak kullanıldığı, bir tanesinin müderrise ayrıldığı, açık eyvanın ise iyi havalarda dersane olarak kullanıldığı tahmin edilmektedir. Kubbeye örtülü olan yan revakların medresenin geçirdiği tamirlerden sonra yapıldığı düşünülmektedir (Kuban 2007). Medresenin avlusu içerisinde bir adet şadırvan yer almaktadır.

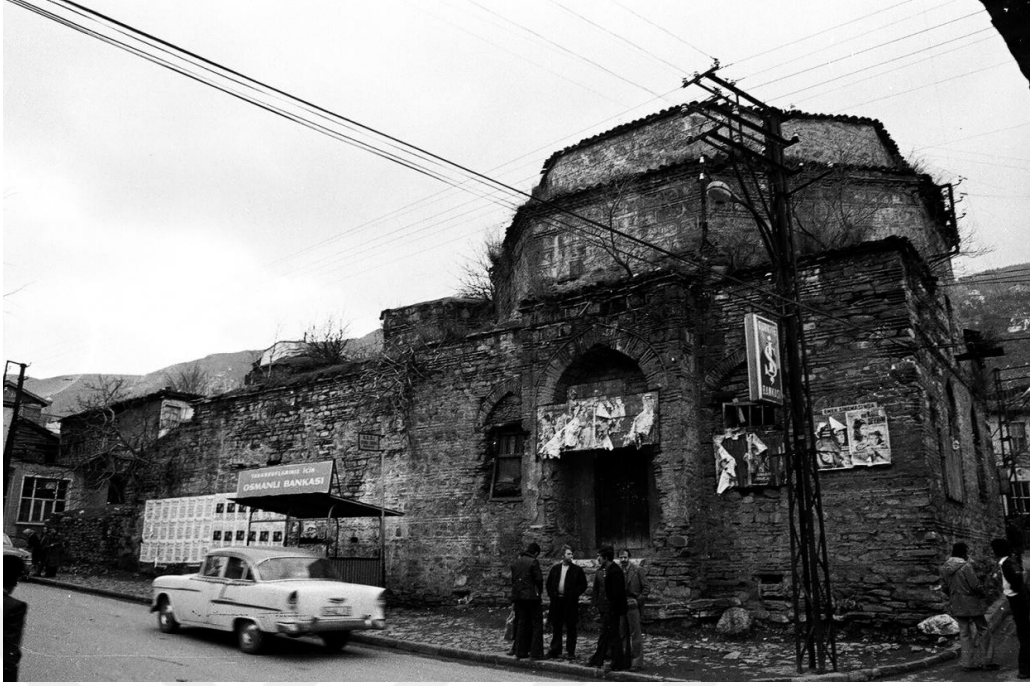

Şekil 4.307. Muradiye medresesi kuzey cephesi (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Şekil 4.308. Muradiye medresesinin uzunlama kesiti (Gabriel 1958)

Muradiye hamamı medresenin batısında bugünkü Kaplıca Caddesi üzerinde yer almaktadır (Şekil 4.309., 4.310.). Tuğla moloz taş almalı döşemelidir. Hamam, tonoz köşelilere oturtulan bir soğukluk, iki eyvanlı bir göbek taşı ve iki halvetten oluşmaktadır. Soğukluk kubbesi sıcaklığa göre büyütür, kapısı yandadır (Ayverdi 1966).

Şekil 4.309. 1975 yılına ait fotoğraf, Muradiye hamamı (V.G.M. Arşivi)

Şekil 4.310. Muradiye hamamı Şekil 4.309. ile aynı açıdan görünümü (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

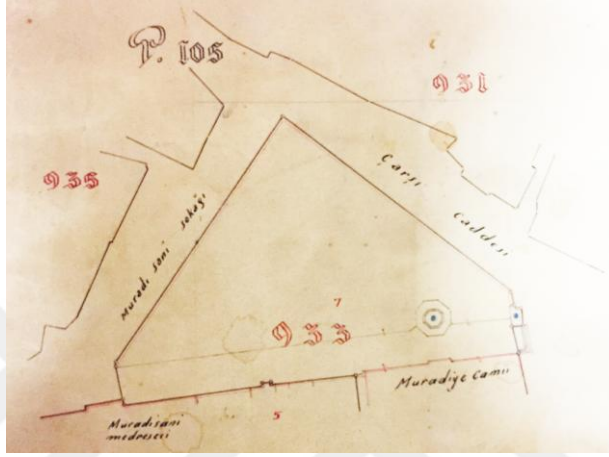
Muradiye Külliyesi'ne ait hazire alanı 9893.5 m²'dir. Hazire alanın doğusu 2012 yılına kadar bakımsız ve atıl durum kalmış ancak 2012 restorasyonu sonrasında alan 15.yy ortalarından 20. yy başlarına kadar tarihlenen mezar taşları, çeşitli mimari elemanlar, eşme, mektep ve dergah gibi yapılara ait kitabelerin de yer aldığı bir açık hava müzesine d n şt r lm ştir. Bu açık hava müzesi hazire alanın 1681.5 m²'sini kaplamaktadır (şekil 4.311.).

Şekil 4.311. Muradiye Külliyesi hazire alanı içerisinde yer alan mezar taşları ve açık hava müzesinin bir bölümü (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Ek olarak 1930 yılında revizesi yapılan Muradiye Külliyesi'nin yer aldığı kadastro paftasında caminin kuzeyinde günümüzde rekreasyon alanı olarak kullanılan arazinin vakıf arazi olduğu ve içerisinde hiç bir yapının olmadığı daha sonra 2012 yılında yapılan çevre düzenleme projesine göre bu alanın rekreasyon alanı olarak planlandığı ve halen bu amaç için kullanıldığı tespit edilmiştir (Şekil 4.312., 4.313.).

Şekil 4.312. 1930 yılında revizesi yapılan kadastro paftasında Muradiye camisine ait vakıf arazisi (Tapu ve Kadaströ 4. Bölge Müdürlüğü Arşivi)

Şekil 4.313. 'Muradiye Çevre Düzenleme Projesi' ne göre düzenlenen günümüzde rekreasyon alanı olarak kullanılan vakıf arazisi (B.B.B Tarihi Kültürel Miras Şube Müdürlüğü, 2012)

4.4.2.II. Murad (Muradiye) Külliye bahçesine ait yapısal öğeler

II. Murad (Muradiye) Külliyesine ait bahçe tasarımında yer alan yapısal öğeler; sınırlandırma elemanları, bahçe yapıları, patika ve yollar, su elemanları, aydınlatma, çiçek tarhları, diğer öğeler ana başlıkları altında değerlendirilerek elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir.

4.4.2.1. Sınırlandırma elemanları

Külliyyede, hazire alanın kaplıca caddesi tarafında taş örme duvar, istinat duvarları ve siyah ferforje sınır elemanları bulunmaktadır. Hazire alanının kaplıca caddesi tarafındaki taş örme duvar tuğla malzemeli üç sıra kirpi saçak ile sona erer ve üzeri kiremit kaplıdır. Duvar boyunca belli aralıklarla devam eden pencere açıklıkları vardır ve bu açıklıklar demir parmaklıklar ile kapatılmıştır (Şekil 4.314.). Diğer yandan, bu sınır elemanın eski dönemlere ait fotoğrafında kaplıca caddesi üzerindeki kısmının harpuştasız ve kirpi saçaksız olduğu görülmektedir (Şekil 4.315.).

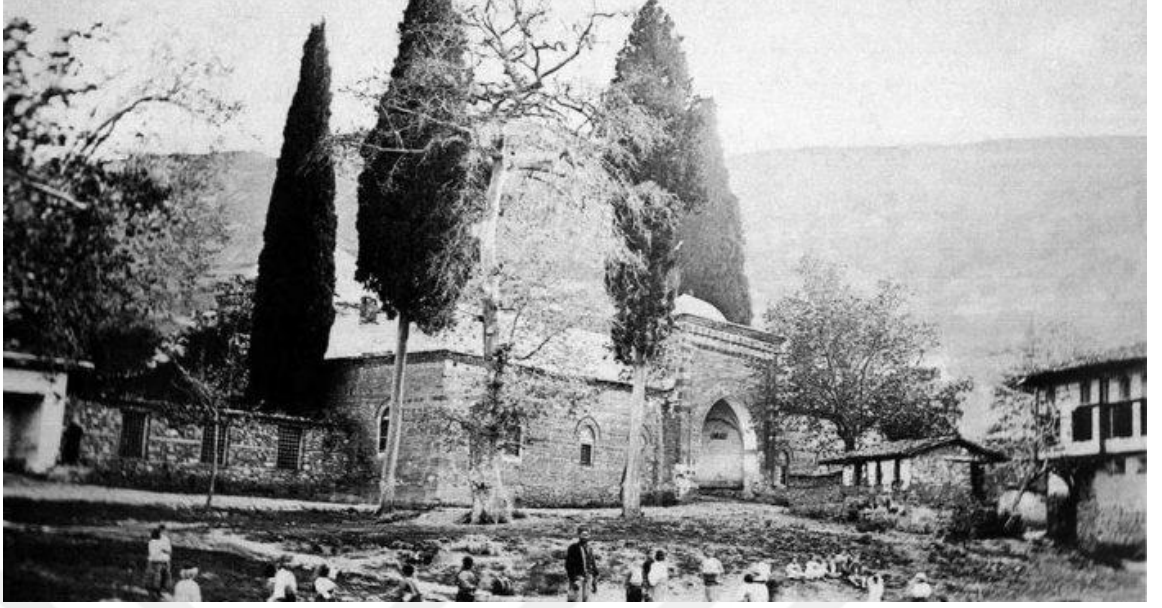

Şekil 4.314. Kaplıca caddesi üzerinde yer alan kuzey-güney aksı üzerindeki almaşık taş duvar sınır elemanı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.315. 1956 yılında günümüz Kaplıca Caddesi üzerinde yer alan kuzey-güney aksı üzerindeki taş duvar sınır elemanı (V.G.M. Arşivi)

Şekil 4.316'da verilen çekildiği tarih bilinmeyen fotoğrafta, pencere açıklı taş duvar sınır elemanının medresenin doğusunda da devam ettiği görülmektedir. Ancak günümüzde medresenin doğusundan başlayıp güney batısına kadar devam eden taş duvarın günümüze kadar gelemediği bunun yerine istinat duvarları üzerine daha sonradan kirpi parmaklıklı ferforje sınır elemanları eklendiği tespit edilmiştir (Şekil 4.317.).

Şekil 4.316. Tarihi bilinmeyen fotoğraf, Muradiye medresesi sağda ve pencere açıklıklı taş duvar solda (Anonim 2017t)

Şekil 4.317. Günümüzde taş örme duvar yerine olan istinat duvarı üzerine kirpi parmaklıklılı ferforje sınır elemanı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

4.4.2.2. Bahçe yapıları

Külliyeye bünyesindeki hazire alanı içerisinde kot farkları merdivenler ile çözülmüştür. Bu merdivenler hazire alanında açık hava müzesinin bulunduğu kısımda (Şekil 4.318.), hazire alanı girişinde (Şekil 4.319.), giriş aksının sonunda II. Murad türbesinin kuzeydoğusunda yer almaktadır (Şekil 4.320.). Caminin doğusunda yer alan Belkıs Hanım ve Akile Hanım Türbelerinin güneyinde taş malzemeli basamaklar yer alır (Şekil

4.321.). Hazire alanı içerisinde engelli kullanımına uygun şekilde yapılmış olan rampalarda bulunmaktadır (Şekil 4.322.).

Şekil 4.318. Açık hava müzesi alanındaki kesme taş malzemeli ikinci merdiven (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Hazire alanın giriş kapısında yer alan merdivenler eski döneme ait taş malzemelidir (Şekil 4.319.). Açık hava müzesinin bulunduğu bölümdeki merdivenler ise 2016 yılında biten restorasyon sonrası yapılmış ve kesme taş malzemelidir (Şekil 4.318.).

Şekil 4.319. Hazire alanı girişindeki taş malzemeli merdiven (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Hazire alanı giriş aksının doğusunda II. Murad türbesi önünde 4 metre genişliğinde basamaklar yer alır (Şekil 4.320.). Bu basamakların çekildiği tarih bilinmeyen Şekil 4.321.'deki fotoğrafta yaklaşık 1 metre civarında olduğu görülmektedir.

Şekil 4.320. II. Murad türbesi önündeki kesme taş malzemeli merdiven (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

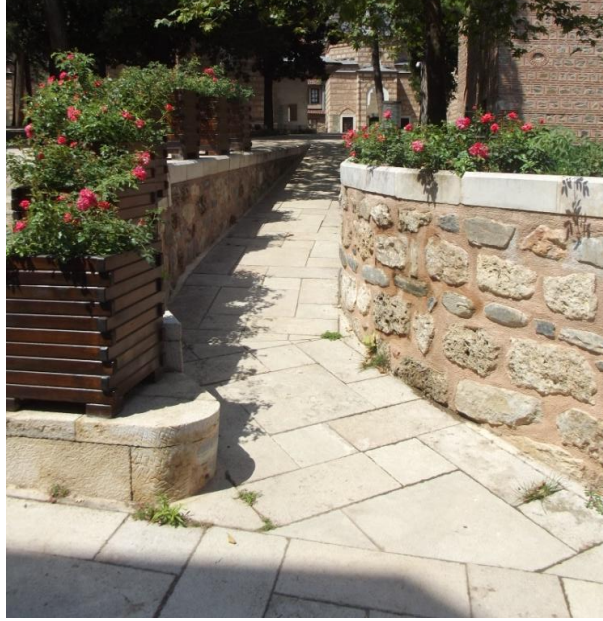

Şekil 4.321. Eski tarihli II. Murad türbesi önündeki kesme taş malzemeli merdiven (V.G.M. Arşivi)

Şekil 4.322. Belkıs ve Akile Hanımlar türbesinin güneyinde yer alan merdiven (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.323. II. Murad türbesi önünde bulunan rampa (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

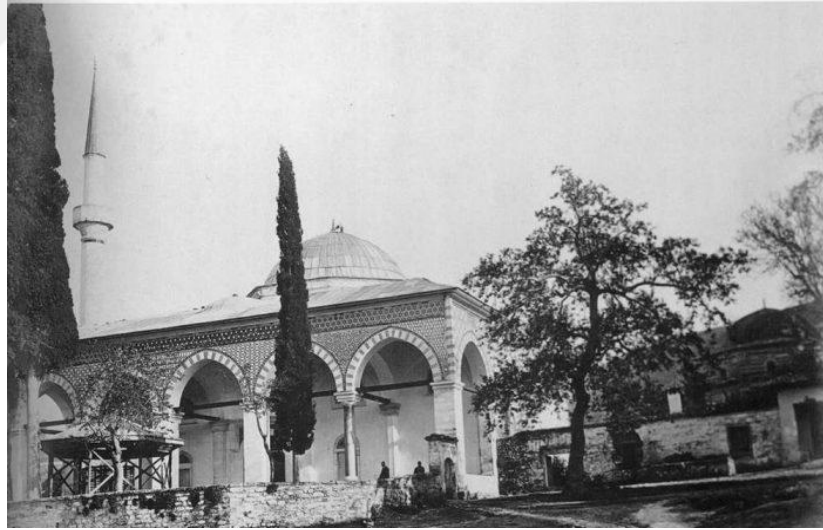

Şekil 4.324. Hazire alanı girişinde bulunan rampa (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Muradiye Külliyesinin bir ana/cümle kapısı bulunmamaktadır ancak külliyenin eski dönemlere ait fotoğraflarında caminin doğu ve batı sınırında günümüzde mevcut olmayan iki adet bahçe kapısı olduğu gözlemlenmiştir. Bunlardan ilki doğudaki girişte Cumhuriyetin ilk yıllarında çekilen bir fotoğrafta (Şekil 4.325.) görülmektedir. Batıda yer alan bahçe kapısına ait fotoğraf ise (Şekil 4.326.) 1916 yılında çekilmiştir. Ek olarak 2004 yılında hazırlanan 'Muradiye Camii Restorasyon Projesi'nde caminin doğu ve batı sınırında yer alan bahçe kapılarının eski dönemlerde buldukları yerlerinde olacakları şekilde sembolik olarak ve önerilen bahçe kapılarının mimarisinin aşağıda verilen fotoğraflardakine benzer olarak yapılması önerilmiş ancak bunun uygulanmadığı tespit edilmiştir. 'Muradiye Camii Restorasyon Projesi'nde yer alan öneri bahçe kapılarına ait plan ve görünüşler Şekil 4.327' de verilmiştir.

Şekil 4.325. Arkelog Erkin Emiroğlu tarafından Alman Konsolosluğundan temin edilen fotoğraf (Özer 2010)

Şekil 4.326. Solda: Muradiye camisi, ortada: bahçe kapısı, sağda: hazire alanının ait taş duvar, 1916 (Anonim 2017t)

Şekil 4.327. 'Muradiye Camii Restorasyon Projesi'ne ait doğu cephesi görünüşü (V.G.M. Arşivi)

Hazire alanına ait üç adet ferforje bahçe kapısı bulunmaktadır. Bunlardan ikisi hazire alanın kuzeyinde yer alan ve ziyaretçi giriş kapısı olarak (Şekil 4.328., 4.329.) kullanılan bahçe kapıları, diğeri ise hazire alanın 2. Murat Sokak üzerinde ziyaretçi kullanımında olmayan görevli araç girişine hizmet eden bahçe kapısıdır (Şekil 4.230.).

Hazire alanın kuzeyinde yer alan bahçe kapılarından ilki siyah renkli ferforje ve sürgülüdür. Bu bahçe kapısının açıklığı 2.26 m, yüksekliği 1.80 cm'dir. Diğeri ise, siyah renkli ferforje ve tek kanatlı olup açıklığı 1.20 cm, yüksekliği 1.80 cm, kanat uzunluğu 1.13 cm genişliğindedir. Hazire alanın doğusunda yer alan bahçe kapısı, siyah renkli ferforje ve çift kanatlı olup açıklığı 4 m, yüksekliği 2 m, kanatlarının her biri 2 m genişliğindedir.

Günümüzde ziyaretçi girişi olarak kullanılan kapının yerinde eski dönemlerde tek katlı bir bina olduğu (Şekil 4.331.) tespit edilmiştir ancak yapının işlevine dair bir bilgiye

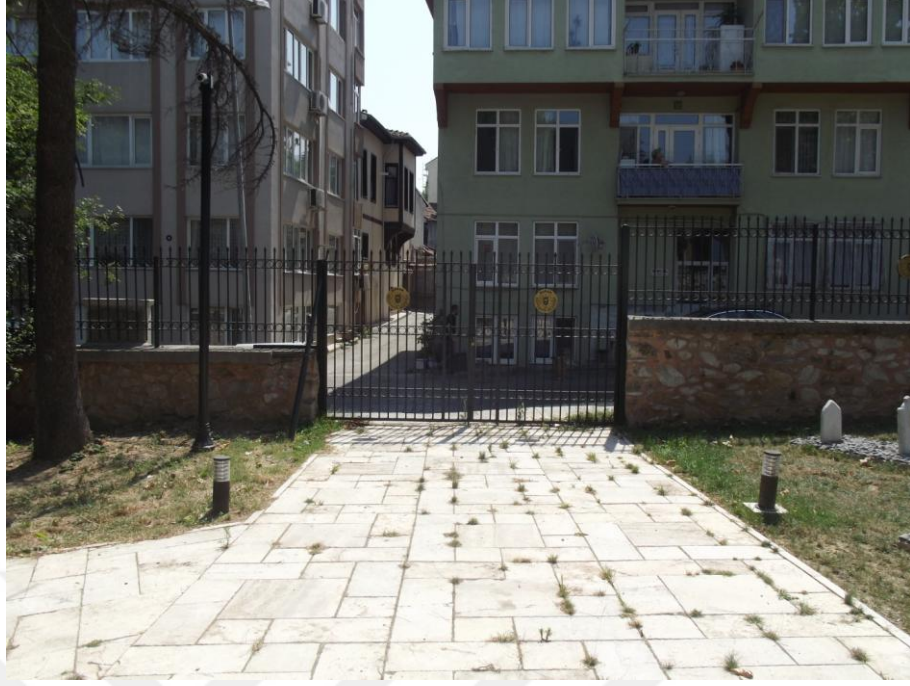
rastlanılmamıştır. Daha sonraki dönemlerde yapının tamamen ortadan kalktığı ve yerine dikdörtgen formda dikmelerden oluşan giriş takı yapıldığı belirlenmiştir (Şekil 4.332., 4.333.).

Şekil 4.328. Hazire alanına ait ferforje bahçe kapısı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.329. Hazire alanına ait ferforje bahçe kapısı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.330. Hazire alanında caminin güneydoğusunda yer alan ferforje bahçe kapısı
(Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.331. Hazire alanı girişinde yer alan tek katlı bina, tarihi bilinmiyor (Yalman 2011)

Şekil 4.332 Hazire alanı girişinde tak, tarihi bilinmiyor (V.G.M. Arşivi)

Şekil 4.333. Hazire alanı girişinde yer alan ferforje bahçe kapısı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Külliye birimleri arasında yalnızca medreseye ait iç avlu bulunmaktadır. Bu avlunun, büyüklüğü 276 m² olarak belirlenmiştir.

Külliye bünyesinde oturma birimleri yoktur. Özellikle turistik olarak oldukça ilgi çeken Muradiye Külliyesi hazire alanında oturma birimi olmaması alan kullanımını bakımından eksik kalmaktadır.

Külliye II. Murad (Muradiye) Camii, II. Murad türbesi ve Şehzade Mustafa Türbesinde olmak üzere üç adet kitabe mevcuttur. Muradiye camisinin kuzey cephesinde taç kapıda, 90x145 cm boyutlarında üç satırlık bir kitabe yer almaktadır (Şekil 4.334.). Caminin yapımıyla ilgili kitabede padişahın inşa emrini Hicri olarak 828 yılının Recep ayında (Mayıs-Haziran 1425) verdiği ve 830 yılının Muharrem ayında (Kasım 1426) tamamlandığından bahsedilmektedir (Gabriel 1958).

Şekil 4.334. Muradiye camisine ait kitabe (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

II. Murad türbesine ait kitabenin 1960'larda kaydedilen vakıf eser fişine göre; yapının inşa yılını bildirmemekte olup giriş kapısının üzerinde üç satır ve 52x186 cm boyutlarındadır (Şekil 4.335.). Diğer kitabe ise Şehzade Mustafa Türbesi'ne ait giriş kapısının üstünde yer almaktadır (Şekil 4.336.).

Şekil 4.335. II. Murad türbesine ait kitabe (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Şekil 4.336. Şehzade Mustafa türbesine ait kitabe (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

4.4.2.3.Patika ve yollar

Külliye alanının 3537 m²'sini zemin kaplamaları oluşturmaktadır. Hazire alanın girişinden başlayıp caminin sonlandığı hizaya kadar olan aksın Gabriel'in çizimleri ve günümüzdeki planıyla karşılaştırıldığında değişmediği tespit edilmiştir.

Hazire alanının 2016'da tamamlanan restorasyonundan önce hazire alanı içerisinde yer alan zemin kaplamalarının kayrak taşı olduğu restorasyon öncesi fotoğraflardan anlaşılmaktadır (Şekil 4.337., Şekil 4.338.). Günümüzde, külliye ait yaya dolaşım alanlarında farklı ebatlarda eskitme traverten malzemeli zemin döşemesi (Şekil 4.339.) ve yeşil alan üzerinde yer alan açık hava sergisine ait eserlerin yaya yolu üzerinde olmayan bölümlerinde aynı malzemeli küp formlu adım taşları kullanılmıştır (Şekil 4.340.). Ayrıca 'Muradiye Çevre Düzenleme Projesi'nde kayrak taşı olarak belirtilen hazire alanı içerisindeki yaya dolaşım yollarının da kesme taş olarak uygulandığı tespit edilmiştir.

Şekil 4.337. Restorasyon önceki kayrak taşı zemin döşemeleri (Anonim 2016a)

Şekil 4.338. Restorasyon sonrası eskitme traverten zemin döşemeleri (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.339. Muradiye Külliyesi farklı ebatlardaki eskitme traverten zemin döşemesi ve bordür detayı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.340. Açık hava sergi alanlarında yer alan adım taşları (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Ek olarak restorasyon öncesinde hazire alanının güneyinde yer alan mezar taşlarının ve yeşil alanın bakımsız ve düzensiz olduğu (Şekil 4.341.) ancak restorasyon sonrası bu alanın açık hava müzesi olarak düzenlenmesi ile birlikte günümüzde alan içerisinde yaya sirkülasyonuna da hizmet edecek kesme taş malzemeli bir aksın yer aldığı belirlenmiştir (Şekil 4.342.).

Şekil 4.341. II. Murad (Muradiye) Külliyesi'ne ait hazire alanının son restorasyonundan önceki durumu, 2010 (Anonim 2016c)

Şekil 4.342. II. Murad (Muradiye) Külliyesi'ne ait hazire alanının Şekil 4.341. ile aynı açıdan görünümü (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

4.4.2.4. Su elemanları

II. Murad (Muradiye) Külliyesinde üç adet çeşme, biri cami içerisinde olmak üzere beş adet şadırvan bulunmaktadır. Çeşmelerden ilki caminin doğu girişinin yanında, ikincisi caminin batısından geçen Kaplıca Caddesi üzerinde, üçüncüsü ise caminin güney doğusunda yer alan 2. Murat sokağı üzerindedir. Şadırvanlardan biri caminin kuzeyinde, diğer ikisi ise hazire alanı içerisindeki türbeler arasında yer almaktadır. Bunların dışında, Gabriel (1958) tarafından yazılan kitapta hazire alanı içerisinde tüm alanı aralıksız sulayan birden fazla su kanalından bahsedilmekte olup bu kanallara günümüzde rastlanılmamıştır.

Caminin doğu girişinde yer alan çeşmenin arkası ve önü sıva kaplıdır. Çeşme iki yanında dar uzun, ortasında geniş olmak üzere üç adet nişi vardır. Çeşmenin yalağı mermer malzemeli, saçağı ahşap ve oymalı olup çatısı kurşun kaplıdır. Osmanlı döneminde çekilmiş (Şekil 4.343.) fotoğrafta bugün sıva kaplı olan cephelerin (Şekil 4.344., 4.345.) yazı ve motiflerle bezeli olduğu görülmektedir.

Şekil 4.343. Osmanlı döneminde çekilmiş caminin doğu girişinde yer alan çeşmenin üzerindeki yazı ve motifler, Y. Mimar Engin Yenil'in koleksiyonundan (Özer 2010)

Şekil 4.344. Caminin doğusunda yer alan çeşmesnin Şekil 4.343. ile aynı açıdan görünümü (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

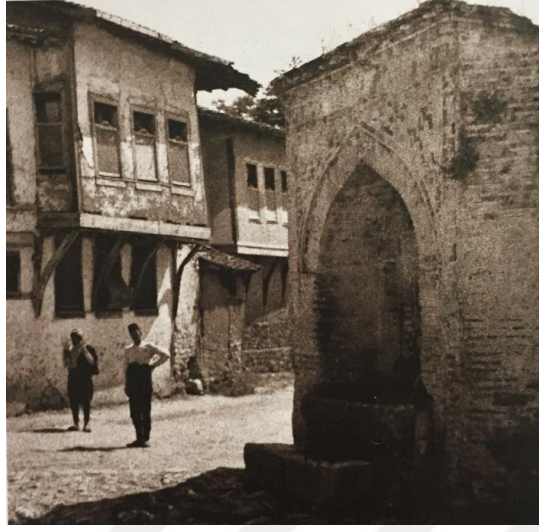

Şekil 4.345. Caminin doğusunda yer alan çeşme (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Kaplıca caddesi üzerinde medresenin batısında yer alan çeşmenin yalağı küfeki taşından, geriye kalan bölümleri tuğla malzemelidir (Şekil 4.346.). Bir adet musluğu vardır. 2 sıralı kirpi saçak ile sona erer. Üzerinde yapım yılına ait bir kitabe bulunmamaktadır ancak Oral'ın (1986) bildirdiğine göre; çeşme II. Murad zamanında yapılmıştır (Şekil 4.347.).

Şekil 4.346. Kaplıca Caddesi üzerindeki çeşme (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.347. Kaplıca Caddesi üzerindeki çeşmeye ait tarihi bilinmeyen fotoğraf (Yalman 2011)

Caminin güney doğusundaki bahçe duvarına dayalı 2. Murat sokak üzerinde belediye tarafından 2012 yılında yaptırılan bir adet yalağı, aynalığı ve musluğu bulunan mermer malzemeli çeşme yer almaktadır (Şekil 4.348.).

Şekil 4.348. 2. Murat Sokak üzerindeki çeşme (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Caminin kuzey avlusunda bulunan sekizgen formlu mermer malzemeli şadırvan 8 ahşap dikme üzerinde sekizgen kasağa oturtulan bir kubbe ile örtülüdür (Şekil 4.349.).

Dikmeler ve saçak ahşap oymalarla süslenmiştir. 8 adet musluk ve oturma birimi bulunmaktadır. Zemini ve su haznesi mermer malzemeli olan şadırvanın fiskiyesinin çevresi altın renkte metal kaplamalı korkulukları olan cam ile sınırlandırılmıştır. Korkulukların rengi ve malzemesi şadırvanın bütünü ile uyumlu olmadığından estetik bir görüntü oluşturmamaktadır.

Şekil 4.349. Muradiye camisi avlusundaki şadırvan (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şadırvanın 1991 yılına ait fotoğrafında günümüzdekinden farklı olarak mermer oturma birimlerinin yerinde ahşap malzemeli oturma birimlerinin yer aldığı, su haznesinin sekiz yüzeyli elmas formlu cam ile örtülü olduğu görülmektedir (Şekil 4.350., Şekil 4.351.).

Şekil 4.350. Muradiye camisi şadırvanı ve su haznesi, V.G.M. Arşivi (1991)

Şekil 4.351. Muradiye camisi şadırvanı ve su haznesi (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.3452. II. Murad türbesi önünde yer alan şadırvan (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Muradiye Külliyesi hazire alanı içerisinde yer alan iki şadırvandan biri II. Murad türbesi önünde yer alır. Mermer malzemeli ve sekizgen formdadır. Bir adet musluğu vardır ve günümüzde çalışır durumdadır ancak bakımsız görünmektedir (Şekil 4.352., 4.353.).

Şekil 4.353. II. Murad türbesi önündeki şadırvan detayı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Cem Sultan türbesi önünde yer alan şadırvan sekizgen formda, taş ve mermer malzemelidir. Sonradan tamir edildiği tahmin edilen şadırvanın cephelerinin derzleri estetik olmayan bir görüntü oluşturmaktadır ve çalışır durum değildir (Şekil 4.354., 4.355.).

Şekil 4.354. Cem Sultan türbesi önündeki şadırvan (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.355. Cem Sultan türbesi önündeki şadırvan detayı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Medreseye ait avluda yer alan diğer şadırvan ise mermer malzemeli olup sekizgen formdadır. Bu çalışma sırasında Muradiye medresesi restorasyonu devam etmekte olduğundan medreseye ait detaylı fotoğraflar eksik kalmıştır (Şekil 4.356.).

Şekil 4.356. 1981 yılına ait Muradiye medresesi avlusu ve şadırvanı, arkada açık eyvanlı dershane (Anonim 2017ş)

4.4.2.5. Aydınlatma

Küllüye bünyesinde yapıları vurgulamak amacıyla led aydınlatmalar (Şekil 4.357., 4.358.), hazire alanı içerisinde yer alan anıt ve olgun yaştaki ağaçları vurgulamak amacıyla spot armatürler kullanılmıştır (Şekil 4.359.). Caminin batı ve doğu cephelerinde yer alan kapıların yanında duvara monte aydınlatma elemanları bulunmaktadır (Şekil 4.360., 4.361.). Hazire alanı içerisindeki yaya yollarında elektrik donanımlı bodur aydınlatmalar yer alır (Şekil 4.362., 4.363.). Hazire alanı içerisinde bulunan açık hava müzesinin alanlarında bir tane yüksek spot aydınlatma hariç aydınlatma elemanı bulunmamaktadır (Şekil 4.364.). Hazire alanının çeşitli yerlerinde siyah yüksek dökme demir üzerinde güvenlik kameraları yer almaktadır.

Şekil 4.357. Yapıların çevresinde kullanılan led aydınlatma elemanları (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.358. Muradiye camisi kubbe ve minaresine ait cephe aydınlatması örneği
(Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Şekil 4.359. Anıt ve olgun yaştaki ağaçları vurgulamak amacıyla kullanılan spot aydınlatma elemanları (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.360. Muradiye camisinin batı cephesindeki duvara monte aydınlatmalar
(Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.361. Muradiye camisine ait duvara monte aydınlatma elemanın yakın görünümü
(Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.362. Yaya yolları boyunca kullanılan bodur aydınlatma elemanı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.363. Yaya yolları boyunca kullanılan bodur aydınlatma elemanlarının gece görünüşü (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Şekil 4.364. Açık hava müzesi alanındaki yüksek boylu spot aydınlatma (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

4.4.2.6. Çiçek tarhları

II. Murad (Muradiye) Külliyesinde bordür ve geometrik olmak üzere iki biçimde çiçek tarhı bulunmaktadır. Diğer yandan, ağaç dipleri de çiçek tarhı olarak değerlendirilmektedir. Bordür çiçek tarhlarında çok yıllık bitkilere yer verilirken geometrik çiçek tarhlarında mevsimlik çiçeklere yer verilmektedir (Şekil 4.365., 4.366., 4.367., 4.368., 4.369.).

Şekil 4.365. Çiçek tarhı ve çok yıllık çalılar (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.366. Bordür çiçek tarhı örneği (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.367. Geometrik çiçek tarhı örneği (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.368. Geometrik çiçek tarhı örneği (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.369. Ağaç altlarında yer alan çiçek tarhi örneği (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

4.4.2.7. Diğer öğeler

Hazire alanı içerisinde ahşap ve plastik malzemeli olmak üzere iki çeşit saksı kullanılmıştır. Saksılar kare formludur. Ahşap saksılar II. Murad türbesi'nin kuzey doğusunda yer alırlar (Şekil 4.370.). Beyaz renkli plastik saksılar ise I. Ahmed Türbesinin güney doğusunda rampa boyunca yer alırlar (Şekil 4.371.).

Şekil 4.370. II. Murad türbesi girişinde yer alan ahşap saksının yakından görünümü (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.371. I. Ahmed türbesi güney doğusunda yer alan plastik saksıların yakından görünümü (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Açık hava müzesinin yer aldığı alanda pişmiş toprak malzemeli küpler yer almaktadır (Şekil 4.372.).

Şekil 4.372. Açık hava müzesinde yer alan küpler (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Külliye bahçe bakımı açısından orta düzeyde yeterli bulunmuştur. Arazi çalışmaları sırasında mevsim geçişi aylarında külliye bahçesinin mevsimlik çiçek bakımı yeterince yapılmadığından alanda kötü görüntülere neden olduğu gözlemlenmiştir (Şekil 4.373.).

Şekil 4.373. Bakımsız çiçek tarhı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Hazire alanındaki yeşil alanlarda ciddi bir drenaj sorunu olmasının yanı sıra bilinçsiz sulama ile birlikte özellikle çim alanlarda su birikintilerine ve birikintilerin de sinek sorununun ortaya çıkmasına neden olduğu gözlemlenmiştir.

4.4.3.II. Murad (Muradiye) Külliye bahçesine ait bitkisel öğeler

Bu bölümde II. Murad (Muradiye) Külliye bahçesine ait bitkisel öğeler, bu öğelerin görsel ve işlevsel özelliklerine ait bulgular değerlendirilmiş ve verilmiştir.

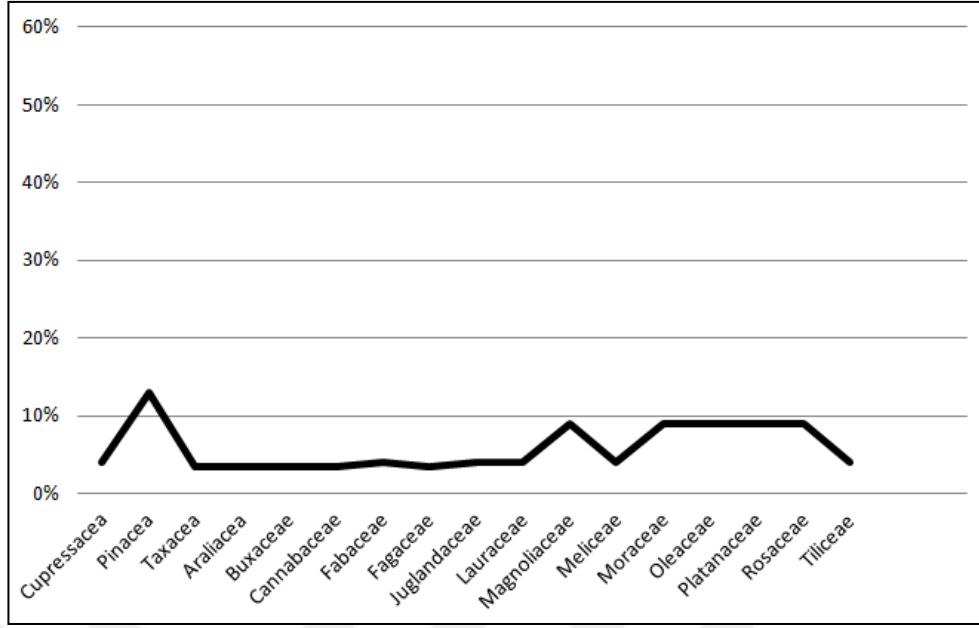
II. Murad (Muradiye) Külliye bahçesi toplam 8953 m² alandan oluşmaktadır. Külliye bahçesine ait toplam bahçe alanının 5468 m²'lik kısmı yeşil alan olarak değerlendirilmektedir. Yapılan çalışmalar sonucunda külliye alanı içerisinde 17 familya içerisinde yer alan 20 cins ve 23 takson tespit edilmiştir (Çizelge 4.10.). Tespit edilen taksonların %13'ünün Pincaea, her biri %9 olmak üzere Magnoliaceae, Moraceae, Platanaceae, Rosaceae her biri % 4 olmak üzere Cupressaceae, Taxaceae, Araliaceae, Buxaceae, Cannabaceae, Fabaceae, Fagaceae, Juglandaceae, Lauraceae, Meliaceae, Oleaceae, Tiliceae familyaları içerisinde yer aldıkları (Şekil 4.274.).belirlenmiştir.

Alandaki toplam takson sayısının 23 olduğu ve bu taksonlardan 20 tanesinin ağaç, 2 tanesinin çalı grubu ve 2 tanesinin ise sarılıcı/tırmanıcılar grubu içerisinde yer aldıkları belirlenmiştir. Alanda toplam ağaç ve çalı varlığının 236 adet olduğu tespit edilmiştir.

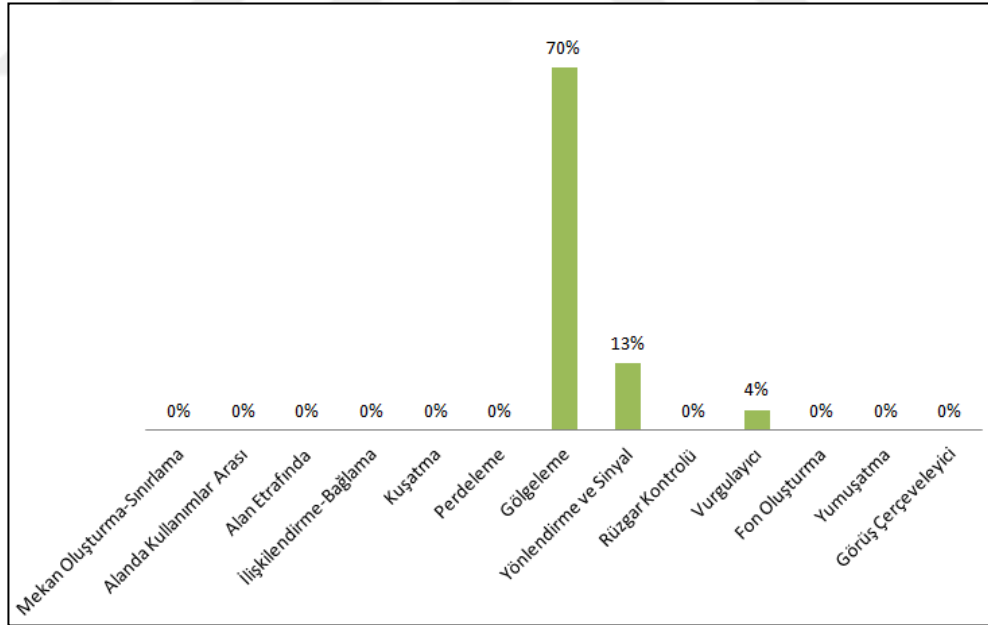
Çizelge 4.10. II. Murad (Muradiye) Külliyesine ait bitki türlerinin taksonomik gruplandırması

Taksonomik Grup	Familiya	Cins	Tür, Varyete, Kültüvar	Türkçe Adı
Gymnospermae	Cupressaceae	Cupressus	<i>Cupressus sempervirens</i> L.	Akdeniz servisi
	Pincaea	Cedrus	<i>Cedrus deodora</i> G. Don in Loud.	Himalaya Sediri
			<i>Cedrus libani</i> A. Rich.	Lübnan Sediri
		Pinus	<i>Pinus brutia</i> Henry.	Kızıl Çam
	Taxaceae	Taxus	<i>Taxus baccata</i> 'Pyramidalis'	Piramit Formlu Porsuk
Angiospermae	Araliaceae	Hedera	<i>Hedera helix</i> L.	Kaya Sarmaşığı
	Buxaceae	Buxus	<i>Buxus microphylla</i> Siebold & Zucc.	Küçük Yapraklı Şimşir
	Cannabaceae	Celtis	<i>Celtis australis</i> L.	Çitlembik
	Fabaceae	Robinia	<i>Robinia pseudoacacia</i> L.	Beyaz Çiçekli Yalancı Akasya
	Fagaceae	Quercus	<i>Quercus robur</i> L.	Saplı Meşe
	Juglandaceae	Juglans	<i>Juglans regia</i> L.	Adi Ceviz
	Lauraceae	Laurus	<i>Laurus nobilis</i> L.	Defne
	Magnoliaceae	Magnolia	<i>Magnolia grandiflora</i> L.	Büyük Çiçekli Manolya
			<i>Magnolia x soulangeana</i>	Yaprak Döken Manolya
	Meliaceae	Melia	<i>Melia azedarach</i> L.	Tesbih Ağacı
	Moraceae	Ficus	<i>Ficus carica</i> L.	Adi İncir
		Morus	<i>Morus alba</i> L.	Ak Dut
	Oleaceae	Fraxinus	<i>Fraxinus americana</i> L.	Amerikan Dişbudağı
	Platanaceae	Planatus	<i>Platanus occidentalis</i> L.	Batı Çınarı
			<i>Platanus orientalis</i> L.	Doğu Çınarı
	Rosaceae	Prunus	<i>Prunus domeastica</i> subsp. <i>italica</i>	Can Erik
Rosa		<i>Rosa</i> sp.	Gül	
Tiliceae	Tilia	<i>Tilia cordata</i> Mill.	Küçük Yapraklı Ihlamur	

Şekil 4.374. II. Murad (Muradiye) Külliye bahçesinde tespit edilen taksonların familyalara göre dağılımları

Şekil 4.375. II. Murad (Muradiye) Külliye bahçesinde tespit edilen taksonların görsel ve işlevsel özelliklerine göre dağılımı

Tespit edilen taksonlara ait dendrolojik, görsel ve işlevsel özellikler Çizelge 4.11'de verilmiştir. Tespit edilen taksonların %70'inin yalnızca gölgeleme, %4'ünün yalnızca vurgu, %13'ünün yalnızca yönlendirme-sinyal fonksiyonları ile kullanıldıkları belirlenmiştir (Şekil 4.375). Bununla birlikte aynı taksonlara ait olan bitkilerin farklı görsel ve işlevsel özellikleri ile farklı ya da aynı alan içerisinde kullanıldıkları da tespit edilmiştir. Tespit edilen taksonların %13'ünü kapsayan bu türler içerisinde yer alan *Platanus orientalis*'in (Doğu Çınarı) cami avlusunda ve cami yakın çevresinde ve *Platanus occidentalis*'in (Batı Çınarı) hazire alanı içerisinde türbe yanında hem gölgeleme hem de vurgu amacıyla, *Magnolia grandiflora*'nın ise (Büyük Çiçekli Manolya) hazire alanı bahçesinde hem gölgeleme hem de soliter olarak vurgu amacıyla kullanıldığı görülmüştür (Şekil 4.376).

Şekil 4.376. II. Murad (Muradiye) Külliye bahçesinde soliter olarak kullanılan *Magnolia grandiflora* (Büyük Çiçekli Manolya).

Küllüye alan sınırları içerisinde yer alan toplam altı adet tescilli anıt niteliğinde ağaç mevcuttur (Çizelge 4.12.). Bu ağaçların üç tanesi *Platanus orientalis* (Doğu Çınarı), bir tanesi *Platanus occidentalis* (Batı Çınarı), iki tanesi ise *Cupressus sempervirens* (Akdeniz Servisi) türlerine aittir. Külliye alanı içerisinde yer alan anıt ağaçlardan *Platanus orientalis* (Doğu Çınarı)'ten birer adet olmak üzere, II. Murad medresesinin, II. Murad imaretinin ve II. Murad türbesi'nin kuzeyinde, *Platanus occidentalis* (Batı Çınarı) türüne ait anıt ağaç ise II. Murad türbesi'nin batısında yer almaktadır. *Cupressus sempervirens* (Akdeniz Servisi) ise birer adet olmak üzere hazire alanının girişinde yer alan mezarların içerisinde ve şadırvanın güneyinde bulunmaktadır. Ayrıca medresenin kuzeyinden başlayarak II. Murad Camii'nin kuzey cephesinin sonunda biten yaya aksının başında, *Platanus orientalis* (Doğu Çınarı) ve II. Murad Camii şadırvanın güneyinde *Cupressus sempervirens* (Akdeniz Selvisi) türlerine ait anıt niteliğinde ağaçlar mevcuttur.

Ek olarak geçmiş yıllarda II. Murad türbesinin kuzeyinde yer alan *Platanus sp.* (Çınar) cinsine ait anıt niteliğinde olan ağacın günümüzde var olmadığı (Şekil 4.365) bu ağacın yaşlanarak içinin boşalması ile lodosla birlikte devrildiği, devrilen ağacın bir süre alanda bırakıldığı ancak daha sonra alandan uzaklaştırıldığı bilinmektedir. Günümüzde ölen bu ağacın yerine yine *Platanus orientalis* (Doğu Çınarı) türüne ait bir ağaç dikilmiştir (Şekil 4.377.).

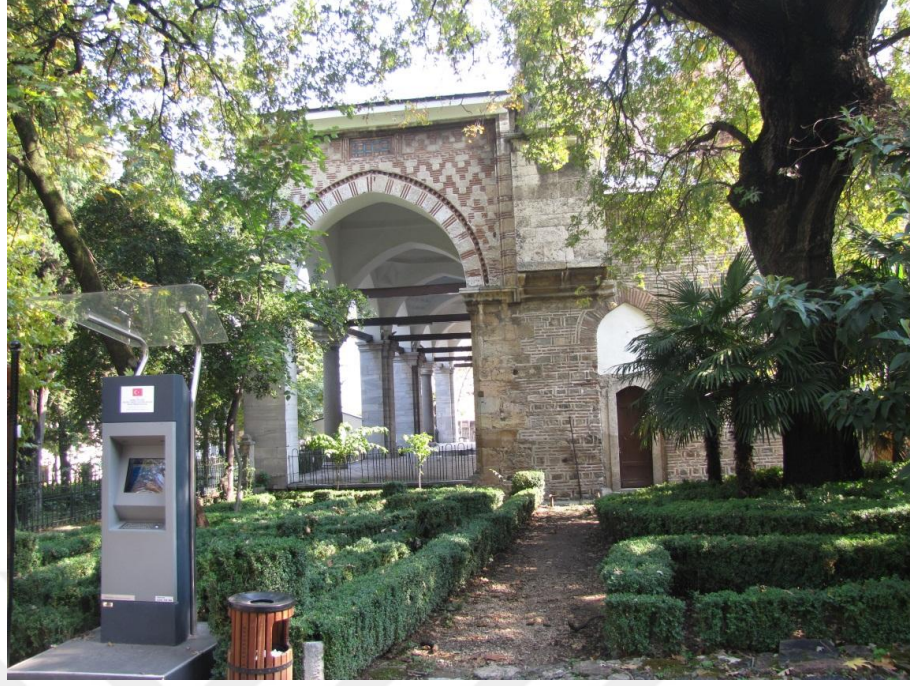
Şekil 4.377. Solda: Geçmiş yıllara ait fotoğrafta *Platanus orientalis* (Doğu Çınarı) türüne ait anıt ağaç (V.G.M. Arşivi), sağda: günümüzde aynı alana dikilmiş yeni *Platanus orientalis* (Doğu Çınarı) (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Çizelge 4.12. II. Murad (Muradiye) Külliyesi bahçesinde yer alan anıt ağaçlara ait künye bilgileri

II. Murad (Muradiye) Bahçesine Ait Tescilli Anıt Ağaçlar			
Bitki Adı:	<i>Platanus occidentalis (Batı Çınarı)</i>	<i>Platanus orientalis (Doğu Çınarı)</i>	<i>Cupressus sempervirens (Akdeniz Servisi)</i>
Ağaç no:	A109	A110	A111
Ağaç Kod:	OSM-109	OSM-110	OSM-111
Envanter Kod:	-	93	73-1
Yaşı-Yılı	120-2014	50-2014	120-2014
Konumu:	II. Murad türbesinin batısında.	II. Murad türbesinin kuzeyinde.	II. Murad medresesinin doğusunda hazire alanı içerisinde.
			

II. Murad (Muradiye) Bahçesine Ait Tescilli Anıt Ağaçlar			
Bitki Adı:	<i>Platanus orientalis (Doğu Çınarı)</i>	<i>Platanus orientalis (Doğu Çınarı)</i>	<i>Cupressus sempervirens (Akdeniz Servisi)</i>
Ağaç no:	A112	A113	A114
Ağaç Kod:	OSM-112	OSM-113	OSM-114
Envanter Kod:	73-2	-	5
Yaşı-Yılı	205-2014	190?-2014	275-2014
Konumu:	II. Murad medresesi kuzeyinde	II. Murad imaretinin kuzeyinde	II. Murad şadırvanının kuzeyinde
			

Şekil 4.379. 2012 yılında II. Murad (Muradiye) camisi batısında hazire alanı içerisinde yer alan *Buxus sp.* (Şimşir) çitleri (V.G.M. Arşivi)

Şekil 4.380. II. Murad (Muradiye) camisi batısında hazire alanı içerisinde günümüzde *Buxus sp.* (Şimşir) çitleri yerinde yer alan çim alan ve çiçek tarhı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Şekil 4.381. II. Murad (Muradiye) türbesi kuzeyinde yer alan *Buxus sp.* (Şimşir) çitleri ve çalılar, V.G.M. Arşivi (Tarihi Bilinmiyor)

Şekil 4.382. II. Murad (Muradiye) türbesi kuzeyinde yer alan çim alanların Şekil 4.380. ile aynı açıdan görünümü (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Şekil 4.383. 2012 yılında II. Murad (Muradiye) camisi batısında yer alan *Buxus sp.* (Şimşir) çitleri ve ağaçlar (V.G.M. Arşivi)

Şekil 4.384. II. Murad (Muradiye) camisi batısında yer alan ve Şekil 4.372. de verilen alanın aynı açıdan görünümü (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Şekil 4.385. 1991 yılında Cem Sultan türbesinin doğusunda yer alan şimşir *Buxus sp.* (Şimşir), diğer çalı ve ağaçlar (Anonim 2017ş)

Şekil 4.386. Cem Sultan türbesinin doğusunda yer alan ve Şekil 4.374. de verilen alanın aynı açıdan görünümü (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Şekil 4.387. 1991 yılında II. Murad (Muradiye) Türbesinin doğusunda yer alan şimşir *Buxus sp.* (Şimşir), diğer çalı ve ağaçlar (Anonim 2017ş)

Şekil 4.388. II. Murad (Muradiye) türbesinin doğusunda yer alan ve Şekil 4.376. da verilen alanın aynı açıdan görünümü (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

Diğer yandan, restorasyonu yapılan medresenin avlusu için gerçekleştirilen farklı aylara ait arazi çalışmalarında, avluda yer alan ağaç ve çalı grubuna ait bitkilerin tamamının alandan uzaklaştırıldığı görülmüştür (Şekil 4.389., 4.390.).

Şekil 4.389. Restorasyon çalışmaları sırasında Muradiye medresesi avlusu ve şadırvanı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2016)

Şekil 4.390. Restorasyon çalışmaları sırasında Muradiye medresesi avlusu ve şadırvanı (Fotoğraf: Gülşah MERCAN 2017)

bir otopark alanı bulunmamakta bundan dolayı özel araçlar veya gezi otobüsleri külliye yakın sokaklara park etmek durumunda kalmaktadır. II. Murad (Muradiye) Külliyesini ziyaret edeceklere hizmet edebileceği düşünülen 1/1000 ölçekli turistik gezi rotası hazırlanarak Ek 18'de sunulmuştur.

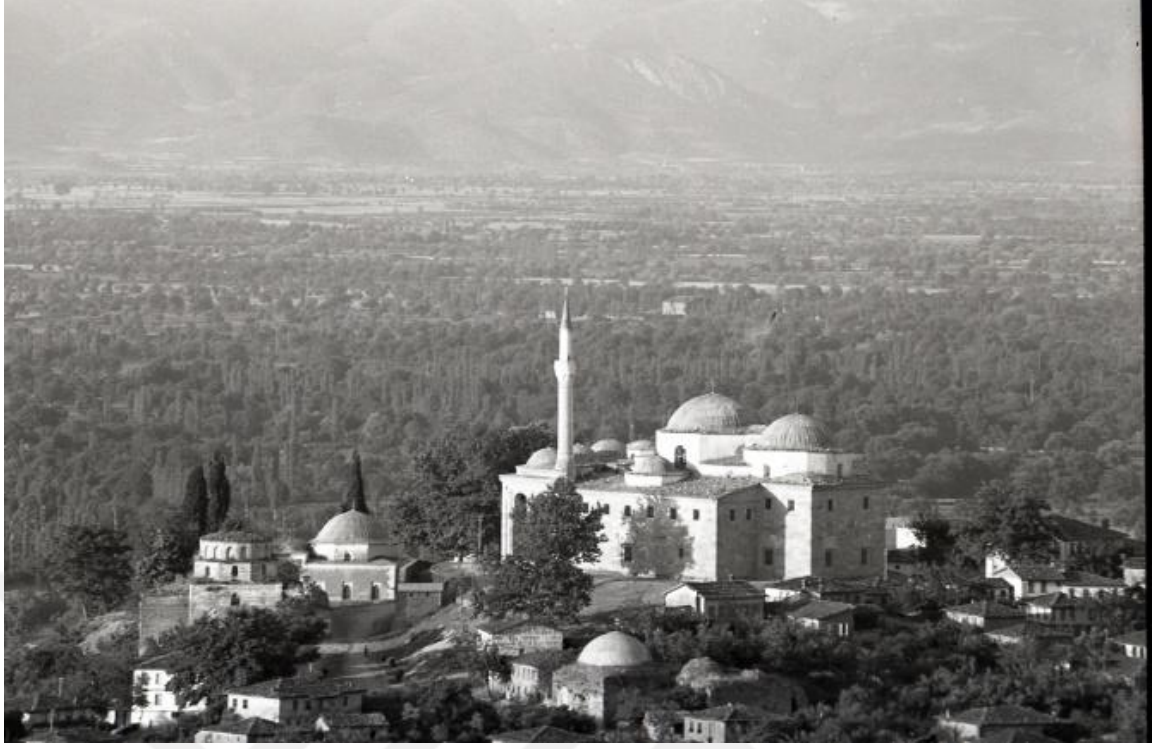
5. SONUÇ

Çalışma kapsamında, Osmanlı Dönemi'nde Bursa ilinde inşa edilmiş sultan külliyelerinden olan I. Murad (Murad Hüdavendigâr), Yıldırım Bayezid, Yeşil, II. Murad (Muradiye) külliyelerine ait yapısal, bitkisel öğeler ve ulaşım akslarının daha önceki veriler ile karşılaştırılması ve günümüzdeki durumlarının tespit edilerek değerlendirilmesi yapılmıştır.

I. Murad (Murad Hüdavendigâr), Yıldırım Bayezid, Yeşil, II. Murad (Muradiye) külliyelerinin inşa edildiği yerlerin Bursa ovasına hakim yerler olduğu ve külliyelere ait olan birimlerin belirli bir plan şekli izlenilmeden seçilen arazinin topoğrafik yapısına uygun bir şekilde konumlandırıldığı (Cantay 2002) görülmüştür. Farklı yıllarda çekilmiş fotoğraflar incelendiğinde, külliyeler için seçilen yerleşim alanlarının büyük ölçeklerde oldukları ve aynı zamanda topoğrafik konumları nedeniyle uzun yıllar boyunca Bursa kentinin birçok yerinden kolaylıkla görülebildiği ancak son on yıllarda ortaya çıkan hızlı, plansız ve çok katlı yapılaşma neticesinde bu yapıların kent baskısı altında kalması nedeniyle algılanmalarının güç hale geldikleri belirlenmiştir (Şekil 5.1, 5.2, 5.3, 5.4).

Şekil 5.1. Üstte: 1890'lar Çekirge Mahallesi ve I. Murad Külliyesi (Dostoğlu 2011),
Altta: 2007 yılı Çekirge Mahallesi ve I. Murad Külliyesinin benzer açıdan görünümü
(Gönül 2012)

Şekil 5.2. Üstte: 1940'lı yıllar Yıldırım Bayezid Külliyesi, Altta: 2011 yılı Yıldırım Külliyesi (V.G.M. Arşivi)

Şekil 5.3. Üstte: 1940'lı yıllar Yeşil Külliyesi (V.G.M. Arşivi), Altta: Günümüzde Yeşil Külliyesi (Fotoğraf: Gülşah MERCAN, 2017)

Şekil 5.4. Üstte: 1940'lı yıllar II. Murad (Muradiye) Külliyesi (Kırayoğlu 2012), Altta: Günümüzde II. Murad (Muradiye) Külliyesi (Fotoğraf: Gülşah MERCAN, 2016)

Yapılan literatür araştırmalarında Osmanlı bahçe kùltüründe külliyelele özgü bir bahçe anlayışına rastlanılmamıştır ancak arazi çalışmaları ve eski dönemlere ait bazı planlarda Osmanlı saray bahçelerinde ve konut bahçelerinde yer verilen yapısal ve bitkisel ögelere külliye bahçelerinde de yer verildiği tespit edilmiştir. Külliye bahçelerinin tamamında ilk göze çarpan peyzaj yapıları çeşme ve şadırvanlardır. Yeşil Külliyesi'ne ait çeşmeler ve I. Murad Külliyesi'ne ait şadırvanın mermer yüzeilerine sonradan eklenen granit elemanlar dışında külliyelele ait çeşme ve şadırvanların orijinal hallerine en yakın şekilde günümüze kadar gelebilmiş yapısal elemanlar oldukları görülmüştür. Eski planlar ve fotoğraflardan da görülmüştür ki, şadırvanların üzerindeki üst örtü ve su haznesi kafesleri günümüz ile farklılıklar göstermektedir. İlk yapıldıkları dönemde bu üst örtülerin varlığına ilişkin bir bilgiye önceki çalışmalar ve verilerde rastlanılmamıştır ancak bu yapıların hafif strüktürlü olmaları nedeniyle günümüze kadar ulaşamamaları da mümkün gözükmektedir. Diğer yandan, Muradiye camisine ait bağımsız çeşme üzerinde yer alan kalem işleri çeşmenin restorasyonu esnasında göz ardı edilerek ortadan kaldırıldığı ve bu durumun çeşmenin orijinalliğine zarar verdiği belirlenmiş olup çeşme ile ilgili olarak aslına uygun olarak restorasyonun yeniden ele alınması için gerekli işlemlerin başlatılması büyük önem taşımaktadır.

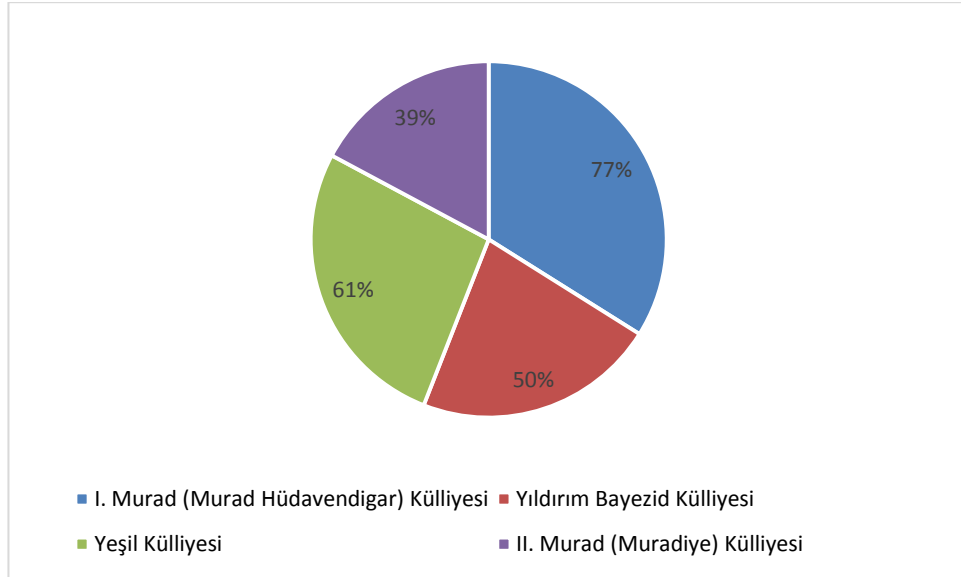
1958 yılında Gabriel tarafından çizilen I. Murad külliyesi vaziyet planında rastlanılan köşk olarak bahsi geçen fakat günümüze gelememiş bu peyzaj yapısının, hem manzara noktasında hem birden fazla olması önceki dönemlerde bu alanda köşk ile birlikte kameriyelerin de varlığı ihtimalini güçlendirmektedir.

Arazi çalışmaları esnasında rastlanılan duvar kalıntıları Yıldırım Bayezid külliyesinin duvarlar ile çevrelenmiş olabilme ihtimalini oldukça kuvvetlendirmektedir. Nitekim Cantay'ın (2002) da belirttiği gibi külliyelerin duvar ile çevrelenme durumu 100 yıl önce Anadolu Selçuklularına bağlı Eşefoğlu Süleyman Külliyesi'nde Beyşehir'de karşımıza çıkmakta daha sonra Bursa'da en erken tarihli Orhan Bey Külliyesi'ne ait yapılar etrafında da devam etmekte, Yıldırım Bayezid'in Mudurnu ve Bolu'da yaptırdığı külliyelerinde de görülmektedir. Bununla birlikte, Yıldırım Bayezid devrinden sonra inşa edilen Yeşil Külliyesine ait günümüze gelemeyen çevre duvarlarının da olduğu Cantay (2002) tarafından bildirilmektedir.

İncelenen külliye bahçe büyüklükleri ve kullanılan sert zemin alanları bakımından değerlendirildiğinde; en büyük bahçeye sahip külliye 10662 m² ile "Yeşil külliyesi" olduğu, en küçük bahçeye sahip külliye ise 7077 m² ile "I. Murad Hüdavendigâr külliyesi" olduğu tespit edilmiştir. Diğer yandan toplam bahçe alanı içerisinde yer alan sert zeminlerin 6509 m² ile Yeşil külliyesinde en fazla miktarda yer aldığı, bunu 5434 m² ile I. Murad (Murad Hüdavendigâr) külliyesinin izlediği belirlenmiştir (Çizelge 5.1.). Diğer yandan toplam bahçe alanları içerisinde yer alan sert zeminler oransal olarak değerlendirildiğinde en yüksek oranda sert zemine sahip külliye I. Murad (Murad Hüdavendigâr) külliyesi olduğu bunu Yeşil külliyesinin izlediği saptanmıştır (Şekil 5.5.).

Çizelge 5.1. Külliye bahçe ve sert zemin alanları

	I. Murad (Murad Hüdavendigâr) Külliyesi	Yıldırım Bayezid Külliyesi	Yeşil Külliyesi	II. Murad (Muradiye) Külliyesi
Toplam Bahçe Alanı	7077m ²	9052 m ²	10662 m ²	8953 m ²
Toplam Sert Zemin Alanı	5434 m ²	4556 m ²	6509 m ²	3510 m ²

Şekil 5.5. Külliye bahçeleri sert zemin oranları

Araştırma sonucunda, 2012 yılı restorasyonlarından sonra külliyelerde eskitme traverten ve granit olmak üzere 2 tip zemin döşeme malzemesi kullanıldığı belirlenmiş, ancak

eski fotoğraf ve literatür taramalarında ise tüm külliyelerde yer alan patika ve yollarda doğal moloz taş malzemenin kullanıldığı gözlemlenmiştir. Yeşil ve I. Murad (Murad Hüdavendigâr) külliyelerinde kullanılan zemin döşeme malzemelerinin (granit ve eskitme traverten) çeşitliliği mevcutta istinat duvarlarının ve bahçe duvarlarının birimleri ayırması ile birlikte külliye alanında bütünlük algısını bozmaktadır. Yıldırım Bayezid Külliyesinde yer alan anıt eserlerin kesme taş malzemesi ile üç kota ait zemin döşemelerinde kullanılan eskitme traverten malzeme, rekreasyon alanı dahil, külliye bütünü olarak algılanmasını sağlamakta ancak külliye alanı ile rekreasyon alanındaki kullanım farkını tanımlamamaktadır. Muradiye külliyesinde ise hazire alanı ve medrese önünden başlayan yaya yolunda kullanılan eskitme traverten malzeme ise, külliye ait anıt eserlerin taş ve tuğla malzemeli duvar örgüsüne uygun olmayarak tarihi dokunun bütünlüğünü bozmaktadır.

I. Murad (Murad Hüdavendigâr), Yıldırım Bayezid, Yeşil ve II. Murad (Muradiye) külliyelerinde engebeli topografya nedeniyle istinat duvarları mevcut olup alan içerisinde sınırlandırma elemanı etkisi vermektedirler. Ancak daha sonraki yıllarda mevcut istinat duvarları üzerine vandalizmi önlemek amacı ile ferforje sınırlandırma elemanları eklendiği belirlenmiştir. Eklenen ferforje sınırlandırma elemanlarından yalnızca Yeşil medreseye ait olanlar tarihi doku ile uyumlu olup diğer külliyelerde yer alan sınırlandırma elemanlarının ise tarihi doku ile uyumlu olmadığı belirlenmiştir.

Engibeli araziler üzerine kurulan külliye bahçelerinde birimler arası bağlantılar merdivenlerle sağlanmaktadır. Muradiye külliyesi ve Yıldırım Bayezid camisine ait avlu dışında kalan külliyelerde rampa mevcut değildir ve bu nedenle de engelliler için erişilebilir alanlar olmadığı belirlenmiştir. Külliye bahçelerinde tarihi dokuyu bozmayacak şekilde merdiven ve rampa kullanımları birlikte sağlanmalıdır.

Muradiye, I. Murad (Hüdavendigâr) ve Yeşil külliyelerinde yer alan yüksek boylu yaya yolu aydınlatmaları ve bodur yaya yolu aydınlatmaları tek tip olmasına karşın alanın mimari dokusuyla uyumlanmamaktadır. Yeşil külliyesinde yer alan yüksek boylu yaya yolu ve bodur yaya yolu aydınlatmaları da mimari dokuya uymamasının yanı sıra yüksek yaya yolu aydınlatmalarının çeşitliliğinin çok olması alanda bütünlük algısını bozarak karmaşa yaratmaktadır. Gece saatlerinde anıtsal eserlerin algılanabilirliğinin artırılması amacıyla cephe aydınlatmaları kullanılmaktadır ancak bu amaçla kullanılan yüksek spot

aydınlatmalar büyük ölçüleri ve mimarı dokuya uygun olmayan görüntüleri ile özellikle gündüz saatlerinde anıt eserler çevresinde estetik olmayan görüntülerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

I. Murad (Murad Hüdavendigâr), Yıldırım Bayezid, Yeşil külliyelerinde yer alan tüm oturma birimlerinin ferforje ayaklı ve ahşap oturaklı olduğu, II. Murad (Muradiye) Külliyesi'nde ise oturma birimlerine yer verilmediği belirlenmiştir. İçerisindeki türbelerin çokluğu nedeniyle yoğun ziyaretçi çeken Muradiye Külliyesi'ne ait hazire alanında engelliler de düşünülerek oturma birimlerine yer verilmesi önem taşımaktadır.

Külliyeleere ait birimlerin bahçelerini ve avlularını birbirine bağlayan bahçe kapılarının ferforje detaylarının farklı yıllara ait restorasyonlarda değiştiği görülmüştür. Muradiye ve Yeşil Külliyesi bahçe kapıları ferforje detaylarına göre I. Murad (Hüdavendigâr) Külliyesine ait bahçe kapılarının tarihi dokuya nispeten daha fazla uyumlu oldukları gözlemlenmiştir. Bununla birlikte, Muradiye camisi'nin doğusunda ve batısında yer alan günümüzde var olmayan taş malzemeli bahçe kapılarının eski fotoğraflardan yararlanarak aslına uygun yapılması tarihi dokunun sürekliliği açısından önemli olacaktır. Diğer yandan Muradiye Külliyesi hazire alanında yer alan giriş takı, günümüzde alanda yer alan tarihi doku ile uyumsuz levhaya kıyasla görsel ve işlevsel olarak daha etkilidir. Bu nedenle hazire alanı girişini ziyaretçiler için daha tanımlı hale getirebilecek alanın mimari özelliklerine uygun olarak tasarlanacak bir giriş takı önerilmektedir.

Külliye alanlarında kullanılan aydınlatmaların mimari dokuya uyumluluğun sağlanması için bu donatı elemanlarının yer aldığı külliyeleere ait yapıların malzeme çeşidine veya mimari çizgisine uygun tasarımlar geliştirilmeli/tercih edilmelidir.

Oturma birimleri için; Osmanlı bahçe sanatı içerisinde var olan köşk, kamelya ve taht gibi yapısal peyzaj öğeleri tercih edilmesi önerilmektedir.

Geçmiş yıllarda I. Murad (Murad Hüdavendigâr) ve Yeşil külliyelerine ait birimleri birbirinden ayıran asfalt kaplı araç yollarının günümüzde yayalaştırılmış olması külliyelerin bütünlüğüne ilişkin önemli adımlardan biri durumundadır. Tüm külliye alanların içerisindeki yollar yayalaştırılmış, araç giriş çıkışı yalnızca görevli ve hizmetli araçlar olmak üzere kontrollü bir şekilde sağlanmaktadır. Külliyeleere ait otopark

alanlarının olmaması külliye çevresinde park halindeki araçların yoğunluğuna neden olmakta bu da külliye çevresinden alanların estetik görüntüsünü bozarak algılanmasını engellemekte bunun yanında yayaların dolaşımını da etkilemektedir. Bu nedenle gerekli planlama ve tasarım çalışmaları yapılarak külliyelerde ziyaretçi otoparkları oluşturulmalıdır.

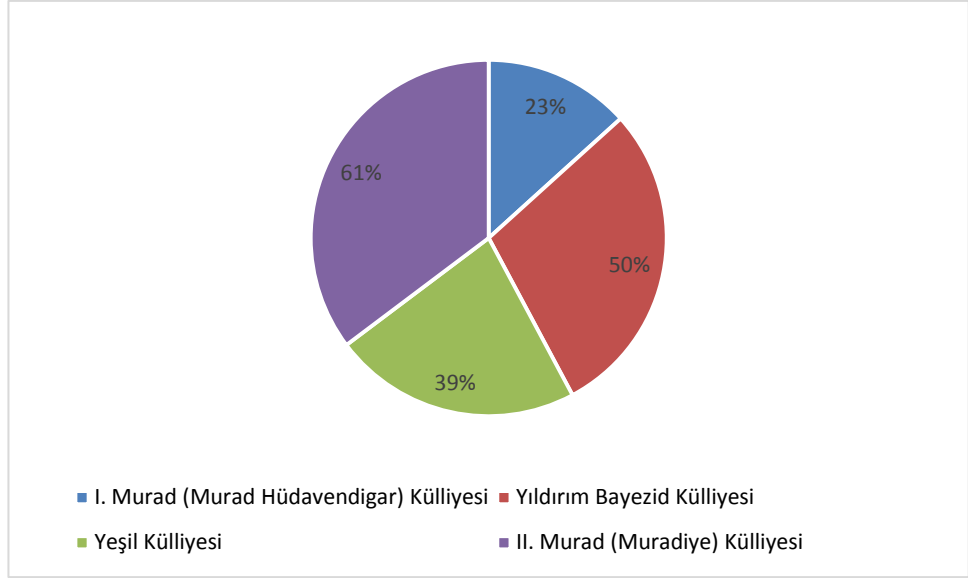
Bütün bunlar gerçekleştirilir iken tarihsel dokuya uyumlu ve onu destekleyecek algılanabilirliği arttıracak ve kültürel peyzajın sürdürülebilirliğini sağlayacak donatı elemanları seçilmelidir. Alanlarda uygulanacak zemin döşemelerinin anıtsal eserlerle uyumlu olmasına dikkat edilmeli, kullanımlar arası farkların malzeme çeşitliliği ile değil döşeme şekli ile sağlanmasına özen gösterilmelidir.

İncelenen külliye alanlarının varlığı bakımından değerlendirildiklerinde; 5443 m² ile yeşil alan varlığının en fazla olduğu külliye II. Murad (Muradiye) külliyesi olduğu, en az yeşil alan varlığının ise 1643 m² ile I. Murad (Murad Hüdavendigâr) külliyesinde bulunduğu saptanmıştır (Çizelge 5.2.).

İncelenen külliye alanlarında yeşil alanların oranı %61 ile en yüksek II. Murad (Muradiye)" külliyesinde, en düşük ise %.23 ile 'I. Murad Hüdavendigâr' külliyesinde olduğu saptanmıştır (Çizelge 5.2.). Diğer yandan toplam bahçe alanları içerisinde yer alan yeşil alanlar oransal olarak değerlendirildiğinde en yüksek oranda yeşil alana sahip külliye II. Murad (Muradiye) Külliyesi olduğu bunu Yıldırım Bayezid Külliyesinin izlediği belirlenmiştir (Şekil 5.6.).

Çizelge 5.2. Külliye alanlarına ait bahçe ve yeşil alan miktarları

	I. Murad (Murad Hüdavendigâr) Külliyesi	Yıldırım Bayezid Külliyesi	Yeşil Külliyesi	II. Murad (Muradiye) Külliyesi
Toplam Bahçe Alanı	7077m ²	9052 m ²	10662 m ²	8953 m ²
Toplam Yeşil Alan	1643 m ²	4496 m ²	4113 m ²	5443 m ²

Şekil 5.6. Külliye bahçeleri yeşil alan oranları

Literatür araştırmalarında Osmanlı bahçelerinde kullanılan bitkisel materyallerin ağırlıklı olarak Gymnospermae grubuna ait familyalarda yer alan türlerden oluştuğu (Atasoy 2002) bildirilmesine rağmen incelenen külliye alanlarında, Angiospermae grubuna ait familyalar içerisinde yer alan türlerin (geniş yapraklı) çeşitlilik itibariyle Gymnospermae grubu içerisinde yer alan türlerden daha fazla oldukları belirlenmiştir (Çizelge 5.3.). Bununla birlikte, kullanım adedi bakımından ise Gymnospermae grubu içerisinde yer alan türlerin külliye bahçelerinde daha fazla miktarda oldukları tespit edilmiştir.

Çizelge 5.3. Külliye bahçelerinde yer alan taksonların taksonomik gruplara göre dağılımları

Taksonomik Grup	I.Murad (Murad Hüdavendigâr) Külliyesi - Takson Sayısı	Yıldırım Bayezid Külliyesi - Takson Sayısı	Yeşil Külliyesi - Takson Sayısı	II. Murad (Muradiye) Külliyesi - Takson Sayısı
Gymnospermae	4	7	8	5
Angiospermae	22	30	25	18

Külliye alanlarında bitkisel materyalde Osmanlı kültüründe önemli yeri olan *Platanus orientalis* (Doğu Çınarı), *Cupressus sempervirens* (Akdeniz Servisi), *Rosa sp.* (Gül) türleri sıklıkla kullanılmıştır. *Platanus orientalis*'in (Doğu Çınarı) anıt eserlerin hemen

yanında, cami avlularında ve camilerin yakın çevresinde kullanıldıkları, *Cupressus sempervirens*'in (Akdeniz Servisi) ise mezar ve türbelerin yakın çevresinde tercih edildikleri görülmüştür. Bu iki türe ek *Tilia cordata*'nın (Küçük Yapraklı Ihlamur) da külliye sınırları içerisinde sık olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Diğer yandan, çiçek tarhları ve saksılarda mevsimlik çiçeklerin yanı sıra yaygın olarak *Rosa sp.*'nin (Gül) kullanıldığı belirlenmiştir.

Türk bahçelerinde en çok kullanılan bitkiler arasında *Platanus sp.*(Çınar), *Salix sp.* (Söğüt), *Magnolia sp.* (Manolya), *Cupressus sp.* (Servi), *Pinus sp.* (Çam) türleri bulunmaktadır (Nurlu ve Erdem 1994). İncelenen külliye bahçelerinde bu türlerden çok fazla sayıda bitkinin bulunduğu görülmüştür. Diğer yandan, gelişme yapıları itibariyle bazı olumsuzluklar gösteren ve genellikle yabancı yurtlu olan *Ailanthus altissima* (Kokar Ağaç), *Robinia pseudoacacia* (Beyaz Çiçekli Yalancı Akasya) gibi istilacı türlerin, yine sonraki onarımlar esnasında alanlara eklenildiği düşünülen ve tarihi dokular ile uyumsuz olan *Magnolia soulangeana* (Yaprak Döken Manolya), *Eriobotrya japonica* (Malta Eriği), *Chaenomeles japonica* (Japon ayvası), *Washingtonia filifera* (Çöl Palmiyesi) gibi türlerin de külliye bahçelerinde yer aldıkları tespit edilmiştir.

Külliye bahçelerine sonradan eklenen ve yukarıda örnekleri verilen türler doku olarak anıt eserler ile yeterince uyum göstermemekte ve aynı zamanda estetik, işlevsel özellikleri bakımından istenilen etkileri gösterememektedir. Dolayısıyla bu türlerin zaman içerisinde sahadan uzaklaştırılması ve yerlerine Osmanlı bahçesi kimliğini temsil eden türlerin dikilmesi külliye ve bahçelerinin algı gücünün daha fazla artmasına yol açacaktır.

Anıt ağaç varlıkları bakımından yapılan değerlendirmeler en fazla anıt ağaç varlığının 13 adet ile Yeşil Külliyesinde, 8 adet ile Yıldırım Bayezid, her biri 6 adet olmak üzere en az anıt ağaç varlığının ise I. Murad ve II. Murad (Muradiye) külliyelerinde olduğu tespit edilmiştir. Külliyelerde yer alan anıt ağaçların *Cupressus sempervirens* (Akdeniz Servisi) ve *Platanus orientalis* (Doğu Çınarı) ve *Tilia cordata* (Küçük Yapraklı Ihlamur) türlerine ait oldukları belirlenmiştir. Külliye bahçeleri içerisinde yer alan ve anıt niteliği taşıyan ağaçların koruma ve bakım işlemlerinin özenli bir şekilde yürütülmesi aynı zamanda dışsal ve diğer faktörler ile kuruyan veya bozulan ağaçların yerine aynı türde ağaçlar dikilerek sürekliliğin sağlanması büyük önem taşımaktadır.

Diğer yandan, külliye bahçeleri içerisinde yer alan ve Osmanlı bahçelerinde yaygın olarak kullanılan *Qercus sp.* (Meşe), *Magnolia sp.* (Manolya), *Tilia sp.* (Ihlamur) gibi diğer türlere ait ağaçların dendrokronolojik olarak incelenmesi ve anıt niteliğinde olabileceklerin de bu kapsama alınması sağlanmalıdır.

Külliye bahçelerinde sık kullanılan türlerden biri olan *Cupressus sp.* (Servi) sütun formu oluşu ile cami minaresi, *Tilia sp.* (Ihlamur) yuvarlak formu ile Osmanlı mimarisinde yaygın olarak kullanılan kubbeye benzerliği, pitoresk formu ile anıtsal bir görünüme sahip olan *Platanus sp.* (Çınar)'un anıt eserlerin çevresinde kullanılarak yapıların mimarisini desteklemesi estetik olarak da Osmanlı bahçelerinde bitki kullanımlarının rastlantısal olmadığını göstermektedir.

Lale Devrinden sonra yabancı bahçe düzenlemeleri, saray ve kasırlara alınan Alman, Fransız, İtalyan bahçe mimarları ve bahçıvanların buralarda görevlendirilmesiyle Osmanlı bahçelerinin karakteri değişmiş ve Batıdan etkilendikçe başlangıçtaki kurgudan uzaklaşmıştır (Evyapan 1990). 19. yy'dan itibaren Avrupa etkisiyle gelen barok ve ampir üslupların başlattığı değişim süreci geleneksel çizgiyi tehdit eder hale gelmiştir (Eldem 1973).

Bu bağlamda, Muradiye külliyesinin hazire alanına ait 2012 vaziyet planında ve fotoğraflarında, 1970'li yıllara ait Yeşil medresesi fotoğrafında Osmanlı bahçe anlayışına uymayan İtalyan-Rönesans ve Fransız-Barok bahçelerine benzer şekilde geometrik formu çitlere rastlanılmıştır.

1855 yılında meydana gelen depremde hasar gören yapılardan birisi olan Muradiye Camii minaresinin onarımı için Fransız mimar Leon Parville Bursa Valisi Ahmet Vefik Paşa tarafından görevlendirilmiştir. Bu mimarın gerçekleştirmiş olduğu onarımlar pek çok yapının üslubu ile uyum içerisinde olmamıştır (Altıntaş 2008). Bu durum daha sonraki dönemlerde bahçelerde görülen farklı unsurların (geometrik formu çitler) bu onarımlar esnasında bu mimarın etkisiyle ortaya çıkabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Muradiye Külliyesi'nde, 2012 yılı sonrası gerçekleştirilmiş olan restorasyon çalışmalarında doğal taş zeminler (kayrak taşı) ve mevcut yeşil alanlar kaldırılarak sert zemin alanları arttırılmış bununla birlikte Osmanlı bahçesine uymayan İtalyan-

Rönesans ve Fransız-Barok bahçe tasarımlarında görülen Buxus (Şimşir) ile sınır teşkil eden bitkisel tasarımlar kaldırılmıştır. Ancak yerine herhangi bir kimliği olmayan ağaçlandırılmış yeşil alan ve çim alan tanziminden öteye gidemeyen uygulamaların yapıldığı tespit edilmiştir.

İncelenen külliye bahçelerinde amorf ve bordür şekilli çiçek parterlerinin yer aldığı ve genellikle bu parterlerde aynı takson veya renkten çiçeklerin kullanıldıkları belirlenmiştir. Nitekim, Ayvazoğlu'da (1995) Türk bahçelerinde yer alan çiçek tarhlarının Fransız bahçelerinde olduğu gibi mozaik teşkil edecek şekilde karışık olarak düzenlenmediğini, aynı renkten kümeler halinde çiçeklerin kullanılarak güzelliği sadelikle tamamladığını bildirmektedir.

Diğer yandan, çiçek parterlerinin kış aylarında boş bırakılması bahçelerin bakımsız görünmesine neden olmaktadır. Bu olumsuz durumun giderilebilmesi amacıyla çiçek parterlerinde kış aylarında da mevsimlik döngüyü tamamlayacak türlerin kullanılması, parterlerin boşluksuz bir şekilde bakımlı ve estetik görünmesini sağlayacaktır.

Arazi çalışmaları sırasında I. Murad (Murad Hüdavendigâr), Yıldırım Bayezid, Yeşil külliyesi alan sınırları içerisinde ve II. Murad (Muradiye) alan sınırının hemen yanında rekreasyon alanları düzenlendiği gözlemlenmiştir. Düzenlenen bu rekreasyon alanlarında kullanılan bitkisel ve yapısal peyzaj öğelerinin yanı sıra kentsel donatı elemanlarının da buldukları yerdeki tarihi doku ile uyumlu olmadıkları gözlemlenmiş bu alanlarda yer alan tüm peyzaj öğelerinin tarihi dokuya uyum sağlayacak şekilde tekrar tasarlanması gerekliliği belirlenmiştir.

Gerçekleştirilen çalışmalar esnasında külliye bahçeleri bakımlarının yetersizliği gözlemlenmiştir. İncelemeler sonucunda külliye bahçeleri bakımından sorumlu olan özel bir ekibin olmadığı, bakım işlerinin yerel yönetimlerce diğer genel işler çerçevesinde ele alındığı görülmüştür. Bu durum, külliye bahçelerinde bakım ile ilgili işlemlerin zamanında ve etkin bir şekilde yapılmasını engellemekte ve gelen ziyaretçiler bundan olumsuz etkilenmektedir. Bu olumsuzlukların giderilebilmesi için yerel yönetimlerce sadece külliyelerin bakımlarıyla ilgilenecek ekipler oluşturulmalı, oluşturulacak ekipler bakım konularında eğitime tabi tutulmalı ve aynı zamanda ciddi bir şekilde denetlenmelidir.

Payitaht Bursa içerisinde yer alan ata mirası külliyelerin gelecek nesillere aktarılabilmesi bu eserlerin fiziki ve kültürel kimliklerinin korunması ile mümkündür. Bu çerçevede, bu eserlerin sahiplenilmesi ve kent kimliği içerisinde geçmişe köprü kuracak nitelikleri ile sürdürülebilir kullanımlarının devam edebilmesi bugün ve daha sonra gerçekleştirilecek bakım ve restorasyon çalışmalarında son derece dikkatli olunması zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır. Koruma ve kullanma ilkesi çerçevesinde geçmiş ile bugün arasındaki süreçte külliyelere ait yapısal ve bitkisel öğelerin bir değişim geçirdiği aşikârdır. Bu değişimden en fazla etkilenen öğeler ise bitkisel öğeler, zemin döşemeleri ve bahçe kapılarıdır. Burada görülen en büyük problemlerden bir tanesi de külliyelere ait yapısal ve bitkisel rölemlerin eksikliğidir. Nitekim bu çalışma kapsamında tüm bu unsurları içeren planlar oluşturulmuş ve gelecekteki süreç için bir mihenk taşı olarak ortaya konmuştur. Bu uygulamaların içerisinde peyzaj mimarlarının da yer aldığı bir ekip ile Bursa'da yer alan tüm anıt eserler için gerçekleştirilmesi bundan sonraki aşama için hayati önem taşımaktadır.

KAYNAKLAR

- Acun, F. 2005.** Osmanlı şehirlerinde devlet ve sivil toplum. *Sivil Toplum Dergisi*, 3(10): 51-59.
- Akdoğan, G. 1995.** Dünden bugüne bahçe kültürümüz. *Sanat Dünyamız*, 58: 7-14.
- Akozan, F., 1969.** Türk külliyesi, Vakıflar Dergisi, 8: 303-308.
- Altıntaş, Z. 2008.** Muradiye külliyesi ve haziresindeki türbeler, *Yüksek Lisans Tezi*, ÇOMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Çanakkale.276 s.
- Aliağaoğlu, A., Uğur, A. 2016.** Osmanlı şehri. *Süleyman Demirel Üni. Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (38): 203-226.
- Anonim, 2012.** Bursa Doğa Turizmi Eylem Planı 2013-2017. T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, II. Bölge Müdürlüğü, Bursa.
- Anonim, 2013.** Bursa vakfiyeleri-I. Bursa Kültür A.Ş., Bursa.
- Anonim, 2016a.** Sultan külliyesi. <http://alanbaskanligi.bursa.bel.tr/wp-content/uploads/sultan-kulliyeleri.pdf> (Erişim Tarihi: 17 Ağustos 2016).
- Anonim, 2016b.** <http://alanbaskanligi.bursa.bel.tr/fotograf-arsivi/> (Erişim Tarihi: 01 Ekim 2016).
- Anonim, 2016c.** <http://alanbaskanligi.bursa.bel.tr/wp-content/uploads/2015/07/mume22.jpg> (Erişim Tarihi: 11 Eylül 2016).
- Anonim, 2017 a.** Kuruluş ve roma dönemi. <http://www.bursahakkinda.com/tarih.htm> (Erişim Tarihi: 13 Haziran 2017).
- Anonim, 2017 b.** Bursa'nın Bizans dönemi. http://bursagocmuzesi.com/?page_id=115 (Erişim Tarihi: 13 Haziran 2017).
- Anonim, 2017 c.** Bursa'nın fethi. <http://www.turktarihim.com/bursanin-fethi.html> (Erişim Tarihi: 14 Haziran 2017).
- Anonim, 2017 d.** Bursa iklim değerleri. <https://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx?m=BURSA> (Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2017).
- Anonim, 2017 e.** http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059: (Erişim Tarihi: 16 Temmuz 2017).
- Anonim, 2017 f.** <http://www.nufusu.com/il/bursa-nufusu> (Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2017).

Anonim, **2017g.** <http://www.kgm.gov.tr/Sayfalar/KGM/SiteTr/Bolgeler/14Bolge/iller/IlBursa.aspx> (Erişim Tarihi: 14 Eylöl 2017).

Anonim, 2017 ğ. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Bursa#Ula.C5.9F.C4.B1m> (Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2017).

Anonim, 2017 h. I. Murad hüdavendigar külliyesi. <http://www.bursakulturturizm.gov.tr/TR,133559/i-murad-hudavendigar-kulliyesi-brosuru.html> (Erişim Tarihi: 08 şubat 2017).

Anonim, 2017 ı. Yıldırım Bayezid külliyesi. Bursa Büyükşehir Belediyesi, Bursa.

Anonim, 2017i. Yeşil külliyesi. <http://www.bursakulturturizm.gov.tr/TR,133551/yesil-kulliyesi-brosuru.html> (Erişim Tarihi: 08 şubat 2017).

Anonim, 2017j. Muradiye külliyesi. <http://www.bursakulturturizm.gov.tr/TR,132330/muradiye-kulliyesi-brosuru.html> (Erişim Tarihi: 08 şubat 2017).

Anonim, 2017 k. <http://timeoutbursa.blogspot.com.tr/2012/04/dr-galip-uzunca-cocuklugumun-cekirgesi.html> (Erişim Tarihi: 08 şubat 2017).

Anonim, 2017 l. <https://library.calvin.edu/hda/node/4478> (Erişim Tarihi: 08 şubat 2017).

Anonim, 2017m. Yıldırım Bayezid Türbesi. <http://mbs.bursa.bel.tr/TombsYBayezid.aspx> (Erişim Tarihi: 08 şubat 2017).

Anonim, 2017n. <https://ericrossacademic.wordpress.com/2011/12/08/some-architectural-delights-in-bursa-turkey/> (Erişim Tarihi:06 Mart 2017).

Anonim, 2017o. Edebiyatçıların dili, gezginlerin gözü ile Bursa. <http://bursadazamandergisi.com/manset/edebiyatcilarin-dili-gezinlerin-gozuyle-bursa-3028.html> (Erişim Tarihi: 29 Ocak2017).

Anonim, 2017ö. <http://www.loc.gov/pictures/collection/ahii/> (Erişim Tarihi:06 Mart 2017).

Anonim, 2017p. https://archnet.org/sites/1917/media_contents/7461 (Erişim Tarihi: 06 Mart 2017).

Anonim, 2017r. <http://cdm16786.contentdm.oclc.org/cdm/ref/collection/buildings/id/3046> (Erişim Tarihi:06 Mart 2017).

Anonim, 2017s. Muradiye külliyesi. <http://www.bursakulturturizm.gov.tr/TR,132330/muradiye-kulliyesi-brosuru.html> (Erişim Tarihi: 08 şubat 2017).

Anonim, 2017ř. <https://dome.mit.edu/discover> (Erişim Tarihi: 06 Mart 2017).

Anonim, 2017t. <https://www.bursadabugun.com/galeri/yasam/burasi-eski-bursanin-gobegi-1916/7.html> (Erişim Tarihi: 06 Mart 2017).

Aslanapa, O. 1986. Osmanlı devri mimarisi: Orhan Gazi'den başlayarak sonuna kadar padişahlara göre değişimi. İnkılap, İstanbul, 568 s.

Atasoy, N. 2002. Hasbahçe: osmanlı kültüründe bahçe ve çiçek. Aygaz, İstanbul, 367 s.

Aydemir, S., Aydemir, Ş., Ökten, N., Öksüz, A.M., Sancar, C., Özyaba, M. 1999. Kentsel Alanların Planlanması ve Tasarımı, Karadeniz Teknik Üniversitesi Ders Notları No:54, Trabzon, 477 s.

Ayvazoğlu, B. 1995. Nerde O Eski Bahçeler, O Eski İstanbul. Sanat Dünyamız, 58: 85-93.

Ayverdi, E. H. 1966. Osmanlı mimarisinin ilk devri: Ertuğrul, Osman, Orhan Gaziler, Hüdavendigâr ve Yıldırım Bayezid 630-805(1230-1402). Fetih Cemiyeti, İstanbul, 565 s.

Cantay, G. 2002. Osmanlı külliyelerinin kuruluşu. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara, 258 s.

Cansever, T. 2006. İslam'da şehir ve mimari. Timaş Yayınları, İstanbul, 236 s.

Çetintaş, S. 1952. Bursa darüşşifası. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Çetin, O. 2006. İlk Osmanlı hastanesi Bursa Yıldırım darüşşifası (Bursa mahkeme sicillerine göre) . Göz Nurunu Koruma Vakfı, İstanbul, 158 s.

Çelik, D. 2004. Kentsel peyzaj tasarımı kapsamında tarihi çevre yenileme çalışmalarının peyzaj mimarlığı açısından araştırılması: Beypazarı örneği, *Doktora Tezi*, AÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Ankara.

Dostoğlu, N. T, 2011. Osmanlı döneminde bursa. AKMED, Antalya, 414 s.

Eldem, S. H., 1973. Eski Türk bahçeleri. T.C. Kültür Bakanlığı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Elbas, A., 2013. I. Murad (Murad Hüdavendigâr) Külliyesi ve çevresi gezi rehberi. Bursa Kültür A.Ş., Bursa, 55 s.

Erdoğan, E., 1996. Anadolu avlularının özellik ve düzenleme ilkeleri üzerinde karşılaştırmalı bir araştırma, *Doktora Tezi*, AÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Ankara.

Erdoğan, E., Erdinç, L. 2009. Peyzaj yapıları. Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 146 s.

Erdoğan, E., Yazgan, M.,E., Köylü, P., 2003. Türk bahçesi kimliği üzerine bir araştırma, Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri.

Evyapan, G. 1990. Türk Bahçesinde Batı Etkileri. Yapı Dergisi, 98:46-50.

Gabriel, A. 1958. Bir türk başkenti bursa. Bursa Osmangazi Belediyesi, Bursa, 114 s.

Gönül, M., 2012. Bursa sevdalısı olmak. *Bursa'da Yaşam Dergisi*.188-194.

Günalp Selman, Ö. 1999. Doğu ve batı kültürlerinin Osmanlı bahçe mimarisindeki belirleyici rolü ve İstanbul örneğinde son dönem Osmanlı bahçelerinin düzenleme prensipleri. Osmanlı Mimarlığının 7 yüzyılı 'Uluslararası Bir Miras'. 25-26-27 Kasım 1999, İTÜ Taşkışla Kampüsü, İstanbul.

Hasol, D., 2010. Ansiklopedik mimarlık sözlüğü. Yapı Endüstrisi Merkezi, İstanbul, 515 s.

İhsanoğlu, E., 1998. Osmanlı Eğitim ve Bilim Kurumları. Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi II. İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, İstanbul.

Karlier, G., 2017. Kent parkları kavramı ve Bursa kent parklarında kullanıcı memnuniyetinin irdelenmesi, *Yüksek Lisans Tezi*, UÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa.

Keskin, D. 2015. Türkiye’de yerel sivil toplum kuruluşlarının mimari korumaya katkıları: Bursa Eski Eserleri Sevenler Kurumu ve restorasyon faaliyetleri, *Yüksek Lisans Tezi*, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul.

Kırayoğlu, M., 2012. Bursa'nın görsel mirası. *Bursa'da Yaşam Dergisi*.46-51.

Kuban, D., 2007. Osmanlı mimarisi. Yapı Endüstrisi Merkezi, İstanbul, 719 s.

Mutlu, F., 2006. XIX. yüzyıl Osmanlı saray bahçelerinde batılılaşma'nın tasarıma etkilerinin peyzaj tasarım ilkeleri açısından irdelenmesi, *Yüksek Lisans Tezi*, BÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Nurlu, E., Erdem, Ü. 1994. Peyzaj Sanatı Tarihi. Ege Üniversitesi Basımevi, Bornova-İzmir.114 s.

Öz, M., 2005. Osmanlı klasik döneminde anadolu kentleri. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 3(6): 57-88.

Özer, A., S., 2010. Geçmişten günümüze Bursa çeşmeleri. Bursa Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü, Bursa, 127 s.

Özgen, S., 2009. Tarihi çevre içinde üç boyutlu çalışmaların cepheler açısından algılamaya etkisi, *Doktora Tezi*, KATÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Trabzon.

Özgen, Ş., Somer, T., Önder, E., Kankal, L., Yazar, L. S., 2010. 1. Murad türbesi araştırması. Bursa Olgunlaşma Enstitüsü. Bursa.

Özön, M. N. , (2006). Osmanlıca Sözlük, İnkılap Kitapevi, İstanbul.

Papila, A., 2011. Osmanlı'da kamusal alan-osmanlı külliyesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, (5): 64-82.

- Pay, S. 2010.** Kuruluşundan günümüze yeşil külliyesi, Bursa Büyükşehir Belediyesi, Bursa, 368 s.
- Peker, A. U., 2007.** Bursa Hüdavendigâr Külliyesi. *Tasarım Merkezi Dergisi*. 17-21.
- Ramazanoğlu, G., 2008.** 16. yüzyılda Osmanlı külliyesi. *ÇÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(3): 333-344.
- Şenyurt, Z. C., 2011.** Haseki darüşşifası mimari değerlendirmesi ve koruma sorunları, , *Yüksek Lisans Tezi*, YTÜ Fen Bilimler Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul.
- Topal, A. K., 2004.** Kavramsal olarak kent nedir ve Türkiye'de kent neresidir?. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1):276-294.
- Tuğlacı, P. 1985.** Osmanlı şehirleri. Milliyet, İstanbul, 410 s.
- Üstündağ, N., 2005.** Osmanlı'da "şehir" ve şehri geliştiren unsurlardan biri olarak ayanlar: Vidin ve Rusçuk örneği (18.yüzyıl). *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (2):150-167.
- Yılcı, A., 2012.** Edirne'deki osmanlı dönemi hamamları, *Yüksek Lisans Tezi*, TÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Edirne.
- Yalman, B. 2011.** Bursa'nın kültür ve tabiat varlıkları-1. Bursa Çekirge Lions Derneği, İstanbul, 259 s.
- Yıldırım, S., 2007.** Bursa Yeşil camii mihrabı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 47(1):165-177.

EKLER

EK 1. BAHÇE TASARIMI YAPISAL ÖĞELER DEĞERLENDİRME FORMU

EK 2. I. MURAD (MURAD HÜDAVENDİGAR) KÜLLİYESİ BAHÇE TASARIMI BİTKİSEL ÖĞELER DEĞERLENDİRME FORMU

EK 3. YILDIRIM BAYEZİD KÜLLİYESİ BAHÇE TASARIMI BİTKİSEL ÖĞELER DEĞERLENDİRME FORMU

EK 4. YEŞİL KÜLLİYESİ BAHÇE TASARIMI BİTKİSEL ÖĞELER DEĞERLENDİRME FORMU

EK 5. II. MURAD (MURADIYE) KÜLLİYESİ BAHÇE TASARIMI BİTKİSEL ÖĞELER DEĞERLENDİRME FORMU

EK 6. KÜLLİYE İÇİ VE YAKIN ÇEVRESİNE AİT ULAŞIM AKSI FORMU

EK 7. I. MURAD (MURAD HÜDAVENDİGAR) KÜLLİYESİ BAHÇESİ YAPISAL ÖĞELER PLANI

EK 8. I. MURAD (MURAD HÜDAVENDİGAR) KÜLLİYESİ BAHÇESİ BİTKİSEL ÖĞELER PLANI

EK 9. YILDIRIM BAYEZİD KÜLLİYESİ BAHÇESİ YAPISAL ÖĞELER PLANI

EK 10. YILDIRIM BAYEZİD KÜLLİYESİ BAHÇESİ BİTKİSEL ÖĞELER PLANI

EK 11. YEŞİL KÜLLİYESİ BAHÇESİ YAPISAL ÖĞELER PLANI

EK 12. YEŞİL KÜLLİYESİ BAHÇESİ BİTKİSEL ÖĞELER PLANI

EK 13. II. MURAD (MURADIYE) BAHÇESİ YAPISAL ÖĞELER PLANI

EK 14. II. MURAD (MURADIYE) BAHÇESİ BİTKİSEL ÖĞELER PLANI

EK 15. 1/5000 ÖLÇEKLİ TURİSTİK GEZİ ROTASI

EK 16. I. MURAD (MURAD HÜDAVENDİGAR) KÜLLİYESİ TURİSTİK GEZİ ROTASI

EK 17. YILDIRIM BAYEZİD VE YEŞİL KÜLLİYELERİ TURİSTİK GEZİ ROTASI

EK 18. II. MURAD (MURADIYE) TURİSTİK GEZİ ROTASI

EK 1. BAHÇE TASARIMI YAPISAL ÖĞELER DEĞERLENDİRME FORMU

Bahçe Tasarım Yapısal Öğeleri	I. Murad Külliyesi	Yıldırım Bayezid Külliyesi	Yeşil Külliyesi	Muradiye Külliyesi
Sınırlandırma Elemanları				
Duvar (Taş/Beton), Çit Korkuluk	Taş duvar, ferforje	Taş duvar	Taş duvar, ferforje	Taş duvar, ferforje
Diğer				
Bahçe Yapıları				
Kameriye/Pergola	-	+	-	-
Merdiven	+	+	+	+
Köprü	-	-	-	-
Kapılar (Ana kapı/Bahçe kapısı)	Bahçe kapısı	Ana Kapı	Bahçe kapısı	Bahçe kapısı
Oturma Birimleri	+	+	+	-
Kitabe	+	+	+	+
İç Avlu	+	+	+	+
Avlu	+	+	+	+
Patika ve Yollar				
Çakıl	-	-	-	-
Kum	-	-	-	-
Çim	-	-	-	-
Taş	-	-	+	+
Çim Taşı	-	-	+	+
Alle	-	-	-	-
Su Elemanları				
Havuz	-	-	-	-
Grotto	-	-	-	-
Duvara Dayalı Çeşme	-	+	-	+
Bağımsız Çeşme	+	+	+	+
Şadırvan	Var	Var	Var	Var
İç Şadırvan	+	+	+	+
Dış Şadırvan	+	+	+	+
Selsebil (Su Kuyusu)	+	-	-	-

Kaskat	-	-	-	-
Aydınlatma				
Var/Yok	Var	Var	Var	Var
Elemanlar	Led, spot, bodur,sarkıt, duvara dayalı ve yaya yolu	Led, spot, bodur,sarkıt, duvara dayalı ve yaya yolu	Çöp kutusu, Levhalar	Çöp kutusu, Levhalar

Çiçek Tarhları

Var/Yok	Var	Var	Var	Var
Geometrik	+	+	+	+
Amorf	+	-	-	-
Bordür	+	-	+	+

Diğer Öğeler

Süs Objeleri (Var/Yok)	Yok	Var	Yok	Yok
Bahçe Bakımı (İyi/Orta/Yetersiz)	Yetersiz	Orta	Orta	Orta
Drenaj	Var	Var	Var	Yok

EK 6. KÜLLİYE İÇİ VE YAKIN ÇEVRESİNE AİT ULAŞIM AKSI FORMU

	KÜLLİYELER		I. Murad Külliyesi	Yıldırım Bayezid Külliyesi	Yeşil Külliyesi	Muradiye Külliyesi
	Yol Tipi					
Külliye içi	Araç Yolu		Yok	Yok	Yok	Yok
	Yaya Yolu		Var	Var	Var	Var
	Kontrollü Araç Yolu		Var	Var	Var	Var
	Tarihi Dönemden günümüze kadar gelen ulaşım sistemi		Yok	Yok	Yok	Yok
Külliye Çevresi	Araç Yolu	Cadde	Var	Var	Var	Var
		Sokak	Var	Var	Var	Var
		Çıkmaz Sokak	Yok	Yok	Yok	Yok
	Yaya Yolu		Var	Var	Var	Var
	Raylı Sistem		Var	Var	Var	Var

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Gülşah MERCAN
Doğum Yeri ve Tarihi : Bursa/ 12.03.1993
Yabancı Dil : İngilizce

Eğitim Durumu (Kurum ve Yıl)

Lise : Turhan Tayan Anadolu Lisesi (2007-2011)
Lisans : Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi
Peyzaj Mimarlığı Bölümü (2011-2015)
Yüksek Lisans : Uludağ Üniversite Fen Bilimleri Enstitüsü
Peyzaj Mimarlığı Bölümü (2015-2017)

Çalıştığı Kurumlar ve Yıl

Beytaş Peyzaj Tarım Tar.İnş.Ltd.Şti. (2017/-)
Karnur İnşaat (2013)-Staj
Yıldırım Belediyesi
Park ve Bahçeler Müdürlüğü (2012)-Staj

İletişim (e-posta) : mercangulsah93@gmail.com

